

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KÜÇÜK DEVLET DIŞ POLİTİKASI ANALİZİ:
GÜRCİSTAN VE TUNUS ÖRNEKLERİ**

DOKTORA TEZİ

Selim DURSUN

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ

MAYIS – 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

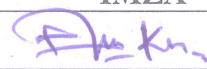

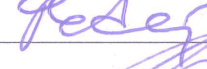

KÜÇÜK DEVLET DIŞ POLİTİKASI ANALİZİ:
GÜRCİSTAN VE TUNUS ÖRNEKLERİ

DOKTORA TEZİ

Selim DURSUN

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 25/05/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ	Basarılı	
Doç. Dr. Ali BALCI	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Nebi MIŞ	Basarılı	
Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Gül Ceylan TOK	Basarılı	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLIK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı : Selim DURSUN

Öğrenci Numarası : 1160D07004

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Programı : YÜKSEK LİSANS DOKTORA

Tezin Başlığı : Küçük Devlet Dış Politika Analizi: Gürcistan ve Tunus Örnekleri

Benzerlik Oranı : %3

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

25.05.2018
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ

Tarih: 25.05.2018

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. Küçük Devlet Kavramı.....	8
1.1.1. Niceliksel Yaklaşım.....	9
1.1.2. Niteliksel Yaklaşım.....	15
1.1.3. Karma Yaklaşım.....	17
1.1.4. Göreceli Güç Yaklaşımı.....	19
1.1.5. Yeni Yaklaşım İhtiyacı.....	26
1.2. Küçük Devletlerin Karakteristik Özellikleri.....	33
1.2.1. Zayıflık.....	34
1.2.2. Kırılganlık.....	37
1.2.3. Sınırlı Etki ve Çıkar Alanı.....	41
1.3. Analitik Araç Olarak Küçük Devlet Kavramı.....	42
BÖLÜM 2: KÜÇÜK DEVLET DIŞ POLİTİKASI ANALİZİ	45
2.1. Küçük Devlet Dış Politika Davranışları.....	45
2.1.1. Meydan Okuyucu Davranma.....	47
2.1.2. Rekabetçi Davranma.....	57
2.1.3. Uyumlu Davranma.....	66
2.2. Küçük Devlet Dış Politikası Davranışları Üzerinde Üç Açıklama.....	76
2.2.1. Küçüklük ve Dış Politika.....	76
2.2.2. Uluslararası Sistem ve Küçük Devlet Dış Politikası.....	81

2.2.3. İç Değişkenler ve Küçük Devlet Dış Politikası.....	91
2.2.4. Yeni Açıklama İhtiyacı.....	96
BÖLÜM 3: ULUSLARARASI SİSTEME MÜDAHİL İÇ DEĞİŞKENLER VE KÜÇÜK DEVLET DIŞ POLİTİKASI: NEOKLASİK REALİST AÇIKLAMA...	98
3.1. Neden Neoklasik Realizm?.....	98
3.2. Neoklasik Realizm.....	98
3.3. Bağımsız Değişken: Uluslararası Sistem ve Büyük Güç Politikaları.....	102
3.4. Müdahaleci Değişken: İç Faktörler ve İç İstikrar Düzeyi.....	106
3.5. Analiz Çerçevesi.....	115
BÖLÜM 4: ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ.....	120
4.1. Gürcistan Dış Politikası (1991-2003).....	120
4.1.1. Küçük Bir Devlet Olarak Gürcistan.....	120
4.1.2. Bağımsız Değişken: Büyük Güç Politikaları.....	121
4.1.3. Müdahaleci Değişken: Gürcistan'ın İç İstikrar Düzeyi.....	135
4.1.4. Gürcistan'ın Dış Politika Davranışları.....	140
4.1.5. Gürcistan Dış Politikası Analizi.....	146
4.2. Tunus Dış Politikası (1987-2011).....	153
4.2.1. Küçük Bir Devlet Olarak Tunus.....	153
4.2.2. Bağımsız Değişken: Büyük Güç Politikaları.....	155
4.2.3. Müdahaleci Değişken: Tunus'un İç İstikrar Düzeyi.....	162
4.2.4. Tunus'un Dış Politika Davranışları.....	173
4.2.5. Tunus Dış Politikası Analizi.....	178
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	184
KAYNAKÇA.....	197
ÖZGEÇMİŞ.....	210

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu
AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ALBA : Bolivarian Alternative for the Americas
BİO : Barış için Ortaklık
BM : Birleşmiş Milletler
FTAA : Free Trade Area of the Americas
GSYH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUAM : Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova
KGAÖ : Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KİK : Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
NATO : North Atlantic Treaty Organization
UNASUR: Union of South American Nations

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Küçük ve Büyük Nüfuslu Ülkelerin Ekonomik ve Savunma Kapasiteleri...12	12
Tablo 2 : Birden Çok Kritere Göre Küçük Devletler.....14	14
Tablo 3 : Vayrynen'in Derece Analiz Boyutları.....18	18
Tablo 4 : Handel'in Zayıf Devlet ve Güçlü Devlet İdeal Tipleri ve Özellikleri.....22	22
Tablo 5 : GSYH ve Askeri Harcama Kriterlerine Göre Büyük ve Küçük Devletler...31	31
Tablo 6 : Bazı Küçük ve Büyük Ülkelerin Yüzdelik Dış Ticaret / GSYH Oranları....40	40
Tablo 7 : Küçük ve Büyük Devletleri Ayıran Ekonomik Kriterler.....41	41
Tablo 8 : Taliaferro'nun Neoklasik Realist Modeli.....110	110
Tablo 9 : Küçük Devlet Dış Politikası Analizi İçin Bir Çerçeve.....117	117
Tablo 10: Güney Kafkasya Bölgesinde Güç Dengesi.....120	120
Tablo 11: Kuzey Afrika Bölgesinde Güç Dengesi.....154	154

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Goetschel'in Küçük Devlet Tanımı.....	25
Şekil 2: Kang'a Göre Devlet Stratejileri Spektrumu.....	46
Şekil 3: Walt'a Göre Tek Kutuplu Dünyada İttifak Stratejileri.....	46
Şekil 4: Neoklasik Nedensel Mekanizma.....	102
Şekil 5: Walt'un Nedensel Şeması.....	103

Tezin Başlığı: Küçük Devlet Dış Politika Analizi: Gürcistan ve Tunus Örnekleri

Tezin Yazarı: Selim DURSUN

Danışman: Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ

Kabul Tarihi: 25 Mayıs 2018

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 209 (tez)

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı:

Bu çalışma küçük devlet dış politikası analizi hakkındadır. Çalışmada uluslararası ve bölgesel güç dağılımı bakımından alt sıralarda bulunan küçük devletlerin dış politikada meydana okuyucu davranışlardan uyumlu davranışlara kadar birbirinden farklı davranışlar gösterdikleri ortaya konulmuştur. Ancak, küçük devlet dış politikası üzerindeki çalışmaların çoğunda güç dağılımı bakımından görece zayıf konumda bulunan küçük devletlerin genellikle uyumlu dış politika izleyecekleri ileri sürülmüştür.

Bu çalışmada küçük devlet davranışlarının yeni bir yaklaşımla açıklanması gerektiği savunulmaktadır. Yeni yaklaşım devlet davranışlarının açıklanmasında sistemik güç dağılımına nedensel öncelik vererek birim düzey değişkenleri de dikkate alan neoklasik realist yaklaşımdır. Güç bakımından zayıf olan küçük devletler, yapısal sınırlamalarına daha fazla maruz kalmaktadırlar. Ancak, sistemik değişkenlerle birlikte birim düzey değişkenleri de özellikle kısa ve orta dönemde küçük devletlerin dış politikalarını etkilemektedir. Küçük devletler güç bakımından zayıf olduklarından dolayı iç politikada da kırılabilir bir yapıya sahip olurlar. Bu nedenle, birim düzey değişkenleri ya da iç politika sistemik şartlar ve dış politika yapımı arasında girerek, küçük devletlerin davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Bu durumda küçük devletler, sistemik güç dağılımına uygun olmayan bir şekilde davranabilirler. Bu açıdan neoklasik realist yaklaşım, hem sistemik değişkenlerin nedensel üstünlüğünü hem de birim düzey değişkenlerin müdahaleci yönünü dikkate alarak küçük devlet davranışlarının daha iyi bir açıklanması imkanını vermektedir. Bu çalışmada, sistemik değişkenlerin büyük güç politikalarıyla birim düzeyindeki değişkenlerin ise iç istikrar düzeyleriyle işlediği ileri sürülmüştür.

Bu noktadan hareketle çalışmada, büyük güç politikaları ve iç istikrar düzeylerinin getirdiği sınırlamalar ve fırsatlar içinde küçük devletlerin meydana okuyucu, rekabetçi veya uyumlu dış politika izleyecekleri ileri sürülmektedir. Küçük devletlerin bu politika seçeneklerinden hangisini seçecekleri büyük güç politikaları ile iç istikrar düzeyine bağlıdır. Bu bakımdan, iç istikrar düzeyi düşük olan ve iç tehditle ilişkili dış tehditle yüzleşen küçük devletler dış tehdide karşı meydana okuyucu davranabilirler. Ancak, çok düşük iç istikrar düzeyiyle yüzleşen küçük devletler dış destek bulamazlarsa tehdit edici dış güce karşı uyumlu dış politika izlerler. İç istikrar düzeyi düşük veya çok düşük olan ve dış tehditle yüzleşmeyen küçük devletler, iç tehditleri dengelemek için dış politikada uyumlu davranırlar. Çalışma bu öngörülerini sınamak için, Gürcistan dış politikası ve Tunus dış politikası örnek olaylarını kullanır. Örnek olay incelemelerinde sistemik değişkenlerin yanında birim düzeyindeki değişkenlerin de dış politika yapımı üzerinde etkili olduğu ve sistemik değişkenlere uyumlu olmayan davranışlara yol açtığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan örnek olayların çalışmanın öngörülerini desteklediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küçük Devlet, Uluslararası Sistem, İç İstikrar, Neoklasik Realizm, Dış Politika

Title of the Thesis: Small State Foreign Policy Analysis: Examples of Georgia and Tunisia

Author: Selim DURSUN

Supervisor: Assoc. Prof. Tuncay KARDAŞ

Date: 25 May 2018

Nu. of pages: viii (pre text) + 209 (main body)

Department: International Relations

Subfield:

This study is about small state foreign policy analysis. In the study, it was put forward that the small states which are in the lower order in terms of international and regional power distribution behaved differently from defiant behavior to accommodating behavior in foreign policy. However, in the majority of the studies on small state foreign policy small states which are in a relatively weak position in terms of power distribution are generally suggested to follow accommodating foreign policy.

In this study, it is argued that small state behaviors should be explained with a new approach. The new approach is a neoclassical realist approach that takes unit-level variables into consideration by giving causal priority to systemic power distribution in explaining state behavior. Small states that are weak in terms of power are more exposed to structural constraints. However, unit-level variables together with systemic variables also affect the foreign policies of small states, especially in the short and medium term. Because small states are weak in terms of power, they also have a fragile structure in domestic politics. For this reason, unit-level variables or domestic politics are influencing the behavior of small states intervening systemic conditions and foreign policy making. In this case, small states may behave in a manner unsuitable for systemic power distribution. In this respect, the neoclassical realist approach allows for a better explanation of small state behavior, taking into account both the causal superiority of systemic variables and the intervening aspect of unit-level variables. In this study, it is suggested that systemic variables operate with great power politics and unit level variables operate with internal stability levels.

From this viewpoint, it is suggested that small states will pursue challenging, competitive or accommodating foreign policy within the limits and opportunities of the great power politics and internal stability levels. Small states will choose which of these policy options depends on the level of internal stability with great power politics. In this respect, small states with low levels of internal stability and facing external threats related to internal threats may be defied against external threats. However, small states facing a very low level of internal stability, if they can not find external support, follow a accommodating foreign policy against threatening external power. Small states with low or very low levels of internal stability and non-confrontation with external threats behave accommodating in foreign policy to balance domestic threats. In order to test these predictions, the study uses case studies of Georgian foreign policy and Tunisian foreign policy. In the case studies, it was found that the systemic variables as well as the unit level variables were influential on the foreign policy making and resulted in behaviors incompatible with the systemic variables. In this respect, it was reached the result that case studies support the predictions of working.

Keywords: Small State, International System, Internal Stability, Neoclassical Realism, Foreign Policy

GİRİŞ

Yirminci yüzyılda gerçekleşen dünya savaşları sonrasında imparatorlukların dağılması ve sömürgecilğe karşı bağımsızlık hareketlerinin başarıya ulaşması, çok sayıda küçük devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Devletleri güç bakımından kabaca büyük, orta ve küçük olarak sınıflandırdığımızda küçük devletlerin diğer devletlerden sayıca daha fazla olduğu görülmektedir.

Sayı fazlalığı onların önemini ortaya koymakla birlikte, küçük devletlerin asıl önemi onların güç bakımından zayıflıkları ve bunun uluslararası politikada ortaya çıkardığı sonuçlardır. Küçük devlet gücünün en önemli bileşenleri materyal kapasite ve bu materyal kapasitenin elde edilmesini ve kullanımını etkileyen iç istikrar düzeyidir. Onların güç kapasiteleri ve dolayısıyla uluslararası sistemdeki konumları ile iç istikrar düzeyleri, küçük devletlerin dış politika davranışlarını belirleyen unsurlardır. Küçük devletler yapısal olarak çok sınırlı hareket alanı içinde bulunmalarına karşın, iç istikrar düzeyleri onların dış politikada beklenenin dışında davranmalarına yol açabilmektedir. Bu durum küçük devletlerin uluslararası politikadaki önemlerini artırmakta ve davranışları sistemik sonuçlara yol açabilmektedir.

Küçük devletler, tanımı gereği, yeterli güç kapasitesine sahip olmadıklarından kolayca iç istikrarsızlığa sürüklenebilme potansiyeli taşırlar. İç istikrarsızlık zayıf, başarısız, istikrarsız ve hatta çökmüş devletlerin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bu durum diğer devletlerin müdahalesine, terör örgütleri gibi devlet dışı yapıların alan bulmasına, güçlenmesine ve iç istikrarsızlığın uluslararası alana taşınmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu devletlerin ortaya çıkardığı istikrarsızlık sorunları bölgesel ve uluslararası güvenlik sorununa dönüşebilmektedir. Bu bakımdan küçük devletlerin yapısal şartlarını anlamak ve davranışlarını öngörmek giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu küçük devlet dış politika analizidir. Çalışma konusu beş bölümde incelenecektir. Birinci bölümde küçük devlet kavramı ve özellikleri üzerinde

durulacaktır. Literatürdeki küçük devlet tanımları sınıflandırılarak, küçük devletlerin hangi ölçülerle ya da yaklaşımlarla tanımlandığı ve bu tanımların işlevsel olup olmadığı değerlendirilecektir. Küçük devlet tanımının yanında, onların karakteristik özellikleri üzerinde durularak kavramın daha fazla açıklığa kavuşturulmasına çalışılacaktır. İkinci bölümde küçük devletlerin nasıl davrandıkları incelenecek ve bu davranışların nedenleri üzerinde literatürde yapılan tartışmalar değerlendirilecektir. Ayrıca küçük devlet davranışlarını açıklamaya yönelik yaklaşımların eksik taraflarının olup olmadığı ve yeni bir açıklama yaklaşımına ihtiyaç olup olmadığı üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde bu çalışmada benimsenen ve küçük devlet davranışlarını daha iyi açıklayacağını iddia eden neoklasik realist yaklaşım sunulacaktır. Neoklasik realist yaklaşım, devletlerin dış politika davranışlarını açıklarken hem yapısal-sistemik hem de müdahaleci iç değişkenleri dikkate alır. Ancak bu yaklaşım, yapısal değişkenlere nedensel üstünlük verirken, müdahaleci iç değişkenlere ikincil düzeyde açıklama gücü verir. Küçük devletler diğer devletlere göre daha fazla yapısal sınırlamalara maruz kalırken, diğer yandan materyal kapasite yetersizliği onları iç politikada da sınırlandırır. Neoklasik yaklaşım küçük devletlerin bu durumunu daha iyi kavramakta ve onların davranışlarını daha iyi açıklama imkanı vermektedir. Bu bölümün devamında neoklasik yaklaşımın değerlendirilmesinden elde edilen küçük devlet dış politikası analizi için bir açıklama çerçevesi sunulacaktır.

Dördüncü bölümde açıklama çerçevesinin ve elde edilen argümanların geçerliliğini ölçmek için iki örnek olay derinlemesine incelenecektir. Örnek olay incelemesiyle bağımsız, müdahaleci ve bağımlı değişkenlerin nasıl işlediği ve bu değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkileri ortaya çıkartılacaktır. Sonuç bölümünde ise bu çalışmanın eksiklikleri, sınırlılıkları ve katkıları hakkında düşünceler ileri sürülecektir.

Çalışmanın Önemi

Küresel güç dağılımında alt sıralarda bulunan küçük devletler, uluslararası ilişkiler literatüründe genellikle görmezden gelinmektedir. Bu nedenle küçük devlet davranışları üzerindeki çalışmalar diğer devletlere göre azdır. Ancak küçük devletler hem sayı bakımından devletlerin çoğunluğunu oluşturmaktadırlar hem de onların uluslararası güvenliğe etkileri giderek artmaktadır. Bu nedenle küçük devlet çalışmaları uluslararası siyasetin anlaşılması bakımından önemli hale gelmektedir. Ayrıca küçük devletler

prizmasından dünyaya bakmak, uluslararası siyasetin işleyişine ilişkin yeni yaklaşımlarda bulunma imkanı bize sunmaktadır.

Diğer yandan küçük devlet davranışlarının açıklanmasında ve onların davranışlarının öngörülmesinde yeni yaklaşımlara ihtiyaç bulunmaktadır. Küçük devletlerin ağır yapısal sınırlamalara maruz kalması, onların bu sınırlamalara uygun davranacakları beklentisine yol açmaktadır. Ancak küçük devletlerin yüzleştiği iç istikrar koşulları, onların davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Onların davranışlarını öngörmek uluslararası güvenlik için giderek önem kazanmaktadır. Bu çalışma da küçük devletlerin dış politikasını yeni bir yaklaşımla açıklamaya girişmektedir. Bu yaklaşım hem yapısal-sistemik hem de müdahaleci iç değişkenleri dikkate alan neoklasik realist yaklaşımdır. Neoklasik realist yaklaşım yapısal değişkenlere öncelik vermekle birlikte, müdahaleci iç değişkenleri de açıklama unsuru olarak kullanır. Küçük devlet davranışlarının açıklanmasında müdahaleci iç değişkenlerin dikkate alınması, bu devletlerin kendilerinden beklenmeyen davranışlarını da açıklamamıza imkan vermektedir. Ancak neoklasik realist yaklaşımın bu avantajlarına rağmen, küçük devlet dış politikası üzerinde bu yaklaşımı kullanan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle bu çalışma bu boşluğu doldurmaya çalışacaktır. Diğer yandan bu çalışma 1990'larda ortaya çıkan neoklasik realist yaklaşımın argümanlarının ampirik olarak sınanmasına ve bu alanda gelecekte yapılacak araştırmalara katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı küçük devlet dış politikası analizini yapmaktır. Bu amaç kapsamında birkaç araştırma sorusu formüle edilmiştir: Küçük devlet nedir? Küçük devletler nasıl davranır? Küçük devlet davranışları literatürde nasıl açıklanmıştır ve bu açıklamalar yeterli midir? Küçük devletler zaman zaman neden sistemik sınırlamalara uygun davranmazlar? Küçük devlet davranışları üzerinde iç değişkenleri etkisi nedir? 6- Hangi iç değişkenler küçük devlet davranışlarının yönünü değiştirir? Çalışma bu sorular etrafında ve bu soruların cevaplandırılması amacıyla dört alt amaç belirler. Birinci olarak, çalışma küçük devletlerin nasıl tanımlandığını inceleyerek daha işlevsel bir tanım yapmayı ve bu tanımla küçük devletlerin davranışlarının öngörülmesini ve onların daha iyi kavranmasını amaçlar. İkinci olarak, çalışma küçük devletlerin nasıl davrandıklarını ve kendilerine özgü davranış kalıpları geliştirip geliştirmediklerini

ortaya çıkarmayı amaçlar. Ayrıca bu davranışların nedenleri üzerinde literatürdeki yaklaşımların değerlendirilmesini amaçlar. Üçüncü olarak, çalışma küçük devletlerin dış politikalarının açıklanmasında yeni bir yaklaşım benimser ve bu yaklaşımdan açıklama çerçevesi elde etmeyi amaçlar. Son olarak bu çalışma yeni açıklama çerçevesinin geçerliliğinin sınanmasını amaçlar. Bunun için iki örnek olay incelemesi yapar ve bu olayları benimsediği teorik yaklaşıma göre yeniden değerlendirir.

Çalışmanın Yöntemi ve Sınırlamalar

Bu çalışma argümanları test etmek için iki örnek olay incelemesi yapar. Örnek olaylar bağımsız, müdahaleci ve bağımlı değişkenlerin nasıl işlediğini ve bu değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi ortaya çıkarmak için derinlemesine incelenir. Birinci örnek olay incelemesi 1991-2003 dönemi Gürcistan dış politikası üzerinedir. Küçük bir devlet olan Gürcistan'ın bu dönemde içinde bulunduğu yapısal şartları anlamak için büyük güçlerin bölge ve Gürcistan'a yönelik politikaları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda Gürcistan'ın komşusu olan ve bölgesel büyük güç konumundaki Rusya'nın Gürcistan politikası incelenmiştir. Rusya hem büyük bir güç hem de Gürcistan'a komşu olması nedeniyle, onu en çok etkileyen ülke konumundadır. Bu nedenle Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları Gürcistan için en önemli yapısal şartları oluşturmuştur. Gürcistan dış politikası için yapısal şartları oluşturan diğer büyük güç, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin bölge ve Gürcistan'a yönelik politikasıdır. Tek kutuplu sistemin taşıyıcısı ve küresel bir güç olan ABD, tüm bölgeleri ve ülkeleri etkileyebilen kapasiteye sahiptir. Küresel güç ABD'nin davranışları hem Rusya hem de Gürcistan için yapısal sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle ABD'nin bölgeye ve Gürcistan'a yönelik politikası, Gürcistan'ın yüzleştiği yapısal sınırlamaları ve fırsatları kavramak için incelenmiştir. Ayrıca Gürcistan, bu dönemde iç politikada birçok iç istikrar problemleriyle yüzleşmiştir. Bu problemlerin varlığı, Gürcistan dış politikası üzerinde yapısal değişkenlerin yanında müdahaleci iç değişken olarak belirlenen iç istikrar problemlerinin nedensel etkisinin bulunup bulunmadığını gösterme imkanını sunmaktadır. Bu nedenler Gürcistan dış politikası örnek olayının seçilmesinde etkili olmuştur.

Çalışma ikinci örnek olay incelemesi olarak 1956-2016 dönemi Tunus dış politikasını kullanır. Küçük bir devlet olan Tunus, Gürcistan'a göre farklı bir konumdadır ve büyük

bir güce komşu değildir. Ayrıca iç politikada Gürcistan'a göre nispeten daha istikrarlıdır. Bu örnek olayın seçilmesindeki amaç, teorik argümanların büyük bir güce komşu olmayan ve iç politikada görece daha istikrarlı olan küçük bir devletin dış politikası üzerinde başka bir deyişle daha zor bir örnek olay üzerinde sınınamaktır. Tunus örneğinde de yapısal şartlar olarak büyük güç politikaları incelenmiştir. Bu kapsamda, Tunus'un da içinde yer aldığı Akdeniz bölgesinde, bölgesel büyük güç olan ve Tunus'u bir dönem sömürge altında yöneten Fransa'nın Tunus politikası ile küresel bir güç olan ve tüm bölgeleri etkileme kapasitesine sahip ABD'nin Tunus'a yönelik politikası ele alınmıştır. Müdahaleci iç değişken olarak Tunus'un rejim yapısı, rejim yapısının ortaya çıkardığı iç istikrarsızlıklar ve bu istikrarsızlıkların rejim ve hükümet güvenliğine etkileri ortaya çıkarılacaktır. Ayrıca derinlemesine incelemesi yapılan örnek olaylar dönemselleştirilerek bağımsız, müdahaleci ve bağımlı değişkenlerin neden-sonuç ilişkisi içinde işleyip işlemediği açıklanacaktır.

Örnek olay incelemeleri ikincil kaynaklara dayalı olacaktır. Bu çalışmada benimsenen teorik yaklaşım mevcut verilerin yeniden yorumlanmasına imkan vermektedir. Çalışmada mevcut verilerle teorik yaklaşımdan elde edilen argümanlar sınınamacaktır. Bu çalışma derinlemesine örnek olay incelemesiyle küçük devletlerin dış politikasını açıklamaya çalışır. Söz konusu örnek olayları dönemselleştirerek bağımsız değişken olarak büyük güç politikalarını, müdahaleci değişken olarak iç istikrar durumunu ve bağımlı değişken olarak küçük devlet dış politikasını analiz etmeyi amaçlar.

Bu çalışma doğası gereği birçok sınırlamayla yüzleşmiştir. Birinci sınırlama, küçük devletlerin tanımlanması noktasında ortaya çıkmıştır. Literatürde küçük devletlerin tanımı üzerinde bir uzlaşma mevcut olmadığından birden fazla tanım yaklaşımı incelenmiş ve bu yaklaşımlardan hareketle küçük devlet tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanım da daha önceki tanım yaklaşımlarının yüzleştiği devlet büyüklüğü ve küçüklüğü arasındaki ayrım çizgisinin hangi ölçülere göre ve nerede çizileceği problemiyle karşılaşmıştır. Bu sorun, küçük devletleri onların yerleşik olduğu bölgedeki göreceli güç dağılımındaki sıralamaya göre tanımlayarak aşılmaya çalışılmıştır. Güç kavramı da GSYH ve askeri harcama tutarlarının görece dağılımıyla ilişkilendirilmiştir. Bu tanıma göre küçük devletler bölgesel güç dağılımında alt sıralarda bulunan devletlerdir. Ancak bölgesel kompleks içinde yer almayan küçük devletlerin

tanımlanması bu açıdan sorun olarak durmaktadır. Bu sorun da küçük devletlerin bölgesel kompleks içinde yer almayan ancak bölgeyi etkileme kapasitesine sahip büyük devletlerin güçlerine göre tanımlanmasıyla aşılabılır.

İkinci sınırlama küçük devlet davranışlarının sınıflandırılmasıyla ilgilidir. Çalışmada küçük devlet davranışları meydan okuyucu, rekabetçi ve uyumlu davranışlar olarak sınıflandırıldı. Ancak küçük devletler diğer devletler gibi dış politikada mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli devletlerle ilişki içindedir. Bu bakımdan küçük devletler dış politikada aynı anda birbirinden farklı davranışlar gösterebilirler. Bir küçük devlet başka bir küçük devlete karşı meydan okuyucu davranırken, büyük devlete karşı uyumlu bir dış politika izleyebilir. Bu çalışmada küçük devlet davranışları büyük devletlere yönelik izledikleri dış politika davranışlarıyla sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın en önemli nedeni, büyük devletlerin küçük devletler üzerindeki etkisinin yapısal olarak büyük olmasıdır. Büyük devletlerin sayısı ile tanımlanan uluslararası sistemin şekli küçük devletlerin davranışlarını sınırlandırır veya onlara fırsatlar sunar. Bu nedenle çalışmada küçük devletlerin davranışları, onların büyük güçlere yönelik izledikleri davranışlara göre sınıflandırılmıştır.

Üçüncü sınırlama küçük devletlerin dış politikasının açıklanmasına yönelik yeni yaklaşımın argümanlarının sınanmasında kullanılan örnek olay sayısının yeterli olup olmadığıyla ilgilidir. Bu çalışmada argümanların sınanması için iki örnek olay seçilmiştir. Ancak küçük devletler hem sayı bakımından fazladır hem de birbirinden farklı bölgesel sistemin içinde yer alırlar ve farklı iç özellikler taşırlar. Bu nedenle iki örnek olay incelemesi onların davranışlarının kavranmasında yeterli olmayabilir. Ancak bu çalışma küçük devletlerin tamamının davranışlarını açıklama iddiasında değildir. Bu çalışma daha ziyade küçük devlet davranışlarının açıklanmasında yeni bir yaklaşım önermektedir. Bu yaklaşım devlet davranışlarının açıklanmasında yapısal şartlara nedensel öncelik veren ve aynı zamanda müdahaleci iç değişkenleri de dikkate alan neoklasik realist yaklaşımdır. Aslında nedensel açıklama zincirine iç değişkenlerin dahil edilmesi genel ve evrensel açıklamadan ödün vermek anlamına gelmektedir. Bu çalışma neoklasik realist yaklaşımı kullanarak küçük devlet davranışlarının açıklanmasına yönelik bir çerçeve inşa etmeye girişmektedir. Çalışmada iki örnek olay derinlemesine incelenerek bağımsız, müdahaleci ve bağımlı değişkenlerin işleyişi ortaya çıkartılmaya

alışılmaktadır. Bu bakımdan iki örnek olay incelemesi, hem çalışmanın amacı hem de örneklerin derinlemesine incelenmesi gerekliliği bakımından yeterli görülmüştür.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Küçük Devlet Kavramı

Bir devletin büyüklüğü veya küçüklüğü o devletin dış politikadaki davranışlarını etkiler mi? Etkilerse bu etki nasıl gerçekleşir? Bu sorulara verilecek cevaplar teorik yaklaşımlara göre değişmekle birlikte, bu yöndeki çabalar uluslararası ilişkilerde mütevazî de olsa küçük devlet literatürünün oluşmasına katkı sağlamıştır. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları'ndan sonra küçük devlet sayılarındaki büyük artış bu devletlere yönelik ilgiyi artırmıştır.

Küçük devletlerin davranışlarını anlamaya yönelik çabalar, öncelikle “küçük devlet” kavramı üzerinde odaklanmıştır. Literatürde küçük devletin ne olduğu ve onun nasıl tanımlanması gerektiği üzerinde tartışma halen sürmektedir. Tartışmalar genellikle devlet boyutunun nasıl tanımlanması gerektiği, büyüklükle küçüklüğü ayıran ölçü ya da ölçülerin neler olduğu, bu ayırım ölçülerinin alt ve üst sınırlarının nerede olması gerektiği soruları etrafında dönmektedir¹. Bu sorulara farklı teorik perspektiflerden verilen yanıtlar, küçük devlet tanımı üzerinde birkaç yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Küçük devlet literatüründe “küçük” kavramı oldukça farklı anlamlara gelmektedir. Bazı yazarlar küçüklüğün tanımını nüfus, yüzölçümü gibi fiziksel göstergelerle yaparken; diğer yazarlar bu tanımı fiziksel kriterleri, GSMH ve askeri harcamalar gibi bir devletin kapasitesini ve kaynaklarını gösteren kriterlerle birleştirerek yaparlar. Niceliksel kriterlerle küçüklüğü tanımlamanın zorluğuna işaret eden yaklaşımlar ise küçüklüğün tanımını, kendi kendine yeterli olmama, büyük devletlere bağımlı olma gibi niteliksel unsurları kullanarak yaparlar. Niteliksel yaklaşım bu unsurların yanında algısal boyutu da kullanır. Algısal yaklaşıma göre bir küçük devlet, kendilerince ve diğerlerince küçük olarak algılandığından dolayı küçük olarak değerlendirilen ve bu algıya uygun olarak davranan bir devlettir. Literatürde öne çıkan diğer yaklaşım, küçüklüğü güç kavramı ile

---

¹ Bu konudaki detaylı tartışma için ayrıca bkz. Matthias Maass, “The Elusive Definition of the Small State”, *International Politics*, 46.1, 2009, s. 65–83; Jeanne A. K. Hey, “Introducing Small State Foreign Policy”, *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*, Jeanne A. K. Hey (ed.), Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2003, s. 1-11; Michael Handel, *Weak States in the International System*, İkinci Basım, London: Frank Cass, 1990, s. 9-54; Peter Baehr, “Small States: A Tool for Analysis”, *World Politics*, 27.3, 1975, s. 456-466.

ilişkilendirir. Bu yaklaşıma göre küçük bir devlet, güç ya da kapasite bakımından diğer devletlere göre zayıf olan bir devlet olarak tanımlanır.

Küçük devlet tanımı üzerinde farklı yaklaşımların varlığı, tanım üzerinde bir uzlaşmanın mevcut olmadığına bir göstergesidir. Tanım üzerinde bir uzlaşma olmasa da küçük devlet kavramının belli ölçülerle tanımlanması veya mevcut en kullanışlı tanımın benimsenmesi, bu devletlerin davranışlarının incelenmesi bakımından önemlidir. Bu nedenle literatürde öne çıkan yaklaşımlara göre, küçük devlet tanımlarının incelenmesi faydalı olacaktır. Küçük devlet tanımı üzerinde yaklaşımları niceliksel, niteliksel, karma ve göreceli güç unsurlarını dikkate alan yaklaşımlar şeklinde sınıflandırmak daha çok kabul görmektedir².

1.1.1. Niceliksel Yaklaşım

Küçük devlet tanımı üzerindeki çalışmaların çoğu niceliksel ve ölçülebilir kriterlere dayalı olarak gelişmiştir. Literatürde küçük devlet tanımının yapılmasında nüfus boyutu, coğrafi boyut, ekonomik boyut gibi niceliksel ve ölçülebilir kriterler tek başlarına veya birleştirilerek kullanılmıştır (Maass, 2009: 74-75; Thorhallsson, 2006: 8-9; East, 1973: 557).

Niceliksel bir kriter olan nüfus büyüklüğü, küçük devletlerin tanımlanmasında en çok kullanılan kriterdir (Hanggi, 1998: 82-83). Ancak çok kullanılmasına rağmen, ne kadar nüfus miktarının küçüklüğü tanımlamada yeterli olduğu, küçüklükle büyüklüğü ayıran sınırın nerede başlayıp nerede bittiği üzerinde bir uzlaşma ortaya çıkmamıştır. Literatürde farklı nüfus büyüklükleri küçük devletleri tanımlamak için kullanılmıştır.

Küçük devlet tanımı için nüfus kriterini kullanan yazarlar, birbirinden farklı nüfus büyüklüğü ölçüsünü kullanmıştır. Bazı yazarlar nüfusu 1 milyona kadar olan devletleri küçük devlet olarak tanımlarken, diğer yazarlar ise 10 milyon veya 15 milyon nüfusun altındaki devletleri küçük devlet olarak tanımlamıştır (Maass, 2009: 75-76). Michael Handel (1990: 31), küçük devlet üzerinde çalışan yazarlardan Thomas Masaryk ve Sir

---

² Küçük devlet tanımı üzerindeki yaklaşımların sınıflandırılması hakkındaki tartışmalara bkz. Heiner Hänggi, "Small State as a Third State: Switzerland and Asia-Europe Interregionalism", *Small States Inside and Outside the European Union*, Laurent Goetschel (ed.), London: Kluwer Academic Publishers, 1998, s. 81-82; Baldur Thorhallsson, "The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives", *Journal of European Integration*, Sayı 28.1, 2006, s. 8-9; Maass, s. 65-83; Handel, 30-47.

J.A.R. Marriot'un 20 milyon nüfusun altında nüfusa sahip Avrupa devletlerini zayıf ve küçük devlet olarak kabul ettiğini, R.P. Bartson'un 10-15 milyon, Simon Kuznets'in ise 10 milyondan az nüfusa sahip devletleri küçük devlet olarak gördüğünü belirtmiştir.

Nüfus boyutu kriterini kullanan David Vital (2006: 77-82), ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde 10-15 milyon, az gelişmiş ülkelerde 20-30 milyondan daha az nüfusa sahip olan devletleri küçük devlet olarak sınıflandırmıştır. Vital'e benzer sınıflandırma Jean-Luc Vellut yapmıştır (Handel, 1990: 31). Vellut, GSYH ile nüfus kriterini birleştirerek küçük devletleri üç gruba ayırmıştır:

- 1- 10-15 milyon nüfusa sahip ve/veya 2-10 milyar dolar GSYH üreten küçük devletler
- 2- 5-10 milyon nüfusa sahip ve/veya 1-2 milyar dolar GSYH üreten küçük devletler
- 3- 5 milyondan az nüfusa sahip ve 1 milyar dolardan az GSYH üreten küçük devletler

Küçük devletler üzerinde Birleşmiş Milletler (BM), İngiliz Milletler Topluluğu ve Dünya Bankası tarafından yapılan kurumsal çalışmalar da bulunmaktadır. İngiliz Milletler Topluluğu ve Dünya Bankası tarafından yapılan çalışmalarda nüfusu 1.5 milyondan daha az devletler küçük devlet olarak değerlendirilmiştir. BM ise küçük devletleri tanımlamada 1 milyon nüfus miktarını üst sınır olarak kullanmıştır. Bu tanımlamalarda 1.5 milyon veya 1 milyonun altında nüfusu olan devletler küçük olarak sınıflandırılmaktadır. Bu şekilde yapılan tanıma göre dünya devletlerinin %40'ı küçük devlet statüsüne girmektedir (Peterson, 2006: 734; Maass, 2009: 75-76; Thorhallsson, 2012: 136).

Her ne kadar kurumsal çalışmalar küçük devletleri tanımlarken 1 veya 1,5 milyon nüfus miktarını üst sınır olarak belirlese de literatürde bazı yazarlar 1 milyon nüfus miktarını küçük devletler için alt sınır olarak görmektedir (Hanggi, 1998: 83). Yazarlar 1 milyondan daha az nüfusa sahip olan devletleri "mikro devlet" olarak tanımlamışlardır. Yani 1 milyon nüfus büyüklüğü mikro devlet tanımı için üst sınır olarak görülmektedir (Peterson, 2006: 734-735). Thorhallsson (2006: 9-10) da Malta, Lüksemburg gibi devletleri 1 milyon nüfus sınırının altında kaldıklarından mikro devlet kategorisinde değerlendirmiştir.

Küçük devletleri tanımlamada nüfus kriterinin yaygın olarak kullanılmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler arasında nüfus verilerine kolayca ulaşılabilmesi, küçük ve büyük devlet arasındaki ayrım çizgisinin kolayca belirlenebilmesi, nüfus büyüklüğünün ekonomik ve askeri büyüklük gibi bir devletin diğer büyüklük göstergeleriyle ilişkili olması nedeniyle devlet büyüklüğünün etkili ve sağlıklı bir şekilde tanımlanmasını kolaylaştırması gibi avantajlar bulunmaktadır (Maass, 2009: 75). Örneğin nüfus ile GSYH arasında küçük devletler açısından yüksek bir ilişki vardır. Ülke nüfusunun büyüklüğü özellikle işgücü yönünden belirleyici bir faktördür (Henrikson, 2007: 58). Bu olgu aynı zamanda o ülkenin ekonomik büyüklüğünü belirlemektedir.

Nüfus büyüklüğü kriteri küçük devletleri tanımlamada yaygın olarak tercih edilmesine rağmen, bu kriterin kullanımına literatürde birçok itiraz yapılmıştır. En önemli itiraz küçük devlet tanımında nüfus büyüklüklerinin yapay olarak belirlendiği yönündedir. Handel (1990: 31)'e göre, küçüklüğü tanımlayan limitler yapaydır. Bazı yazarlara göre küçük olan devletler diğer yazarlara göre küçük devlet olarak görülmeyebilir³. Bu nedenle nüfus kriteri küçük devlet tanımı için tatmin edici değildir. Örneğin, Bangladeş büyük bir nüfusa sahip olmasına rağmen küçük ve zayıf bir devlet olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın Avustralya, Bangladeş'e göre oldukça düşük nüfusa sahip olmasına karşın orta büyüklükte bir devlet veya güç olarak görülmektedir⁴.

Thorhallsson (2012: 136) da benzer görüştedir. Ona göre, küçük devlet tanımı yapılırken ölçüt olarak kullanılan nüfus büyüklüğüne üst sınır belirlemek subjektif yaklaşıma dayanmaktadır ve bu sınır belirleme bağlama göre değişebilmektedir. Bu durum küçük devlet kavramının işlevsel olmamasına yol açmaktadır. Örneğin küçük devletleri tanımlamada 20 milyon altı nüfus eşiği belirlendiğinde, 17 milyon nüfusuyla Hollanda ile nüfusları 3 milyonun altında olan Baltık ülkeleri aynı kategoride değerlendirilmiş olacaktır.

---

³ Örneğin 1959 yılında yazdığı Küçük Devletlerin Gücü eserinde Annette Baker Fox, Türkiye ve İspanya gibi ülkeleri zayıf devlet olarak adlandırmaktadır. Fakat Vital, Bartson ve Kuznets'in kriterine göre bu ülkeler zayıf devlet olarak değerlendirilemez. Detaylı bilgi için bkz. Handel, s. 31.

⁴ 2016 yılı nüfus verilerine göre Bangladeş'in nüfusu 163 milyon, Avustralya'nın nüfusu 24 milyon civarındadır. Bkz. <https://data.worldbank.org/indicator>.

Ayrıca, iddia edildiğinin aksine, nüfus miktarı ile ekonomik veya askeri göstergeler arasındaki bağlantı düşük olabilir. Bu durumda nüfus miktarı ülkenin büyüklüğünü veya gücünü ölçmede yetersiz kalacaktır. Büyük bir nüfusa sahip devletler aynı anda büyük bir ekonomiye veya büyük bir askeri kapasiteye sahip olamayabilirler. Aşağıdaki tabloda küçük ve büyük nüfuslu ülkelerin ekonomik ve savunma kapasitelerinin karşılaştırılması bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Tablo 1

Küçük ve Büyük Nüfuslu Ülkelerin Ekonomik ve Savunma Kapasiteleri

	Nüfus*	GSYH**	Askeri Harcama***
Büyük Nüfuslu Ülkeler			
Pakistan	193.203	278.913	10.063
Nijerya	185.989	404.652	1.723
Bangladeş	162.951	221.415	3.181
Filipinler	103.320	304.905	3.899
Etiyopya	102.403	72.374	469
Vietnam	92.701	205.276	5.017
Dem. Kongo Cum.	78.736	31.930	469
Kenya	48.461	70.529	933
Küçük Nüfuslu Ülkeler			
Hollanda	17.018	777.227	9.253
İsviçre	8.372	668.851	4.680
İsveç	9.903	514.459	5.320
Belçika	11.348	467.955	4.063
İsrail	8.547	317.744	17.977
Singapur	5.607	296.975	9.959
Finlandiya	5.495	238.502	3.246
Yunanistan	10.746	192.690	4.973

Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database, www.sipri.org, 05.04.2018; World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org>, 05.04.2018.

*Bin, 2016.

** Milyon Dolar, 2016.

***Milyon Dolar, 2016.

Nüfus kriterinin yanında coğrafi büyüklük kriteri de, küçük devleti tanımlayan niceliksel özellik olarak dikkate alınmaktadır. Ancak bu kriter üzerinde de bir uzlaşma mevcut değildir. Küçük devletleri tanımlamak için farklı coğrafi büyüklük ölçüleri kullanılmaktadır. Örneğin 250.000, 125.000, 40.000, 7.000 kilometrekareden daha az yüzölçümüne sahip devletler küçük devlet olarak tanımlanmıştır (Crowards, 2002: 145).

Ancak devletleri coğrafi büyüklüklere göre sınıflandırmak daha az taraftar bulmuştur. Gerçekte, bir devletin yüzölçümü ile büyüklüğü arasında bir ilişki olmayabilir. Örneğin Çad coğrafi büyüklük açısından çok büyüktür ancak hem nüfus büyüklüğü hem de ekonomik büyüklük bakımından oldukça küçük bir ülkedir⁵ (Maass, 2009: 72; Peterson, 2006: 734). Thorhallsson (2006: 12) AB üyesi ülkeleri coğrafi büyüklük açısından değerlendirmiştir. Ona göre, coğrafi alan bakımından Finlandiya beşinci büyük ülke konumundadır. Malta, Lüksemburg ve Güney Kıbrıs örnekleri dışındaki devletlerin yüzölçümü büyüklüğü ile diğer geleneksel değişkenlerin büyüklüğü uyumlu değildir. Bu nedenle coğrafi büyüklük devletlerin eylemlerini açıklamada bir değişken olarak çok sınırlı fayda sağlar ve bu nedenle devletlerin davranışlarını öngörmede yetersiz kalır.

Literatürde ayrıca, yukarıda nüfus kriterini incelerken kısaca değindiğimiz gibi, nüfus kriteriyle birlikte diğer niceliksel kriterler birleştirilerek küçük devlet tanımı yapılmıştır. Tanım yapılırken tekli kriter kullanımının yetersizliğine bağlı olarak nüfus, coğrafi büyüklük, GSYH ve askeri kapasite gibi niceliksel kriterler birlikte değerlendirilmiştir. Crowards (2002: 149-173), tek parametreye dayalı olarak belirlenen büyüklüklere göre ülkelerin gruplandırılmasının kendi başına yeterli olmadığını savunur. O ülkeleri sınıflandırmak amacıyla nüfus, yüzölçümü ve gelir parametrelerini küme analizi yöntemiyle birleştirir. Ona göre bir ülke nüfus miktarı bakımından küçük olabilirken toprak alanı bakımından büyük olabilir. Bu nedenle bir devletin küçük olarak tanımlanabilmesi için, üç niceliksel kriterden en az ikisi küçük boyutta olmalıdır. Örneğin Bahamalar nüfus büyüklüğü bakımından ‘mikro’ devlettir, toprak alanı bakımından ‘küçük’ devlettir, GSYH ölçütüne göre ise ‘orta’ büyüklükte bir devlettir. Bu nedenle Bahamalar ‘küçük’ devlet olarak tanımlanmalıdır, çünkü üç parametreden ikisinde küçüktür. Crowards, bu yöntemle göre 188 ülke üzerinde yaptığı değerlendirmede 79 ülkeyi küçük (yarısı mikro devlet), 75 ülkeyi orta büyüklükte, 34 ülkeyi ise büyük devlet (altısı çok büyük ülke) olarak sınıflandırmıştır.

Literatürde nüfus, coğrafi büyüklük, ekonomik büyüklük ve savunma kapasitesi kriterlerinin birlikte kullanımı da yaygındır. Ancak nüfusu 20 milyon altında kalan

---

⁵ Çad’ın 2016 yılı GSYH’si 10 milyar dolar, 2016 yılı nüfusu 15 milyon civarındayken, yüzölçümü ise 1 milyon 260 bin kilometrekaredir. Bkz. <https://data.worldbank.org/indicator>.

ülkelerin diğer kriterlerle birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi çok anlamlı bir sonuç ortaya çıkmamaktadır.

Tablo 2

Birden Çok Kritere Göre Küçük Devletler

Devletler	Nüfus*	Yüzölçümü**	GSYH***	Askeri Harcama****
Arnavutluk	2.876	27.400	11.863	147
Avusturya	8.747	82.523	390.799	2.862
Azerbaycan	9.762	82.663	37.847	1.379
Bahreyn	1.425	771	32.179	1.430
Belçika	11.348	30.280	467.955	4.043
Çad	14.452	1.259.200	9.600	267
Finlandiya	5.495	303.890	238.502	3.246
Gürcistan	3.719	69.490	14.378	315
İsrail	8.547	21.640	317.744	17.977
Kazakistan	17.797	2.699.700	137.278	1.102
Moğolistan	3.027	1.553.560	11.183	102
Portekiz	10.324	91.605	204.836	3.764
Singapur	5.607	709	296.975	9.959
Slovakya	5.428	48.086	89.768	1.035
Şili	17.909	743.532	247.027	4.608
Tunus	11.403	155.360	42.062	976
Ürdün	9.455	88.780	38.654	1.770
Yunanistan	10.746	128.900	192.690	4.973

Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database, www.sipri.org, 05.04.2018; World Bank Open Data, https://data.worldbank.org, 05.04.2018.

*Bin, 2016.

**Bin kilometrekare

*** Milyon Dolar, 2016.

****Milyon Dolar, 2016.

Yukarıda nüfus kriterinin kullanımı için getirilen eleştiriler çoklu kriter kullanımı için de geçerlidir. Bu kriterler için de büyük ve küçük arasında ayırım sınırını belirlemek zordur ve sınır belirleme meselesi araştırmacının subjektif tercihine kalmaktadır (Baehr, 1975). Ayrıca değişkenler birbiriyle anlamlı ilişki içinde olmayabilir. Örneğin yaklaşık 17 milyon nüfusu bulunan Hollanda 850 milyar dolardan fazla GSYH'ye sahiptir ve bu alanda dünya sıralamasında ilk 20 ülke içerisinde yer almaktadır. Hollanda'nın askeri harcama miktarı da diğer devletlere göre oldukça yüksektir. Aynı şekilde İsrail, oldukça mütevazî nüfus ve yüzölçümü miktarına rağmen yüksek derecede GSYH üretmektedir.

ve bu hasılanın önemli bir kısmını askeri harcamalara ayırmaktadır. Yüzölçümü bakımından oldukça büyük alana sahip Kazakistan, Moğolistan, Libya, Çad gibi ülkeler de diğer kriterler bakımından düşük düzeyde bulunmaktadır. Bu nedenle çoklu kriter kullanımı da küçük devletleri tanımlamada ve onları büyük devletlerden ayırmada yeterli ve tatmin edici değildir.

Peter R. Baehr (1975: 459-466), küçük devlet kavramının dünya politikalarının anlaşılmasında faydalı bir analitik araç mıdır sorusuna negatif bir cevap verir. Ona göre, “küçük” ve “büyük” kavramları görecelidir. Her şeyden önce bu kavramları ayırmak için kriter belirleme problemi vardır. Bu kriter nüfus büyüklüğü mü, toprak büyüklüğü mü, milli gelir büyüklüğü mü veya elde edilebilir doğal kaynak büyüklüğü mü olmalıdır? Herhangi bir kriter belirlense bile “büyük” ve “küçük” arasındaki çizgiyi nerede çizeceğimiz konusu da bir problem olarak durmaktadır. Tercih edilen çözüm genellikle araştırmacının tercihinde kalmaktadır. Bu nedenle Baehr, küçük devlet ya da küçüklük kavramının analitik araç olarak kullanılma vasfının yetersiz olduğunu savunmuştur.

1.1.2. Niteliksel Yaklaşım

Küçük devletlerin tanımlanması ve sınıflandırılmasında niceliksel kriterleri dikkate almanın yetersizliği, yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Niteliksel yaklaşım başlığı altında toplanabilen bu tanımlara göre devletler, diğer devlet büyüklüklerine göre, kendilerini veya birbirlerini algılamalarına göre ya da belirli davranış kalıplarına göre sınıflandırılmaktadır.

Niteliksel yaklaşım içinde değerlendirebileceğimiz ilk tanıma göre, küçük devletler büyük (veya orta büyüklükte) olmayan devletlerdir. Bu ayırım devletlerin birbirlerine yönelik davranışlarından çıkartılmıştır. Bu argümana göre ve yalnızca büyük devletler birbirlerini fark ederler, birbirlerine önem verirler. Vital, küçük devletleri büyük devletler için önemi olmayan devletler olarak görür. Bu nedenle küçük devletler genellikle uluslararası karar verme süreçlerinin dışında bırakılır. Küçük devletler de diğer devletler gibi uluslararası çevreyi şekillendirmek ister ancak büyük devletlerin aksine küçük devletlerin bunu yapmaya gücü yetmez. Rothstein de benzer şekilde, küçük devletleri temelde sistemin devamı ve uluslararası ilişkilerdeki temel görevleri

yürütmede yetersizlikleri öteden beri kabul edilen devletler olduklarını iddia eder (Maass, 2009: 77).

Niteliksel yaklaşım içinde ikinci tanım, algıların belirleyici rolüne vurgu yapar. Buna göre küçük devletler kendilerince ve diğerlerince nasıl göründüklerine göre tanımlanır. Bir devletin veya diğer devletin liderleri ve elitleri o devleti küçük olarak algılıyorsa o devlet küçük olarak kabul edilir. Bu yaklaşıma göre, devletlerin dış politika davranışları da politika yapımcıları tarafından yapılan sezgisel değerlendirmelere dayalıdır. Politika yapımcıları bu değerlendirmeleri, kendi ülkesinin görece gücüne ve rakip ülkelerin pozisyonuna göre yapar. Bu değerlendirmeye göre küçük güç ya da küçük devlet, dış ve güvenlik politikası bağlamında komşu devletlerin tehlike olarak algılamadığı bir devlettir. Bu tanımlamada devletler niceliksel, objektif kriterlere göre küçük olarak görülmemekte, ancak uluslararası hiyerarşi içinde algılanan rol gereği küçük olarak kabul edilmektedir (Keohane, 1969: 296; Handel, 1990: 48; Hey, 2003: 3).

Üçüncü tanım, küçük devletleri davranış veya nitelik açısından farklı bir kategori içinde değerlendirir. East (1973: 558-576), küçük devletlere ayrı bir grup olarak bakar. Ona göre, küçük ve büyük devletler arasında dış politika yapım sürecinde temel farklılıklar vardır. Küçük devletlerin kaynak yetersizlikleri onların dışişleri sektörüne yeterince kaynak aktarmalarını engeller. Bu durum onların dış politika kararlarının yürütülmesini olumsuz etkiler ve onların organizasyonel kapasitesini düşürür. Bunun sonucu olarak dış politika konularında gösterilen reaksiyon ve süreçlerdeki yöntemler bakımından küçük ve büyük devletler arasında farklılıklar ortaya çıkar. Bu nedenle küçük devletler sınırlı kapasiteleri onların dış politikada daha az aktif olmalarına yol açar. Dolayısıyla küçük devletlerle büyük devletler arasındaki davranış farklılıkları, küçük devletleri tanımlayan bir nitelik olmaktadır.

Bu yaklaşım içinde değerlendirebileceğimiz dördüncü tanımlamada küçük devletler askeri zayıflık özelliğine göre değerlendirilir. Handel'in (1990: 36) belirttiği gibi, Robert Rothstein'e (1968: 29) göre bir küçük güç, öncelikle kendi kapasitelerini kullanarak güvenlik elde edemeyen ve diğer devletlerin, örgütlerin yardımına dayanarak güvenlik elde edebilen bir devlettir. Bu tanıma göre, büyük-küçük ayrımı bir ülkenin kendi güvenlik ihtiyaçlarını makul bir şekilde koruyabilme derecesine dayanmaktadır.

Bu nedenle bazı yazarlar zayıf devletleri güvenlik üretmekten ziyade güvenlik tüketen devletler olarak görmüşlerdir.

Görüldüğü gibi niteliksel yaklaşım küçük devletleri belli özellikler, davranış kalıpları ve algılar vasıtasıyla tanımlamaktadır. Ancak bu yaklaşım birçok yönden eleştiriye açıktır. Maass'a (2009: 77-79) göre bu yaklaşım küçük devletlerin benzersiz ve kendine özgü davranışının varlığını görmezden gelir. Gerçekte küçük devletler aynı koşullarda bulunsalar bile birbirlerinden farklı davranışlarda bulunurlar. Ayrıca devlet büyüklüğü ile belirli bir dış politika davranışı arasında bir ilişki gözlemlense bile bağımsız olarak, başlı başına nedensel bağlantı kurmaz. Devlet büyüklüğü ile davranış özellikleri birbirinden bağımsız değişkenler olabilir. Örneğin büyük devletlerle küçük devletler arasındaki davranış farklılıklarının gerçek nedeni güç ya da kapasite yetersizliği olabilir. Yine küçük devletlerin belli davranış özellikleri sadece kendilerine özgü olmayabilir.

Bu yaklaşıma Handel (1990: 38-39) de benzer eleştiriler getirmektedir. Ona göre, doğal olarak daha zayıf devletin çıkarları daha güçlü devletlerden daha erdemli ve ahlaklı görünürler. Oysa onlar pragmatik nedenlerden dolayı saldırgan olmayan politikalar takip ederler. Onların gerçek durumları onları yayılmacı hırslardan alıkoymaktadır. Fakat zayıf devletler diğer zayıf devletlere karşı saldırgan olabilirler. Diğer yandan büyüklük, göreceli güç ve saldırganlık arasında direkt bir ilişki yoktur. Devletlerin saldırgan davranışları başka faktörler tarafından açıklanmalıdır.

Niteliksel yaklaşımın diğer eksikliği küçük devlet tanımında somut verilere başvurmamasıdır. Ayrıca bu yaklaşım küçük devleti uluslararası veya bölgesel sisteminin bağlamı içine yerleştirmez. Oysa uluslararası veya bölgesel sistem bir devletin büyüklüğünü göreceli olarak gösteren bir faktördür (Maass, 2009: 79). Niteliksel yaklaşımın bu eksiklikleri niceliksel unsurların da dikkate alınmasını gerektiren tanımların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

1.1.3. Karma Yaklaşım

Bu yaklaşım niceliksel ve niteliksel kriterleri birleştirir. Raimo Vayrynen (1971: 92-93), küçük devletlerin bazı özelliklerine vurgu yaparak küçük devletleri tanımlamaya çalışmıştır. Ona göre hem objektif hem de subjektif göstergeler bakımından düşük

derecede bulunan bir devlet küçük devlet olarak tanımlanır. Bu göstergelerin aynı zamanda hem içsel hem de dışsal boyutları vardır.

Tablo 3

Vayrynen'in Derece Analiz Boyutları

	İçsel Derecelendirme	Dışsal Derecelendirme
Objektif Derecelendirme	1. Toprak alanı, nüfus, GSMH, askeri bütçe, endüstri üretimi gibi değişkenlerin toplamı ile ölçülen derece	2. Dış aktörlerle etkileşimin değeri veya miktarıyla ölçülen derece
Sübjektif Derecelendirme	3. Yönetenler veya yönetilenlerin kendilerini algılaması yoluyla ölçülen derece	4. Dış aktörlerin algılaması yoluyla ölçülen derece

Kaynak: Vayrynen, 1971, s. 92-93.

Thorhallsson (2006: 7-8) da niceliksel ve niteliksel kriterleri birleştiren bir yaklaşım geliştirir. Ancak Thorhallsson nüfus, toprak büyüklüğü, GSYH ve askeri kapasite gibi küçük devletleri tanımlamada kullanılan geleneksel değişkenlerin devlet büyüklüğünü tanımlamada kullanılması, küçük devlet davranışlarının öngörülmesine imkan sağlayan teorik perspektifleri engellediğini iddia eder. Ona göre literatürde bu değişkenler uluslararası sistemdeki devlet davranışını öngörmek ve analiz etmek için en iyi kriter olarak düşünülmektedir. Ancak diğer değişkenler de büyüklük olgusunun bir devletin davranışlarını nasıl etkilediğini açıklamak için incelenmelidir. Bu nedenle Thorhallsson devletin büyüklüğüyle bağlantılı altı kriter içeren kavramsal çerçeve geliştirir:

- 1) Sabit boyut (nüfus ve toprak büyüklüğü)
- 2) Egemenlik boyutu (devletin toprakları üzerinde etkili bir biçimde egemenliğini sürdürüp sürdürmediği; uluslararası düzeyde minimum bir devlet yapısını ve varlığını sürdürme yeteneği)
- 3) Siyasi boyut (askeri kapasite, yönetim kapasitesi ve iç uyum düzeyi)
- 4) Ekonomik boyut (GSYH, piyasa büyüklüğü ve gelişme başarısı)

- 5) Algısal boyut (iç ve dış aktörlerin devleti büyüklük bakımından nasıl gördüğü)
- 6) Tercih boyutu (yönetici elitin hırsları ve öncelikleri ve onların uluslararası sistem hakkındaki fikirleri)

Thorhallsson (2006: 14-16) devletlerin küçüklüğünün ve büyüklüğünün tanımlanmasında kullanılması için önerdiği bu değişkenlerin hem iç hem de uluslararası boyutlarını da dikkate alır. Ona göre devletin iç ve dış kapasitesi birincil önemdedir. İç kapasite iç kaynaklar, bir devletin iç büyüklüğü ve onun içsel olarak hareket etme yeteneğini kapsar. Dış kapasite uluslararası arenada devletin büyüklüğüne ve onun uluslararası arenada davranma yeteneğine gönderme yapar. Burada Thorhallsson “eylem yeteneği” ve “kırılganlık” kavramlarını da tanım çerçevesine ekler. Eylem yeteneği iç ve dış kapasiteyi, içsel olarak politikaları formüle etme ve uygulama yeteneği ile uluslararası olarak etki uygulama yeteneğini birleştirir. Eylem yeteneği altı kategorinin her birinde bağımsız politika formüle etme ve uygulama noktasında devletin iç yeteneğini dikkate alır. Eylem yeteneği tam yetenekten yeteneksizlik arasında işler. Eylem yeteneği uluslararası alanda devletleri, uluslararası çevrelerini etkileme yeteneğine göre tam yetenekten tam yeteneksizliğe doğru bir dereceye yerleştirir. Kırılganlık kavramı da devletin iç ve uluslararası zayıflığına ve yukarıda altı kategori içinde sayılan özelliklerine göre diğer devletlere tabi olma ihtimaline gönderme yapar. Kırılganlık içsel anlamda kırılganlığın olmamasından tam kırılganlığa doğru uzanır. Örneğin bir devlet askeri kapasite, iç siyasi uyum ve iç politikaları formüle etme ve uygulama yeteneği bakımından bir yere yerleşebilir. Dış kırılganlık uluslararası sistemin devleti sınırlandırma boyutunu gösterir. Devletler yukarıda bahsedilen altı kategoride sistem tarafından sınırlamalara açık olma derecesine göre büyük veya küçük olabilir. Örneğin onların iç piyasa boyutunun küçüklüğü, uluslararası ekonomik bakımdan onları kırılgan yapabilir.

1.1.4. Göreceli Güç Yaklaşımı

Bu yaklaşım küçük devletleri bölgesel ve uluslararası sistemdeki güç dağılımına göre tanımlar. Güç ya da yeteneklerin dağılımı devletlerin sistem içindeki yerini, büyük veya küçük olup olmadıklarını belirler. Yukarıda ele alınan yaklaşımlarda olduğu gibi, göreceli güç yaklaşımının da güç veya kapasitelerin nasıl ölçüleceği, büyük ve küçük

devlet arasındaki ayrımın nasıl yapılacağı sorunlu olsa da, niceliksel ve niteliksel yaklaşımların küçük devletleri tanımlamada ve onların davranışlarını öngörmedeki yetersizlikleri bu yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Niceliksel yaklaşımın küçüklüğün sınırlarının nasıl belirleneceği üzerinde tatmin edici açıklaması yoktu. Küçüklüğü belirleyen nüfus, yüzölçümü, GSYH, askeri harcama gibi sayısal ölçüm yapılabilen kriterlerin alt ve üst sınırları araştırmacının tercihinine göre belirlenmekteydi. Bu yaklaşıma göre belirlenen sınırların altında kalan devletler küçük devlet olarak tanımlanmaktaydı.

Niteliksel kriterlerle dayalı tanımlar özünde küçük devletlerin büyük devletlerden karakteristik olarak farklı olduğu düşüncesine dayanmaktaydı. Bu karakteristiklerin hem özgün iç özellikler bakımından hem de özgün dış politika davranışları bakımından var olduğu ileri sürülmüştü. Bu yaklaşım özellikle küçük devletlerin genel özelliklerini ve eğilimlerini yansıtarak küçük devlet teorisine katkı yapmakla birlikte, bu özellikleri ve davranış eğilimlerini ortaya çıkartan gerçek nedeni gözden kaçırabilmekteydi. Örneğin küçük devletlerin eğilimli oldukları belirli bir davranış biçimi onu tanımlayan bir nitelik değil, başka bir nedenden kaynaklanan bir sonuç da olabilirdi.

Ayrıca niceliksel ve niteliksel yaklaşımlar küçük devletleri tanımlarken ve belirli davranış özelliklerini ortaya koyarken uluslararası ve küçük devletlerin yerleşik oldukları bölgesel sistemin yapısını çok dikkate almazlar. Oysa gerçekte küçük devletlerin gücü uluslararası ve bölgesel güç dağılımına bağlıdır. Bir devletin gücü görecelidir ve yerleşik olduğu sistemdeki diğer devletlerin güçlerine göre büyük ya da küçüktür.

Literatürde küçük devletleri göreceli güç bakımından tanımlayan yaklaşımlar temelde gücün nasıl tanımlanması gerektiği üzerinde ayrılmışlardır. Fox (1959: 2-4) küçük ve büyük güçleri sahip oldukları askeri güç bakımından ayırır. Ona göre askeri güç aynı zamanda devletlerin güvenlik elde etmede kullandıkları siyasi gücün bir göstergesidir. Devletlerin gücü dışa karşı etki veya zor uygulayabilme, dış baskıları savuşturma yeteneği ile ölçülür. Bu yetenek içinde askeri gücün yanında ekonomik, ideolojik ve diplomatik güçler de dahildir. Örneğin küçük devletler ürettikleri kıt mallar ve hizmetlerle pazarlık gücü kazanabilirler. Küçük devletler ayrıca uygun ittifaklar vasıtasıyla güç elde edebilirler. Bu bakımdan diğer devletlerin taleplerine direnme veya

kendi taleplerini güvenceye almada başarı veya başarısızlık, o devletin güç pozisyonunu gösterir. Bu nedenle küçük güçlerin büyük güç taleplerine direnme kapasitesi onların güç statüsünü tanımlamada daha önemlidir. Fox, 2. Dünya Savaşı sırasında güç bakımından Türkiye, Finlandiya, Norveç, İsveç ve İspanya'yı dönemin büyük güçlerine göre küçük devletler olarak sınıflandırmıştır.

Waltz (2015: 165, 239) bir siyasi karar biriminin başkalarını, başkalarının kendisini etkilediğinden daha fazla etkilediği ölçüde güçlü olduğunu savunur. Zayıf devletler bu etkiyi daha fazla hissederler. Bu etkiyi ortaya çıkartan ise devletlerin sahip oldukları yetenekler ve yeteneklerin dağılımıdır. Waltz'a göre yeteneklerin dağılımı devletlerin sıralamasını gösterir. Devletlerin sıralamadaki yerini nüfus ve toprak büyüklüğü, kaynak donanımı, ekonomik yetenek, askeri güç, siyasi istikrar ve uzmanlaşma alanlarının hepsinde aldıkları puanlar belirler.

Handel (1990: 32-35, 48-53), 'küçük' devlet kavramı yerine 'zayıf' devlet kavramını kullanır. Burada zayıf kavramı güç dağılımı bakımından büyük güçlere karşı küçük devletlerin konumuna işaret eder. Ona göre, zayıf (küçük) devletlerin büyük devletlere göre konumunun değerlendirilmesinde çoklu kriter kullanımı, onların göreceli güçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı yapar. Zayıf devletler kullanılan kriterlerin çoğunda göreceli olarak düşük puan alan devletlerdir. Handel nüfus, yüzölçümü, ekonomik büyüklük, askeri güç ve uluslararası sistem içindeki özellikler bakımından zayıf devletleri güçlü devletlerden ayırır. Ayrıca Handel zayıf ve güçlü devletlerin ideal tiplerini oluşturarak bu iki devlet grubunun daha iyi kavranmasına katkı yapar. Handel'in ideal tip yaklaşımına göre bir zayıf devlet, nüfus ve yüzölçümü bakımından çok küçük; ekonomik alanda GSMH'si küçük ve yüksek derecede dışa bağımlı; kendi askeri gücüyle dış tehditlere karşı kendini savunamayan ve dış yardıma yüksek derecede bağımlı; uluslararası sistemde sınırlı çıkar alanına sahip ve güç dengesi üzerinde etkisi olmayan bir devlettir.

Tablo 4

Handel'in Zayıf Devlet ve Güçlü Devlet İdeal Tipleri ve Özellikleri

KRİTERLER	ZAYIF DEVLET	GÜÇLÜ DEVLET
NÜFUS	Çok küçük	Çok büyük
YÜZÖLÇÜMÜ	Çok küçük	Çok büyük
EKONOMİ	1. GSMH mutlak anlamda küçük. 2. Ağır endüstri az veya yok. 3. Üretimin dar bir alanında yüksek derecede uzmanlaşma. 4. Küçük iç piyasa ve bu nedenle ihracat ve ithalat için dış piyasalara yüksek bağımlılık. 5. Dış sermayeye yüksek bağımlılık.	1. GSMH mutlak anlamda çok büyük. 2. Çok büyük ve gelişmiş ağır endüstri. 3. Büyük çeşitlilikte üretimde çok yüksek derecede uzmanlaşma 4. Çok büyük iç piyasa ve bu nedenle dış ticarete az bağımlılık. 5. Dış sermayeye yüksek bağımlılık yok.
ASKERİ GÜÇ	1. Kendi kuvveti ile dış tehditlere karşı kendisini savunamama; dış yardıma topyekun veya yüksek bağımlılık. 2. Dış ülkelerden silah edinimi için topyekun bağımlılık. 3. Daima yüksek oranda kuvveti mobilize etme ve uzun menzilli savaş potansiyeli çok düşük.	1. Kendi gücü ile herhangi bir devlet veya devletler koalisyonuna karşı kendisini savunabilme; dış yardıma çok az dayanma. 2. Nükleer silahlara ve onların gönderim sistemlerine sahip olma. 3. Bütün silah sistemlerinin iç üretimi. 4. Yüksek savaş potansiyeliyle kombine edilmiş büyük devamlı ordular.
ULUSLARARASI SİSTEM	1. Sınırlı çıkar kapsamı (genellikle komşuları ve bölgesiyle sınırlı). 2. Güç dengesi üzerinde az etki veya etkisizlik. 3. Dış politikada pasif ve tepkisel davranma. 4. Özellikle güçlülere karşı riskleri minimize etme eğilimi. 5. Göreceli olarak kolay nüfuz edilebilme. 6. Uluslararası hukuk, normlar ve örgütlere güçlü destek.	1. Küresel çıkarlar. 2. Dünya güç dengesinde yüksek ağırlık; uluslararası sistemin doğasını şekillendirme. 3. Dinamik ve aktif dış politika takip etme. 4. Kazançları maksimize etme eğilimi. 5. Göreceli olarak zor nüfuz edilebilme. 6. Uluslararası hukuk, normlar ve örgütlere düşük önem verme.

Kaynak: Handel, 1990, s. 52-53.

Ayrıca Handel (1990: 51-52), bir devletin zayıflığını ve göreceli gücünü değerlendirirken o devletin coğrafi konumu dikkate alınması gerektiğini söyler. Bir devlet gücünün devletlerin tamamıyla karşılaştırılması yanıltıcı sonuçlar verebilir. Ona göre devletler bir ligdeki futbol takımları gibi sıralanmazlar. Bu şekilde

değerlendirdiğimizde örneğin Kanada ve Meksika'nın orta büyüklükte güçler oldukları görülür. Ancak her iki devletin de çok büyük bir güce sahip bir komşusu vardır ve bu komşu devlet her alanda onları büyük ölçüde sınırlamaktadır. Onların ABD'ye karşı siyasi, ekonomik ve askeri bağımlılığı, gerçekte kendilerini daha zayıf görmelerine neden olmaktadır. Yine İrlanda mutlak kriterlere göre zayıf bir devlettir ancak onun tehdit edici düşmanları yoktur. İsrail'in silahlı gücü mutlak anlamda büyüktür ancak Arap devletlerinin toplam güçlerine göre küçüktür. Bu nedenle bir devletin gücünün en iyi ölçümü bütün diğer devletlere karşı değil, fakat o devletin komşularına göre yapılan ölçümdür. Steinmetz ve Wivel (2010: 6-7) de benzer görüştedirler. Onlara göre küçük devlet asimetrik bir ilişkinin zayıf parçasıdır. Bu tanıma göre bir devlet bir ilişkide zayıf olabilir, ancak diğer bir ilişkide güçlü olabilir. Örneğin Romanya Moldova ile ilişkileri bakımından güçlü bir devlettir. Fakat Rusya ile ilişkileri bakımından küçük bir devlettir. İsveç, Avrupa Birliği (AB) içinde küçük bir devlettir ancak Baltık ülkelerine göre büyük bir güçtür.

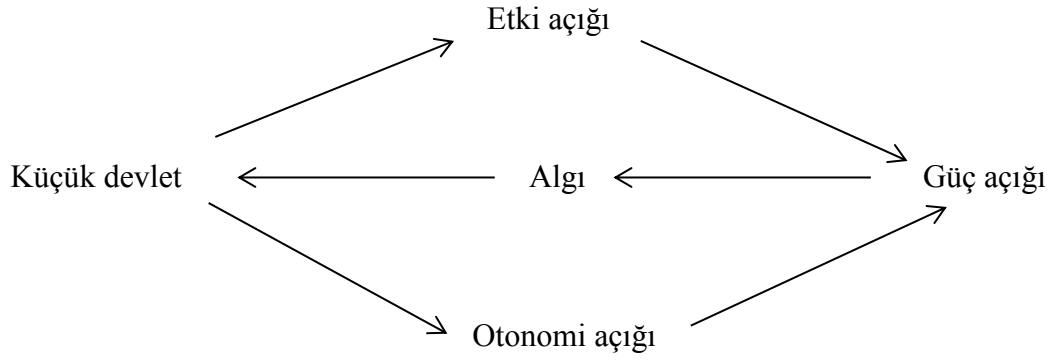
Elman (1995: 171) da, zayıf ve küçük kavramlarını birbirinin alternatifli olarak kullanır. O küçüklüğü niceliksel boyuttan ziyade göreceli güç bakımından değerlendirir. Ona göre en tatmin edici tanım, kapasiteler bakımından küçüklüğe bakmaktır. Çünkü kapasiteler dış politikanın alanını ve kapsamını da sınırlar. Bu nedenle bir küçük devlet, büyük bir gücün güvenlik çıkarlarını etkilemede ve büyük güç saldırılarına karşı kendini savunmada sınırlı kapasitesi olan bir devlettir.

William Wohlforth (2004: 226) "Orta Avrasya'da Güç Dengesi Teorisini Yeniden Değerlendirmek" adlı makalesinde, Rusya ve diğer Orta Avrasya devletlerinin güç dengesini bu devletlerin sahip olduğu nüfus, GSYH, savunma harcamaları, askeri personel büyüklüklerini yüzdelik ağırlıklara göre karşılaştırmıştır. 2000 yılı verilerine göre nüfus bakımından Rusya, tüm Orta Asya devletleri içinde %50 ağırlığa sahipken, en yakın rakibi Ukrayna %18'lik ağırlığa sahiptir. Savunma harcamalarında Rusya'nın ağırlığı rakipsizdir. Rusya savunma harcamalarında %93 ağırlığa sahipken, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan gibi ülkeler toplamda yalnızca %7'lik bir ağırlığa sahiptir. Güç dengesi bakımından bu fark, Rusya'ya göre diğer devletlerin küçük devlet olduğunu ortaya koymaktadır. Wohlforth (1999: 12-18) ayrıca, güçler

arasındaki kapasitelerin dağılımını anlamak için üç değişken önerir: Gayri safi yurt içi hasıla, askeri harcamalar ve güç kapasiteleri. Wohlforth bu kriterlerine niteliksel karşılaştırma kriterleri de ekler. Ona göre niceliksel kriterler, yalnızca tarihsel araştırmayla ortaya çıkarılabilecek niteliksel faktörü görmezden gelir. Bu faktör karar vericilerin gücü tanımlaması ve ölçmesidir.

Küçük devletlerin güç bakımından tanımlanmasına yönelik yeni yaklaşımlar, Fox'un yaklaşımına benzer şekilde gücü etki gücü boyutuyla tanımlamaya çalışır. Laurent Goetschel (1998: 15) pozitif anlamda gücü, bir birey veya grubun arzuladıkları yönde diğer bireyler ve grupların tutumunu değiştirme kapasitesi olarak tanımlar. Negatif anlamda ise güç kendi davranışlarını etkileme girişimlerini engelleme yeteneğidir. Bu durumda gücün birinci formu etki, ikinci formu otonomi olmaktadır.

Goetschel'e (1998: 15-16) göre, küçüklük bir etki ve otonomi açığı ve dolayısıyla güç açığı olarak karakterize edilebilir. Küçük devletlerin uluslararası çevrelerine göreceli olarak daha az etkileri vardır ve onların çevrelerine göre otonomileri göreceli olarak küçüktür. Bu bakımdan küçük devletler büyük devletlerden daha az güçlüdür. Onlar bir güç açığına maruz kalırlar. Ona göre bu güç açığının tamamen niceliksel faktörler tarafından etkilendiği konusu sorundur. Çünkü gücün farklı materyal boyutları vardır. Ayrıca güç bağlamsaldır. Bir devlet çeşitli boyutlarda hem büyük hem de küçük olabilir. Goetschel'e göre uluslararası çevrenin artan karmaşıklığı güç kaynaklarını etkilemektedir. Niceliksel güç özellikleri zamanla değişmekte ve bazı özellikler önemini kaybetmektedir. Küçük devletler niteliksel unsurlara ağırlık vererek niceliksel zayıflıklarını telafi etmeye çalışabilirler. Güç pazarlık gibi süreçlerin ve yapıların sonucu da olabilir. Bu güç pazarlık gücü olarak adlandırılır. Ayrıca güç askeri veya ekonomik kaynaklar gibi niceliksel güç parametreleri tarafından belirlenmiş olabilir. Ancak bu kaynaklar otomatik olarak çıktılar üzerindeki güce dönüştürülemez. Pazarlık yetenekleri ve müzakere süreçlerinin yapısıyla bağlantılı diğer faktörler sonuç üzerinde karar verici bir rol oynayabilir. Bu nedenle kaynaklara dayalı ölçülen güç ile çıktılar üzerinde etkiyle ölçülen güç arasında birebir ilişki azdır. Goetschel, Keohane'i izleyerek küçük devlet kavramı tanımına devlet liderlerinin algıladıkları ülkelerinin sistemik rolünü de ekler. Bu yaklaşıma göre devletler sistemi belirleyen, sisteme nüfuz eden, sistemi etkileyen ve sistemi etkileyemeyen olarak sınıflandırılır.

Şekil 1: Goetschel'in Küçük Devlet Tanımı

Kaynak: Goetschel, 1998, s. 17.

Rickli (2008: 308-309) benzer şekilde küçük devleti materyal, ilişkisel veya normatif olabilen kaynakları mobilize etmede zayıf yetenekleri nedeniyle bir güç açığına sahip olan devlet olarak tanımlar. Rickli küçük devletleri güç sahipliğine göre tanımlamaktan ziyade, gücün uygulanmasına yani fiili güce odaklanır. Ona göre küçük devletler diğerlerinin davranışlarını etkilemede ve değiştirmede yetersizdir ve diğerlerinin kendi davranışlarını etkilemesini engelleyemez.

Gücü etki boyutuyla tanımlayan Hänggi (1998: 84-85), Handel'e atıfla, gücün iç ve dış kaynakları arasında ayırım yapar. Küçük devletler sınırlı iç kaynakları nedeniyle dış devletlerle olan etkileşimine bağlı olarak dış kaynaklara daha çok dayanmalıdır. Dış gücün önemli bir kaynağı uluslararası örgütlerde küçük devletlerin katılımıdır. Küçük devletlerin gücü bu işbirliği yapılarına katılma yeteneği tarafından belirlenmektedir. Uluslararası veya bölgesel örgütlerin dışında kalan devletler güç bakımından nispeten daha küçük ve zayıf olurlar.

Braveboy-Wagner'e (2010: 407-409) göre, 'dış politika gücü' kavramı küçük devlet kavramının tanımlanması için daha geniş bir kapsam sunmaktadır. Bu kavram güç uygulamanın çoklu boyutuna ve imkanlarına vurgu yapar. Bu yaklaşım gücün uygulanmasına odaklanır ve kapasitelerin güç analizlerinde yalnızca bir başlangıç noktası olduğunu savunur. Bu bakımdan güç uygulanır olmalıdır ve pozisyon veya etki kazanmada aktif çabaları da içermelidir. Bu çerçevede bu yaklaşım yumuşak ve sert güç kullanımı imkanlarına vurgu yapar. Küçük devlet gücünün askeri güç üzerinde inşa edilmesi zor olduğundan, güç ekonomik temeller ve/veya normatif düşüncelere daha çok dayanır. Küçük devletler ekonomik alanda çok gelişmişse (İsviçre, İsveç, Singapur)

veya enerji kaynaklarına sahipse (Orta Doğu'daki petrol üreticileri) göreceli olarak bu devletlerin daha güçlü oldukları söylenebilir. Bazı küçük devletler (İskandinav devletleri) yumuşak güç kullanarak küresel ölçekte veya bölgelerinde diğerleri üzerinde etki uygulayabilirler. Bir küçük devlet ayrıca uzmanlık ve/veya müzakere ve stratejik kapasitelerin gelişmişliğine bağlı olan 'akıllı' güce dayanarak da etki gücü uygulayabilir.

Monteiro (2014: 42-47) tek kutuplu uluslararası sistemi betimlerken devletleri güçlerine göre büyük, majör ve minör güç olarak üçe ayırır. Ona göre büyük bir güç topyekün bir savunma savaşında sistemdeki en güçlü devlete karşı yenilmeme imkanına sahip olabilen bir devlettir. Ancak bu, büyük devlet olmak için yeterli değildir. Bunun yanında büyük güçlerin askeri güçlerini başka bölgelere yansıtabilme yeteneklerine sahip olmaları gerekir. Yani büyük güç kendi bölgesinin ötesinde uzun süreli siyasi-askeri operasyonları yapabilmelidir. Bugün ABD, kendi bölgesinin ötesindeki diğer bölgelerde hatta dünya çapında gücünü yansıtabilme kapasitesine sahip bir devlettir. Monteiro'ya göre tek kutuplu bir dünyada tek büyük gücün yanında majör ve minör güç kategorileri bulunmaktadır. Majör güç, tek kutup saldırısında tek kutba ağır maliyet yükleyebilen devlettir. Majör güçler her hangi bir saldırgana karşı topyekün bir savunma savaşında yenilgiyi önleme noktasında iyi bir olanağa sahiptirler. Bu nedenle sistemdeki her hangi bir devleti caydırabilirler. Ona göre ABD dışındaki bütün nükleer güçler majör güç kategorisinde değerlendirilebilir. Bu güçler Çin, Fransa, İsrail, Hindistan, Kuzey Kore, Pakistan, Rusya ve İngiltere'dir. Geriye kalan devletler minör güçlerdir. Bu güçler tek kutba ağır maliyetler yüklemeye yeterli kapasiteye sahip değildir ve bu nedenle onları caydırma yetenekleri yoktur. Bu bakımdan minör güçler, hem tek kutbu caydırma kapasiteleri hem de bölgesinin içinde ve dışında güç yansıtma kapasiteleri bulunmayan güçler olarak değerlendirilmektedir.

1.1.5. Yeni Yaklaşım İhtiyacı

Küçük devlet kavramının göreceli güç yaklaşımına göre hem belirli güç kapasiteleri hem de etki bakımından tanımlanmasında en önemli eksiklik gücün içsel boyutunun yeterince dikkate alınmamasıdır. Her ne kadar gücün kapasiteler bakımından tanımlanmasında nüfus, GSYH, askeri harcamalar gibi devletin içerde sahip olduğu güç parametreleri kullanılsa bile, bu göstergeler devletin iç yapılarına, devlet-toplum

ilişkilerine veya gücün iç kullanımının ekonomi politiğine gönderme yapmaz. Gerçekte iç yapısal durumu devletin gücü elde etmesinden gücün kullanılmasına kadar olan süreci doğrudan etkiler. Gücün bu boyutunun ihmal edilmesi küçük devlet dış politika davranışlarının açıklanmasında bir boşluk meydana getirmektedir.

Neoklasik realistlerin güç tanımı bu boşluğu doldurabilecek niteliktedir. Neoklasik realistlere göre göreceli gücün brüt olarak değerlendirilmesi yetersizdir. Çünkü devleti yönetenler ülkenin toplam materyal ya da güç kaynaklarına kolayca erişemeyebilirler. Bu nedenle uluslararası güç değerlendirmeleri devleti yönetenlerin toplumdan kaynak toplama ve kaynakları yönlendirme yeteneklerini dikkate almalıdır (Rose, 1998: 161). Zakaria'ya göre “dış politika bir bütün olarak ulus tarafından yapılmaz ancak onun hükümeti tarafından yapılır. Bu bakımdan devlet gücü ulusal gücün bir parçasıdır. Hükümet amaçları için toplumdan kaynak toplayabilir ve kaynak toplayabilme yeteneği, merkezi karar vericilerin başarısını yansıtır” (aktaran Rose, 1998: 162).

Ulusal gücün fiili devlet gücüne dönüştürülmesi sürecinde bazı iç değişkenler devreye girmektedir. J.W. Taliaferro'ya (2006: 486-487) göre, siyasi ve askeri kurumlar, devlet destekli milliyetçilik ve devletçi-anti devletçi ideoloji gibi iç değişkenler devlet gücünü etkiler. Schweller (1994: 101-102) iç değişkenlerin güce etkisini zayıf devletler açısından değerlendirir. Zayıf devletler kıt kapasitelerinin yanında, kötü ve yetersiz devlet-toplum ilişkisinin sıkıntılarını da çekerler. Onların yöneticilerinin halk nazarındaki meşruiyetleri yetersizdir. Onlar içsel olarak etnik, siyasi, sınıf, din veya kabile yapılarına bölünmüş olabilirler. Bu yapıda olan küçük devletler diğer küçük devletlere göre güç bakımından daha zayıf durumda olurlar. Çünkü bu durumdaki küçük devletlerin iç istikrar sorunları yaşaması ve özellikle iç tehditlerle yüzleşmeleri daha muhtemeldir. Ayrıca onlar iç ve dış kaynaklarını bu tehditlerin üstesinden gelmek için harcarlar. Bu yaklaşımdan çıkan doğal sonuç, küçük devletlerin iç tehditlerin üstesinden geldiklerinde onların görece güçleri de artmış olacaktır.

Yukarıda incelenen küçük devletleri tanımlama çabalarının temelinde, onların dış politika davranışlarının açıklanması ve öngörülmesi amacı bulunmaktadır. Bu amacın başarılması hem tanımların dayandığı kriterlerin değişkenliği veya önemini kaybetmesi hem de küçük devletlerin birçok açıdan oldukça farklılık göstermesi nedeniyle oldukça zordur. Dünya devletlerinin büyük kısmını oluşturan küçük devletlerin coğrafi

konumları, nicelikleri, nitelikleri ve görece güçleri önemli derecede farklılaşmaktadır. Ayrıca küçük devlet tanımına yönelik farklı yaklaşımların varlığı bu konuda bir uzlaşımın mevcut olmadığını göstermektedir. Ancak küçük devlet sayısının çokluğu ve onların iç istikrar içinde olup olmadıkları bölgesel ve uluslararası sistem için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle küçük devlet davranışlarının öngörülmesi için uygun bir tanıma ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu çalışmada küçük devletler bölgesel güç konumlarına göre tanımlanacaktır. Güç konumunu ölçmek için nüfus, toprak alanı, doğal kaynaklar gibi niceliksel ve niceliksel unsurların kullanımını etkileyen teknoloji, eğitim, inovasyon gibi niteliksel unsurların yansıması olan GSYH ve askeri kapasite göstergeleri kullanılacaktır. Tanımın bu yönü bir küçük devletin sistemik-bölgesel güç sıralamasına ve konumuna gönderme yapar. Ancak burada küçük devletleri daha küçük yapan ve onları zayıf duruma düşürebilen içsel yapıları da dikkate almak gerekir. Çünkü küçük devletlerin görece zayıflığı onları devlet-toplum ilişkisi bakımından da kırılgan yapmaktadır. Bir küçük devlette devlet-toplum ilişkisi sorunlu hale geldiğinde ve bir iç tehdit ortaya çıktığında, bu zayıflık küçük devletin tehditlerin üstesinden gelme olasılığını azaltmaktadır. Bu kırılganlık küçük devletlerin davranışlarını da etkilemektedir. Küçük devletleri sistemik-bölgesel güç dağılımı bakımından tanımlamak, onların davranışlarını öngörebilme imkanını azaltabilir. Bu nedenle bir küçük devlet tanımı küçük devletlerin içsel kırılganlığını da dikkate almalıdır. Bu hususlardan hareketle bir küçük devlet, GSYH ve askeri harcama kriterlerine göre komşu veya bölge devletlerine göre görece alt sıralarda bulunan ve iç yapısı görece daha kırılgan olan bir devlet olarak tanımlanabilir.

Bu tanım kapsayıcıdır ve küçük devletlerin davranışlarının açıklanmasına daha fazla imkan verir. Tanım küçük devletlerin yerleşik oldukları sistemin güç konumunun yanında iç kırılganlığını da dikkate alır. Küçük devlet tanımı yapılırken niceliksel ve ölçülebilir kriter olarak GSYH ile askeri harcama göstergeleri seçilmiştir. Bir ülkenin yıllık ekonomik performansının bir göstergesi olan “Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

(GSYH)⁶ kriteri ile ekonomik gücün askeri güce dönüşümünün bir göstergesi olan “askeri harcamalar” kriterinin seçilmesinin birkaç nedeni bulunmaktadır:

Birinci neden, küçük devlet tanımında en çok kullanılan kriter olan nüfus büyüklüğü ve yüzölçümü kriterlerinin, yukarıda tartışıldığı gibi, küçük devletin kavramsallaştırılmasında yeterli olmamasıdır. Nüfus ve/veya yüzölçümü bakımından büyük olan bazı devletlerin güç bakımından küçük ve zayıf olduğu gerçeği vardır. Bu durumda nüfus ve yüzölçümü kriterleri tek başlarına küçük devletlerin kavranmasında yetersiz kalmaktadır.

İkinci neden kullanılan kriterlerin önemiyle ilişkilidir. GSYH kriteri ülke vatandaşlarının bir yıl içinde ürettikleri ekonomik katma değerleri vermektedir. Ekonomik faaliyetler hem niceliksel hem de niteliksel girdiler barındırmaktadır. Niceliksel girdilere örnek olarak çalışabilir nüfus, doğal kaynaklar, ekilebilir arazi, mevcut teknoloji gibi görece sabit ve ölçülebilir unsurlar gösterilebilir. Niteliksel girdiler ise genelde eğitim, bilgi seviyesi, girişimcilik, çalışma ahlakı, yeniliğe açıklık, üretkenlik gibi ölçülebilir olmayan ve niceliksel girdilere yön veren, onların verimliliğini belirleyen girdilerdir. Dolayısıyla GSYH göstergesi nüfus ve coğrafi büyüklüğün hem niceliğini hem de niteliği içerir. Bu nedenle GSYH göstergesi, o ülkenin gerçek gücünü en önemli göstereni olabilir. Askeri harcamalar kriteri de üretilen ekonomik değerlerin siyasal tercihlerle askeri güce ya da fiili güce dönüştürülmesi derecesini gösterir. Başka bir deyişle o ülkenin kendini koruma için yaptığı/yapabildiği fedakarlığa işaret eder. Askeri harcamalar o ülkenin ekonomik durumuna, bölge veya uluslararası güç dağılımındaki pozisyonuna ve tercihlere göre değişebilir. Bu nedenle askeri harcamalar kullanılabilir gücün önemli bir gösterenidir.

Üçüncüsü, GSYH ve askeri harcama kriterleri değişkendir ve genelde devletlerin özelde de küçük devletlerin dinamik yapısının kavranmasında daha etkilidir. Belli bir dönemde güç bakımından büyük olan ülkeler çeşitli nedenlerden dolayı güçlerini kaybedip orta büyüklükte bir devlete veya küçük devlete dönüşebilirler. Bu durumun tersi de olabilir.

---

⁶ GSYH, belli bir dönem içinde bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmetlerin değeridir. Detaylı bilgi için bkz. Rudiger Dornbusch ve Stanley Fischer, **Makro Ekonomi**, Salih Ak ve Diğerleri (Çev.), İstanbul: Akademi Yayınları, 1998, s. 29-36.

Ekonomik ve teknolojik imkanlarla veya dış yardımla askeri anlamda nükleer güce sahip olmak o devleti büyük güç kategorisine yükseltebilir.

Dördüncüsü, küçüklüğün ölçülmesinde sadece GSYH ölçütünün kullanılması yanıltıcı sonuçlar verebilir. Çünkü bir devletin savunma veya saldırı kapasitesi GSYH ile uyumlu olmayabilir. Çünkü devletlerin ekonomik kaynakların ne kadarlık kısmını savunmaya ayıracaklarını etkileyen çok çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler arasında dış tehdit düzeyi, coğrafi konum, dış destek alma noktasında ittifaklara ulaşılabilirlik gibi sistemik değişkenlerle birlikte ekonomi politik, uyum derecesi, siyasal sistem, iç tehditler gibi iç değişkenler de bulunmaktadır. Bu nedenle bazı ülkelerde GSYH'den askeri harcamalara ayrılan pay yüksek olurken, bazı ülkelerde bu pay düşük olabilmektedir. Örneğin İsrail yaklaşık 296 milyar dolarlık hasıladan 17 milyar dolarlık askeri harcama yapmışken, İsviçre yaklaşık 664 milyar dolarlık hasıladan yalnızca 5 milyar dolarlık askeri harcama yapmıştır.

Küçüklük değerlendirmeleri bakımından sadece askeri harcamaları dikkate almak yeterli olmayabilir. Askeri harcamalar ülkenin sahip olduğu silahların ve ordunun niteliğini kavramayabilir. Bir ülkenin yüz ölçümü büyüklüğü teçhizat ve asker sayısı bakımından askeri harcamaları artırabilir. Ayrıca iç güvenlik sorunları yaşayan bazı devletler bu sorunların üstesinden gelebilmek için askeri harcamaları artırmış olabilirler. Bu gibi ülkeler için askeri harcamaların büyüklüğü, o ülkelerin diğer ülkelere göre büyük veya güçlü olduğunun göstergesi olmayabilir. Yine bazı ülkeler ekonomik ve teknolojik potansiyel bakımından güçlü olmalarına rağmen askeri harcamaları bilinçli olarak düşük tutabilirler. Bu ülkeler bu şekilde yaparak uzun dönem savunma kapasitelerini yüksek tutmuş ve savunma harcamaları artırarak ekonominin verimini düşürmemiş olurlar. Bu durumu tercih eden ülkelerin savunma harcamalarının düşüklüğü onların küçük veya zayıf devlet oldukları anlamına gelemeyebilir. Örneğin Belçika'nın yaklaşık 450 milyar dolarlık GSYH'nin sadece 5 milyar dolarlık kısmının askeri harcamalara ayırmıştır.

Tablo 5**GSYH ve Askeri Harcama Kriterlerine Göre Büyük ve Küçük Devletler**

BÖLGE VE DEVLETLER	GSYH*	ASKERİ HARCAMA**
Kafkasya ve Orta Asya		
ABD	18.624.475	611.186
Rusya	1.283.162	69.245
Türkiye	863.711	14.803
İran	418.976	12.685
Kazakistan	137.278	1.102
Azerbaycan	37.847	1.379
Gürcistan	14.378	315
Ermenistan	10.572	431
Güney Asya		
ABD	18.624.475	611.186
Çin	11.199.145	215.176
Hindistan	2.263.792	55.923
Güney Kore	1.411.245	36.777
Endonezya	932.259	8.183
Malezya	296.535	4.169
Singapur	296.975	9.959
Sri Lanka	81.321	1.986
Avrupa		
ABD	18.624.475	611.186
Almanya	3.477.796	41.067
İngiltere	2.647.898	48.253
Fransa	2.465.453	55.745
Rusya	1.283.162	69.245
Hollanda	777.227	9.253
İsviçre	668.851	4.680
İsveç	514.459	5.320
Polonya	471.364	9.341
Finlandiya	238.502	3.246
Portekiz	204.836	3.764
Yunanistan	192.690	4.973
Romanya	187.592	2.765
Litvanya	42.738	636
Estonya	23.337	502
Orta Doğu		
ABD	18.624.475	611.186
Türkiye	863.711	14.803
Suudi Arabistan	646.438	63.673
İran	418.976	12.685
Mısır	332.791	4.513

Tablo 5'in devamı

İsrail	317.744	17.977
Irak	171.489	6.233
Umman	66.293	9.103
Ürdün	38.654	1.770
Bahreyn	32.179	1.430
Afrika		
ABD	18.624.475	611.186
Fransa	2.465.453	55.745
Nijerya	404.652	1.723
Angola	95.335	2.824
Kenya	70.529	933
Etiyopya	72.374	469
Tunus	42.062	976
Gana	42.689	162
Zambiya	21.063	300
Mali	14.034	369
Orta ve Kuzey Amerika		
ABD	18.624.475	611.186
Kanada	1.529.760	15.157
Meksika	1.046.922	6.020
El Salvador	26.797	233
Honduras	21.516	343
Güney Amerika		
ABD	18.624.475	611.186
Brezilya	1.796.186	23.676
Arjantin	545.476	5.209
Kolombiya	282.462	9.556
Şili	247.027	4.608
Peru	192.207	2.481
Uruguay	52.419	973
Bolivya	33.806	566

Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database, www.sipri.org, 05.04.2018; World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org>, 05.04.2018.

* Milyon Dolar, 2016.

**Milyon Dolar, 2016.

Bu tabloda bölgelerine göre devletlerin GSMH ve askeri harcamalara göre kabaca sıralanışı verilmiştir. Uluslararası sistemin tek kutbu olan ABD, askeri etki kapasitesi bakımından tüm bölgesel sıralamanın başında yer almaktadır. Çünkü küresel bir güç olan ABD tüm bölge ülkeleri için yapısal kısıtlamalar sunar. Bölgesel sistemde alt sıralarda bulunan devletler küçük devletler, orta sıralarda bulunan devletler orta büyüklükte devletler, üst sıralarda bulunan devletler büyük devletler olarak sınıflandırılabilir.

Bu açıdan küçük devletler içinde yer aldıkları uluslararası ve bölgesel sistemdeki güç dağılımına göre “küçük” olarak tanımlanır. Küçük devletler uluslararası sistemin içindeki bölgesel sistemde de alt sıralarda yer alan devletlerdir. Bu nedenle küçük devletler, güç dağılımının yapısına göre hem küresel güçlerin hem de bölgesel güçlerin sınırlamaları içinde davranırlar. Bu sınırlar onların yapısal şartlarıdır. Dolayısıyla söz konusu yapısal şartları dikkate almadan küçük devletleri tanımlamak ve onların davranışlarını öngörmek doğru sonuçlar vermeyebilir. Örneğin farklı bölgesel sistemlerde ancak aynı niceliksel göstergelere sahip küçük devletler farklı yapısal kısıtlar altında bulduklarından farklı davranışlar gösterebilirler.

Ayrıca küçük devletler büyük devletlere göre görece daha kırılabilirler. Bu durum küçük devletleri tanımlayan bir niteliktir. Küçük devletlerin iç yapısının görece daha kırılabilir olması devlet-toplum ilişkilerine, iç istikrara, ekonomi politiğe ve bağımlılığa gönderme yapar. Küçük devletlerin bu alanlarda sorunlar yaşaması diğer devletlere göre daha muhtemeldir. Bu konularda sorunla yüzleşen küçük devletler diğer kriterler benzer olsa bile daha zayıf durumda olurlar ve bu devletlerin davranışlarının da farklı olmasına neden olabilir. Örneğin benzer niceliksel güçlere sahip ve aynı bölgesel sistem içinde bulunan küçük devletler iç yapıları gereği farklı davranabilirler.

Burada ulaşılan tanım küçük devletlerin niceliksel unsurlarını, göreceli güçlerini ve iç niteliklerini dikkate almaktadır. Tanımda dinamik niceliksel unsurlar seçildiğinden küçük devletlerin sayısında ve niteliğindeki değişimlerin kavranması, güç görece olarak değerlendirildiğinden yapısal-sistemik şartların gözden kaçırılmaması, iç yapısal şartlar dikkate alındığından davranışların doğru bir şekilde öngörülmesi umulmaktadır.

1.2. Küçük Devletlerin Karakteristik Özellikleri

Küçük devletler, tanımsal özellikler yanında başka özellikler de taşırlar. Bu özellikler onların diğer devlet tiplerinden daha iyi ayırt edilmesini sağlar. Kapasiteler bakımından görece küçüklük küçük devleti daha zayıf, kırılabilir ve bağımlı yapmaktadır. Ayrıca küçük devletler küçüklükten dolayı sınırlı etki ve çıkar alanına sahiptir. Bu özellikler aynı zamanda küçük devletlerin kendi içindeki güç sıralamasını da etkilemektedir. Küçük devletlerin kapasiteleri yetersiz olduğu için iç tehditlerle yüzleştiklerinde onların üstesinden gelebilmeleri çok daha zordur. Bu nedenle onlar benzer kapasitelere sahip diğer küçük devletlerden daha zayıf konumda olurlar. Örneğin Gürcistan ve Ermenistan

hemen hemen benzer kapasitelere, aynı bölgesel sistemde olmalarına rağmen Gürcistan'ın yüzleştiği iç tehditler onu Ermenistan'a göre daha zayıf bir devlet hatta başarısız devlet konumuna düşürmüştür. Bu nedenle Gürcistan'ın Ermenistan'dan daha küçük bir devlet olduğu söylenebilir.

1.2.1. Zayıflık

Kapasiteler bakımından küçük devletler aynı zamanda zayıf devletlerdir. Bu açıdan 'küçüklük' ve 'zayıflık' kavramları örtüşmektedir. Nitekim Elman (1995: 171) da zayıf ve küçük kavramlarını birbirinin alternatifi olarak kullanır ve küçüklüğü güç ya da kapasiteler bakımından değerlendirir. Ona göre bir küçük devlet, büyük güç saldırılarına karşı kendini savunmada sınırlı kapasiteye sahip olduğundan dolayı zayıf bir devlettir. Zayıflığın bu tanımı, bir küçük devletin bulunduğu sistemdeki zayıf konumuna gönderme yapar. Yani zayıflığın dışa bakan yönüne işaret eder.

Güç dengesi ve kendini savunma bakımından küçük devletlerin zayıflığı onların materyal kapasiteleriyle ilişkilidir. Handel'e (1990: 79-80) göre küçük devletler kendi askeri güçlerini inşa etmede materyal ve insan kaynağı bakımından sınırlı olanaklara sahiptirler. Bu devletler genelde az nüfusa sahiptir ve yeteri kadar ekonomik kapasiteleri olsa da güvenlik sağlamak ve savaş yapmak için yeteri kadar asker sayısına ulaşmaları zordur. Ekonomik olarak daha zayıf küçük devletlerin ise savunma ve savaş maliyetlerinin üstesinden gelmeleri daha da güçtür. Ayrıca küçük devletler ekonomik gelişme ve askeri harcamalar yapma arasında daha fazla ikileme düşerler. Ekonomik kaynakların askeri harcamalara ayrılması ekonominin uzun vadede üretim gücünü düşürür ve ekonomik gelişmeye zarar görür.

Zayıflığın diğer boyutu, küçük devletlerin iç tehditlerin, istikrarsızlıkların üstesinden gelme noktasındaki yetersizliğiyle ilgilidir. Bu yetersizliğin temel nedeni kapasite yetersizliğidir. Kapasite bakımından zayıf olan küçük devletler iç tehditlerle mücadelede başkalarının yardımına ihtiyaç duyarlar.

Literatürde içsel bakımdan güçlü ve zayıf devletler birbirleriyle karşılaştırılarak ayırt edilirler. Güçlü devletler toplum üzerinde kontrole sahip olabilen, yasalarla sosyal uyumu sağlayabilen, iç istikrarı koruyabilen, politikalarını uygulamaya geçirebilen, temel hizmetleri gerçekleştirebilen, ulusal ekonomiyi kontrol edebilen ve meşruiyetini

koruyabilen devletlerdir (Jackson, 2002: 38). Jackson (2002: 38-39), zayıf devletleri güçlü devletlerden farklı olan iç karakteristik özelliklerle tanımlar. Ona göre zayıf devletleri güçlü devletlerden ayıran birkaç özellik vardır:

- 1- Zayıf devletler demokrasi ve meşruiyet yokluğu veya eksikliği barındırırlar. Bu ülkelerdeki demokrasi ve meşruiyet problemleri siyasal hayata düşük düzeyde katılım; zora dayalı uyum; hükümet krizleri, darbeler, ayaklanmalar ve isyanlar gibi istikrarsızlıklar; etnik, dini veya sınıflara dayalı şiddetli sosyal bölünmeler; yönetici elite güç yoğunlaşması şeklinde ortaya çıkar. İstikrarsız bir ortamda siyasi kontrolü sağlamak için devlet elitleri rejimi korumak için bazen dış destek ve himaye arayışına girebilirler.
- 2- Zayıf devletler uyumlu ulusal kimliklerden yoksundurlar. Bu ülkelerdeki temel bağlılıklar ulus-altı kimliklere yöneliktir ve psikolojik, sosyal, ekonomik ve siyasal anlamda devletten uzaklaşma yaygındır. Bu nedenle devletin hegemonya iddiası yoktur ya da çok zayıftır.
- 3- Zayıf devletlerin kurumsal kapasite ve hükümet politikalarının uygulanması noktasında yetersizlikleri vardır. Zayıf devletler yetersiz kaynaklara ve kurumsal kapasiteye sahiptir ve toplumu mobilize etmede büyük zorluklarla karşılaşır. Örneğin vergi toplamak ve minimal düzeyde kanunları uygulamak bile zor olabilir. Kurumsal zayıflık bu ülkelerdeki ekonomik krizlerin hem nedeni hem de sonucudur. Zayıf devletler ekonomik az gelişmişliğin (ikili ve zayıf entegre ekonomiler, ağır borç yükü, düşük tasarruf ve yatırım düzeyi, yüksek enflasyon ve işsizlik, sosyal eşitsizlikler) bütün özelliklerini taşırlar.
- 4- Zayıf devletlerdeki iç sorunlar kolayca uluslararası hale gelebilir. Yani zayıf devletlerin iç zayıflıkları sorunların dış güçlerce manipüle edilmesine yol açabilir. Dış güçler kolayca iç sorun çıkarabilir veya mevcut iç sorunlara müdahale edebilir.

Ayoob (1984: 43-46) da zayıf ya da Üçüncü Dünya devlet yapılarının diğer devlet yapılarından farklı olduğunu savunur. Ona göre bu devletlerin rejimleri önemli oranda iç tehditle yüzleşirler. Dış tehditler iç tehditlere göre oldukça düşüktür ve genellikle iç tehditlerle birleşerek bu tehditleri artırır. Üçüncü Dünya devletlerinin çoğunda meşruiyet sorunları olduğundan, bu devletlerin çoğunun sınırlı ve dar bir toplumsal

desteğe sahip rejimler tarafından yönetilmesine yol açmaktadır. Genelde iktidarlar darbeler yoluyla değişir. Bu rejimler kendi güvenliklerini devlet güvenliği olarak tanımlarlar. Çünkü rejimin devamına yönelik en büyük tehdit toplumun içinden gelmektedir. Dar bir elit çevresi ile temsil edilen rejimler yönetimde kalabilmek için topluma baskı kurarlar ve eşitsiz ekonomiler yaratırlar. Bu baskı ve eşitsizlikler onların güvenliğine ve devlet yapılarına yönelik iç tehditleri daha da artırmaktadır.

Zayıf devletlerin en belirgin özelliği olan iç tehditlerin dış tehditlere önceliği konusunda Steven David de benzer görüşlere sahiptir. David'e (1991: 236-239) göre Üçüncü Dünya devletlerinde dış tehditlerden ziyade, iktidarı elinde tutan liderin veya rejimin devrilmesine yönelik iç tehditlerin meydana gelmesi daha muhtemeldir. Bu devletlerinin çok azı dış işgale maruz kalmıştır, ancak bu devlet liderlerinin yüzlercesi onların iç düşmanları tarafından devrilmiştir. Bu devletlerde hükümet darbesi ile yaklaşık 200 rejim değişikliği meydana gelmiştir. Bu nedenle Üçüncü Dünya liderleri iç tehditler ortaya çıktığında iktidarlarını elinde tutmak için özel çaba içine girmektedirler. Çünkü iç tehditler liderin veya rejimin hayatta kalmasına yönelmektedir. Bu durumda olan bir lider iç tehditleri bertaraf edebilmek ve hayatta kalmak için düşman bir devletle bile ittifak kurabilir.

Zayıf devlet yapısının ortaya çıkmasında birçok neden bulunmaktadır. Jackson'a (2002: 41) göre zayıf devletlerde görülen ve devleti zayıflatan iç çatışmaların temel ve yakın nedenleri vardır. Temel nedenler kurumsal zayıflık, ekonomik krizler, siyasi ve meşruiyet krizleri, himaye-patronaj ilişkileri, dış kırılganlık ve geçirgenlik gibi yapısal nedenleri içerir. Yakın nedenler ise etnik ve dışlayıcı politikalar, otoriterlik ve baskı politikaları, himaye arayışları, savaşçı politikalar ve savaş ekonomileri gibi zayıf devlet elitlerinin stratejilerinden kaynaklanır. Ayoob (1984: 43-46) ise Üçüncü Dünya devletlerinin yüzleştiği iç tehditlerin en önemli nedeni olarak, meşruiyet eksikliği ya da yokluğu olduğunu savunur. Bu devletler yeni olduklarından meşruiyet zeminleri yeterince oluşmamış ve devlet inşa süreçleri tamamlanmamıştır. Ayrıca bu yeni devletlerin sınırları iç yapılar dikkate alınmadan dış güçler tarafından belirlenmiştir. Yapay olarak çizilen sınırlar iç kimlik uyumsuzluklarını ve farklı aidiyetler ortaya çıkarmıştır. Bu durum bu devletlerdeki meşruiyet zeminini ve devlet inşa süreçlerini daha da zayıflatmıştır.

1.2.2. Kırılğanlık

Küçük veya zayıf devletlerin ikinci özelliği dış ve iç tehditlere karşı savunmasız ve kırılğan olmasıdır. Küçük devletler yetersiz materyal kapasiteye sahip olduklarından dolayı tehditlere karşı kendilerini savunmazlar ve tehditlerin üstesinden gelmek için dış yardıma dayanmak zorundadırlar. Kırılğanlık aynı zamanda dış etkilerin içe kolayca nüfuz edebilmesi ve iç sorunların kolayca uluslararası sorun haline gelmesini de içerir. Kırılğanlığın diğer boyutu küçük devlet ekonomilerinin yapısal özelliklerinden kaynaklanan dünya ekonomisine bağımlılık düzeyiyle ilgilidir.

Küçük devletler özellikle dışsal tehditlere karşı savunmasız ve kırılğandır. Onların zayıf materyal kapasiteleri uluslararası sistemde onları zor bir duruma düşürmektedir. Bu durum küçük devletlerin daha çok güvenlik endişesi taşımalarına neden olmaktadır. Bunun nedeni küçük devletlerin yetersiz iç kaynaklara sahip olmaları ve onların iç kaynakları harekete geçirerek güvenlik kaygılarını gidermelerinin zor olmasıdır. Onların fiili ve potansiyel askeri kapasiteleri küçüktür. Bu durum onların dış ve güvenlik politikalarında manevra alanlarını da sınırlandırmaktadır. Bu nedenle onlar kendi güçleriyle güvenlik problemlerini çözemezler ve dış yardıma daha fazla muhtaçtırlar (Handel, 1990: 120).

Küçük devletlerin kırılğanlıklarının diğer boyutu iç tehditlere karşı olan kırılğanlıktır. Küçük devletlerin yetersiz kapasiteleri ve diğer yapısal sorunlardan kaynaklanan zayıflıkları onları iç tehditlere karşı da kırılğan yapmaktadır. İç tehditler toprak bütünlüğünü tehdit eden ayrılıkçı hareketlerden, liderin, hükümetin veya rejimin hayatta kalmasına yönelik girişimlerden kaynaklanabilir. Küçük devletler iç tehditlerle mücadele etme noktasında da yetersiz kapasitelere sahiptirler. Bu bakımdan küçük devletler iç tehditlere karşı da kırılğandırlar ve kolay bir şekilde istikrarsızlığa sürüklenebilirler.

İç kırılğanlık dış kırılğanlığı ve savunmasızlığı artırır. İç kırılğan politikalar kolayca geçirgen olduklarından özellikle zayıf devletlerdeki iç meseleler hızlıca devletlerarası mesele haline dönüşebilir. Ayrıca zayıf devletlerin iç siyasi yapıları uyumlu ve yekvücut olmadığından onlar kolayca dış etki altına girebilirler (Jackson, 2002: 39). Küçük devlet kırılğanlığının diğer bir boyutu ekonomik kırılğanlık veya bağımlılıktır. Ekonomik kırılğanlığın küçük devletlerin bazı yapısal özelliklerden kaynaklanan nedenleri

bulunmaktadır. Küçük devletlerin yüzleştığı bu özellikler onların sistemik güç konumlarını etkilemektedir. Yani küçük devletlerin yapısal ekonomik şartları onların davranışlarını da etkileyen yapısal sınırlılıklara da işaret eder.

Küçük devletlerin ekonomik kırılabilirliğinin temelinde, ekonomik olarak kendine yeterliliğinin oldukça düşük düzeyde olması bulunmaktadır. Kendilerine yeterli olmayan küçük devletler, diğer devletlere göre küresel ekonomiye daha çok bağımlıdırlar (Henrikson, 2007: 61). Küçük devletlerin kendine yeterli olmaması durumu bazı yapısal şartlar tarafından üretilmektedir.

Yapısal özelliklerin başında çoğu küçük devletlerin niceliksel olarak toprak büyüklükleri ve nüfuslarının diğer devletlere göre daha küçük olmasıdır. Nüfusun küçüklüğü sınırlı işgücüne, küçük toprak alanı ise yetersiz doğal kaynak donanımına yol açmaktadır. Bu durum küçük devletlerin gücünü ve ekonomik çeşitliliğini etkilemektedir. Bu devletlerde üretilen ürün çeşitliliği göreceli olarak çok azdır ve belli ürünlerde uzmanlaşma vardır. Bu nedenle küçük devletler sınırlı sayıda mal üretirler ve bu malların ticaretinden elde edilen gelirlere bağımlıdırlar. Bu devletlerin çoğunluğunun sadece tek veya az sayıda mala dayalı ihracat yapma olanakları vardır (Handel, 1990: 220-228; Amstrup, 1976: 174-175; Armstrong ve Read, 2002: 436-438).

Armstrong ve Read (2002: 436-438) nüfusu 3 milyondan az olan devletleri küçük devlet olarak değerlendirir. Onlara göre, bu nüfus büyüklüğünün küçük devletler için belirli yapısal sonuçları vardır. Nüfusun küçük olması küçük devletlerin temel ekonomik büyüklüklerini belirlemekte ve onların iç ekonomik faaliyetlerini sınırlandırmaktadır. Aynı zamanda onların ekonomik büyümesini de olumsuz etkilemektedir. Armstrong ve Read küçük devletlerin ekonomik yapısını anlatmak için *düşük optimum ekonomi* kavramını kullanır. Bu kavram ekonomik boyut, ölçek ekonomisi ve etkinlik arasında bağlantı kurar. Yani düşük optimum ekonomi özelliği taşıyan küçük devletlerde ekonomik boyutlar küçüktür, negatif ölçek ekonomileri geçerlidir ve ekonomik etkinlik düşük düzeydedir. İç piyasanın küçüklüğü çoğu mal ve hizmetler için yetersiz talep ve dolayısıyla negatif ölçek ekonomileri anlamına gelmektedir. Düşük optimum ekonomi aynı zamanda üretim ve ticaret arasındaki ilişkiyi de olumsuz yönde etkilemektedir.

Düşük optimum ekonomi, işgücü ve doğal kaynak yetersizlikleri gibi yapısal sebepler küçük devletlerin kırılabilirliği bakımından önemli sonuçlar üretir. Yapısal sebepler

küçük devletleri dışa açık olmaya zorlamakta ve üretilen ürün çeşitliliği azlığına, sadece belli ürünlerde uzmanlaşmaya imkan tanımaktadır. Bu durum sınırlı bir mal çeşidi ile ve sınırlı ülkeyle yapılan ihracat yapısına yol açmaktadır. Bu nedenle küçük devletlerin dış ticaret oranının GSYH içindeki payı büyük devletlere göre daha büyüktür. Dış ticarete bağımlı bu yapısal durum küçük devletlerin karakteristik bir özelliğidir. Dış ticarete yüksek bağımlılık⁷ onları dış ticaret dalgalanmalarına aşırı bağımlı hale getirmektedir (Armstrong ve Read, 2002: 436-438; Handel, 1990: 224-225; Amstrup, 1976: 174-175).

Armstrong ve Read'a (2002: 440) göre küçük devletlerin ekonomik kırılganlığı onların ekonomik karakteristiklerinden kaynaklanmaktadır. Küçük devletlerin ekonomik karakteristikleri onların dış ticarete diğer devletlere göre yapısal olarak daha fazla dışa açık olmalarına neden olmaktadır. Bu açıklık dış ticaretin GSYH içindeki payı ile ölçülmektedir. Bu pay küçük devletlerde nispeten yüksektir. Ekonomin dışa açıklığı dış şoklar ve dalgalanmalara karşı küçük devletleri daha fazla kırılgan hale getirmektedir.

Briguglio ve diğ. (2009: 234-235) de benzer şekilde küçük devletlerin ekonomik özelliklerden dolayı dış şoklara maruz kaldığını savunurlar. Onlara göre bu özellikler ekonomik açıklık, ihracat yoğunlaşması ve stratejik ithal malları üzerinde bağımlılıktır. Dış ticaretin GSYH'ye oranı ile ölçülen ekonomik açıklığın yüksekliği ülkelerin kontrol edemediği dış ekonomik koşullara karşı ülkeyi kırılgan ve duyarlı hale getirmektedir. Ekonomik açıklık ekonomin özünde olan bir özelliktir. Bunun nedenleri ihracatın GSYH'ye oranını etkileyen ülkenin iç piyasasının büyüklüğü, ülkenin kaynaklara erişebilirliği ve talebi tatmin etmek için gerekli olan mal ve hizmet üretimindeki etkinliktir. İhracat yoğunlaşması farklı mal üretme yetersizliklerinden dolayı ihraç mallarının daha dar bir çeşitlilik gösterdiğinde meydana gelir. Bu durum ekonomik açıklıkla ilişkili olan kırılganlığı daha kötü hale getirir. Küçük boyut bir ülkenin ihraç mallarındaki farklılaşma yeteneğini sınırlandıran yapısal bir özelliktir. Ülkelerin stratejik ithal mallarına bağımlılığı, ithal malların fiyatları ve o mallara erişebilirlik bakımından ekonomiyi dış şoklara maruz bırakır. Bütün bu özellikler küçük devletleri büyük devletlere göre ekonomik olarak daha kırılgan yapmaktadır.

---

⁷ Marshall Singer'e göre herhangi bir ülkenin GSYH'nin %20'sinden fazlası dış ticaretten oluşuyorsa bu ülkenin ekonomisi dış ticarete bağımlı olduğu kabul edilir. Bkz. Handel, *Weak States in the International System*, s. 224.

Tablo 6

Bazı Küçük ve Büyük Ülkelerin Dış Ticaret / GSYH Oranları

Ülkeler	Dış Ticaret / GSYH
ABD	27
Çin	37
Japonya	31
Almanya	84
Fransa	60
Rusya	46
Türkiye	47
İran	43
Singapur	318
Finlandiya	72
Kuveyt	95
Umman	77
Tunus	90
Zambiya	74
Gürcistan	103

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org>, 05.04.2018.

Bu tabloda büyük, orta ve küçük devletlerin yıllık GSYH, dış ticaret ve bu iki değişkenin birbirine oranı örnek olarak verilmiştir. Literatürde küçük devletlerin dış ekonomik açıklığının ve bundan kaynaklanan kırılganlığın yüksek olduğu ve bu durumun dış ticaretin GSYH içindeki payının oran olarak yüksek olmasıyla ölçülebileceği görüşü hakimdir. Tablodaki rakamlar hemen hemen bu görüşü doğrulamaktadır. Genellikle büyük güçlerin dış ticaretin GSYH içindeki payının yüzde 50'nin altında olduğu, ancak küçük devletlere baktığımızda bu oranın genellikle yüzde 70'lerin üstünde olduğu görülmektedir. Bu durum küçük devlet ekonomilerinin büyük oranda dışa açık olduğu anlamına gelmektedir. Başlı başına bu durum küçük devletleri dış ekonomik gelişmeler ve krizlere karşı duyarlı ve kırılgan yapmaktadır.

Küçük devletler, dış piyasa koşullarına bağımlı ve dış ekonomik gelişmelere karşı daha fazla duyarlı ve kırılgan olduklarından, kendilerine karşı büyük devletler tarafından uygulanan ekonomik baskı ve yaptırımlardan da çok etkilenirler. Bu yaptırımlara maruz kalan küçük devletler büyük zarar görür ve önemli ölçüde refah kaybı yaşarlar. Ekonomik yaptırım örneği ABD'nin Küba'ya yönelik olarak 1960 yılından itibaren başlattığı ekonomik ambargodur. ABD 1960 yılında Küba'nın en önemli ihraç malı olan şeker ithalatını durdurdu. Daha sonraları bazı sağlık ve gıda ürünleri dışında Küba'nın

ihraç ettiği bütün malların ithalatı yasaklandı (Handel, 1990: 238-239). Ekonomik kırılganlık olgusunun diğer boyutu küçük devletlerin küresel ekonomik sistemden kaynaklanan zorluklar ve tehditlere daha çok maruz kalmalarıdır. Küresel ekonomik sistemin karşılıklı bağımlı serbest piyasa yapısı asimetrik bir ilişki ortaya çıkarır. Bu yapı zengin devletleri daha zengin hale getirirken, genelde küçük devletlerin göreceli zenginliği ise azalır (Wiberg, 1996: 24-25).

Tablo 7

Küçük ve Büyük Devletleri Ayıran Ekonomik Kriterler

Küçük Devlet	Büyük Devlet
Gayri Safi Milli Hasılları küçüktür.	Gayri Safi Milli Hasılları büyüktür.
Dış ticaretin (ithalat ve ihracat) GSMH içindeki oranı yüksektir.	Dış ticaretin (ithalat ve ihracat) GSMH içindeki oranı düşüktür.
Üretim alanında uzmanlaşılın ürün yelpazesi dardır. Üretilen ürün çeşitliliği azdır. Genellikle ham madde olan bir veya birkaç ürünün üretiminde yoğunlaşırlar. Bu nedenle iktisadi otarşiyi başarmaları zordur.	Üretim alanında uzmanlaşılın ürün yelpazesi geniştir. Üretilen ürün çeşitliliği fazladır. Bu nedenle iktisadi otarşiyi başarmaları daha kolaydır.
Küçük iç piyasa ve bu nedenle ihracat ve ithalatta dış piyasalara yüksek bağımlılık vardır.	Büyük iç piyasa ve bu nedenle ihracat ve ithalatta dış piyasalara düşük bağımlılık vardır.
Dış ticaretlerini daha az ülke ile yürütürler ve bu alanda genellikle bir büyük güce bağımlıdırlar.	Dış ticaretlerini daha çok ülke ile yürütürler.
Genellikle daha küçük coğrafi alana sahip olduklarından sınırlı ve az çeşitli doğal kaynaklara sahiptirler.	Genellikle daha büyük coğrafi alana sahip olduklarından doğal kaynak çeşitliliği fazladır.

Kaynak: Handel, 1990.

1.2.3. Sınırlı Etki ve Çıkar Alanı

Küçük devletler, materyal ve görece güçlerinden kaynaklanan özelliklerinden dolayı sınırlı etki ve çıkar alanlarına sahiptir. Onların sınırlı çıkar ve etki alanları vardır ve

genellikle bu alan komşu devletlerle veya bölgeyle sınırlıdır. Küçük devletlerin güç dengesi üzerinde etkileri çok azdır ya da hiç yoktur (Handel, 1990: 52-53). Küçük devletlerin komşularının veya bölgelerinin ötesinde etki uygulama kapasiteleri çok sınırlıdır. Örneğin küçük bir devlet olan Bulgaristan'ın Orta Doğu bölgesine yönelik etkisi yok denecek kadar azdır. Yine küçük devletlerin çıkar alanları da benzer şekilde sınırlıdır. Küçük devletlerin yerleşik oldukları bölgesel sistemin ötesinde çıkar alanı oluşturma, çıkar peşinde koşma kapasiteleri oldukça düşüktür.

Sınırlı kapasite küçük devletlerin dış politika eylemlerini ve karar verme süreçlerini belirlemektedir. Bu nedenle küçük devletlerin odak noktası daraltmakta ve onların çıkarlarını etkilemektedir. Aynı zamanda küçük devletler dış baskılara daha açık olduklarından onların sınırlı hareket alanları vardır (Peterson, 2006: 737). Bu nedenle küçük devletlerin uluslararası meselelere katılım düzeyleri düşüktür. Onların dış politika öncelikleri ve eylemleri coğrafi ve fonksiyonel bakımdan sınırlıdır. Onlar yakın çevrelerinde, bölgelerinde ve dış politika meselelerinin dar bir alanında faaliyet gösterirler (Panizilova, 2013: 8).

1.3. Analitik Araç Olarak Küçük Devlet Kavramı

Literatürde küçük devlet kavramının analitik bir araç olmadığı yönünde baskın bir görüş hakimdir. Bu görüşün ortaya çıkmasında, küçük devlet tanımıyla ilgili karşılaşılan güçlükler etkili olmuştur. Nitekim Baehr (1975: 459-466) küçük devlet kavramının dünya politikalarının anlaşılmasında faydalı bir analitik araç mıdır sorusuna negatif bir cevap verir. Ona göre “küçük” ve “büyük” kavramları görecelidir. Her şeyden önce büyük ve küçük arasında kriter belirleme problemi vardır. Bu kriter nüfus büyüklüğü mü, toprak büyüklüğü mü, milli gelir büyüklüğü mü veya elde edilebilir doğal kaynak büyüklüğü mü olmalıdır? Her hangi bir kriter belirlense bile “büyük” ve “küçük” arasındaki çizginin nerede çizileceği de bir problem olarak durmaktadır. Tercih edilen çözüm keyfi olmaktadır ve bu nedenle küçük devlet ya da küçüklük kavramının analitik araç olma vasfı yetersizdir. Bu yaklaşımı benimseyen yazarlar küçük devlet kavramını analitik araç olmaktan ziyade odaklanma aracı olarak kullanmayı tercih ederler (Knudsen, 1996: 5; Gartner, 1993: 303; Rickli, 2008; Thorhallsson ve Wivel 2006; Wivel, 2005: 395).

Bir kavramın analitik olup olmaması o kavramın olay ya da olguların açıklanmasında neden-sonuç ilişkisi kurmamıza imkan sağlayıp sağlamadığı ile ilişkilidir. Örneğin “küçük devlet dış politikası” dediğimizde devletin küçük olmasının dış politika davranışında belirli davranış kalıpları ürettiği gibi bir açıklama yaparız. Ancak burada iki sorun ortaya çıkabilir. Birincisi bir devletin küçüklüğünün nasıl belirleneceği ile ilgilidir. Yukarıda yapılan tartışmada tanım konusunda birçok yaklaşımın bulunduğu ve bu konuda bir uzlaşmanın mevcut olmadığı görülmüştü. İkincisi belirli kriterlerle bir tanım yapılırsa bile, küçüklük ve dış politika davranışı arasında nedensel ilişkinin varlığı tartışmalı olabilir. Yani bir küçük devlette görülen bir davranışın nedeni küçüklük olmaktan ziyade başka bir nedenden de kaynaklanabilir. Bu durumda küçük devlet kavramı analitik bir araç olma özelliği taşımamış olur.

Her ne kadar bahsedilen sorunlar söz konusu olsa da, davranışların öngörülmesi bakımından kavramın analitik değerinin olduğu da bir gerçektir. Özellikle hem küçük devletlerin yapısal kısıtlarına gönderme yapan ve onu sistemik güç dağılımı içine yerleştiren hem de onların iç yapılarını dikkate alan bir tanımın analitik olduğunu söyleyebiliriz. Belirli güç parametreleri bakımından küçüklük kavramı güç dağılımına gönderme yapar. Küçük devletler göreceli güçleri nedeniyle sistemik kısıtlamaları daha çok hissederler ve bu nedenle onların daha az davranış seçenekleri vardır. Küçük devletlerin bu sınırlar içinde ve bu sınırlara tam olarak uygun davranışlarda bulunacağı iddia edilemese de, bu yapısal sınırlar onların davranışların genel çerçevesini ve esas nedenini açıklar. Burada iç değişkenler ya da bu yapısal nedenlere müdahil olan ve onun yönünü değiştirebilen bir konumdadır. Yani müdahaleci iç değişkenler bu yapısal şartlara rağmen küçük devletlerin dış politikalarını belirleyebilirler. Bu nedenle sistemik ve iç müdahaleci değişkenleri dikkate alan bir küçük devlet tanımının analitik faydaları olacaktır.

Bu bakımdan küçük devletlerin göreceli güçlerine gönderme yapmayan nüfus veya toprak büyüklüğü gibi ölçütlerle yapılan küçük devlet tanımının analitik araçtan ziyade odaklanma aracı olabilir. Çünkü nüfus büyüklüğü ile davranış arasında nedensel ilişki kurmak zordur. Bu nedenle belli nüfus büyüklüğüne sahip devletlerin belli bir yönde davranacağını öngöremeyiz. Gerçekte de nüfusu yüksek olan devletlerin güç dağılımındaki yeri düşük olabilmektedir. Varsayımsal olarak gerçek ya da fiili gücü bir

nüfusun ürettiği ekonomik ve askeri değerler olduğunu kabul ettiğimizde, bu güç değerlerinde düşük sıralama gösteren devletlerin daha fazla yapısal kısıtlara maruz kalacağını iddia etmek mümkün olabilir. Ancak yukarıda belirttiğimiz gibi küçük devletlerin bu kısıtlara göre veya rasyonel bir şekilde davranacaklarını öngörmek zordur. Bu öngörüye ulaşabilmek için sistemik güç dağılımının yanında belirli iç değişkenlerin müdahaleci gücünü de dikkate almalıyız. Çünkü iç değişkenler küçük devletlerin küçüklüğünü yani gücünü etkilemekte ve davranışları üzerinde sonuçları olmaktadır.

BÖLÜM 2: KÜÇÜK DEVLET DIŞ POLİTİKASI ANALİZİ

Bu bölüm sırasıyla küçük devletlerin dış politikada nasıl davranışlar gösterdikleri, literatürde bu davranışların nedenleri üzerinde hangi tartışmaların olduğu ve davranışların nedenleri üzerinde yeni bir açıklamanın mümkün olup olmadığı üzerinde durmaktadır. Küçük devlet davranışları büyük devlet davranışları gibi çeşitlilik gösterse de, küçük devlet davranışlarının nedensel zemini farklı olabilmektedir. Bu farklılık küçük ve büyük devletleri birbirinden ayıran niteliksel bir ölçüt işlevi de görmektedir.

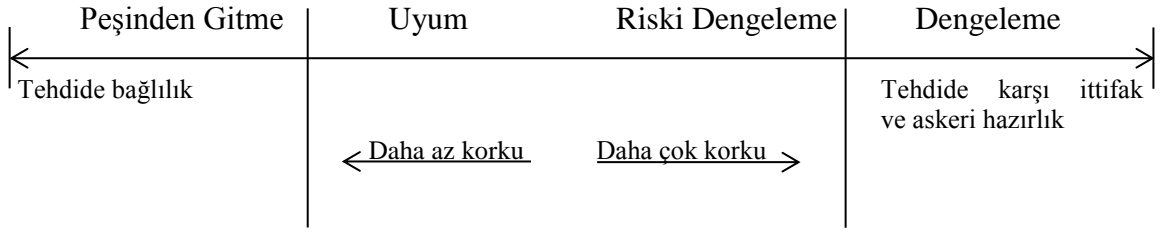
2.1. Küçük Devlet Dış Politika Davranışları

Küçük devletler diğer devletler gibi dış politikada yükselen bir güce veya önemli bir tehdide karşı çeşitli stratejiler izlerler. Devletlerin dış politikada nasıl davrandıklarıyla ilgili literatürde farklı ayrımlar yapılmıştır. Literatürde yapılan tartışmalarda devletlerin dış politikada gücü veya tehdidi dengeleme, tehdidi yatıştırmak için peşinden gitme, kar için peşinden gitme, sorumluluğu başkasına yükleme, bedavacılık, otonomi artırma, riski dengeleme, tarafsızlık, gizlenme gibi stratejiler izledikleri savunulmuştur⁸.

David C. Kang'a (2009: 5-7) göre, devlet davranışlarını anlatmak için en çok kullanılan kavramlar dengeleme ve peşinden gitmedir. Ancak devletler bu iki uç pozisyon dışında seçimler de yaparlar. Bu iki uç strateji arasında yer alan bölgede devletler açık bir seçim yapmaktan kaçınırlar ve genelde uyum gösterme çabası içinde olurlar. Orta bölgede yer alan stratejiler bağıllık, uyum gösterme, gizlenme, riski dengeleme gibi davranışlardır. Bu stratejiler içinde en önemli ayırım potansiyel bir düşmandan az veya çok korkmaya göre yapılır. Ülkeler dengeleme yapmayabilir ancak diğer devletlerden de tam emin olamazlar. Bu durumda olan devletler riski dengelemeye çalışırlar. Ancak büyük bir devleti tehdit olarak algılamayan devletler, riski dengeleme yapmayarak büyük devlete uyum gösterebilirler. Bu nedenle devlet stratejileri sadece dengeleme ve peşinden gitme gibi ikili karşıtlık olarak değil, bu ikisi arasında bir çeşitlilik gösterir.

---

⁸ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, Çev. Osman S. Binatlı, Ankara: Phoenix, 2015; Stephen M. Walt, "Alliances in a Unipolar World," *World Politics*, Cilt 61, No.1, 2009, s. 86-120; Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Cilt 19, No.1, 1994, s.72-107; T. V. Paul, James J. Wirtz, and Michel Forrtmann, (ed.), *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, California: Stanford University Press, 2004; Annette Baker Fox, *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*, Chicago: The University of Chicago Press, 1959; Hasan Basri Yalçın, Türkiye'nin 'Yeni' Dış Politika Eğilim ve Davranışları: Yapısal Realist Bir Okuma, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, 2011, s. 35-61.

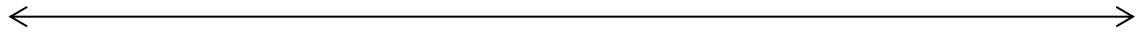
Şekil 2: Kang'a Göre Devlet Stratejileri Spektrumu

Kaynak: Kang, 2009, s. 7.

Walt (2009: 100-101) da devlet davranışlarını benzer şekilde sınıflandırır. Ona göre, tek kutuplu bir yapıda devletlerin ittifak stratejileri tek kutba aşırı muhalefetten onunla resmi ittifak kurma aralığında sıralanır. Walt'un betimlediği ittifak stratejileri küçük devletlerin dış politika davranışlarının sınıflandırılmasına da ışık tutmaktadır.

Tek kutba daha çok karşıt

Tek kutbu daha çok destekleyici

Şekil 3: Walt'a Göre Tek Kutuplu Dünyada İttifak Stratejileri

Kaynak: Walt, 2009, s. 101.

Eric J. Labs (1992: 391), zayıf devletlerin bağlantısızlık, tehdit edici devletin peşinden gitme, koruyucu bir büyük güçle dengeleme ve bedavacılık, koruyucu bir büyük güçle dengeleme ve savaşıma, zayıf devletlerle ittifak kurma ve tek başına savaşıma gibi davranışlar gösterdiklerini ortaya koymuştur. T. V. Paul (2004: 2-4), devletlerin dengeleme davranışını sert dengeleme, yumuşak dengeleme ve asimetrik dengeleme şeklinde üçe ayırmıştır. Paul'a göre geleneksel dengeleme ittifak kurma ve silahlanmaya dayanmaktadır. Ancak günümüzdeki dengeleme davranışlarını daha iyi anlamak için devletlerin benimsediği diğer dengeleme stratejileri de dikkate alınmalıdır. Hasan Basri Yalçın (2017: 197-209), devletlerin izlediği güvenlik stratejilerini saldırgan ve savunmacı yöntemler şeklinde ikiye ayırarak incelemiştir. Saldırgan yöntemler içinde kar için büyük gücün peşinden gitme, maliyeti başkasına yükleme, beleşçilik, silahlanma, ittifak kurma gibi davranışlar bulunmaktadır. Yalçın, savunmacı yöntemler olarak dengeleme, yatıştırma amacıyla büyük gücün peşinden gitme, uzlaşma, uyum sağlama, angaje olma, silahsızlanma gibi davranışları göstermiştir.

Küçük devletler de dış politikada büyük güçlere karşı sert dengeleme gibi meydan okuyucu stratejilerden büyük güçlerin peşinden gitme stratejisine kadar birbirinden farklı davranışlar gösterirler. Bu davranışları kabaca meydan okuyucu, rekabetçi, uyumlu davranışlar şeklinde sınıflandırabiliriz. Küçük devletler büyük güçlere karşı meydan okuyucu davranışlar içine girebilirler. Meydan okuyucu davranışlar sert dengeleme, asimetrik dengeleme veya tek başına savaşıma gibi stratejiler içerir. Bu davranışlar küçük devletlerden normalde beklenmeyen davranışlardır. Çünkü göreceli güçlerinin bu şekilde davranmaya imkan sağlamadığı varsayılır. Ancak küçük devletler belli imkan ve şartlarda veya diğer koşulların etkisiyle bedeli ağır olsa da meydan okuyucu davranabilirler.

Küçük devletlerin gösterdiği ikinci davranış tarzı daha dengeli ve rekabetçi bir strateji içerir. Küçük devletler yükselen ya da tehdit edici büyük güçle işbirliği yapmaktan kaçınmaz. Ancak bu güce karşı risk dağıtma stratejisi gibi çok boyutlu dış politika izleyerek diğer büyük güçlerle askeri işbirliği içine de girebilirler. Bunun yanında küçük devletler sert olmayan ve rekabetçi bir tarzda büyük güçlere karşı yumuşak dengeleme yapabilirler. Bu sayede küçük devletler hem potansiyel tehdit edici güçle ilişkilerini sürdürürken aynı zamanda ona karşı diğer büyük güçlerin desteğini almaya çalışırlar.

Üçüncü tür davranış tarzı büyük güçleri yatıştırmak için onlara uyum göstermektir. Küçük devletler tehdit edici büyük güçleri yatıştırmayı tercih edebilirler. Bunun için küçük devletler tehdit edici büyük gücü yatıştırmak için peşinden gitme, uyum sağlama, angaje olma, gizlenme, tarafsızlık, uzak durma gibi stratejiler izlerler. Küçük devletler böyle davranarak tehdit edici gücü yatıştırmayı, onun doğrudan hedefi olmamayı umarlar. Çünkü tehdit edici büyük güce karşı meydan okuyucu bir davranış küçük devletin hayatını tehlikeye atabilir. Bu stratejileri uygulayan küçük devletler hem tehditleri dengelemenin maliyetinden hem de meydan okumanın getirdiği büyük güç düşmanlığı maliyetinden kaçınmayı amaçlarlar. Sonuç olarak, küçük devletler büyük güçlere karşı meydan okuyucu davranma, uyumlu davranma gibi birbirine zıt stratejiler yanında daha dengeli, çok boyutlu ve riski dengeleme gibi ara stratejiler de izlerler.

2.1.1. Meydan Okuyucu Davranma

Küçük devletler büyük güçlere karşı belli şartların varlığı halinde meydan okuyucu stratejiler izleyebilirler. Bu stratejiler sert dengeleme, asimetrik dengeleme ve tek başına

savaşma gibi davranışları içerir. Bu başlık altında sert dengeleme, asimetrik dengeleme şeklinde ortaya çıkan meydan okuyucu küçük devlet davranışları incelenecektir.

Sert Dengeleme

Küçük devletler zaman zaman dengeleme yaparlar. Dengeleme davranışının çeşitli dereceleri vardır. Sert dengeleme, anarşik bir yapıda güvenlik peşinde koşan devletlerin güç birikmesine karşı uyguladıkları bir stratejidir (Lieber ve Alexander, 2005: 111). Devletler yükselen güce karşı askeri kapasitelerini büyütür ve yenileyerek iç dengeleme yaparlar. Bunun yanı sıra devletler dış ittifak oluşturma vasıtasıyla da dengeleme yaparlar. Yaygın görüşe göre dengeleme baskın bir güce karşı yapılır. Devletler baskın güce karşı zayıfın yanında yer alırlar ve onları tehdit eden gücü dengelerler. Burada baskın güç daima tehdit edici görünecektir. Çünkü daha zayıf devletler, baskın gücün gelecekte kendi varlığını ortadan kaldırıp kaldırmayacağından asla emin olamazlar (Waltz, 1979; Paul, 2004: 3; Lieber ve Alexander, 2005: 111). Büyük güç çok güçlü olmadan önce dizginlenemezse onların hayatta kalmaları riske girecektir. Bunu önlemek için devletler daha zayıf tarafa katılarak karşı dengeleyici güç oluştururlar (Walt, 2003: 111).

Stephen M. Walt (2003: 112) güç birikmesinin dengeleme için önemli bir gerekçe olmasına rağmen, bu gerekçenin yeterli olmadığını ileri sürer. Devletler sadece kaba güce karşı değil algılanan tehditlere karşı da dengeleme yaparlar. Walt'a göre algılanan tehdit toplam güç, coğrafya, teknoloji, niyetler ve dış politika davranışının bir bileşimine bağlıdır. Bu bakımdan devletler daha büyük tehdit doğuran dış güce karşı dengeleme yaparlar. Walt, bir dış tehditle yüzleşen devletlerin tehdidi doğuran devlete karşı diğer devletlerle ittifak yaparak dengeleyecekleri sonucuna ulaşır.

Burada sert dengeleminin güce mi yoksa tehdiye karşı yapılacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Neorealist yaklaşımda materyal kapasitedeki büyük artış sonrasında hegemonya ihtimali ortaya çıktığında, niyetlere bakılmaksızın otomatik olarak dengeleme davranış hareketine geçer. Bu yaklaşıma göre tehdit yalnızca güce bağlıdır. Dengeleme davranışı sistemde tehlikeli güç yoğunlaşması yokluğunda yapılamayan bir davranıştır (Wolhforth, 2004: 215-218). Walt (1988) ise büyük gücün varlığını dengeleme için yeterli bir şart olarak görmemektedir. Devletler büyük güç varlığıyla birlikte bu gücün tehdit edici olup olmadığına göre dengeleme yaparlar.

Literatürde ayrıca güç veya tehdide karşı devletlerin dengeleme yapmaları için bazı koşulların var olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu koşullardan birincisi devletlerin dengeleme için ittifaka ulaşmalarının mümkün olmasıdır. Devletler ittifaka ulaşamadıklarında büyük güce karşı dış ittifak yoluyla dengeleme yapamayacaklardır. Bunun yerine kendi kaynaklarına dayanarak iç dengeleme yapmaya eğilimli olurlar. Ancak iç kaynaklar bakımından da zayıf küçük devletler dengelemeden ziyade, güçlü veya tehdit edici devleti yatıştırmak için peşine takılma politikası izleme eğiliminde olacaklardır. İkinci koşul güçlü olma koşuludur. Ancak güçlü devletler ya da bölgesel devletler dengeleme yapabilirler. Çünkü zayıf ya da küçük devletlerin ittifaklara katkısı çok azdır ve bu nedenle ittifak içinde önemsenmeyebilir. Bu bakımdan zayıf devletler dengeleme yapmaktan ziyade tehditkar büyük gücü yatıştırmak için peşine takılma stratejini izlerler (Walt, 2003: 114-115; Wolhforth, 2004).

Hangi stratejilerin ya da davranışların sert dengeleme kapsamında olduğunun belirlenmesi önemlidir. Her güç artışı veya her ittifak oluşumu sert dengeleme anlamına gelmez. Bu nedenle hangi davranışların sert dengeleme kapsamında değerlendirileceği ittifakların savunma yükümlüklerine yani büyük bir güce ya da rakip ittifaka karşı konumlanış biçimine bağlıdır. Yine iç kaynaklarla dengelemenin de büyük güce karşı olması ve önemli derecede olması gerekmektedir. Lieber ve Alexander'a (2005: 119) göre, iç dengeleme devletlerin potansiyel ekonomik, teknolojik, sosyal ve doğal kaynak güçlerini askeri kapasitelere dönüştürerek savunmaya ciddi yatırım yapmalarıyla olur. Bu bakımdan iç dengelemenin en önemli göstergesi savunma harcamalarında anlamlı artıştır. Dış dengeleme ise devletlerin baskın güce veya tehditkar güce karşı askeri ittifak oluşturmaya veya mevcut askeri ittifaklara katılmaya çalıştığı zaman ortaya çıkar. Askeri ittifakın dış dengelemenin göstergesi olması için ittifakın askeri nitelikte olması, ortak savunma veya ciddi askeri yardım içermesi ve gücü veya tehdidi dengelemeye yönelik olması gerekmektedir.

Dengeleme literatüründe genel görüş küçük devletlerin sert dengeleme yapamayacakları yönündedir. Dengelemenin bir şekli olan iç güç artışıyla dengeleme yapma konusunda küçük devletlerin yetenekleri çok azdır. Çünkü küçük devletlerin askeri harcamalara ayırabilecekleri ekonomik kapasiteleri sınırlıdır. Bu anlamda küçük devletler sert dengeleme yapamazlar. Ancak dengelemenin diğer şekli olan dış ittifak oluşturma veya

ittifaklara katılma yoluyla küçük devletler sert dengeleme yoluyla meydan okuyucu davranış içine girebilirler. Dengelemenin mantığında daha güçlü devlete karşı daha zayıf devletlerle ittifak kurma olduğundan küçük devletler de ittifak teklifi alabilirler. Küçük devletler kendileri açısından riskleri ve açmazları olsa da bu teklifi kabul edebilirler. Bu durumda küçük devletler tehdit edici güce karşı sert dengeleme yapmış olurlar.

Küçük devletler dengeleme için ittifaklara katıldıklarında birçok ikileme yüzleşirler. Küçük devletler ittifak vasıtasıyla güvenlik sağlama ile ittifak nedeniyle otonomi kaybı arasındaki açmaza düşerler. İttifaka katılan küçük devletlerin otonomi kaybı daha fazla olabilir (Gartner, 2001: 2; Wivel, 2005). Bunun yanında küçük devletler dışardan gelen saldırılara karşı ittifakın yardıma geleceğinden emin olamazlar. Küçük devletler terkedilme riskiyle de karşı karşıya kalabilirler. Küçük devletler ayrıca kendilerini direkt çıkarlarının bulunmadığı bir çatışmanın içine girmeye zorlanabilirler veya çatışmaya mecbur bırakılabilirler. Bu risk kapana kısılma veya tuzağa düşürülme olarak adlandırılır (Gartner, 2001: 3-4). Bunun yanında küçük devletler dengeleme amacıyla ittifaka katıldığında tehdit edici gücün sert tepkisine maruz kalabilirler (Walt, 2003: 114).

Söz konusu açmazlara ve risklere rağmen küçük devletlerin de sert dengeleme yaptıkları görülmektedir. Küçük devletlerin sert dengeleme niteliğindeki davranışlarına birçok örnek verilebilir. Örneklerden birisi bağımsızlıktan sonra Gürcistan'ın büyük komşusu Rusya'ya yönelik politikasıdır. Rusya'ya göre küçük bir devlet olan Gürcistan, 1991 yılında bağımsızlığı elde ettikten sonra iç karışıklık ve ayrılıkçı bölgelerden dolayı toprak bütünlüğü sorunu yaşamaya başladı. Gürcistan yüzleştiği bu sorunların kaynağı olarak Rusya'yı sorumlu tuttu. Gürcistan'a göre Rusya, ayrılıkçı bölgelere destek vererek toprak bütünlüğünün sağlanmasına ve bağımsızlığın güçlenmesine engel oluyordu. Gürcistan bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve istikrarına tehdit olarak gördüğü Rusya'yı dengelemek için Batı ülkelerine yakınlaştı ve Rusya'ya karşı bazı dönemlerde sert dengeleme anlamına gelen davranışlar içine girdi. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerin bölgeye yönelik politikaları Gürcistan lehine değişmesinden sonra bu davranışlar daha da belirginleşti. Gürcistan ve ABD arasında 1998 yılında "Askeri ve Güvenlik İşbirliği

Anlaşması” imzalandı. Gürcistan ayrıca Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile ilişkileri geliştirerek 2002 yılında örgüte resmi üyelik başvurusu yaptı. Bu dönemde Rusya’nın ABD ve NATO ile ilişkileri ise giderek gerginleşmeye başlamıştı. Gürcistan Batı ülkelerine ve kurumlarına yaklaşarak, Rusya’nın BDT aracılığıyla bölgede etkinliğini artırma politikalarını dengelemeye çalışıyordu. 2003 Gül Devrimi sonrasında iktidara gelen Mihail Saakaşvili döneminde ABD ve AB ile ilişkilerin daha fazla gelişmesi, Rusya-Gürcistan ilişkilerini daha da kötüleştirdi. Gürcistan’ın Rusya’yı dengeleme çabaları iki ülkeyi Ağustos 2008’de savaş noktasına getirdi. Rusya, savaştan sonra ayrılıkçı bölgeler olan Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlığını tanıyarak Gürcistan’ın toprak bütünlüğü ve istikrarına büyük bir darbe vurdu (Çelikpala, 2012: 3-20; Nichol, 2013: 14). Bu örnekte bir küçük devlet olan Gürcistan, tehdit edici büyük güce karşı iç dengeleme imkanı olmadığı için, bedeli ağır olsa da tehdit olarak gördüğü Rusya’ya karşı dış ittifak arayışına girmiş ve bulduğu dış desteğe güvenerek meydan okuyucu davranışlar içine girmiştir.

Küçük devletlerin sert dengeleme stratejisi, Rusya’ya komşu Baltık ülkelerinin dış politika ve güvenlik davranışlarında da görülebilir. Estonya, Letonya ve Litvanya’dan oluşan Baltık ülkelerinin ortak yönü, uzun dönem Rusya egemenliği altında kalmış olmaları ve Rusya’yı egemenliklerine tehdit olarak görmeleridir. Baltık bölgesi Rusya’ya yakın konumdadır ve Baltık ülkelerinde Rus azınlığı bulunmaktadır. Bu nedenle Baltık ülkeleri Rusya’nın yakın ilgisine ve tehdidine maruz kalmaktadır. Baltık ülkeleri Rusya tehdidine karşı 2000’li yıllarda NATO ve AB gibi Batı kurumları üye olarak, ABD ile ilişkilerini geliştirerek bu tehdidi dengeleye, kendilerini güvenceye almaya çalıştılar⁹. Bu ülkeler ayrıca NATO ve Amerikan askeri varlığının bölgede olmasını talep ettiler. Bu talep çerçevesinde ABD ve NATO bölgede askeri varlığını ve askeri tatbikatları artırmaya başladı. Baltık ülkeleri Rus tehdidine karşı ayrıca Baltık Denizi Devletleri Konseyi ve Baltık-Nordik işbirliği gibi bölgesel işbirliğini de artırmaya çalıştılar (Lamoreaux ve Galbreath, 2008; Bleiere, 1997: 125-126; İsmayilov,

---

⁹ NATO üyesi küçük devletler, potansiyel tehditkar devlet ya da koalisyonları dengeleme amacıyla NATO’ya katıldılar. Baltık ülkeleri dahil Avrupa’daki küçük devletlerin bir kısmı NATO’yu temel askeri güvenlik ittifakı olarak görmektedirler. Baltık ülkeleri için NATO, kolektif savunma prensibiyle Avrupa güvenliği için caydırıcılık ve askeri savunma sağlayan bir örgüt anlamına gelmektedir (Gaertner, 2001: 3; National Security Concept of Estonia, 2010: 4-10). NATO üyesi küçük devletler olan Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya eski Varşova Paktı’nın üye ülkeleriydi.

2015: 6). Gürcistan'dan farklı olarak Baltık ülkeleri, NATO'nun güvenlik şemsiyesine sahip olduklarından ve Gürcistan'ın yüzleştiği ayrılıkçı sorunlarla karşılaşmadıklarından, bu süreçte daha az bedel ödeyerek Rusya'ya karşı dış ittifak yoluyla sert dengeleme stratejisi izlediler. Ancak bu ülkelerin bir dış ittifaka katılmaları nedeniyle bir otonomi kaybı yaşadıkları söylenebilir. Baltık ülkeleri NATO'ya katılarak ittifakın yükümlülüklerini kabul ettiler. Ayrıca ABD askerlerinin bu ülkelerde konuşlanması otonomi kaybının diğer bir nedenidir. Bu maliyetlere rağmen Baltık ülkeleri Rusya'ya karşı sert dengeleme stratejisi izlediler.

Bahreyn dış politikası da küçük devletlerin sert dengeleme davranışının tipik bir örneğini oluşturur. Körfez ülkelerinden biri olan Bahreyn büyük komşuları İran ve Suudi Arabistan arasında yer almaktadır. Bahreyn ve büyük komşuları arasında büyük güç farkı bulunmaktadır. Bahreyn bu iki ülkeye göre küçük bir ülke olup, yönetimi Sünni'dir ve önemli oranda Şii nüfusa sahiptir. Bahreyn, hem önemli oranda Şii nüfus barındırması¹⁰ ve bu Şii nüfusun Sünni yönetime karşı İran destekli olarak ayaklanması¹¹ hem de İran'ın rejim ihracı söylem ve politikalarından dolayı İran'ı kendi güvenliğine birincil tehdit olarak görmektedir (Guzansky, 2015: 116-117).

Bahreyn İran'dan gelen tehditleri dengelemek için diğer Körfez ülkeleri, Suudi Arabistan ve Batılı büyük güçlerle ittifak ağını güçlendirme çabası içine girmiştir. Bu çerçevede Bahreyn, ABD donanma filosuna ve İran'dan gelebilecek füze saldırısına karşı ABD'nin Patriot savunma sistemlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanında Bahreyn, üye ülkelerin ekonomik ve siyasi güçlerini bir araya getirerek bölgesel bir güç oluşturmak amacıyla olan Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK)¹² örgütüne üyedir ve bu örgütü İran'a karşı desteklemektedir. Bahreyn, Suudi Arabistan liderliğinde Yemen'de İran destekli Şii isyancılara karşı operasyon yürütmek için oluşturulan koalisyonun da üyesidir. Bahreyn ayrıca, yine Suudi Arabistan liderliğinde

---

¹⁰ Bahreyn'de % 65-80 oranında Şii nüfus yaşadığı tahmin edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Pakin Albayrakoğlu, 2011: 102.

¹¹ Yönetime karşı en son Şii ayaklanması Arap Baharının etkisiyle 2011 yılının başlarında meydana geldi. Bahreyn bu ayaklanmayı bastırmakta başarısız olunca Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan Mart 2011'de ülkeye asker gönderdi. İki ülkenin bu adımı İran'ın tepkisiyle karşılaştı. Bkz. Ülke profili: Bahreyn. (2013). <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-bahreyn> (17.02.2016).

¹² 1981 yılında kurulan bu örgütün diğer üyeleri Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Oman, Katar, Kuveyt ülkeleridir.

oluşturulan “Teröre karşı İslam İttifakı”¹³ koalisyonun içinde de yer almaktadır. Askeri nitelikli ortak operasyonlar yapma amacı da taşıyan bu ittifak içinde İran yer almamaktadır (Guzansky, 2015: 116-117; Katzman, 2015: 19-20; Pakin Albayrakoğlu, 2011: 105). Dolayısıyla küçük bir devlet olan Bahreyn, tehdit olarak algıladığı İran’ı yatıştırma veya ona uyum gösterme yoluna gitmemiş, onu dış ittifak yoluyla sert dengelemeye çalışmıştır.

Küçük devletlerin sert dengeleme yaptıklarına dair belirgin diğer bir örnek 1959-1962 yılları arasındaki Küba dış politikasıdır. ABD ile yakın ilişki içinde olan Fulgencio Batista hükümeti, komünist devrimci bir ideolojiye sahip Fidel Castro tarafından 1959 yılında iktidardan indirilmiştir. Küba’nın dış politikası 1959 devriminden sonra radikal değişikliğe uğradı. Bu dönemden itibaren Küba-ABD ilişkileri de giderek bozulmaya başladı. Özellikle 1961 yılında Domuzlar Körfezi Çıkarması diye bilinen ve ABD tarafından desteklenen başarısız darbe girişimi iki ülke ilişkilerini daha da gerginleştirdi (Dominguez, 2001: 185; Kapcia, 2011: 180-181). Küba yönetimi ABD’nin rejim değişikliği yönündeki politikalarından dolayı kendisine tehdit olarak görmeye başladı.

Rejim değişikliğinden sonra ABD’yi tehdit olarak algılamaya başlayan Küba, 1959 yılında Sovyetler Birliği ile ittifak kurarak ABD’yi dengeleme arayışına girdi. Küba devlet başkanı Fidel Castro, ABD tehdidine karşı yalnızca Sovyetler Birliği’nin güvenliğini sağlayacağını düşünüyordu. Bu nedenle Küba-Sovyetler Birliği ilişkileri Küba dış politikasının ana eksenine haline geldi. İki ülke ilişkileri ekonomik ilişkiden askeri ilişkiye evrildi. Bu kapsamda Küba, 1959-1962 yılları arasında Sovyetler Birliği’nden füze alımı ve askeri personel kabulünü içeren askeri yardımlar almaya başladı. Ayrıca Sovyetler Birliği 1962 yılında nükleer balistik füzeleri Küba’ya yerleştirdi (Fernandez, 2003: 90-91; Allison, 2012: 257).

Küba yönetiminin Sovyetler Birliği ile yakın askeri ve ekonomik ilişki kurmasına karşı ABD Küba’ya seyahat yasaklarını da içeren tam ekonomik ambargoya varan yaptırımlar ve diplomatik izolasyon uyguladı (Lee, 2014: 1-2). Ayrıca Sovyetler Birliği 1962 yılında nükleer balistik füzeleri Küba’ya yerleştirmesi üzerine ABD Küba’yı ablukaya aldı ve Sovyetler Birliği’yle anlaşarak füzelerin sökülmesini sağladı (Allison, 2012:

---

¹³ Bu konuda ayrıca bkz. “Teröre karşı İslam ittifakı”, <http://www.aljazeera.com.tr/...>, 15 Aralık 2015; Çağrı Kasapoğlu, “Teröre karşı İslam İttifakı ne yapacak?”, <http://www.bbc.com/...> 16 Aralık 2015.

257). Bu örnekte de küçük bir devlet olan Küba, rejim değişikliğinden sonra ağır maliyetler yüklenme pahasına tehdit olarak gördüğü büyük güç ABD'yi dış ittifak yoluyla dengelemeyi tercih etmiştir.

Asimetrik Dengeleme

Asimetrik dengeleme ulusaltı gruplar tarafından kaynaklanan endirekt tehditleri dengelemek ve kontrol altına almak için ulus devletler tarafından gösterilen çabalar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca asimetrik dengeleme kurulu devletleri zayıflatmak, cezalandırmak veya bir devleti belli davranışa zorlamak için diğer devletlerin terörist grupları desteklemesi şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda terörist gruplar bir devleti cezalandırmak için diğer devletler tarafından araç olarak kullanılmış olmaktadır (Paul, 2004: 3). Diğer yandan terörist grupların da devletleri dengelemek için asimetrik araçlar kullanarak dengeleme yaptıkları görülmektedir. Bu bakımdan asimetrik dengelemenin birkaç boyutu bulunmaktadır.

Asimetrik dengelemenin birinci boyutu terörist gruplar gibi tehdit edici ulusaltı gruplara yönelik devletlerin dış dengeleme arayışlarını yansıtır. Bu boyutta ayrıca ulusüstü terörist organizasyonların devletler tarafından dış ittifak vasıtasıyla dengelenmesi çabaları da vardır. Steven David (1991: 235-239), özellikle Üçüncü Dünya liderlerinin karşılaştıkları iç tehditleri dengelemek için dış ittifak arayışına girdiklerini belirtir. Yine Barnett ve Levy'ye (1991: 370-378) göre devletler iç tehditlere karşı mücadelede dış kaynak sağlamak için dış ittifaka yönelebilirler. Küçük ve zayıf devletler terör yöntemlerini içeren iç tehditlerle daha fazla yüzleşmektedirler. Bu devletler iç kaynak bakımından iç tehditlerle mücadele etmede yetersiz olduklarından dolayı, tehditleri dengelemek için çoğunlukla dış ittifak arayışına girmektedirler.

Asimetrik dengelemenin ikinci boyutu terörist grupların asimetrik araçlarla büyük veya tehdit olarak gördükleri devletleri dengeleme girişimlerini gösterir. Terörist grupların asimetrik dengeleme girişimleri devletlerden de destek görebilir. Lieber ve Alexander'a (2005: 138) göre, ABD'nin askeri ve sert güç içeren politikaları dünyada cepheleşmeye neden olmaktadır. Bu politikalara karşı devletler veya terörist grupların asimetrik dengeleme formuyla karşılık verdikleri görülmektedir. Onlara göre devletler ya da terörist gruplar, ABD'ye karşı geleneksel dengeleme yapmak için yeterli imkanları olmadığından, terörizmi bir araç olarak kullanarak asimetrik dengeleme yapmaya

çalışırlar. Bu gruplar geleneksel olmayan yöntemlerle eleman temin ederler, büyük miktarda askeri harcama yaparlar ve devletlerden destek görebilmek için dış ittifak arayışına girerler.

Asimetrik dengeleme zayıf devletlerin dengeleme stratejisi olarak da ortaya çıkabilir. Güçlü devletleri tehdit algılayan zayıf devletler, terörist grupları bir dengeleme aracı olarak kullanmakta ve bu amaçla onları desteklemektedirler. Bu şekilde terör örgütleri asimetrik dengelemenin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Zayıf devletlerin terör örgütlerini kullanarak yaptıkları dengelemedeki amaç, tehdit edici devletin kamuoyunu etkileyerek tehdidi etkisiz kılmaktır (Şatana ve Özpek, 2010: 83-84). Zayıf devletler ayrıca ülke içinde yüzleştikleri terörist veya ulusaltı gruplardan kaynaklanan tehditlerle mücadele ederken, sadece diğer devletlerle değil terörist ya da devlet dışı gruplarla da ittifak kurabilirler. Bu yöntem de asimetrik dengelemenin bir formudur.

Asimetrik dengelemenin üçüncü boyutu, büyük ya da bölgesel güçlerce birbirlerine veya daha zayıf devletlere karşı asimetrik araçların kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Devletler siyasi amaçlarına ulaşmak için çok maliyetli olan konvansiyonel savaşlar yerine dolaylı yoldan düşmanı yıpratmaya çalışabilirler. Yöntem olarak terörist grupların oluşturulması veya var olan terörist grupların desteklenmesi kullanılmaktadır. Bu yöntem “vekalet savaşları (proxy wars)” olgusunu ortaya çıkarmıştır (Gürcan, 2012: 97).

Asimetrik dengeleme geleneksel olmayan yöntemlerle yapılan dengeleme türüdür. Asimetrik dengelemenin en önemli göstergesi terörist grupların veya vekalet savaşçılarının yaptığı eylemlerdir. Bu dengeleme türünde devletler asimetrik araç olarak kullandıkları grupları örtük olarak desteklerler ve onlara silah ve lojistik yardımı yaparlar. Bu yardımlar, bu grupların eleman ve silah temini dahil her türlü eylemlerine göz yumularak pasif bir şekilde de yapılabilmektedir. Devletler ayrıca terörist gruplara topraklarını kullanmalarına, burada eğitim almalarına izin vermektedirler. Hatta kendi istihbarat örgütleri vasıtasıyla bu gruplara askeri eğitim desteği de sağlanmaktadır. Bu bakımdan devletler tarafından ulusaltı veya ulusüstü terörist gruplara aktif veya pasif bir şekilde silah, lojistik ve eğitim desteğinin belirli dış politika amaçlarını başarmak için sağlanmış olması durumunda asimetrik dengeleme söz konusu olmaktadır.

Asimetrik dengelemenin diğerk bir boyutu olan ulusaltı grupların asimetrik araçlarla dengelenmesi politikasının en önemli göstergesi, bu gruplara karşı mücadelede gerekli olan kaynakların dış ittifak yoluyla sağlanması çabalarıdır. Ayrıca devletler ulusaltı grupları dengelemek için dış güçlerin müdahalesini talep edebilirler. Asimetrik dengelemenin diğerk bir göstergesi de devletlerin ulusaltı gruplarla yaptıkları mücadelede diğerk terörist veya ulusaltı gruplarla ittifak yapması, onları savaşçı olarak kullanması veya onlara silah desteğı vermesidir.

Ulusaltı grupları dengelemede yetersiz kapasitelere sahip, iç politikaları oldukça geçirgen ve bu nedenle kırılğan bir yapıya sahip olan küçük devletler kolaylıkla asimetrik dengeleme alanına dönüşebilmektedir. Ayrıca bu yapıdaki küçük devletler büyük güç tehditleriyle karşılaştıklarında asimetrik dengelemeye başvurmaktadır. Bu dengeleme türünün en bariz ve güncel örneğı Suriye iç savaşıdır. 2011 yılında Arap Baharı'nın etkisiyle rejim değışikliğine yönelik iç ayaklanmanın ortaya çıkmasından sonra, Suriye rejiminin izlediğı dış ve güvenlik politikaları asimetrik dengelemenin bir örneğini oluşturmaktadır. Arap baharının etkisiyle Mart 2011'de başlayan gösteriler, Suriye rejimin göstericilere sert tutum takınması nedeniyle rejime karşı ayaklanmaya ve iç savaşa dönüşmüştür. Suriye, iç savaşta rejim muhaliflerine karşı zayıfladığı anda dengeyi değıştirebilmek için Rusya, İran ve Irak'la askeri ittifak ilişkisine girdi. Ayrıca Suriye ordusunun giderek zayıflaması nedeniyle rejim, ülkesini yabancı savaşçılara açtı. Suriye İran'ın desteğıyle Şii nüfusun yaşadığı ülkelerden gelen Şii milisler Suriye'de savaşımaya başladı. Suriye iç savaşında İran, Irak, Lübnan ve Afganistan gibi değışik ülkelerden gelen Şii milis güçleri¹⁴ rejim güçlerine destek olmuştur. Suriye İnsan Hakları Ağı'na göre İran Devrim Muhafızları'yla birlikte Suriye'de farklı ülkelerden gelenlerin oluşturduğu 14'ten fazla milis grubu savaşımaktadır¹⁵. Bu örnekte asimetrik dengelemenin birinci boyutu olan ulusaltı gruplara yönelik küçük bir devletin dış dengeleme arayışı vardır. Suriye rejimi kendisine ulusaltı gruplardan gelen tehditleri

¹⁴ Bu ülkelerden gelen Şii milisler dışında Suudi Arabistan Şiiilerinin kurduğu Hicaz Hizbullahı'na bağılı savaşçılar, Yemen'den Şii Husilerle bağılantılı Zeydiler, Pakistanlı Şiiiler, Hindistan'daki Şiiiler, Somali ve Fildişi Sahili gibi Afrika ülkelerinde yaşayan Şii nüfus içinden gönüllüler de Suriye'de rejimin yanında savaşmıştır. Suriye İnsan Hakları Ağı'na göre, Şii savaşçıların Suriye'ye gelmelerinde maddi çıkar elde etmenin yanı sıra mezhepsel nedenler öne çıkmaktadır. Detaylı bilgiler için bkz. Suriye'deki ithal Şii savaşçılar. (2015). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar> (17.02.2016).

¹⁵ Bu milis gruplar arasında Lübnan Hizbullahı, Irak Hizbullahı, Bedir örgütü, Irak'ta faaliyet gösteren Kefil Zeynep Tugayı, İmam Hüseyin Tugayı, Mehdi ordusu, sadece Afganlardan oluşan Fatimiyyun Tugayı ve Doğu Asya ve diğerk ülkelerden gelen Şii savaşçılar bulunmaktadır. Detaylı bilgiler için bkz. Suriye'deki ithal Şii savaşçılar. (2015). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar> (17.02.2016).

dengelemek için Rusya ve İran gibi büyük güçlerle dış ittifak yapmıştır. Suriye rejimi bu tercihini büyük güçlere karşı otonomi kaybı pahasına yapmıştır.

Asimetrik dengelemenin diğer bir örneği küçük devlet olan Yemen'in yüzleştiği iç savaşta ortaya çıkmıştır. Arap Yarımadası'nın güney ülkesi Yemen, 2015'te büyük bir siyasi krizle yüzleşti. Ülkedeki Sünni ve Zeydi hareketlerden bağımsızlaşarak İran yönetimiyle paralel bir siyasal oluşuma dönüşen Husi hareketi, Yemen'de iktidar değişikliğini hedefledi. 2014'ün sonlarına doğru Husilerin ayaklanması hızla büyüdü ve başkent Sana'ya kadar ulaştı. Uluslararası toplumun Cumhurbaşkanı olarak kabul ettiği Mansur Hadi, isyancı Husi ayaklanmasına karşı Suudi Arabistan'dan yardım istedi. Suudi Arabistan öncülüğündeki Arap koalisyonu Husi ilerlemesini durdurmak için hava hareketini başlattı. Koalisyonun Husilere karşı hava saldırıları İran-Suudi Arabistan gerilimine neden oldu. İran hava saldırılarını soykırım olarak nitelerken, Suudi Arabistan İran'ı Husi milislerini eğitip silahlandırmakla suçladı. Yemen'de yaşanan Husi ayaklanması ve adından yaşanan iç savaş ve müdahaleler İran ile Suudi Arabistan'ın bölgesel rekabetini yansıtmış ve Yemen'deki karşıt grupların desteklenmesine yol açmıştır (BBC Türkçe, 20.03.2015; Aljazeera Türk, 26.03.2015). Görüldüğü gibi, küçük ve zayıf bir devlet olan Yemen hem ulusaltı gruplara hem de dış müdahalelere karşı kırılabilir bir yapıdadır. Kendi imkanlarıyla iç tehditlerin üstesinden gelme yeteneği olmayan Yemen, Suudi Arabistan'dan yardım isteyerek bu tehditleri asimetrik olarak dengeleme çabası içine girmiştir. İran açısından bakıldığında, rekabet içinde olduğu Suudi Arabistan'a karşı Husilerin Yemen'deki ayaklanmasını desteklemiştir. Bu bakımdan İran, Husileri Suudi Arabistan'ı zayıflatmak için asimetrik dengeleme aracı olarak kullanmıştır.

2.1.2. Rekabetçi Davranma

Küçük devletler büyük veya yükselen güçlere karşı rekabetçi davranışlar içine girebilirler. Bu davranışlar daha dengeli, çok taraflı ve risk dağıtıcı nitelik taşır. Küçük devletler rekabetçi davranarak meydan okumanın getireceği büyük veya yükselen güçleri karşılıklarına almaktan kaçınmış olurlar. Ayrıca onlar büyük güçlere angaje olmayarak gelecekte ortaya çıkabilecek riskleri gidermeye çalışırlar. Hannes Ebert, Daniel Flemer ve Georg Strüver (2012: 8) pazarlık yapma, sorumluluğu başkasına yükleme, niş diplomasisi, sürüklenme, ağ gibi sarma, yumuşak ve endirekt dengeleme,

riskten kaçınma, kaytarma gibi stratejik yanıtları ikincil devletlerin rekabetçi davranışları olarak sınıflandırmışlardır. Bu başlık altında küçük devletlerin rekabetçi davranışlarına örnek olarak yumuşak dengeleme ve riskten kaçınma stratejileri incelenecektir.

Yumuşak Dengeleme

Sert dengelemenin olmadığı durumlarda bazı yazarlar yumuşak dengeleme kavramını geliştirdiler. Yumuşak dengeleme kavramı tek kutuplu sistemde hegemonik güce karşı sert dengelemenin neden gerçekleşmediği tartışmasından ortaya çıkmıştır. Hegemonik güce karşı açık bir şekilde meydan okumak ikincil ve daha zayıf devletler için çok maliyetli olabilir ve bu girişim istenilen sonucu da vermeyebilir. Bu nedenle ikincil ve daha zayıf devletler hegemonik güce karşı sert dengeleme yapmak yerine, onun gücünü zayıflatmaya ve eylemlerini sınırlandırmaya çalışırlar. Bu şekilde yaparak büyük gücün düşmanlığını üzerine çekmeden, onun hareket özgürlüğünü kısıtlayarak otonomilerini artırırılar. Daha zayıf devletlerin bu davranışı hegemonik gücün amaçlarına ulaşmasını zorlaştırır (Walt, 2003: 103-104; Pape, 2005: 36; Lieber ve Alexander, 2005: 111).

Bir devletin sistemdeki diğer devletlere göre çok güçlü olması yumuşak dengelemeyi ortaya çıkarmaktadır. Yumuşak dengeleme esas olarak büyük güçlere karşı izlenen bir stratejidir. Bu strateji, büyük güçlerin askeri üstünlüğüne direkt olarak mücadele değil, tek taraflı, saldırgan büyük güç politikalarını zayıflatma, geciktirme, engelleme, boşa çıkarma gibi askeri olmayan araçları kullanma eylemlerini içerir. Zayıf ve küçük devletler de güçlü devletlere karşı bu politikaları uygulayabilir. Zayıf devletler büyük güçlere karşı özellikle de küresel güce karşı askeri bir dengeleme yani sert dengeleme yapma kapasitesine sahip değildir. Küresel düzeyde büyük güçlerle mücadele etmek küçük devletlerin kapasitesini aşmaktadır. Onlar bunun yerine, kendi coğrafi bölgelerinde veya doğrudan kendilerini ilgilendiren alanlarda büyük güçlerin politikalarının uygulanmasını engelleyerek veya zorlaştırarak kendi otonomilerini artırmaya çalışırlar (Brooks ve Wohlforth, 2005: 78; Pape, 2005: 10; Whitaker, 2010: 1110-1116).

He ve Feng (2008: 371-373), yumuşak dengeleme kavramını açıklığa kavuşturmak için yumuşak dengeleme ile geleneksel dengeleme arasındaki farkları ortaya koymaya çalışırlar. Onlara göre geleneksel dengeleme askeri meselelerle çok yakından ilişkilidir.

Geleneksel dengeleme sert dengeleme anlamındadır. Sert dengeleme başka bir gücü yenmek veya caydırmak için denge sağlayıcı bir stratejidir. Sert dengeleme iç mobilizasyon vasıtasıyla askeri gücün artırılması veya dış ittifak kurma araçlarıyla yapılır. Bu bakımdan sert dengeleme askeri içerikli dengelemeye gönderme yaparken, yumuşak dengeleme benzer güvenlik amaçları için askeri olmayan davranışlara gönderme yapar. He ve Feng'e göre, yumuşak dengeleme kavramı göreceli güç kavramıyla da ilişkilendirilebilir. Göreceli güç sistemdeki devletler arasındaki güç karşılaştırmalarına dayanır. Daha çok güç daha çok güvenlik sağlar, ancak daha çok güce sahip olan devletler diğerlerine tehdit oluşturabilir. Devletler göreceli güçlerini iç silahlanma ve asker sayısını artırarak ve/veya dış ittifak oluşturmak suretiyle değiştirebilirler. Bu çabalar geleneksel dengeleme anlamına gelmektedir. Devletlerin göreceli gücünü artırmasının diğer bir yolu direkt bir askeri meydan okumaya başvurmaksızın tehdit edici devletin etkisini sınırlandırma ve gücünü zayıflatma stratejisi uygulamaktır. Dengeleme davranışının bu türü yumuşak dengelemedir.

Whitaker (2010: 1110-1111), sadece ikincil devletlerin değil zayıf devletlerin de yumuşak dengeleme yapabileceğini savunur. Ona göre literatürde zayıf devletlere daha az önem verilir ve varsayımsal olarak zayıf devletlerin hegemoniye meydan okumak için daha az yetenekleri vardır. Bu durumda zayıf devletler peşine takılma politikası izlerler. Özellikle bu devletlere ekonomik teşvikler sunulduğunda bu eğilim daha baskındır. Ancak, yumuşak dengeleme sert dengeleme gibi benzer seviyede ekonomik ve askeri güç gerektirmediğinden varsayımsal olarak zayıf devletler de bu stratejiyi izleyebilirler.

Devletlerin yumuşak dengeleme kapsamındaki davranışları diğer davranışlardan nasıl ayırırız? Yani hangi davranışlar yumuşak dengeleme sayılmaktadır? Paul'a (2004: 3) göre yumuşak dengeleme, resmi ittifak dışındaki örtük dengeleme girişimlerini kapsar. Ona göre devletler tehdit edici bir güç veya yükselen bir gücü dengelemek için diğer devletlerle sınırlı güvenlik anlaşmaları meydana getirdiklerinde yumuşak dengeleme ortaya çıkar. Yumuşak dengeleme çoğu kez sınırlı silahlanma artışı, geçici işbirliği uygulamaları veya bölgesel ya da uluslararası kurumlarda birlikte hareket etme gibi araçları içermektedir. Walt'a (2009: 104) göre yumuşak dengeleme bilinçli diplomatik eylemlerle yapılır. Askeri güçleri birleştirmek yerine devletler, diplomatik imkanlarını birleştirerek çıkarlarını savunurlar.

Brooks ve Wohlforth (2005: 79-80) da, devletlerin belirli davranışlarını yumuşak dengeleme kapsamında değerlendirir. Onlar ekonomik çıkarları artırma, bölgesel güvenlik endişelerini gidermeye çalışma, büyük güçle siyasi anlaşmazlıklar yaşama ve büyük güçle pazarlık yapma gibi davranışları yumuşak dengeleme olarak görürler. Pape'nin yaklaşımını benimseyen Murat Yeşiltaş'a (2009: 32-34) göre yumuşak dengeleme birkaç stratejiyle hayata geçirilmektedir. Birinci strateji diplomatik yumuşak dengelemedir. Bu strateji kurumsal düzeyde ve çok yönlü diplomatik araçlar kullanılarak yapılmaktadır. Bu stratejiye göre büyük gücü dengelemek için diplomatik manevralar ve kurumlar kullanılır. İkinci strateji teritoryal esirgeme stratejisidir. Bu stratejiyi uygulayan devletler, büyük devletlerin kendi hakimiyet alanından faydalanmalarına veya askeri üs kurmalarına izin vermeyerek bu devletlerin operasyon maliyetlerini artırabilirler. Yumuşak dengelemenin üçüncü stratejisi ekonomik yumuşak dengelemedir. Bu dengeleme türünde daha zayıf taraf uzun dönem için göreceli ekonomik gücünü kendi lehine değiştirmeye çalışır. Dördüncüsü stratejik direniş stratejisidir. Bu stratejide zayıf devlet büyük devletin işbirliği taleplerini reddeder.

Lieber ve Alexander (2005: 126) ise yumuşak dengelemenin olup olmadığını değerlendirmek için dört kriter kullanır. Onlara göre bu kriterler uluslararası kurumlarda büyük gücü engellemek, bölgesel ekonomik işbirliğinden büyük gücü dışlamak, büyük gücün kendi ülkesinde askeri üs kurmasına izin vermeyerek onun gücünü yansıtmasını sınırlamak, büyük güç düşmanlarına yardım sağlamaya çalışmaktır. Literatürdeki bu tartışmalardan hareketle hangi davranışların yumuşak dengeleme kapsamına girdiğini belirlenebilir. Bu kapsamda büyük gücün belirli politikalarına karşı çıkma, büyük gücün hakim olduğu askeri ittifaklara katılmama, büyük güce askeri üs kurma izni vermeme veya mevcut kurulu üslerin kullanımını sınırlama, rakip büyük güce askeri üs imkanı sağlama, büyük güce karşı göreceli gücünü artırma ve büyük güce olan bağımlılığı azaltmaya çalışma gibi davranışlar yumuşak dengeleme olarak görülebilir.

1993 sonrası Azerbaycan dış politikası, yumuşak dengelemenin bir örneği olarak değerlendirilebilir. Azerbaycan, uzun süre Rus egemenliği altında kalması, Rusya'nın büyük güç yapısı ve düşmanı Ermenistan'a yaptığı askeri yardımlar gibi nedenlerden dolayı Rusya'yı tehdit olarak görmektedir. Ancak 1993 yılında iktidarı devralan Haydar Aliyev (1993-2003) ve onun halefi İlham Aliyev (2003-....) döneminde Azerbaycan,

hem ABD hem de büyük komşusu Rusya ile işbirliği ve denge politikası izlemiştir. Azerbaycan NATO içinde oluşturulan Barış için Ortaklık programının aktif bir üyesi olmuştur. Azerbaycan buna karşın, güvenlik konularında Rusya'yla da işbirliği yapmaktadır. Rusya'nın Azerbaycan topraklarında Kabala stratejik radar istasyonu bulunmaktadır. Çok boyutlu dış politika izleyen Azerbaycan, birbirine karşıt olarak gözüken stratejik gruplaşmaların birçoğuna üye olmuştur. Örneğin Rusya öncülüğünde oluşturulan BDT, NATO kapsamında oluşturulan Barış için Ortaklık, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), İran öncülüğünde kurulan Ekonomik İşbirliği Konseyi, BDT içinde Rusya'ya karşı oluşturulan GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova), Avrupa Konseyi gibi birbirlerine rakip uluslararası örgüt ve oluşumlara katılmıştır. Ancak Azerbaycan bu alternatif örgüt ve oluşumlara katılırken dengeli hareket etmiştir. Örneğin BDT içinde askeri bir ittifak amacıyla oluşturulan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne katılmaktan kaçınmıştır. Azerbaycan, NATO ile işbirliğini desteklemekte birlikte, NATO üyeliği için bir talebi ve girişimi olmamıştır (Idan ve Shaffer, 2011: 255; Shaffer, 2010: 56; Gvalia ve diğ., 2013: 126). Azerbaycan'ın Rusya'ya yönelik bu politikasının yumuşak dengelemenin bir örneğini oluşturduğu söylenebilir. Azerbaycan, baskılara karşın Rusya ile askeri ittifak içine girmeyerek Rusya'nın bölgeyi tamamen kontrol etmesine, stratejik amaçlara ulaşmasına engel olmaktadır. Güney Kafkasya'da stratejik bir konumda yer alan Azerbaycan, Batı ülkelerinin Orta Asya ülkelerine açılan kapısı konumundadır ve bu konumunu sürdürmektedir. Azerbaycan Rusya'ya yönelik yumuşak dengelemesi ekonomik alanda da kendini göstermektedir. Hazar Havzası ve kendi petrol ve doğalgaz kaynaklarının Rusya'ya alternatif rotalarla dünya piyasalarına pazarlanmasını desteklemektedir. Azerbaycan bu sayede Rusya'ya olan bağımlılığı azaltarak bağımsızlığını güçlendirmesinin yanında, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini de azaltmıştır. Bu bakımdan Azerbaycan'ın Rusya öncülüğündeki Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içindeki entegrasyonun derinleşmesi karşı çıkması, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi askeri ittifakına katılmaması ve Rusya'yı baypas eden alternatif enerji rotalarını desteklemesi yumuşak dengelemenin göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Bölgesindeki büyük komşularına göre küçük bir devlet olan Özbekistan dış politikasında da zaman zaman yumuşak dengeleme örnekleri görülmektedir. Özbekistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazandıktan sonra iç ve

dış istikrarı güçlendirme, ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçler arasındaki dengeyi muhafaza etme politikası izledi. Özbekistan bu politika kapsamında 1990'ların ortalarından itibaren AB ülkeleri ve ABD ile ilişkilerini geliştirmeye ağırlık vermeye başladı. 1994 yılında NATO bünyesindeki Barış için Ortaklık oluşumuna üye olan Özbekistan, ABD'den askeri yardım almaya başladı ve askeri alanda Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmaya çalıştı. Özellikle 2002 yılında ABD ile imzalanan Stratejik Ortaklık Antlaşması sonrasında Özbekistan ordusunun modernizasyonuna ağırlık verildi. Bu kapsamda Özbek subayları ABD üslerinde askeri eğitim aldı. Bu dönemde ayrıca Özbekistan yönetimi Rusya'nın Özbekistan'daki askeri varlığını azaltmaya yönelik politikalar izledi. Bu doğrultuda Rus askerlerinin Özbekistan topraklarında konuşlandırılmasına müsaade etmedi. Buna karşın Özbekistan, 11 Eylül 2001 sonrasında topraklarında ABD askeri üssüne izin verdi (Sönmez, 2013: 395-398; Lee, 2010: 50-52). 2005 yılına kadar süren ABD ve Batı güvenlik kurumlarına yaklaşma sürecinde Özbekistan, bu politikalarıyla Rusya'ya karşı yumuşak dengeleme yapmaya çalışmıştır. Özellikle Rus askerlerinin Özbekistan topraklarında konuşlandırılmasına müsaade etmemesi, buna karşın topraklarında ABD askeri üssüne izin vermesi ve askeri alanda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma çabaları yumuşak dengelemenin göstergeleri olarak kabul edilebilir.

Küçük devletlerin büyük güçlere karşı yumuşak dengeleme yaptıklarına dair davranışlar, Afrika kıtasındaki bazı küçük devletlerin dış politikalarında da gözlemlenmektedir. Beth Elise Whitaker "Soft balancing among weak states? Evidence from Africa" başlıklı makalesinde bazı zayıf Afrika devletlerinin ABD'nin bölge politikalarına karşı izledikleri yumuşak dengeleme stratejilerini incelemiştir. Whitaker (2010: 1109-1115)'e göre Güney Afrika, Kenya, Nijerya, Tanzanya, Mali, Namibya, Nijer gibi ülke liderleri bölgedeki Amerikan politikalarına karşı zaman zaman yumuşak dengeleme stratejisi izlediler. Bu ülkeler ABD ile yakın bir ilişki içinde olmalarına karşın, kendi çıkarlarına uygun görmedikleri bazı ABD politikalarını askeri olmayan araçları kullanarak engelleme, reddetme, zayıflatma, boşa çıkarmaya çalıştılar. Güney Afrika, Nijerya, Senegal ve Tanzanya gibi bazı Afrika ülkeleri ABD'nin 2003 yılındaki Irak müdahalesini güçlü biçimde eleştirdiler ve ABD'nin ısrarla talep ettiği anti terörizmle ilgili önlemleri ve kısıtlamaları içeren yasaların çıkmasına karşı çıktılar. ABD'nin bu politikalarına Uganda, Eritre, Etiyopya, Ruanda ve Angola ise destek

verdi. Bazı Afrika devletlerinin ABD politikalarına karşı direncin diğer bir örneği ABD'nin Afrika komutanlığının oluşumuyla ilgilidir. ABD bu komutanlığı kurma kararının arkasında kıtada artan terörizm ve Çin etkisi endişeleri vardı. Ancak Güney Afrika, Zambiya, Nijerya gibi bazı Afrika devletleri ABD'nin bu güvenlikleştirici politikalarına karşı çıktılar.

Güney Amerika ülkelerinden Bolivya'nın Evo Morales döneminde büyük güç ABD'ye karşı izlediği dış politika, yumuşak dengelemenin belirgin bir örneğini oluşturur. Morales, 2006 yılında iktidara geldikten sonra ABD-Bolivya ilişkileri giderek kötüleşmeye başladı. 21. yüzyıl sosyalist akımın etkisindeki milliyetçi liderlerin bölgede istikrarsızlık getireceğini ve bölgedeki çıkarlarını tehdit edeceğini düşünen ABD, Morales rejimini de tehdit olarak gördü. Diğer yandan Morales, ABD'nin Bolivya'daki rolünü eleştirdi ve iktidara gelişinin bölgedeki Amerikan politikalarının bir yenilgisi olduğunu ve ABD'nin Bolivya'daki yeni gerçekleri kabul etmesi gerektiğini belirtti. Bu yeni gerçekler ABD ve Bolivya arasındaki askeri ve ekonomik ilişkileri sınırlandırmayı ve ABD'nin Bolivya'nın iç politikasındaki etkisini azaltmayı içerecekti. Özellikle uyuşturucu kontrolü konusunda iki ülke arasındaki anlaşmazlık ve ABD'nin iç muhalefeti destekleme girişimleri iki ülke ilişkilerini gerginleştiren konulardı. Bu gerginlik 2008'de ABD büyükelçisinin istenmeyen adam ilan edilmesinde zirveye çıktı (Birns ve Sanchez, 2011: 110-112; Seelke, 2014: 6-7; Russel ve Tokatlian, 2011: 132).

Bolivya ABD ile gerginliğe karşılık ABD ile ilişkileri kötü olan Venezuela ve Küba ile ilişkileri geliştirdi (Seelke, 2014: 6). Bolivya, Küba ve Venezuela liderleri Latin Amerika'nın birleşmesini amaç edinen Amerikalıların Bolivarcı Alternatifi (Bolivarian Alternative for the Americas-ALBA)¹⁶ oluşumunu derinleştirerek uluslararası örgüt haline getirdiler. Ortak ideolojik vizyon paylaşan Hugo Chavez ve Evo Morales arasındaki ilişki Bolivya ve Venezuela'yı önemli bölgesel ittifak noktasına getirdi. İki ülke arasındaki ittifak ticari, diplomatik ve askeri ilişkileri önemli derecede artırma amacını taşımaktaydı. Bolivya ALBA kurumunun anahtar üyesi oldu ve bu kurumun

---

¹⁶ Bolivarian Alternative for the Americas (ALBA), 2001 yılından beri Venezüella Başkanı Chavez'in geliştirmeye çalıştığı ve ABD öncülüğündeki Pan-Amerikan düzenine alternatif bir oluşumdur. Bu oluşum Latin Amerika ve Karayip ülkelerinin bütünleşmesini amaçlamaktadır. Bu oluşum Venezüella, Küba, Nikaragua, Bolivya tarafından 2006'da uluslararası örgüte dönüştürüldü. ALBA örgütüne katılan ülkeler, bu örgüt vasıtasıyla ikili ticaretin para yerine mal veya hizmet takası yoluyla yapılmasını hedeflediler. Detaylı bilgi için bkz. Luis Suarez Salazar, "Küba'nın Dış Politikası ve ALBA", latinbilgi.net, 28.01.2006; Aslıhan P. Turan, "Latin Amerika Devletlerinin Bütünleşme Çabaları ve AB Modeli", www.bilgesam.org, 16.04.2010.

bölgesel para birimi yaratma girişimlerini de içeren birçok inisiyatifine destek oldu. Bolivya ayrıca bölgede ABD etkisini sınırlandırma ve işbirliği ve dayanışmayı artırma amacı taşıyan Güney Amerika Uluslar Birliği'nin (Union of South American Nations – UNASUR)¹⁷ güçlü destekçisi oldu. Morales yönetimi özellikle dış yatırım alanında bölge dışı dış ittifak arayışlarına da girdi. İttifak arayışına girdiği ülkeler arasında Rusya, Çin, Vietnam, Japonya, İran ve birkaç Arap ülkesi bulunmaktaydı (Birns ve Sanchez, 2011: 107-114). Bu bakımdan Bolivya'nın ABD'ye karşı duruşu yumuşak dengelemenin bir örneğini oluşturduğu söylenebilir. ABD'yi tehdit olarak gören Bolivya yönetimi, ABD'nin ülkesindeki etkinliğini azaltmaya çalıştı. Ayrıca bölge ve bölge dışı güçlerle diplomatik ilişkilerini geliştirerek ABD'nin Güney Amerika'daki etkisini ve kontrolünü sınırlandırma çabalarına destek oldu. Ancak Bolivya, sert dengeleme araçları olan içerde silahlanma ve dışarda askeri ittifak kurma arayışına girmede. Bu nedenle Bolivya'nın ABD'ye karşı sert dengelemeden ziyade yumuşak dengeleme yaptığı söylenebilir.

Riskten Kaçınma

Riskten kaçınma devletlerin rekabetçi ve çok boyutlu dış politika stratejilerinden biridir. Riskten kaçınma gelecekte bir güvenlik tehdidi olasılıklarına karşı stratejik araçları açık tutmaktır. Bu strateji sert dengeleme ve yumuşak dengelemenin düşük bir versiyonu olarak da nitelendirilebilir. Riskten kaçınma stratejisi izleyen bir devlet yükselen bir gücü kendi güvenliğine bir tehdit olarak görmez. Daha ziyade yükselen devletin, güç dengesi pozisyonundaki artan gücünün kötü etkisinden endişelenir. Bu endişe, yükselen devletin gelecekte güvenlik problemlerine neden olacağı kaygısından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle devletlerin göreceli güçteki değişimler hakkındaki değerlendirmeleri onların dış politika davranışlarını etkilemektedir. Bu durumdaki devletler yükselen devletin kendi fiziksel güvenliğine hayati bir tehdit oluşturacağını düşünmeseler bile, siyasi ve ekonomik olarak güç pozisyonu hakkındaki endişelerin üstesinden gelmeye çalışırlar (Art, 2004: 180; Roy, 2005: 306).

---

¹⁷ UNASUR, bütün Latin Amerika devletlerini kapsayan bir örgütlenmedir. Bu örgüt demokrasi, serbest ticaret ve bütünleşme altyapısı oluşturulmasını hedeflemektedir. Ayrıca, uyuşturucu ticaretiyle mücadele, teknoloji ve istihbarat alanlarında üyeler arasında işbirliğinin geliştirilmesini öngörmektedir. AB modeline benzetilen bu örgüt, bölgesel tek bir para birimi, tek merkez bankası, enerji ve ulaşım yollarının ortak kullanımı, göçmen hakları gibi konularda ortak yasaların benimsenmesini amaçlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Turan, www.bilgesam.org, 16.04.2010.

Riskten kaçınma stratejisi iki farklı yaklaşımı bağdaştırır. Birinci yaklaşım, yükselen devletle ekonomik bağlantıları geliştirmeyi içerir. Bu bağlantılar ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesinin yanında, yükselen devletin başat olduğu uluslararası siyasi ve ekonomik örgütlere üye olmayı da kapsamaktadır. Bu bakımdan yükselen devletle pozitif siyasi, ekonomik, diplomatik ve kurumsal ilişkiler geliştirilmektedir. İkinci yaklaşım, yükselen güce karşı güç dengesi politikaları izleme ve yükselen gücü istikrarsız davranışlardan caydırma yönünü içerir. Bu kapsamında devletler başka bir büyük güçle ikili güvenlik ilişkilerine girmektedirler. Örnek olarak Çin'in yükselen gücüne karşı, bölgedeki ikincil devletler ABD ile ılımlı savunma işbirliği anlaşmaları yaparak veya bölgeye ABD'nin müdahalesini cesaretlendirerek Çin'i düşük düzeyde dengelemeye çalışırlar. Ancak bölgedeki ikincil devletler aynı zamanda Çin ile de ekonomik bağlantıları geliştirmeye çalışırlar (Lim ve Cooper, 2015: 699-700; Roy, 2005: 305). Riskten kaçınmanın diğer bir yolu güvenlik alanında ittifak oluşturmada büyük güçler arasında seçim yapmaktan kaçınmaktır. Bu politika hem dengeleyici büyük güçlerin ilgisini kaybettirmemekte hem de daha bağımsız ve esnek dış politikaya imkan vermektedir. Bu kapsamda ikincil veya daha zayıf devletler, birbirlerini dengeleme potansiyeli olan büyük güçlerle aynı anda ekonomik ve güvenlik alanlarında işbirliği geliştirme politikası izlerler (Lim ve Cooper, 2015).

Küçük bir devlet olan Tayland, Çin'e karşı klasik riskten kaçınma stratejisi izlemektedir. Tayland aynı anda hem Çin hem de ABD ile ekonomik ve askeri alanda iyi ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Tayland'ın Çin ile ikili ekonomik işbirliği temelinde bir ilişkisi vardır. Tayland aynı zamanda ABD ile savunma ilişkilerini sürdürmektedir. Tayland silah ihtiyacının çoğunu Amerika'dan karşılamaktadır ve Amerika ordusuyla düzenli tatbikatlar yapmaktadır (Roy, 2005: 312). Doğu Asya ülkesi Singapur da riskten kaçınma davranışının açık bir örneğidir. Singapur dış politikası otonomisini korumak için ittifak oluşturmada büyük güçler arasında seçim yapmaktan kaçınır. Singapur genellikle bağımsız ve esnek dış politika stratejisi izlemeye çalışır. Eski Singapur devlet başkanı S.R. Nathan'a göre, Singapur küçük ve zayıf bir ülke olduğundan hayatta kalma, bağımsızlık ve büyüme sütunlarını içeren bir dış politika stratejisi izlemektedir. Singapur küçük devlet olduğundan yalnızca kendi savunmasına dayanarak güvenliğini koruyamaz. Singapur tarihte İngiliz kolonisi olmuş, 2. Dünya Savaşı sırasında da Japonya işgaline uğramıştır. Tek bir büyük gücün koruması karşılaştığı güvenlik

sorunlarını çözmeye yetmemiştir. Bu nedenle Singapur bütün büyük güçlerle pozitif ilişkiler geliştirerek güvenliğini maksimize etmeye ve riski dağıtmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Singapur, dış politikada tek taraflı güvenlik ittifaklarına girmekten kaçınmaktadır. Singapur ABD ile derin ve kapsamlı savunma işbirliğini geliştirirken, Çin’le de pozitif güvenlik ve ekonomik ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bakımdan Singapur dış politikası riskten kaçınmanın iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Tek bir güce bağlanmak yerine büyük güçlerle savunma ve diğer alanlarda yakın işbirliği ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadır. Singapur Çin ile güvenlik ve ekonomi alanında bağımlılık ilişkisi geliştirirken, diğer yandan diğer büyük güçlerin bölgede istikrar sağlamasını ve Çin’i dengelemesini istemektedir (Lim ve Cooper, 2015: 721-723).

2.1.3. Uyumlu Davranma

Literatürde küçük devletlerin genellikle uyumlu davranışlar gösterdiği iddia edilir¹⁸. Ebert, Flandes ve Strüver (2012: 8) rıza gösterme, dost olma, yatıştırma, peşinden gitme, itaatkar davranma, oyalama, angaje olma, bağlanma, bedavacılık, gizlenme, çekilme gibi davranışları uyumlu ve işbirliğine dönük davranışlar olarak sınıflandırmışlardır. Bu davranışların yanı sıra, bağlantısızlık ve tarafsızlık stratejileri de uyumlu davranışlar içinde gösterilebilir. Çünkü bu stratejiler özellikle küçük devletler tarafından uluslararası meselelerden uzak durma politikası kapsamında uygulanmaktadır. Bu bakımdan küçük devletlerin uyumlu davranışları nitelik olarak peşine takılma ve uzak durma arasında ortaya çıkar.

Schroeder’e (1994: 117) göre, devletlerin tehditlere karşı en yaygın kullandıkları strateji gizlenme (hiding) stratejisidir. Bu strateji çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir ve tehdidi görmezden gelme veya genel krizlerde tarafsızlık ilan etme, izolasyona girmeye çalışma, rüzgarın dinmesi umuduyla tamamen savunmacı bir pozisyon benimseme gibi davranış formlarını içerir. Lee’ye (2012: 5) göre, gizlenme stratejisi bölgesel güç geçişine karşı küçük devletlerin en basit yanıtıdır. Güç değişiminin öngörülemez oluşu

---

¹⁸ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Handel, 43-45; Eric J. Labs, “Do weak states bandwagon?”, *Security Studies*, 1.3, 1992, s. 383-391; Jeanne A. K. Hey, “Luxembourg’s Foreign Policy: Does Small Size Help or Hinder?”, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 15.3, s. 217-224; Maurice A. East, “Size and Foreign Policy Behaviour: A Test of Two Models”, *World Politics*, 25.4, 1973, s. 556-557.

ve belirsizlik, dış ittifak kurmanın mümkün olmaması durumlarında küçük devletler gizlenme stratejisi izleyebilirler. Buna ek olarak saldırgan bir devlet ya da devletlerin yanında yer almak, onların tarafını tutmak gibi aceleci davranışlar küçük devletler için daha büyük bir risk taşıyabilir. Bu durumda küçük devletler tarafsızlık stratejisi izleyebilirler.

Gizlenme kavramı “sorumluluğu başkasına yükleme (buck-passing)” kavramı ile de ilişkilidir. Christensen ve Snyder’e (1990: 140-141) göre, sorumluluğu bir başkasına yükleme, etkili dengelemeyi engelleyen bir stratejidir. Devletler yükselen bir tehditle yüzleştiklerinde bedavacı davranan ve sorumluluğu başkasına yükleyen devlet davranışları nedeniyle zamanında dengeleyici ittifaklar oluşturamazlar. Sorumluluğu başkasına yükleme stratejisi izleyen devletler gereksiz maliyetlerden kaçınarak göreceli güçlerini artırmayı umarlar. Lind’e (2004: 103-104) göre, sorumluluğu başkasına yükleyen devletler, tehdide karşı dengeleme yapma ihtiyacının farkındadır. Ancak bu devletler dengelemenin maliyetinden kaçınmak için, diğer devletlerin çabalarına güvenerek mümkün olduğundan daha az dengeleme yaparlar. Lind’e göre sorumluluğu başkasına yükleme sık sık dengelemeye tercih edilir. Çünkü dengeleme maliyetlidir ve insan gücü ve refahı bitirerek devletin uzun dönem güvenliğinin altını oyar. Sorumluluğu başkasına yükleyen devlet, diğer devletlere mümkün olduğu kadar bu maliyetlerin çoğunu transfer eder. Sorumluluğu başkasına yükleme bazı şartlarda daha caziptir. Tehdit edici veya yükselen güce uzaklık durumundan bu strateji daha fazla tercih edilebilir.

Küçük devletlerin dış politika stratejilerinden gizlenme ve sorumluluğu başkasına yükleme davranışıyla ilgili bu kısa girişten sonra, küçük devletlerin uyumlu davranışlarına örnek olarak peşine takılma, tarafsızlık ve bağlantısızlık stratejileri incelenecektir.

Peşine Takılma

Peşine takılma veya peşinden gitme, devletlerin uyumlu davranışlarının bir türüdür. Waltz bu kavramı dengelemenin karşıtı olarak kullanır. Waltz’a göre peşine takılma, daha güçlü tarafa katılmayı anlatır. Buna karşın dengeleme ise daha zayıf tarafla ittifak anlamına gelir (Walt, 2003: 112; Schweller, 1994: 80). Walt peşine takılma kavramını

tehdit dengesi teorisine uygun olarak yeniden tanımlar. Walt'a (2003: 112) göre, devletler önemli bir dış tehditle yüzleştikleri zaman dengeleme veya peşine takılma politikası izlerler. Dengeleme tehdit edici devlet ya da koalisyonlara karşı diğerleriyle ittifak yapmak anlamına gelir. Peşine takılma ise tehlikenin kaynağı ile işbirliğini ifade etmektedir. Bu bakımdan peşine takılma dengelemeye karşıt bir anlama gelmektedir. Walt'un ayrıntılı peşine takılma tanımı şu şekildedir: "Peşine takılma eşitsiz bir değiş tokuşu içermektedir. Kırılgan, zayıf devlet dominant güce asimetrik ödünler verir ve ikincil, bağımlı bir rolü kabul eder. Peşine takılma açık ya da gizli baskılara bir uyumdur".

Walt (1988: 279) peşine takılmanın belli şartların varlığında söz konusu olduğunu savunur. Ona göre, küçük devletler çok zayıf olduklarından peşine takılma politikası izlemeye daha eğilimli olurlar. Çünkü onların önemsiz caydırıcı silahları vardır veya onların ortak savunma güçlerine katkıları küçüktür. Bu bakımdan küçük devletler ne pahasına olursa olsun kazanan tarafın peşinden koşmalıdırlar. Ayrıca ittifaklara erişim mümkün olmadığı durumlarda devletler peşine takılma politikasına mahkum olabilirler. Peşine takılma tehditkar güç yatırılabilir olduğunda daha muhtemel hale gelir. Yani onun arzuları tatmin edilebildiğinde veya onun yönü değiştirilebildiğinde peşine takılma seçenek olabilir. Walt bu nedenle peşine takılma davranışının daha nadir olduğunu savunmaktadır.

Schweller'e (1994: 83) göre, Walt'un teorisi yalnızca tehdit edilen devlet açısından yatırma tipi peşine takılmayı dikkate almaktadır. Walt burada güvenlikten başka nedenlerle ittifak yapan, tehdit altında olmayan devletlerin davranışlarını ihmal etmektedir. Oysa bir devlet tehdit edici bir durumla karşılaşmasa da uzun dönem güvenlik çıkarlarını gözeterek dengeleme kararı alabilir. Bu bakımdan devletler sadece tehdidi yatırma için değil, kar veya çıkar elde etmek için güçlü devletlerin peşinde gidebilirler. Schweller'e göre tatmin olmamış, hoşnutsuz devletler, güvenlikten ziyade kar tarafından motive edilirler ve yükselen revizyonist devletlerin peşinden gidebilirler. Ancak Schweller, Walt'un iddia ettiği gibi zayıf devletlerin yatırma tipi peşine takılma stratejisi izleyeceklerini savunur. Ona göre zayıf devletler sık sık tehdidi yatırırılar. Labs (1992: 390) da benzer bir şekilde, küçük devletlerin tehdit edici gücün peşine takılabileceğini, çünkü onların kaybedecekleri bir şeylerinin olmadığını savunur.

Küçük devletler için savaşı kimin kazandığı, hayatta kalma umudundan daha az önemlidir.

Tehdit edici güçle iyi ilişkiler geliştiren devletin bu davranışı, peşine takılmanın bir göstergesi midir? Walt'a (1988: 282) göre, devletlerin tehdit edici devletle ilgili yaklaşımı zamanla değişebilir. Düşman daha az tehlikeli hale gelmeye başlayınca veya devlet kendi gücünü artırdığında ilişkilerde yumuşama olabilir. Bu kapsamda tehdit edici devletle iyi ilişkiler peşine takılma kapsamında değerlendirilemez. Peşine takılmanın söz konusu olabilmesi için iki taraf arasında eşitsiz mübadelenin olması gerekmektedir. Daha zayıf ve savunmasız devlet asimetrik ödünlere verir¹⁹. Peşine takılma baskıya karşı uyum göstermektir. Ayrıca zayıf taraf tehdit edici gücün meşru olmayan davranışlarını da müsamaha gösterir ve onu isteyerek destekler.

Schweller'in ileri sürdüğü kar için peşinden gitme stratejisine Ermenistan dış politikası örnek teşkil edebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra Ermenistan, Azerbaycan sınırları içindeki Dağlık Karabağ'ı işgal etmiştir. Ermenistan hem bu toprakları koruma hem de Azerbaycan'dan gelen tehditleri önlemek için Rusya'nın peşinden gitme politikası izlemeye başlamıştır. Ermenistan'ın Rusya'ya karşı olan bağımlılığı söz konusu güvenlik kaygılarından dolayı zamanla daha da artmıştır. Ermenistan, Rusya ile girdiği bağımlılık ilişkisini bağımsızlığının pekişmesine zarar vermesine rağmen sürdürmüştür. Rusya Ermenistan'da askeri üsler bulundurmaktadır ve Ermenistan ekonomik alanda özellikle de enerji alanında Rusya'ya karşı oldukça bağımlı bir durumdadır (Kasım, 2010: 143-148). Rusya'nın büyük ve tehdit edici güç konumuna, yakın çevre politikası bağlamında Güney Kafkasya ülkelerini etki altında tutma girişimlerine rağmen Ermenistan'ın Rusya'ya yönelik tavizkar politikası, peşinden gitme stratejisinin bir örneğini oluşturmaktadır. Ermenistan, Azerbaycan topraklarını işgal etmesiyle elde ettiği kazanımları korumak için Rusya'nın peşinden gitme stratejisi izlemektedir.

---

¹⁹ Tehdit edici gücün taraf olduğu askeri ittifaklara katılma ve karşıt ittifaklara girmekten kaçınma, tehdit edici büyük güce topraklarında asker bulundurmasına veya askeri üs kurmasına izin verme veya bu kapsamda daha önce verilmiş ödünlere genişletme, tehdit edici güçle çıkarlar çatıştığında bile uyum sağlama gibi davranışlar devletlerin tehdit edici üstün güce verilen asimetrik ödünlere göstermeleri olarak sayılabilir.

Kazakistan dış politikada Walt'un ileri sürdüğü yatıştırma tipi peşinden gitme politikası izlemektedir. Kazakistan, Rusya öncülüğünde kurulan BDT içinde oluşturulan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) üyesi olmuştur. Kazakistan bu kapsamda Rusya destekli dış politikaya önem vermektedir. Bu politikanın en önemli nedeni Sovyetler Birliği'nden en son bağımsızlığını ilan eden Kazakistan'ın Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığının bulunması ve ülkesinde Rus azınlık barındırmasıdır. Kazakistan bu nedenle Rusya'yı tahrik edecek bir politika izlememektedir (Lee, 2010: 45-46). Bu çerçevede Kazakistan Rusya ve BDT ile yakın ekonomik ve askeri ilişkiler geliştirmiştir. Kazakistan 1998'de Rusya ile dostluk ve işbirliği anlaşması imzalamıştır. Yine 2005 yılında Rusya öncülüğünde ekonomik bir oluşum olan Avrasya Ekonomik Topluluğu'na katılmıştır. Kazakistan ayrıca Rusya'nın da üyesi olduğu ve ticaret bağlantılarını geliştirmeyi ve terörizmle ortak mücadeleyi amaçlayan Şangay İşbirliği Örgütü'ne de üye olmuştur (Nichol, 2013: 18-19). Her ne kadar Kazakistan Rusya'dan varlığına ve iç istikrarına yönelik bir tehdit almasa da, Rusya ile uyumlu bir dış politika izlemektedir. Eğer Kazakistan, Gürcistan gibi Rusya'ya karşı meydan okuyucu politika izlemiş olsaydı Rusya'nın tehditkar tavrına maruz kalabilirdi. Bu nedenle Kazakistan'ın Rusya'ya yönelik izlediği askeri ve ekonomik işbirliği politikasının peşinden gitme stratejisi içerdiği söylenebilir.

Yatıştırma tipi peşinden gitme stratejisinin diğer bir örneği, Gürcistan'ın 1993-1996 yılları arasında uyguladığı dış politikadır²⁰. 1993 yılının sonuna kadar Gürcistan-Rusya ilişkileri oldukça gergin bir seyir izlemiştir. Gürcistan bağımsızlıktan sonra bir yandan toprak bütünlüğü sorunlarıyla uğraşırken, diğer yandan bağımsızlığını güçlendirmeye çalışıyordu. Gürcistan, bağımsızlığın güçlendirilmesi ve toprak bütünlüğünün sağlanması noktasında Rusya'yı tehdit olarak görmüştür. Bu nedenle Gürcistan, bu dönemde Rusya karşıtı dış politika izlemiştir. Ancak Gürcistan iç tehditlere karşı mücadelede başarısız olduktan sonra, kendisine tehdit olarak gördüğü Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Gürcistan bu dönemden sonra Rusya'nın taleplerini yerine getirmiş, Rusya'yı yatıştırma ve onun peşinden gitme politikası izlemeye başlamıştır.

---

²⁰ Gürcistan'ın bu dönemdeki dış politika davranışları, örnek olay incelemesi bölümünde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Tarafsızlık

Tarafsızlık, özellikle küçük devletlerin takip ettiği ve özünde savaşlardan ve güç mücadelelerinden uzak durmayı amaçlayan bir dış politika ve güvenlik stratejisidir. Tarafsızlık stratejisinin hem hukuki hem de siyasi boyutu bulunmaktadır. Hukuksal boyut daha ziyade savaş zamanında uygulama alanı bulur. Bu açıdan tarafsızlık, “Meray’a (1965: 531) göre bir devletin, iki veya daha çok devlet arasında çıkmış olan bir harpte, kendisini fiili ve hukuki bakımlardan harp hali dışında tutması ve muharip devletlerin de bunu böyle saymaları” anlamına gelir (Sönmezoğlu, 2000: 273). Savaş sırasında uygulama alanı bulun tarafsızlık geçici bir durumdur. Bu stratejiyi benimseyen devletler, iki veya daha çok devlet arasındaki savaşta savaşıtlara yardım etmemek, savaşıtlar arasında taraf tutmamak ve savaşın dışında kalmak yükümlülüğü altına girer (Pazarcı, 2012: 555-557). Tarafsızlığın hukuki boyutu deniz ve kara savaşları hakkında imzalanan uluslararası 1907 Hague Sözleşmesi ile tanımlanmıştır. Sözleşmeye göre tarafsız devletler direkt veya indirekt bir şekilde savaşıta katılmaya zorlanamaz. Tarafsız devletlerin yükümlülüğü ise askeri güçleriyle savaşıtların desteklememesi, onlara topraklarını kullandırmaması ve silah yardımı yapmamasıdır (Goetschel, 1999: 118). İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok küçük devlet tarafsızlık stratejisi izlemiştir. Bu devletler arasında İsveç, Finlandiya, Norveç, İrlanda, İspanya, Portekiz, Türkiye gibi dönemine göre küçük devlet olarak değerlendirebileceğimiz devletler bulunmaktaydı²¹ (Sheehan, 2013: 124; Fox, 1959: 180-184).

Devletler savaş dışında da tarafsızlık stratejisi izleyebilirler. Bu anlamda tarafsızlık askeri ittifaklara katılmamayı içerir. Eğer bu politika süreklilik arz ederse daimi tarafsızlık politikasına dönüşür. *Daimi tarafsızlık* bir devletin savaş zamanında da barış zamanında da tarafsızlığını koruması anlamına gelmektedir. Daimi tarafsızlık statüsü devletlerin kendi iradesiyle²² olabileceği gibi bir devlet başka devlet ya da devletler tarafından, o devletin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün sağlanmasına karşılık, meşru müdafaa hali durumları haricinde, savaşma ve askeri ittifaklara katılma hakkından

---

²¹ İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye, Finlandiya, Norveç, İsveç ve İspanya devletlerinin tarafsızlık politikası hakkındaki detaylı bilgi için bkz. Annette Baker Fox, *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*, Chicago: The University of Chicago Press, 1959.

²² 20. yüzyıldan itibaren İsviçre ve İsveç kendi tercihleri doğrultusunda daimi tarafsızlık politikası izlemektedir. Bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz, 2000, s. 274.

mahrum bırakılması şeklinde de olabilir²³ (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014: 27; Erol, 2001: 129). Bu şekilde daimi tarafsızlık statüsü elde eden devletler dış güvenlik alanında dış koruma veya teminat elde etmiş olurlar. Bu statü özünde fedakarlık-teminat dengesi kurmaya çalışır. Başka bir deyişle daimi tarafsızlık statüsü elde etmeyi amaçlayan devlet, dış politikadaki hareket özgürlüğünden feragat ederken diğer yandan dış güvenliğin sağlanması noktasında dış teminat elde etmiş olmaktadır.

Daimi tarafsızlık stratejisi benimseyen devletler dış politikada belirli fedakarlıklarda bulunurlar. Savaş zamanında tarafsızlık statüsünden kaynaklanan savaşa girmeme ve savaşan devletler arasında taraf tutmama yükümlülüğü daimi tarafsız devlet bakımından da geçerlidir. Bunu daha somut bir şekilde ifade edersek, tarafsız devlet savaşan devletlere savaş malzemesi satamaz veya bunların ülkesinden geçirilmesini sağlayamaz. Ancak tarafsızlık savaşan devletlerle ticari ilişkileri yürütmeye engel değildir (Terzioğlu, 2012: 44; Pazarcı, 2012: 556-557). Daimi tarafsızlığa ilişkin daha ayrıntılı yükümlülükler devletlerin daimi tarafsızlığı konusundaki düzenlemelerden yola çıkılarak ulaşılabilir. Yakın tarihte daimi tarafsızlık örneği, BM Genel Kurulu tarafından 12 Aralık 1995 tarihinde onaylanan Türkmenistan'ın daimi tarafsızlık statüsüdür. Küçük bir devlet olan Türkmenistan, daimi tarafsızlığının temel ilkelerini Tarafsızlık Kanunu ile belirlenmiş ve iç hukuka aktarmıştır. Bu ilkeler içerisinde dış politikaya yönelik genel nitelikli taahhütler bulunmaktadır. Bu çerçevede Türkmenistan diğer ülkelerin iç işlerine karışmama, kuvvet kullanmama ve askeri ittifaklara katılmama, topraklarında yabancı üslerin kurulmasına izin vermeme, kitle imha silahları bulundurmama ve üretmeme, barışçıl dış politika izleme gibi yükümlülükler altına girmiştir²⁴ (Terzioğlu, 2012: 84-87; Erol, 2001: 138). Bu ilkeler klasik tarafsızlık

---

²³ Daimi tarafsızlık statüsü verilen devletlere tarafsızlaştırılmış devletler de denilmektedir. Tarihsel örneklere bakıldığında kendi iradesi dışında daimi tarafsızlık statüsü verilen devletler küçük devletler olmuşlardır. 1815'te İsviçre, 1831'de Belçika, 1867'de Lüksemburg, 1948'te Finlandiya, 1955'te Avusturya'ya dönemin büyük güçleri tarafından uluslararası anlaşmalarla daimi tarafsızlık statüsü verilmiştir. Bkz. Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 275; Mehmet Seyfettin Erol, *Türkmenistan Devletinin Dış Politikasının Temel Sacayağı: Daimi Tarafsızlık Statüsü*, *Avrasya Dosyası*, 7.2, 2001, s. 130.

²⁴ Ayrıca tarafsız devletlerin BM üyeliğinin tarafsızlık statüsüne hanel getirmedeği düşünülse de, BM Şartı'ndan kaynaklanan yükümlükleri yerine getirmenin tarafsızlık statüsüne aykırı olup olmadığı tartışmalıdır. Ancak literatürde BM'nin barışı koruma ve uygulama faaliyetlerine katılmak tarafsız devletlerin daimi tarafsızlık statüsüne aykırılık olmayacağı düşünülmektedir. Uygulamaya bakıldığında da tarafsız devletlerden İsviçre ve Avusturya BM barışı koruma operasyonlarına katılmaktadır. Bu konudaki yaklaşımlar ve tartışmalar için bkz. Süleyman Sırrı Terzioğlu, "Uluslararası Hukuk Açısından Türkmenistan'ın Daimi Tarafsızlık Statüsü", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14. 2, 2012, s.84-87; Erol, "Türkmenistan Devletinin Dış Politikasının Temel Sacayağı: Daimi Tarafsızlık Statüsü", s. 138; Laurent Goetschel, "Neutrality, a really Dead Concept?" *Cooperation and Conflict*, 34.2, 1999, s. 115-139; James J. Sheehan, "What Does it Mean to be Neutral? Postwar Austria from a

yükümlülüklerinden daha geniş kapsamlıdır. Bu strateji sadece savaş veya çatışma durumlarında değil barış ortamında ve barışa katkı yapmayı da içeren bir yaklaşıma işaret etmektedir.

Küçük bir devlet olan İsviçre'nin dış politikası tarafsızlık stratejisinin en bariz örneğini oluşturmaktadır. 1648 Vestfalya Antlaşması'yla bağımsızlığını kazanan İsviçre, bu tarihten sonra tarafsızlık siyaseti izlemeye başladı. İsviçre'nin daimi tarafsızlığı dönemin büyük güçleri tarafından 1815'te tanınarak üçüncü devletlerin ihlallerine karşı teminat altına alındı. Tarafsızlık stratejisi uygulayan diğer küçük devlet Avusturya'dır. Sovyetler Birliği'yle 1955 tarihinde varılan anlaşma ile Avusturya'nın daimi tarafsızlığına ilişkin ilkeler belirlendi. Bu çerçevede Avusturya askeri ittifaklara katılmama ve ülkesinde yabancı devletlerin askeri üs kurmasına izin vermeme yükümlülüğü altına girdi. Avusturya'nın daimi tarafsızlığı daha sonra Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği ve ABD'nin yanında 61 devlet tarafından tanındı. Yine küçük bir devlet olan Moldova da tarafsızlık stratejisi izlemektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Moldova, 1994'te tek taraflı olarak daimi tarafsızlık politikası benimsediğini ilan etti. Ancak Moldova'nın daimi tarafsızlığı uluslararası olarak tanınmamıştır. Ancak buna rağmen Moldova, kendi iradesiyle dış politikada tarafsızlık stratejisi uygulamaktadır. Tek taraflı tarafsızlık stratejisinin diğer bir örneği Türkmenistan dış politikasında da görülebilir. Moldova gibi Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsız olan Türkmenistan, bağımsızlıktan sonra daimi tarafsızlık politikası izlemeye başladı. Türkmenistan daimi tarafsızlığı dış politikada temel strateji haline getirdi ve 1995'te BM tarafından onaylanmasını sağladı (Terzioğlu, 2012: 51-74; Erol, 2001: 132-136). Bu örneklerin ortak özelliği tarafsızlığın küçük devletler tarafından tercih edilmesidir. Küçük devletler güç bakımından zayıf olduklarından tarafsızlığı dış güvenliğin sağlanması için bir teminat olarak görmüşlerdir. Bu nedenle Moldova ve Türkmenistan gibi bazı küçük devletler kendi iradeleriyle daimi tarafsızlık stratejisi benimsediler ve bu durumun uluslararası alanda kabul görmesi yönünde dış politika izlediler.

Comparative Perspective", *Austria's International Position after the End of the Cold War*, Gunter Bischof ve Ferdinand Karlhofer (ed.), *Contemporary Austrian Studies*, 22, 2013, s. 121-140.

Geçici ve daimi tarafsızlık, uluslararası anlaşma ve sözleşmelerden kaynaklanan yükümlükler içermesi nedeniyle hukuksal yönü ağır basan bir politika gibi gözüktür. Ancak tarafsızlık, aynı zamanda bir dış politika ve güvenlik stratejisidir. Laurent Goetschel'e (1999: 118-120) göre, eğer bir devlet daha geniş kapsamlı tarafsızlık politikası benimserse, tarafsızlık hukuki yükümlülüklerin ötesinde siyasi amaçlar içerir. Ona göre aynı zamanda bir dış ve güvenlik politikası kavramı olan tarafsızlığın kökeninde devlet egemenliği kavramı bulunmaktadır. Bu açıdan tarafsızlık devletlerin kendi çıkarlarına uygun olarak savaştan kaçınma hakkını temsil eder ve bu hak devlet egemenliğinin bir yansımasıdır. Özellikle askeri olarak zayıf devletler egemenliklerini devam ettirmenin bir aracı olarak bu politikayı benimserler. Çünkü tarafsızlık gücün meşru bir şekilde sınırlanmasını amaçlayan ve bu nedenle ülkelerin bağımsızlığına katkı yapan bir kurumdur.

James J. Sheen (2013: 122-123) ise tarafsızlığın siyasi boyutunu²⁵ *etkili tarafsızlık* kavramıyla açıklar. Ona göre, negatif bir koşul olarak tarafsızlık uluslararası çatışmaların dışında kalma yeteneğini ve askeri ittifaklara katılmamayı kapsar. Ancak bu koşul bir sonuçtur, tarafsızlığın kaynağı değildir. Etkili tarafsızlık bir koşul değil, bir politikadır. Uluslararası sorunların çözümünde aktif olarak katılmayı kapsar ve pasif bir politika değildir. Sheen, etkili tarafsızlık politikasının başarısını üç faktöre bağlar. Birinci faktör coğrafi konumdur. Tarafsızlığı benimseyen bir devlet için en iyi konum büyük güçlerden uzak olmak, en kötü konum ise iki rekabetçi büyük güç arasında olmaktır. İkinci faktör tarafsızlık politikasının dış destek veya tolerans gerektirmesidir. Çok az tarafsız devlet bu politikayı sadece kendi kaynaklarına dayalı olarak sürdürebilir. Özellikle küçük devletler bu politikayı sürdürebilmek için dış desteğe daha çok ihtiyaç duyarlar. Bu desteğin elde edilmesi ve sürdürülmesi bu devletlerin temel dış politika amaçları arasındadır. Üçüncü faktör etkili bir tarafsızlık iç desteğe de dayanır. İç politikada etkili tarafsızlık konusunda bir dereceye kadar uzlaşının bulunması gereklidir.

Bağlantısızlık

---

²⁵ Tarafsızlığın siyasi boyutu "tarafsızcılık" kavramıyla da incelenmektedir. Hukuki bir nitelik taşıyan "tarafsızlık"tan farklı olarak tarafsızcılık siyasi nitelik taşır ve dış politikada aktif ve etkin olmaya işaret eder. Tarafsızcılık politikasını benimseyen bir devlet, çok taraflı askeri ittifaklara katılmamalı, büyük güçlerle askeri ittifaklara girmemeli, toprakları üzerinde kendi rızası ile kurulan yabancı askeri üsler bulundurmamalıdır. Detaylı bilgi için bkz. Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 273-288.

Bağlantısızlık stratejisi tarafsızlığın siyasi boyutuna benzeyen bir dış politika stratejisidir. Ancak bağlantısızlık uluslararası sistemin yapısıyla yakından ilişkili bir stratejidir. Sönmezoğlu'na (2000: 287) göre bağlantısızlık, “var olan bloklara ilişkin ittifakların ve bunlar arasındaki çatışmaların dışında kalmak” manasına gelir. Rothstein (1976: 603-604) bağlantısızlığı, iki kutuplu uluslararası bir sistemin en zayıf üyelerine başvuruda bulunma, onlardan destek arama stratejisi olarak tanımlar. Özellikle iki rakip ya da düşman ne savaşma ne de işbirliği istediklerinde bağlantısızlık caziptir. Bu koşullarda daha zayıf devletler kendilerini rekabetin nesnesi olarak bulabilirler, savaşın kurbanları olarak değil. Bu açıdan bağlantısızlık bir dış politika olmaktan ziyade büyük güçler arasındaki güç dağılımına taktiksel bir yanıttır. Rothstein ayrıca bağlantısızlık politikasının iki kutuplu sistem olmadan açıklanamayacağını savunur. Ona göre bağlantısızlığın yaşayabilirliği büyük güçler arasındaki güç dengesiyle ilişkilidir. Büyük güçlerin topyekün savaşında veya topyekün işbirliğinde bağlantısızlık cazip bir politika değildir. Bağlantısızlığın güç dengesi sisteminde yani çok kutuplu bir sistemde de çok cazibesi yoktur. Bu ortamda büyük güçler esas olarak kendilerine denk güçlerin desteğini ararlar, ikincil güçlerin desteğini aramazlar.

Sadri (1999: 119-121) de benzer şekilde bağlantısızlık stratejisini büyük güçlerle ittifak yapmamak olarak tanımlamıştır. Bu stratejiyi benimseyen bir devlet diğer devletlerle herhangi bir antlaşmaya katılmaktan kaçınmakta ve resmi bir bağlılıklardan, yükümlülüklerden kaçınma politikası izlemektedir. Ancak bu tanım bu stratejiyi benimseyen ülkeleri kapsamaz çünkü bu ülkelerin birbirlerine karşı bağlılıkları, yükümlülükleri vardır. Bu anlamda bağlantısızlık hiçbir tarafa bağlanmama değildir, fakat daha ziyade büyük güçlere bağlanmama, onlara karşı yükümlülük altına girmemeyi ifade eder.

Bağlantısızlık, daha ziyade Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri²⁶ tarafından 2. Dünya Savaşı'ndan sonra benimsen bir dış politika stratejisidir. Bu ülkeler, dünya

---

²⁶ Bağlantısızlık stratejisini benimseyen ülkeler gevşek bir örgütlenmeyle kendi aralarında işbirliği mekanizması kurdular. Bu ülkeler ortak sorunları görüşmek, pazarlık güçlerini artırmak gibi amaçlarla sık sık zirve toplantıları düzenlediler. İlk zirve soğuk savaşın ilk döneminde, iki kutuplu yapının keskinleşmesinden sonra yapılmıştır. 1955 yılında yapılan Bandung konferansına 29 Asya ve Afrika ülkesi katılmıştır. 1964 yılında yapılan Kahire toplantısına 47, 1973 yılında yapılan Cezayir toplantısına 76, 1979 yılında yapılan Havana konferansına 92, 1989 yılında Belgrad toplantısına ise 102 ülke katılmıştır. Ancak bağlantısızlık hareketi konferanslara devam etse de Soğuk Savaş'tan sonra iki kutuplu yapının ortadan kalkmasıyla bu hareketin önemi giderek azalmıştır. Bağlantısızlık hareketinin

savaşları ve sömürge süreçleri sonrasında bağımsızlığını kazanan çoğu küçük ve zayıf devletlerden oluşmaktaydı. Sönmezoğlu (2000: 288-292)'na göre bağlantısızlık hareketinin ortaya çıkmasında sistemin iki kutuplu yapısı ve yeni devletlerin egemenliklerini ve bağımsızlıklarını güçlendirme çabaları etkili olmuştur. Bu devletler zayıf ve güçsüz olduklarından büyük güçlerin ekonomik ve siyasi etkisine daha fazla açık durumdaydılar. Bu ülkeler iki süper gücün domine ettiği blokların her hangi birine katıldıklarında blok hiyerarşisinin en altında yer alacaklardı ve bağımsızlıkları daha da zayıflayacaktı. Ancak bu devletler bağlantısız bir politika benimseyerek ve kendi aralarında işbirliğine giderek bloklar arası rekabetten faydalandılar ve büyük devletlere karşı pazarlık güçlerini artırdılar. Çünkü onların tercihleri blok rekabetinde güç dengesini etkilemekteydi. Sadri (1999: 122), bağlantısızlık hareketinin Afrika ve Asya'daki yeni yeni devletlerin bağımsız bir dış politika yürütme çabalarının bir sonucu olduğunu savunur. Ona göre bağlantısız devletler dış politika seçiminin Doğu ve Batı arasında seçim yapmakla sınırlı olmadığını gösterdiler.

2.2. Küçük Devlet Dış Politikası Üzerinde Üç Açıklama

Literatürde küçük devletlerin dış politika davranışlarının nedenleri üzerinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşleri temelde üç grupta sınıflandırabiliriz. Birinci yaklaşım küçüklük ve dış politika davranışı arasında ilişki kuran yaklaşımdır. İkinci yaklaşım uluslararası sistemin yapısının veya göreceli güç dağılımının küçük devlet dış politikasına etkisini incelemektedir. Üçüncü yaklaşım ise küçük devlet dış politika davranışını iç değişkenlerle açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımların her biri küçük devlet dış politikasını açıklama iddiasındadır.

2.2.1. Küçüklük ve Dış Politika

Bir birim düzey değişken olan devlet büyüklüğünün dış politikaya etkisi, küçük devlet dış politikası üzerinde yapılan çalışmalarda dikkate alınan bağımsız değişkenlerden biridir. Bu yaklaşımdaki ana düşünce, belirli açılardan tanımlanan “küçüklük” olgusunun dış politikayı belirlediğidir. Literatürde genellikle küçüklük nicelik, nitelik gibi kriterlerle veya güç dağılımına göre tanımlanmıştır. Bu şekilde küçük olarak

---

ortaya çıkışı ve gelişimiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 292-306.

tanımlanan devletlerin aynı zamanda belirli davranış kalıpları geliştirdikleri savunulmaktadır.

Maurice A. East (1973: 556-557), geleneksel yaklaşım olarak değerlendirdiği birinci grup yaklaşımların küçük devletleri toprak alanı, nüfus, GSYH ve askeri kapasite gibi niceliksel kriterlerle tanımladığını ifade eder. Ona göre bu şekilde tanımlanan küçük devletler büyük devletlerle karşılaştırıldığında aşağıdaki gibi dış politika davranışları sergilerler:

- Uluslararası olaylara düşük katılım düzeyi göstermek
- Gücü dış politika aracı olarak kullanmaktan sakınmak
- Sistem içindeki büyük devletten uzaklaşma eğiliminden kaçınmak
- Uluslararası örgütlere yüksek düzeyde katılım göstermek
- Uluslararası hukuk normlarını güçlü bir şekilde desteklemek
- Dış politika eylemlerini daha dar fonksiyonel ve coğrafi alanda gerçekleştirmek

East'a (1973: 557-558) göre, geleneksel yaklaşımların öngördüğü bu davranış kalıpları varsayımının altında küçük devlet davranışının büyük devletlerdeki gibi işleyen rasyonel karar verme sürecinin sonucu olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Çünkü burada söz konusu olan davranışlar sınırlı potansiyel ve kaynaklarla her devletin uygulayacağı rasyonel davranışlardır: Küçük devletler yetersiz kaynakları gereği düşük profilli hareket özellikleri sergilerler, algıladıkları riskleri minimize ederler, yetersiz kaynakları optimum kullanmaya özen gösterirler.

East geleneksel yaklaşımın rasyonellik davranış sonucuna katılmaz. Ona göre küçük ve büyük devletler arasında dış politika yapım sürecinde temel farklılık vardır. Küçük devletlerin kaynak yetersizlikleri onların dışişleri sektörüne yeterince kaynak aktarmalarını engeller. Bu durum dış politika kararlarının yürütülmesini olumsuz etkiler ve organizasyonel kapasiteleri düşürür. Bunun sonucu olarak dış politika konularında gösterilen reaksiyon ve süreçlerdeki yöntemler bakımından küçük ve büyük devletler arasında farklılıklar ortaya çıkar. Bu yaklaşımdan çıkan varsayıma göre, küçük devletlerin sınırlı kapasiteleri onların dış politikada daha az aktif olmalarına yol açar. Ayrıca küçük devletlerin uluslararası olayları ve gelişmeleri daha yavaş algılamaları ve dış çevreye daha yavaş adapte olmaları muhtemeldir. Bu nedenle küçük devletlerin

büyük devletlere göre daha riskli davranışlarda bulunacakları öngörülebilir. Bu sonuç geleneksel yaklaşımın küçük devletlerin riskleri minimize etme eğiliminde oldukları öngörüsüyle ters düşmektedir (East, 1973: 558-576).

David Vital (2006: 77-82) niceliksel tanım yaklaşımına gelişme düzeyi gibi niteliksel kriter ekleyerek küçük devletleri ekonomik olarak gelişmiş ülke örneklerinde 10-15 milyon, az gelişmiş ülke örneklerinde 20-30 milyon nüfustan az nüfusa sahip ülkeler olarak sınıflandırmıştır. Vital küçük ve büyük güçler arasındaki materyal eşitsizliğin pratik dış politika çıktılarına yol açtığını savunmuştur. Büyük ekonomik kaynaklar ve nüfusa sahip olan devletlerin, sınırlarının ötesinde daha büyük etkileri ve dışardan gelen baskı ve saldırılara karşı daha büyük güvenlik imkanları vardır. Küçük devletler ise dışardan gelen baskılara karşı daha kırılgandır ve bu baskıları daha çok hissederler. Küçük devletlerde dış olayların iç olayları veya iç olayların dış olayları etkilemesi daha muhtemeldir. Dolayısıyla bir küçük devletin yetersiz insan ve materyal kaynaklara sahip olması onların güvenlik zorluklarının üstesinden gelmesini zorlaştırmaktadır. Küçük devletlerin hayatta kalma sorunu onların takip ettiği dış politikayla da yakından ilişkilidir. Bazı küçük devletler büyük ve küçük devletlerle ittifak kurma vasıtasıyla zayıflıklarını dengeleme çabasına girebilirler. Ancak bu çabalar ulusal kaynakların kontrolü ve siyasi manevra özgürlüğü bakımından otonomi kaybına neden olabilir. Küçük devletler aynı zamanda bağımsız dış politika izleyebilirler. Bu durumda da küçük devletler ittifaksız ve korunmasız durumda kalabilirler. Vital'e göre küçük devletlerin aktifliği veya pasifliği onların güvenliğini etkiler. Boyutlarının ötesinde ve daha bağımsız dış politika benimseyen küçük devletler, uzun dönemde bu politikanın olumsuz sonuçlarıyla yüzleşirler. Çünkü büyük güçlerle olan materyal güç farklılığı uzun dönemde onlar açısından daha fazla hissedilir olacaktır.

Goetschel (2000: 7-8) de küçüklüğü niceliksel ve niteliksel boyutlarıyla tanımlamaktadır. Ona göre küçük devlet kavramı bir devletin çevresine karşı pozisyonunu göstermektedir. Bu pozisyon etki ve otonomide açık olarak karakterize edilir. Bu bakımdan küçük devlet tarafından seçilen dış ve güvenlik politikası onun güç açığını telafi etmek veya minimize etmek üzerine olacaktır. Küçük devletler bu güç açığını gidermek için uluslararası işbirliği fırsatlarından faydalanırlar. J. E. Peterson (2006: 737-740), küçük devlet dış politika davranışları üzerindeki niteliksel

yaklaşımları ele almıştır. Peterson küçük devletlerin özünde büyük devletlerden farklı olup olmadıkları ve bu nedenle doğası gereği küçük devletlerin büyük devletlere göre daha az veya daha çok istikrarlı olup olmadıkları üzerinde durur. Peterson bu konudaki argümanları iki grupta inceler. Birinci gruptaki “küçük istikrarlıdır” argümanına göre, büyüklüğün iç istikrar bakımından tehlikeli sonuçları olabilir. Küçük sosyal gruplar büyük olanlardan daha iyi işler. Büyük devletler ani rejim değişikliklerine daha çok maruz kalabilirler. Ayrıca küçük devletler dış politikada sınırlılıklarının farkındadırlar ve bu nedenle ittifaklara önem vererek uluslararası güvenliğe katkı sağlarlar.

İkinci gruptaki “küçük tehlikelidir” argümanına göre, küçük devletler hem kendileri için hem de tüm dünya için tehlikeler barındırırlar. Küçük devletler uluslararası müdahale gerektiren krizler yaratma eğilimindedirler. Ayrıca kendine yeterli finansal kaynaklara sahip küçük devletler yayılmacı iddialara sahip olabilmektedirler. Bunun yanında küçük devletlerin tek bir doğal kaynağın ihracatına bağlı olma ihtimalleri daha yüksektir. Küçük devletler içsel olarak da siyasi yetersizlikler barındırabilirler. Küçük toplumlarda kişisel ilişkiler ve sadakat daha yaygındır. Küçük devletler içsel özelliklere ek olarak dış güçlere karşı belirli kırılmalıklar gösterirler. Onların küçük boyutları ve stratejik konumları onları uluslararası sorunlara bulaştırır. Bu durum hem onların hem de uluslararası sistemin güvenlik endişelerini artırır. Küçük devletler kapasite yetersizlikleri nedeniyle yeni gelişme ve tehditlerin getirdiği risklerle karşı karşıya kalabilirler. Küçük devletler ayrıca krizlere yanıt vermede yetersizliklerden dolayı daha kötü tehditlerle yüzleşebilirler. Örneğin askeri darbeler küçük devletlerde daha kolay meydana gelebilir. Çünkü bu girişimi önleyecek askeri güç yetersizdir (Peterson, 2006: 738-740).

Peterson’a (2006: 740-741) göre devletlerin küçük olmasının istikrar bakımından çok sayıda negatif sonuçları vardır. Sınırlı kaynaklar dış politika davranışlarını belirlediğinden, bu durum küçük devletlerin hareket alanını daraltır, bağımsızlığını ve çıkarlarını direkt etkiler. Küçük devletler baskılara karşı daha duyarlı ve kırılmandır. Ayrıca onların ekonomilerinde dış ticaretin payı çok yüksek olduğu için dış ekonomik gelişmelere daha çok duyarlıdırlar. Bu nedenle onların büyük devletlere göre daha savunmacı olmaları beklenebilir. Savunmacı yaklaşımla küçük devletler hayatta kalmak için birkaç tamamlayıcı dış politika stratejisi benimseyebilirler. Küçük devletler

öncelikle komşu devletlerle istikrarlı bir ilişki geliştirme stratejisi izlerler. İkinci strateji daha büyük komşulara karşı güçlü bir koruyucuya başvurmaktır. Üçüncü olarak küçük devletler, niş stratejisi izleyerek odaklandıkları bakir alanlarda vazgeçilmez olmaya çalışırlar.

Algısal yaklaşımlar “küçüklük” algısının küçük devletleri belirli dış politika davranışına yönelttiğini savunurlar. Robert O. Keohane (1969: 296-297) devletlerin büyük, ikincil, orta ve küçük olarak sınıflandırılmasının küçük devletlerin davranışlarının anlaşılmasına katkı yaptığını iddia eder. Keohane küçüklüğü tanımlarken algısal faktörlere vurgu yapar. O küçük devleti “onların liderlerinin tek başına veya küçük bir grup içinde hareket ederek sistem üzerinde önemli bir etki yapamayacağını kabul ettiği bir devlet” olarak tanımlar. Kendilerini küçük olarak algılayan liderler bu çerçevede davranırlar. Onların küçüklük algıları davranışlarını etkiler. Bu nedenle küçük devletler rasyonel olarak uluslararası örgütleri desteklerler. Çünkü bu örgütler büyük devletleri sınırlandırır ve küçük devletlerin güvenliğine katkıda bulunur. “Robert Rothstein’e (1968: 29) göre bir küçük güç, kendi kapasitesine dayanarak kendi güvenliğini sağlayamayacağının ve diğer devletlerin, kurumların, süreçlerin veya gelişmelerin yardımına dayanarak güvenlik elde edebileceğinin farkında olan bir devlettir” (Browning, 2006: 673). Browning’e göre bu tanımlar algının önemini vurgulamasına rağmen, belirli bir zihniyet ve tercihler setiyle küçük devlet kimliğini eşitleme eğilimi gösterirler. Küçüklük burada sınırlı güce neden olan bir olumsuzluk içinde okunmaktadır. Küçük devletler de “küçük devlet kimliği”ne uygun olarak dış politika davranışı sergilemektedirler.

Benzer bir yaklaşımda bulunan Jeanne A. K. Hey (2002: 217-224), Lüksemburg dış politika davranışı özelinde küçüklüğün etkisini incelemiştir. Hey’e göre “küçüklük” birçok yönden dış politikayı etkileyen ulusal bir özelliktir. Küçüklük dış politika amaçları hakkında bir iç politikada bir konsensüs yaratır. Küçük bir devletin küçüklükten kaynaklanan kırılganlık algılaması dış politika konularında aşırı düşünceleri önler. Bunun sonucu olarak küçük bir devlet, dış politikada işbirliği arayışı içinde olma, güç kullanmaktan kaçınma ve diplomasiyi öne çıkarma stratejisini benimseyebilir.

Görüldüğü gibi literatürde genellikle küçüklük olgusunun veya algısının küçük devletlerin daha barışçıl ve uyumlu dış politika izlemelerine neden olduğu varsayılmaktadır. Küçük devletler sınırlı materyal kaynaklara sahip olduklarından dış politikada aktif davranamazlar. Yine bu yaklaşıma göre, kendilerini küçük olarak algılayan devletler dış politikada hırslı davranmaktan kaçınırlar.

2.2.2. Uluslararası Sistem ve Küçük Devlet Dış Politikası

Küçük devlet dış politikası üzerinde ikinci açıklama, uluslararası sistemin yapısı ya da güç dağılımının şekli ile küçük devlet dış politika davranışı arasında bağlantı kurar. Bu yaklaşımın temelinde, uluslararası sistemin yapısının ve güç dağılımının şeklinin devletlerin davranışlarına sınırlar koyduğu veya onlara fırsatlar sağladığı görüşü bulunmaktadır. Sistemin yapısının ve güç dağılımı şeklinin ne olduğu ve bunların devletlerin davranışlarını nasıl etkilediği neorealist yazarların temel sorularıdır.

Kenneth Waltz'a (2015: 150-161) göre uluslararası sistemin yapısı anarşiktir. Anarşik yapı devletlerin hayatta kalmalarını güvenceye alan üst bir otoritenin olmadığı durumdur. Bu güvencesiz yapı, devletleri kendi varlıklarını güvenceye almak zorunda bırakmaktadır. Dolayısıyla anarşik yapı devletlere kendi varlıklarını koruma yani hayatta kalma güdüsü vermektedir²⁷. Waltz'a göre hayatta kalma güdüsüyle hareket eden devletler, kendi güvenliklerini tehdit eden dış dengesizliği gidermek için iki araç kullanır. Birinci araç iç çabalarıdır. Devletler öncelikle ekonomik ve askeri gücü artırmaya çalışırlar. Bu gücü artırmak için strateji olarak başarılı devletlere benzemeye, onların pratiklerini almaya çalışırlar. Dış dengesizliği gidermek için devletlerin elindeki ikinci araç daha zayıf tarafla ittifak kurmaktır. Devletler daha zayıf tarafla ittifak kurarak daha güçlü devletin artan gücünü dengelemeye çalışırlar. Anarşik yapı güç artırmaktan ziyade güvenlik sağlamayı teşvik ettiğinden devletler büyük gücün peşinden gitmezler, aksine dengeleme yaparlar. İkincil devletler daha zayıf tarafa yönelir çünkü

---

²⁷ Brian Rathbun'a göre anarşik yapının kısıtları içinde güvenliklerini sağlayacak bir üst otoritenin yokluğunda devletler kendilerini korumaya mecburdurlar. Anarşik ortamda devletler hayatta kalmak ister varsayımıyla sistem devletlere belli güdüler verir. Birinci güdü devletlerin amaçlarını gerçekleştirmek için güç biriktirme ihtiyacı duymasıdır. Bu kendine yardım sürecidir. İkincisi iç politikanın karar verme sürecine dahil edilmemesidir. Sistem fonksiyonel benzerlik için devletlere bir güdü verir. Bu "siyah kutu" veya "bıardo topu" varsayımı olarak adlandırılır. Üçüncüsü devletler mümkün olduğunca objektif olarak çevrelerini değerlendirmeli ve yorumlamalıdır. Hatalar ciddi sonuçlar doğurabilir. Sistem rasyonel olmak için güdü sağlar. Bkz. Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", Security Studies, 17.2, 2008, s. 304-305.

onları tehdit edebilecek olan daha güçlü taraftır. Ayrıca devletler daha zayıf tarafta hem daha fazla takdir edilirler hem de daha güvende olurlar.

Waltz (2015: 153-154), uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan belirsizliği ve sistemik güç dağılımını devletlerin davranışlarını sınırlayan kısıtlar olarak görür. Bu kısıtlar içinde devletler hareket eder ve istemlerine bağlı olmadan yükselen gücü dengeleme eğiliminde olurlar. Ancak dengeleme eğilimi Waltz'un öngörüsünde ikincil devletler için söz konusudur. İkincil devletler dengeleme amacıyla iç çabalarını artırır ve/veya zayıf devletlerle ittifak kurarlar.

Waltz peşinden gitme stratejisini dengelemenin karşıtı olarak görür. Sistemin yapısı devletlerin dengeleme mi yoksa peşinden gitme politikası izleyeceklerini belirler. Eğer devletlerin güçleri azalıyor ve yarışta geriye düşüyorlarsa kendi güçlerini artırmak için ya iç çabalarını artırır ya da diğerlerinin peşinden gidebilirler (2015: 157-158). Waltz doğrudan değinmese de öngörülerinden küçük devletlerin daha fazla kısıtlarla yüzleştiği sonucu çıkmaktadır. Bu anlamda küçük devletlerin hareket alanı daha da dardır. Ayrıca küçük devletlerin yetersiz kapasiteleri onlara iç dengeleme imkanı da sağlamamaktadır. Bu devletlerin daha zayıf tarafa katılarak dış ittifak oluşturma yoluyla dengeleme yapma imkanları da yok gibidir. Kendilerinden daha zayıf devletler olmadığından veya kendilerine denk güçteki devletlerle ittifak kurmaları dengeleme yapmak için yetmeyeceğinden daha güçlü devletlerden gelecek ittifak taleplerini bekleyeceklerdir. Dolayısıyla onlar zorunlu olarak güçlerini artırmak için peşinden gitme stratejisi izlemek durumunda kalabilirler.

Stephan Walt (1988: 279-281), Waltz'un güç dengesi teorisini revize ederek devletlerin sadece güce karşı değil toplam materyal güç, coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve algılanan niyetlerin fonksiyonu olan tehditlere karşı ittifak yaptıklarını savunur. Walt, Waltz'un devletlerin güç dağılımındaki değişimlere tepki verdikleri argümanına karşı devletlerin tehditlerin dağılımına tepki verdiklerini iddia etmektedir. Walt'a göre devletler en çok tehdit edici güce karşı dengeleme yaparlar veya onun peşinden giderler. Anarşinin doğasındaki belirsizlikler dengeleme davranışını teşvik eder. Dengeleme daha ihtiyatlı bir stratejidir. Daha güçlü devlet her zaman saldırganlaşabilir. Zayıf tarafa katılmak yani dengeleme yapmak herkesin bağımsızlığını tehdit edebilecek bir hegemonun ortaya çıkmasını önler. Bu nedenle dengeleme davranışı daha yaygındır.

Walt'a (2003: 114) göre peşinden gitme ise tehlikelidir, çünkü tehdit edici güce kaynak erişimi olanağını verir ve ona güvenilmesini gerektirir. Oysa algılar güvenilmezdir, niyetler değişebilir. Bu nedenle potansiyel tehdiye karşı dengeleme yapmak daha güvenlidir.

Walt (2003: 114-115) zayıf devletlerin dengeleme yapmaktan ziyade peşinden gitme stratejisi izlemelerinin daha muhtemel olduğunu savunur. Çünkü zayıf devletler bir savunma ittifakına daha az katkı yaparlar. Bir savunma ittifakına katıldıklarında da tehdit edici gücün tepkisine maruz kalabilirler. Zayıf devletler çıktı üzerinde daha az etki yaptıklarından kazanan tarafı seçmelidirler. Zayıf devletler ayrıca yakın tehdit edici güce karşı daha kırılgan olabilirler. Zayıf devletler kabaca eşit kapasitelere sahip devletler tarafından tehdit edildiklerinde dengeleme yapacakları beklenebilir. Fakat onlar bir büyük güç tarafından tehdit edildiklerinde, iç dengeleme imkanları yetersiz olduğundan, peşinden gitme eğiliminde olacaklardır. Ayrıca büyük güç daha büyük saldırgan kapasiteye sahipse, küçük devletler bu gücün peşinden gitme konusunda daha eğilimli olacaklardır. Devletler ittifaklara kolayca ulaşamadıkları durumlarda da peşinden gitmeye daha fazla eğilim gösterirler. İttifak desteği bulduklarında ve bu ittifaklara aşırı güvendiklerinde ise bedavacılık stratejisi izleyebilirler. Bedavacılık küçük devletler için optimal bir politikadır, çünkü onların çabaları ittifaka daha az katkı sağlayacaktır.

Randall Schweller (1994: 74) uluslararası sistemin anarşik yapısının nedensel önceliğini kabul etmekle birlikte bu yapının devlete verdiği güdüler bakımından Waltz ve Walt'un varsayımlarından ayrılır. Schweller devletlerin daha fazla güvenlik sağlamak için dengeleme veya peşinden gitme stratejisi izledikleri yönündeki yaygın görüşün hatalı olduğunu iddia eder. Ona göre peşinden gitme kavramı çok dar bir şekilde tanımlanmıştır. Bu kavram dengelemenin karşıtı olarak ve tehditlere boyun eğmek olarak tanımlanmıştır. Schweller bu şekilde yapılan tanımlamaya karşı çıkmaktadır. Pratikte devletler çok farklı nedenlerle dengeleme veya peşinden gitme politikası izleyebilirler. Dengelemede amaç varlığı ve sahip olunan değerleri korumak iken, peşinden gitme davranışının amacı genellikle genişleme ve istenen değerleri elde etmektir. Peşinden gitme politikasını daha çok kazanç fırsatı tarafından yönlendirilir. Önemli bir dış tehdidin varlığı dengeleme için gerekli iken peşinden gitme davranışı

için gerekli olmayabilir. Schweller'e (1994: 93) göre kazanç sağlama beklentisiyle motive edilen peşinden gitme davranışı ile dengeleme arasında bir fark daha vardır. Dengeleme aşırı derecede maliyetli bir eylemdir. Bu nedenle çoğu devlet dengeleme yapmaktan kaçınacaktır. Ancak bazen devletlerin hayatta kalmak ve değerlerini korumak için dengeleme yapmaları gerekebilir. Peşinden gitme ise nadiren maliyet içerir ve tipik olarak kazanç beklentisiyle yapılır. Bu durum Waltz ve Walt'un öngördüğünün aksine peşinden gitmenin niçin yaygın olduğunu gösterir.

Schweller'e (1994: 102-103) göre devletlerin dengeleme yapma veya peşinden gitme davranışını ortaya çıkartan etmen esas itibarıyla sistemiktir. Schweller teorisine çıkarlar dengesi adını verir. Çıkarlar dengesini sistemik düzeyde statükocu veya revizyonist devletlerin göreceli güçleri belirler. Schweller sahip oldukları değerleri büyütme veya mevcut değerleri koruma bakımından devletleri revizyonist ve statükocu olarak ikiye ayırır. Revizyonist devletleri çakallar ve kurtlar olarak nitelendirir. Kurtların değerlerini artırmada sınırsız amaçları vardır ve bu devletler riskli ve saldırgan davranabilirler. Çakalların ise kazanç artırmada sınırlı amaçları vardır ve bu amaçları gerçekleştirmek için peşinden gitme politikası izlerler. Schweller statükocu devletleri ise aslanlar ve kuzular olarak sınıflandırır. Aslanlar değerlerini koruma amacındadır. Bu nedenle dengeleme veya sorumluluğu başkasına yükleme politikası izlerler. Kuzular fedakardır ve dış politikada yatıştırma, peşinden gitme, uzaklaşma (gizlenme) gibi davranışlar izlerler. Kuzular peşinden gitme politikasına ek olarak herhangi bir tarafla ittifak kurmayı seçmeyebilirler. Bunun yerine tehdit edici devletlerden kendilerini uzaklaştırırlar.

Eric J. Labs (1992: 384-391) da benzer biçimde, zayıf devlet dış politika analizini uluslararası sistem düzeyine dayandırır. Labs Walt'un geliştirdiği tehdit dengesi teorisini kullanarak büyük güç çatışmasının ortasında kalan zayıf devletlerin dış politika tercihlerinin sıralamasını yapar. Zayıf devletler büyük güç çatışması ortamında çeşitli politika tercihleri yapabilirler. Bu devletler birinci olarak bağlantısızlık politikasını tercih edebilirler. Zayıf devlet bu tercihi yaparak büyük güçlerden uzaklaşma ve yabancılaşma riskini göze almaktadır. Zayıf devletlerin bu politikayı seçmesinde birçok neden olabilir. Zayıf devletin küçük askeri kapasitesinden dolayı bir büyük güç ittifakına katkısı azdır. O sesini duyuramaz ve çıkarları ihlal edilebilir. Bağlantısızlık ya

da tarafsızlık bu nedenle daha güvenlidir. Diğer büyük devletler tehdit edici hegemonu karşı dengeleme yapabilir. Zayıf devletlerin ikinci politika tercihi peşinden gitme olabilir. Zayıf devletler saldırgan hegemonun peşinden gidebilirler. Zayıf devletler için savaşı kimin kazanacağı hayatta kalma ihtimalinden daha az önemlidir. Üçüncü olarak zayıf devletler savaştan kaçınmak için dengeleme yapabilirler. Bunu yapmak için hegemonu karşı oluşturulan koalisyona katılır. Dördüncü olarak zayıf devletler kendi aralarında savunma ittifakı kurabilirler. Eğer hiçbir büyük güç hegemonu karşı çıkmakta isteksiz davranırsa zayıf devletler ortak savunma oluşturmak için ittifak kurmaya çalışabilirler. Beşinci olarak zayıf devletler saldırgan bir devlete karşı savaşmak için dengelemeyi seçebilirler. Son olarak zayıf devletler yalnız başlarına saldırgan devlete karşı savaşabilirler. Zayıf bir devlet izole edilmiş bir devletse veya diğer devletler onun yardımına gelmezlerse peşinden gitmekten ziyade egemenliği için tek başına savaşmayı seçebilir.

Labs (1992: 383-384) zayıf devletler hakkındaki yerleşik literatürün zayıf devletlerin tehdit edici büyük gücün peşinde gitmelerinin daha muhtemel olduğunu iddia ettiğini²⁸ ancak zayıf devletlerin nadiren peşinden gitme davranışı sergilediklerini savunur. Ona göre güçlü bir saldırganu karşı dengeleme yapmak peşinden gitme davranışına göre daha yaygındır. Zayıf devlet eğer büyük güç ittifakına ulaşabiliyorsa onun dengeleme yapma eğilimi daha da güçlenecektir. Labs yerleşik literatürün zayıf devletlerin büyük güç çatışmasının ortasında kaldıkları zaman birçok alternatiften en çok tarafsızlık stratejisi izledikleri argümanını kabul eder. Zayıf devletler bir büyük güç çatışmasından kaçınmayı hayatta kalmak için en iyi seçenek olarak görürler. Labs (1992: 391) yerleşik literatürün zayıf devlet tercihleri sıralamasını aşağıdaki gibi yaptığını söyler:

- Bağlantısızlık
- Tehdit edici devletin peşinden gitme
- Koruyucu bir büyük güçle dengeleme ve bedavacılık
- Koruyucu bir büyük güçle dengeleme ve savaşma
- Zayıf devletlerle ittifak kurma

---

²⁸ Robert L. Rothstein'e göre zayıf devletler saldırgan bir büyük gücün peşinden gider, çünkü onlar zayıf kapasitelerinin çıktığı etkileyemeyeceğine inanırlar. Jack Levy de, küçük devletlerin peşinden gitme politikasını olgu olarak kabul eder ve dengeleme davranışı hakkındaki hipotezlerin büyük güçlere işaret ettiğini savunur. Bkz. Eric J. Labs, "Do weak states bandwagon?", *Security Studies*, 1.3, 1992, s. 384-385.

- Tek başına savaşıma

Labs karşı argüman olarak, zayıf devletlerin nadiren peşinden gitme davranışı gösterdiğini iddia eder. Ona göre zayıf devletlerin peşinden gitme politikası abartılmıştır ve pek çok tarihsel örneklere de uymaz. Zayıf devletler esas olarak büyük güç çatışması ortamında bağlantısız ve tarafsız kalmayı tercih ederler. Zayıf devletler büyük güç savaşları riskinden kaçınmaya çalışırlar. Ancak şartlar imkansız olduğu durumlarda zayıf devletlerin, saldırgan devletin peşinden gitmekten ziyade, saldırgana karşı dengeleme yapmaları daha muhtemeldir. Labs zayıf devletlerin dış politika tercihlerini bu yaklaşıma göre yeniden sıralamaya koymuştur (Labs, 1992: 393-394):

- Bağlantısızlık
- Koruyucu bir büyük güçle dengeleme ve bedavacılık
- Koruyucu bir büyük güçle dengeleme ve savaşıma
- Zayıf devletlerle ittifak kurma
- Tek başına savaşıma
- Tehdit edici devletin peşinden gitme

Güç dağılımının şekli ya da kutupluluk, uluslararası sistemdeki gücün büyük güçler arasında nasıl dağıldığıyla ilgili bir olgudur. Sistemdeki büyük güç sayısı ve bu güçler arasındaki ilişkiler küçük devletlerin davranışlarını etkilemekte ve sınırlar koyabilmektedir. Fox (1959: 1-4) küçük devlet davranışlarını büyük güçler arasındaki savaş veya gerginlik ortamında ve bu ortamda büyük güçlerin talepleri çerçevesinde incelemiştir. Ona göre büyük güçler arasındaki gerginlik ve ilişkiler küçük devletlerin savaşa girip girmeme veya tarafsız olup olmama arasında davranmanın sınırlarını belirler. Küçük devletler büyük güçler arasındaki rekabetten istifade ederek hayatta kalmaya çalışırlar.

Fox, 2. Dünya savaşı ve sonrası Türkiye, Finlandiya, Norveç, İsveç ve İspanya devletlerinin davranışlarını incelemiştir. Bu devletler savaşa girmeyerek ve tarafsız kalarak büyük güçlerin taleplerine direnmeye çalıştılar. Fox'a göre küçük devletlerin izlediği tarafsızlık politikasının başarısı büyük güçlerin politikalarına bağlıydı. Küçük devletler bu politikayla büyük güç rekabetinden avantaj sağlamaya çalıştılar. Büyük güçlerin aralarındaki rekabetten dolayı kendilerine saldırmayacaklarını, güçlerini heba

etmeyeceklerini düşündüler. Ayrıca büyük güç çıkarlarının çok geniş kapsamı küçük devlete fırsat sağladığını gördüler. Fox incelediği beş devletin davranışlarından yola çıkarak, bu devletlerin büyük güçlerden gelen baskılara başarılı bir şekilde direnmek için uyguladıkları tarafsızlık politikasının başarısı için aşağıdaki koşulların gerekli olduğunu öne sürmüştür (Fox, 1959: 180-184):

- Çatışan çok sayıda büyük gücün varlığı
- Rekabetçi büyük güçler arasında daha eşit askeri güç dengesi
- Rekabetçi büyük güçlerin daha geniş çıkar alanlarının bulunması
- Savaş hattından uzaklık
- Savaş amaçları için kullanışlı kıt mal ve hizmet üretimi imkanının olması
- Daha çok kendine yeten ekonomiye sahip olma
- Talebi yapan tarafın gevşek koalisyon yapısı

Handel (1990: 3-4) de benzer biçimde zayıf veya küçük devlet dış politikası üzerinde uluslararası sistemin belirleyiciliğinin büyük olduğunu savunur. Uluslararası sistem küçük devletlere daha az alan bırakmaktadır ve bu ortamda küçük devletlerin otonomileri sınırlıdır, hata yapma payları çok düşüktür. Otonomilerin sınırlı olması küçük devletlerin büyük devletlere oranla daha fazla hayatta kalma endişesi taşımalarına neden olmaktadır. Hayatta kalma, küçük devlet davranışlarının temelini oluşturmakta ve bu devletlerin dış politikaları büyük güçler tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle küçük devlet davranışlarının anlaşılmasında sistem düzeyi daha faydalıdır.

Handel esas itibariyle uluslararası sistemdeki güç dağılımı şeklinin yani kutupluluğun zayıf devlet dış politikası üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur. Handel'e (1990: 171-187) göre zayıf devletler güçlerini artırmak için gücün dış kaynaklarına dayanmalıdır. Onların diğer devletlerden yardım isteme ve kendi kaynaklarından yararlanma yeteneği büyük ölçüde uluslararası sistemin doğasının bir fonksiyonudur. Uluslararası sistemdeki güç dağılımının farklı türleri, onların pazarlık pozisyonunu veya konumsal avantajlarını olumlu ya da olumsuz şekilde etkiler. Onları diğer devletlerle işbirliği arayışını cesaretlendirir veya onların cesaretini azaltır. Sistemdeki gücün ikiden fazla büyük devlet arasında kabaca eşit dağıldığı sistem olan güç dengesi sisteminde zayıf devletlerin pozisyonu üç faktör tarafından şekillendirilir. Birinci faktör büyük güçler arasında uzlaşmazlık, bölünme veya çatışma durumunun varlığıdır. Bu ortamda zayıf

devletlerin önemi artar ve büyük güçler işbirliği için zayıf devletlere yüksek bedel ödeyebilirler. İkinci faktör sistemin statükoyu koruma eğiliminde olması veya sistemdeki güçlerin anlaşmazlık içinde olması durumudur. Bu durumda zayıf devletlerin pozisyonu güçlü hale gelir. Ancak bir veya birçok gücün zayıf devletlere karşı revizyonist hırsları varsa ve büyük güçler kendi aralarında anlaşabiliyorlarsa bu durumda zayıf devletler dezavantajlı pozisyonda olurlar. Üçüncü faktör bir güç dengesi sistemi içinde zayıf devletlerin, bir tarafı seçtiklerinde istikrarsızlaştırıcı ve denge bozucu işlev görmeleridir. Bu işleve sahip olan küçük devletlerin büyük güçlere karşı pazarlık imkanları daha fazla olmaktadır.

Handel'e göre iki büyük gücün varlığı ile karakterize edilen iki kutuplu sistemin sıkı ve gevşek biçimde iki görünümü vardır. Sıkı iki kutuplu sistemde iki büyük güç arasındaki rekabet vardır ve onlar arasındaki devamlı bir savaş tehlikesi mevcuttur. Rekabet eden iki güçten her biri ittifaklar üzerinde kontrollerini artırır ve ittifakın içinde olan üyelerin hareket alanını daraltır. İttifak içindeki devletlere daha çok sembolik önem atfeder. Büyük güçler etki altındaki zayıf devletleri dikkatlice izlerler ve karşı kampa geçmelerini önlemek için onların iç politikalarına müdahale edebilirler. Örneğin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB, Doğu Avrupa devletleri üzerinde kontrol kurdu ve onların hareket alanını sınırlayarak kendine uydu haline getirdi. Ancak sıkı iki kutuplu sistemdeki rekabet ittifak dışı devletlerin pozisyonlarını iyileştirir. Büyük güçler blok dışı ülkeleri kendi saflarına çekmek için bedel ödemeye razıdırlar. Büyük güçler arasındaki rekabet yumuşamaya başladığında gevşek iki kutuplu sistemden söz edilebilir. Bu durumda blok içindeki zayıf devletlerin pozisyonu iyileşirken blok dışı zayıf devletler üzerindeki rekabet azaldığından onların pozisyonu zayıflayacaktır (Handel, 1990: 188-192).

Handel (1990: 195-196) nükleer silahların geliştirilmesinin zayıf devletler üzerindeki etkisini de incelemiştir. Ona göre nükleer silahlara sahip olan ülkelere karşı zayıf devletlerin bağımlılığı artmıştır. Hiçbir zayıf devletin nükleer silahlara karşı kendini savunma umudu yoktur. Ancak bu silahların benzersiz imha edici özelliği bu silahların kullanımını ahlaken sınırlandırmıştır. Bu nedenle zayıf devlete karşı bu silahların kullanımı daha az muhtemeldir. Paradoksal olarak nükleer silah sahibi büyük gücün başka bir nükleer güçle karşı karşıya gelme riskinden dolayı bu güçlerin zayıf devletlere

müdahale etme arzusu azalmıştır. Bu nedenle iki kutuplu nükleer sistem blok dışı zayıf devletlere öncekinden daha fazla hareket serbestisi vermiştir.

Handel ayrıca kutupluluğun etkisinin yanında zayıf devletlerin farklı komşulara sahip olması, farklı coğrafi konumlarda bulunmaları onların davranışlarını etkilediğini vurgular. Örneğin Finlandiya, Çek Cumhuriyeti, Belçika, Macaristan, İsrail gibi küçük devletler hayatta kalma problemi ile daha çok maruz kalmaktadırlar. Öte yandan Portekiz, Yeni Zelanda, Şili, İsviçre gibi küçük devletler göreceli olarak daha güvende oldukları söylenebilir (Handel, 1990: 6).

Handel'in analizinden uluslararası sistem, kutupluluk veya coğrafi konum gibi yapısal şartların zayıf devletlerin dış politika davranışlarını sınırladığı ancak onların davranışlarını belirlemediği sonucu çıkmaktadır. Handel (1990: 121), küçük devletlerin göreceli olarak zayıf güçlerinden dolayı manevra kabiliyetlerinin sınırlı olduğunu vurgular. Onların güçlü devletlerle karşı karşıya geldikleri zaman baskılara karşı direnmeleri zordur. Bu nedenle zayıf devletlerin bu güçsüzlüklerini telafi etmeleri için dış kaynaklara yönelmeleri gerekir. Zayıf devletlerin dış kaynakları ittifaklara erişebilmeleridir. Bu girişim zayıf devletler için bir tercih değil gerekli bir sonuçtur. Zayıf devlet üzerindeki baskıyı azaltmak için başka bir büyük güçle ittifak yaparak iki kötünden daha az kötü olanını tercih edecektir. Ancak Handel zayıf devletlerin dış politikada pasif ve tepkisel davrandıkları yönündeki genel görüşü katılmaz (1990: 43-45). Ona göre aktiflik ve pasiflik devletin büyüklüğü veya küçüklüğü ile ilişkilendirilemez. Aktiflik veya pasiflik sorunu büyüklük ve gelişmişlikten ziyade ulusal karakter sorunudur. Örneğin Danimarka'nın dış politikadaki pasifliği boyutundan ziyade ulusal karakteriyle alakalıdır. Ulusal karakter devletin liderinin hırsı tarafından da belirlenebilir. Küba küçük ve zayıf bir devlettir ancak aktif ve sık sık saldırgan dış politika takip etmiştir. Bunun nedeni liderinin karakteri, liderinin devrimci ideolojisi veya Rusya'nın baskısı olabilir.

Walt da kutupluluğun zayıf devletlerin davranışlarına etkisini incelemiştir. Walt, 1990'lı yıllardan sonra yaşanmaya başlanan tek kutuplu sistem üzerinde durmuştur. Walt'a (2009: 91-93) göre tek kutuplu sistem, tek bir devletin sistemin kaynaklarını orantısız bir oranda kontrol ettiği bir durumda ortaya çıkar. Tek kutuplu sistemde tek süper güç eşit statüde bir rakiple yüzleşmez ve diğer güçler süper güç açısından tehdit teşkil

etmez. Günümüzde ABD ekonomik ve askeri güç bakımından açık ara dünyanın en büyük gücüdür²⁹. ABD'nin materyal kapasitesinin üstünlüğü diğer bütün devletlerin hareket alanlarını şekillendirmektedir. ABD'nin materyal gücü diğer devletler dış politikalarını, ittifak seçimlerini etkilemektedir.

Walt daha zayıf güçlerin tek kutuplu bir dünyada üç seçeneğinin olduğunu ileri sürer. Zayıf devletler tek kutbun etkisini sınırlandırmak için birbirleriyle ittifak kurabilirler. Ya da kendi amaçları için tek kutbun gücünden faydalanmak için onunla işbirliği arayışı içinde olabilirler. Diğer bir seçenek ise tarafsız kalmaktır. Ona göre tek kutuplu dünyada genelde çoğu ittifaklar tek kutbun gücünden faydalanmak için veya onu sınırlamak amacıyla yapılmaktadır. Ancak bu sistemde tek kutbun dengelenmesinde daha büyük engeller vardır. Tek kutuplu sistem tek kutba büyük bir hareket özgürlüğü sağlar. Bu durum süper gücün başka devletlerin ittifak desteğine daha az ihtiyaç duymasına neden olur ve güvenilirlik sorununu ortaya çıkartır. Tek kutupluluk ittifaklarda güvenilirliğin rolü üzerinde ters etkide bulunur. Küçük devletler iki kutuplu sistemde sahip olduklarından daha az etki ve pazarlık gücüne sahip olacaklardır. Soğuk Savaş sırasında küçük devletler birbirlerine rakip olan iki süper güce oynayarak her iki tarafa karşı pazarlık gücü kazandılar. Buna karşın küçük devletler tek kutuplu sistemde tek kutbu etkilemede daha az etkileri vardır. Çünkü küçük devletlerin hem alternatif dengeleyici güç partneri eksikliği vardır hem de tek kutup onlara daha az ihtiyaç duyar (Walt, 2009: 94-98).

Walt'a (2009: 108-110) göre tek kutuplu sistemde çok zayıf devletler tek kutbun peşinden gitmeyi tercih edebilir. Ancak peşinden gitme politikası yaygın değildir. Çünkü peşinde gitmeyi kabul eden devletler aynı zamanda çok güçlü devletlere karşı daha büyük kırılabilirliği de kabul etmiş sayılırlar. Walt, Wohlforth'un tek kutuplu sistemde peşinde gitme stratejisinin daha yaygın olduğunu savunduğunu söyler. Çünkü tek kutba karşı dengeleme yapmak çok zordur. Tek kutup bağlularını ödüllendirme ve muhalefet edenleri cezalandırma konusunda daha iyi konumdadır. Walt'a göre gerçek peşinden gitme stratejisi, gizli veya açık önemli çıkar çatışması içinde olan büyük bir güç ve zayıf devletin varlığını gerektirir. Peşinden gitme genelde zayıf bir devletin

---

²⁹ Wohlforth'a göre ABD dünyanın en büyük ekonomisidir. İkinci büyük güçten %60 daha büyüktür. ABD'nin askeri harcamaları dünyanın diğer devletlerin askeri harcamalarının toplamını geçmiştir. Bkz. Stephen M. Walt, "Alliances in a Unipolar World", *World Politics*, 61.1, 2009, 92.

tehdidin kaynağı büyük bir güçle işbirliği yaparak tehdidi gidermeye veya tehdidin yönünü değiştirmeye inandığı zaman ortaya çıkabilir. Ancak bu şartlarda bile peşinden gitme nadiren izlenen bir stratejidir.

Özetle sistemik açıklama, uluslararası sistemin anarşik yapısının küçük devletlerin dış politika davranışları üzerinde büyük sınırlamalar koyduğunu savunur. Küçük devletler sistemin anarşik yapısı, kutupluluk ve konum gibi yapısal şartların büyük etkisi altındadır. Bu yaklaşımlardaki genel kanı küçük devletlerin yapısal sınırlamaların ağırlığından dolayı daha pasif davranacakları yönündedir.

2.2.3. İç Değişkenler ve Küçük Devlet Dış Politikası

Üçüncü nedensel açıklama küçük devlet dış politikası üzerinde devlet düzeyindeki değişkenlerin etkisi hakkındadır. Bu düzeydeki değişkenlerin neler olduğu konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır.

Bazı yazarlar iç kurumsal yapıların, tercihlerin veya düzenlemelerin dış politika davranışına etki ettiğini savunurlar. Miriam Fendius Elman (1995: 171-175) ana akım yaklaşım olarak adlandırdığı geleneksel yaklaşımın küçük devlet dış politikalarının yapısal/sistemik faktörlerle açıklanabileceği görüşüne karşı çıkar. Elman'a göre güç dağılımı ve önemli dış tehdit yeni ortaya çıkan devletlerde iç kurumsal oluşum ve değişim üzerinde dominant bir rol oynar. Ancak dış baskı azaldığı veya ortadan kalktığı zaman devleti yönetenler iç kurumsal düzenlemeler için daha geniş alternatiflere sahip olurlar. Bu dönemde yaptıkları iç kurumsal düzenlemeler daha sonraki dış politikaları belirler. Elman bu argümanını, ABD'nin zayıf devlet olduğu 1900'lu yıllar öncesindeki iç rejim değişimi ve dış güvenlik politikası örnek olayıyla test etmiştir.

Benzer şekilde Fredrik Dooser (2011: 222-225) demokratik yapı gibi belirli iç siyasi faktörlerin küçük devlet dış politikası üzerindeki etkisini incelemiştir. Dooser'e göre demokratik yapının verdiği imkan içinde siyasi parti muhalefeti ve kamuoyu muhalefeti bir dış politika değişimine engel olan veya değişimi kolaylaştıran, değişimi taşıyan olarak işlev görebilir. Eğer rakip partiler mevcut politikanın değişmemesini destekliyorlarsa, siyasi parti muhalefeti değişime engel olabilir. Yine mevcut politika halk tarafından büyük oranda destek görüyorsa ve bu politika kökleşmişse, halkın

muhalefeti değişimi zorlaştıracaktır. Tersı durumlarda ise bu güçler değişimin taşıyıcıları olacaktır.

Doeser incelediği Danimarka dış politikası örneğinde, Danimarka'nın 1980'li yılların ortalarından itibaren gerçekleştirdiği dış politika değişikliğini, iç parti muhalefeti ve kamuoyu muhalefetinin değişimine bağlamıştır. Bu değişimler Danimarka hükümetinin benimsediği dış politika değişimlerinin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Doeser bu iç değişkenlerin dış politika üzerinde etkisinin büyük olmasını, Danimarka'nın siyasi sisteminin demokratik yapısına bağlamıştır. Demokratik yapı muhalefetin ve kamuoyunun iktidarı etkilemesine imkan vermektedir. Ayrıca iç muhalefet düzeyi alınan kararların uygulanabilmesini etkilemektedir. Aynı zamanda hükümetler tekrar seçilebilmek için kamuoyu desteğini almak veya sürdürmek çabası içindedirler. Doeser'e göre Danimarka gibi Avusturya, Belçika, Finlandiya, İrlanda, Hollanda, Norveç, İsveç ve İsviçre gibi küçük devletlerin iç siyasi yapıları demokratik olduğundan bu devletlerin hükümetleri iç siyasi çevre tarafından oldukça sınırlandırılmıştır (Doeser, 2011: 236-237).

Beth Elise Whitaker (2010: 1121-1124) Güney Afrika, Kenya, Nijerya, Tanzania, Mali, Namibya ve Nijer gibi birçok Afrika zayıf devletlerinin bölgelerindeki bazı Amerikan politikalarına karşı koymalarının³⁰ nedenlerinden biri olarak iç politikayı göstermiştir. Ona göre bu devletlerin liderlerinin ADB politikalarına karşı direnme nedeni onların iç siyasi alanda kazanma stratejilerinden kaynaklanmaktadır. Bir lidere eğer ABD politikalarına karşı çıkması içerde ona kazandırıyorsa, dış politikada ABD'ye muhalif duruş sergilemesi beklenebilir. Bu argüman daha demokratik Afrika ülkelerinde geçerlidir. Bu ülkelerdeki iç muhalefet ve kamuoyu görüşü bu ülkelerin dış politika davranışlarına ışık tutabilir.

Bazı yazarlar ise iç politikadaki ideolojik veya fikirsel farklılıkların küçük devlet dış politikası tercihleri üzerinde belirleyici olduğunu savunurlar. David McGraw, Yeni Zelanda örneğinde yaptığı incelemede, bu ülkedeki siyasi partilerin sahip olduğu ideolojik farklılıkların ülkenin dış politikasını açıklayabileceğini ileri sürer. McGraw

---

³⁰ Son yıllarda birkaç Afrika ülkesi ABD'nin terörle savaş, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve AFRICOM gibi bir dizi meselede ABD politikalarına karşı durdu. Ayrıntılı bilgiler için bkz. Beth Elise Whitaker, "Soft balancing among weak states? Evidence from Africa", *International Affairs*, 86.5, 2010, s. 1124.

Yeni Zelanda İşçi Partisinin daha uluslararası ve idealistik olduğu, Ulusal Partinin ise daha realist olduğu ve bu farklılığın dış politika değişimini açıkladığını savunur (Hey, 2003: 7). Gvalia ve diğerleri (2013: 99-101), devlet ve birim düzey değişkenlerin küçük devlet dış politika davranışlarının açıklanmasında büyük rol oynadığını savunurlar. Onlara göre dış politikanın oluşumunda elit ideolojisi etkili olduğundan küçük devletler tehdit edici büyük gücün peşinden gitmezler ve onu dengelemeye çalışabilirler. Bu nedenle elit fikirlerinin³¹ anlaşılması küçük devlet dış politikasının anlaşılmasında büyük rol oynar. Onlara göre Azerbaycan ve diğer Sovyet sonrası küçük devletlerinin çoğu Rusya'ya karşı ihtiyatlı peşinden gitme politikası izlemelerine karşın Gürcistan, Rusya ile komşu olmasına ve bu nedenle ekonomik ve askeri tehditlere karşı korunmasız olmasına rağmen, Kasım 2003 "Gül Devrimi"nden itibaren yoğun bir biçimde Batı'ya yaklaşmaya, Rusya'dan giderek uzaklaşmaya başlamıştır. Onlar bu değişimin nedeni olarak iktidara gelen elitlerin Batı yanlısı fikirlerinden kaynaklandığını savundular.

Rickli (2008: 307-310) küçüklük kavramından yola çıkarak küçüklüğün nedeninin devletin nüfus veya toprak büyüklüğünden kaynaklanmadığı, uygulanabilecek güç eksikliğinden kaynaklandığını savunur. Kaynak yokluğundan dolayı küçük devletlerin diğer devletlerin davranışlarını etkileme noktasında sınırlı kapasiteleri vardır. Bundan dolayı küçük devletlerin güvenlik politikalarının amacı bu güç boşluğunu telafi etmek veya minimize etmek olacaktır. Burada küçük devletlerin iki güvenlik ve dış politika seçeneği ortaya çıkmaktadır: Etkinlik veya otonomi arayışı. Rickli'ye göre eğer bir küçük devlet etkinliğini artırma kararı verdiyse, o işbirliği stratejisini benimseyecektir. Bunun için ittifaklara katılacaktır. Bir küçük devlet için etkinliği artırmak için güvenlik politikası seçenekleri dengeleme veya peşinden gitme stratejileridir. Bu küçük devletlere otonomi pahasına da olsa büyük güç tarafından yaratılan caydırma veya onun korumasından yararlanma imkanı verir. Diğer yandan bir küçük devlet otonomisini koruma amacını seçebilir. Bu durumda savunmacı bir politika benimser. Tarafsızlık politikası bu seçeneğin uygulamasıdır. Küçük devletler güç açığından dolayı saldırgan bir dış politika izleyemezler. Onların güvenlik politikaları daima savunmacı veya işbirlikçi stratejilere dayanır. Bu bakımdan küçük devletlerin geleneksel güvenlik

---

³¹ Onlar elit fikirleri olarak devletin kimliği hakkındaki fikirler ve devletin amaçları hakkındaki fikirler üzerinde odaklandılar (Gvalia ve diğerleri, 2013: 99-101).

ikilemi, etkiyi maksimize etmek ve otonomiye korumak arasındadır. Küçük devletler etki artırımı veya otonomiye koruma arasındaki seçimi hangi nedenle yapar? Rickli bu nedeni seçilen politika stratejilerinin iç kabul edilebilirliğinde görür. Ona göre küçük devletlerin yaptıkları politika tercihleri onların stratejik kültürlerine bağlıdır.

Bazı yazarlar ise gelişme düzeyi, modernleşme gibi niteliksel değişkenleri küçük devletlerin dış politikasını etkilediğini savunmuşlardır. McGowan ve Gottwald (1975: 477-489), 30 siyah Afrika küçük devletinin³² 1960'lı yıllardaki dış politika davranışları üzerinde yaptıkları karşılaştırmalı çalışmalarında, bu devletlerin dış politikalarını etkileyen temel etkenin ulusal özellikler olduğunu ileri sürdüler. Onlara göre devletlerin boyutu, modernleşme düzeyleri ve yönetici elitlerin içe veya dışa yönelimli olup olmadıkları onların dış politikalarını belirler. Örneğin küçük ve daha az modern devletlerin liderleri içe yönelimli ise bu devletlerin dış politikada daha uzlaşmaz ve çatışmacı olması beklenebilir. Eğer küçük devletler modernleşmiş ve onların liderleri dışa yönelimli ise bu devletlerin dış politikada daha uyumlu ve uzlaşmacı olması beklenebilir.

Bir grup yazar ise, dış politikanın oluşumunda iç politik etkilerden liderlerin hayatta kalmasını, hükümet/rejim güvenliğini veya iç istikrarı etkileyen değişkenleri dikkate alır. Steven David'e (1991: 235-239) göre, iç tehditlerin yoğun bir şekilde görüldüğü Üçüncü Dünya devletlerindeki işbirliği ve ittifak davranışlarının açıklanmasında, bu devlet liderlerinin ya da rejimlerinin yüzleştiği iç tehditler ve bu tehditlerden kaynaklanan hayatta kalma problemleri dikkate alınmalıdır. Çünkü bu devletlerde liderlerin veya rejimlerin hayatta kalmasına yönelik iç tehditler, diğer devletlerden gelen tehditlerden daha fazladır ve darbeler vasıtasıyla hükümet veya rejim değişimi sıklıkla ortaya çıkmaktadır³³. Bu tehditler aynı zamanda liderlerin hayatta kalmasını bile tehlikeye atmaktadır. Bu nedenle liderler iktidarlarını sürdürmek ve hayatta kalmak için iktidarda kalma konusunda oldukça duyarlıdır. Bu durumun dış politika davranışına

---

³² Gana, Tanzanya, Zambiya, Gabon, Ruanda, Liberya, Kenya, Nijerya, Etiyopya, Senegal, Nijer, Sudan gibi küçük devletler.

³³ Üçüncü Dünya ülkelerinde iç tehditlerin yaygınlığının nedenleriyle ilgili detaylı açıklamalar için bkz. Steven R. David, "Explaining Third World Alignment", *World Politics*, 3.2, 1991, s. 239-240; Michael N. Barnett ve Jack S. Levy, "Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-73", *International Organization*, 45.3, 1991, s. 375-376; Richard J. Harknett ve Jeffrey A. Vandenberg, "Alignment Theory and Interrelated Therats: Jordan and the Persian Gulf Crisis", *Security Studies*, 6.3, 1997, s. 121-122; Mohammed Ayoob, "Security in the Third World: The Worm About to Turn", *International Affairs*, 60.1, 1984, s. 41-51.

direkt etkisi vardır. Liderler kendilerine veya rejimlerine daha çok tehdit oluşturan güce karşı koymak amacıyla, daha az tehdit oluşturan diğer devletlerle işbirliği yapabilirler. Bu politika tehdit edici gücün peşinden gidilmesi olarak değerlendirilebilir. Ancak burada en önemli ve yakın tehditle mücadele edebilmek amacıyla gücünü dağıtmama politikası söz konusudur. Bu bakımdan bu davranış, en yakın tehdidi dengelemeye çalışma anlamına gelmektedir.

Michael Barnett ve Jack Levy (1991: 370-378), Üçüncü Dünya ülkelerinin ittifak davranışlarını iç istikrarı koruma çabasıyla açıklarlar. Onlara göre güvenlik sağlama stratejilerinden dış ittifak oluşturma ile iç dengeleme yapma arasında bir değiş tokuş vardır. Bu iki stratejiden hangisinin benimseneceği veya hangisine daha çok ağırlık verileceği, o ülkenin iç istikrar yapısıyla yakından ilişkili bir sorundur. İç politik ve ekonomik kısıtlamalar, güvenlik sağlamak için gerekli olan kaynakların toplumdans sağlanmasını zorlaştırabilir. Eğer liderler dış ittifaklarla kaynak bulmak yerine iç kaynaklara yönelirse, toplumsal kesimlerin tepkisiyle karşılaşabilir ve bu durum ülkenin iç istikrar yapısını bozabilir³⁴. Bu nedenle iç istikrarı korumak isteyen liderler dış tehditle yüzleştiklerinde, tehdidi dengeleme stratejisi olarak dış ittifakları tercih ederler. Ayrıca özellikle küçük ve zayıf devletlerin kendilerine yönelen tehditleri bertaraf etmek için ihtiyaç duydukları kaynaklardan yoksun olabilirler. Bu nedenle, bu devletlerin dış ittifak vasıtasıyla dış kaynak elde etmekten başka seçenekleri bulunmayabilir.

Harknett ve Vandenberg (1997: 113-125), David'in her şeyi dengeleme teorisinden hareketle, belirli durumlarda devletlerin dış işbirliği oluşturma stratejisinin temelinde dış tehditlerden ziyade iç tehditlerin bulunduğunu savundular. Bir devlet rejim ya da hükümet güvenliğine yönelik önemli bir iç tehditle karşılaştığında, bu tehdidi bertaraf edebilmek için tehdit edici dış güçle işbirliğine gidebilir. Ayrıca hükümet veya rejimlerin güvenliğine yönelik iç tehditlerin yaygın olduğu ülkelerde, liderlerin hayatta kalma endişesi bile dış işbirliği arayışına neden olabilir. Bu işbirliği arayışı, bazı

---

³⁴ Bununla birlikte dış ittifak tercihinin çeşitli faydaları bulunmaktadır. İttifak oluşturma iç dengeleme yapmaktan daha kolaydır. Tehdit ortaya çıktığında tehdidi bertaraf edebilmek için gerekli olan kaynaklar, dış ittifak vasıtasıyla hızlı bir şekilde temin edilebilir. Ayrıca temin edilen bu kaynaklar iç siyasi ve ekonomik amaçlar için de kullanılabilir. Dış ittifak vasıtasıyla kaynak temini, iç ekonomik kaynakların toplumdans alınmamasını sağladığından, uzun dönemde ekonomik ve askeri gücün korunmasına katkı yapacaktır. Bunun yanında, iç dengeleme stratejisiyle kısa dönemde toplumdans kaynak alınması, toplumun ekonomik gelirini ve refahını azaltacağından sosyal huzursuzluklara neden olabilir. Bu durum hükümetin/rejimin toplumsal desteğini azaltabilir. Detaylı açıklamalar için bkz. Barnett ve Levy, "Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-73", s. 374-376.

durumlarda, uzun dönem devlet çıkarlarıyla uyumlu olmayabilir. Liderler önemli iç tehditle karşılaştıklarında, bu yakın tehdidi bertaraf edebilmek için tehdit edici bir dış güçle bile işbirliği yapabilirler. Özellikle iç tehditlerin yaygın olduğu küçük ve zayıf devletlerde, iç tehditlerin yönlendirdiği dış politika davranışları görülebilmektedir.

Küçük devletlerin dış politika davranışlarını yönlendiren temel etkenin devlet düzeyindeki iç değişkenler olduğunu savunan açıklamalar belirli sonuçlar öngörürler. İç tehditler devletlerin dış politika davranışlarını dış tehditlerden daha fazla belirler. Bir devlet yakın bir iç tehdidi dengelemek için potansiyel dış tehditle bile ittifak yapabilir. Buradan çıkan sonuç, iç tehditlerle yüzleşen küçük ve zayıf devletler, bu tehditleri bertaraf edebilmek için dış politikada daha uzlaşmacı davranırlar.

2.2.4. Yeni Açıklama İhtiyacı

Küçük devlet dış politikası literatüründe yukarıda bahsedildiği gibi küçüklük, iç değişkenler ve uluslararası sistem açıklayıcı değişken olarak kullanılmaktadır. Ancak söz konusu nedensel değişkenlerin küçük devlet dış politikasının açıklanmasında yeterli olup olmadığı tartışmalıdır. Küçüklük ve iç değişkenlerle yapılan açıklamalar sistemik sınırlamalar ve fırsatları dikkate almamaktadır. Ancak özellikle küçük devletler uluslararası sistemik sınırlamalara daha fazla maruz kalmaktadır (Handel, 1990). Bu nedenle sistemik sınırlamaları ve fırsatları dikkate almayan açıklama yetersiz olacaktır. Ayrıca sistemik güç dağılımı devletlerin dış politikalarına sınırlamalar koyar ve fırsatlar sunar, ancak onların davranışlarını otomatik bir şekilde belirlemez. Waltz'un vurguladığı gibi, yapısal güç dengesi teorisi bir devletin geçen Salı günü bir dış politika davranışını neden yaptığını anlatmaz. Waltz'a göre teorinin açıkladığı devletleri sınırlayan kısıtlamalardır. Devletlerin dış politika farklılıklarını açıklamak için başka bir teoriye ihtiyaç vardır. Bu teori bu farklılıkları açıklamak için devletlerin farklı iç yapılarının onların dış politikalarını nasıl etkilediğini göstermesi gerekmektedir (Waltz, 2015: 153-154). Sistemik yaklaşım bu farklılıkları açıklama iddiasında değildir. Bu yaklaşım daha ziyade uzun dönemde devletlerin genel benzer eğilimleri açıklama iddiasındadır. Kısa ve orta dönemde devletlerin dış politika davranışlarındaki olası sapmaları, adaptasyon problemlerini, hataları, yanlış algılamalardan veya iç zorunluluklardan kaynaklanan davranışları açıklamaz.

Devlet düzeyinde küçüklük ya da iç değişkenlerle yapılan açıklamalar indirgemecilik sorunuyla karşılaşır. Bu yaklaşım devletlerin içinde yaşadıkları uluslararası sistemin zorunluluklarını yeterince dikkate almaz. Devletler dış politikalarını yapısal sınırlamalar içinde yürütmektedir. Küçük devletler yapısal sınırlamalara daha çok sınırlandırılmıştır ve onların manevra alanları diğer devletlere göre daha dardır (Handel, 1990). Bu nedenle özellikle küçük devlet dış politikanın açıklama girişimleri yapısal sınırlamalara ve fırsatlara nedensel öncelik vermelidir.

Yeni açıklama yapısal şartlara nedensel öncelik verirken küçük devletlerin dış politikasının açıklanmasında birim düzey değişkenlerini de dikkate almalıdır. Birim düzey değişkenleri ya da iç politika devletlerin dış politikalarını özellikle kısa ve orta vadede yapısal şartların hilafına yönlendirebilir. İç politika yapısal şartlar ve dış politika davranışı arasında girebilir. Ancak iç politikanın bu müdahalesi uzun dönemde yapısal şartların ötesine geçemez. Bu nedenle küçük devlet davranışlarının açıklanmasında temelde yapısal şartlara ağırlık veren, ancak bu yapısal şartlarla dış politika yapımı arasında giren onlara müdahale eden iç değişkenlerin rolünü de yakalayan yeni bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.

BÖLÜM 3: ULUSLARARASI SİSTEME MÜDAHİL İÇ DEĞİŞKENLER VE KÜÇÜK DEVLET DIŞ POLİTİKASI: NEOKLASİK REALİST YAKLAŞIM

3.1. Neden Neoklasik Realizm?

Sistemik güç dağılımına, yapısal imkan ve sınırlamalara nedensel öncelik veren ve aynı zamanda birim düzeyindeki değişkenleri de müdahaleci değişken olarak dikkate alan neoklasik realist yaklaşım, küçük devlet dış politikası analizinde önemli bir imkan sunmaktadır. Küçük devletler daha güçlü devletlere göre, yapısal olarak daha fazla sistemik sınırlamalara maruz kalmaktadır ve bu nedenle onların hareket alanları daha azdır. Bu durumun en önemli nedeni küçük devletlerin güç bakımından zayıf konumda olmalarıdır. Bu nedenle küçük devlet davranışlarının açıklanmasında güç dağılımının ve yapısal sınırlamaların öncelikle dikkate alınması daha isabetli olacaktır. Neoklasik realist yaklaşım da yapısal sınırlamaları bağımsız değişken olarak dikkate almakta ve bu değişkene nedensel öncelik vermektedir.

Diğer yandan küçük devletler materyal kapasite bakımından zayıf olduklarından, bu devletlerin iç kırılma düzeyleri yüksek olmaktadır. Başka bir deyişle küçük devletler iç tehditlerle yüzleştiklerinde, bu tehditleri bertaraf etme kapasiteleri ve imkanları diğer devletlere göre daha düşüktür. Bu bakımdan iç tehditlerle yüzleşen küçük devletler dış politika tercihleri bakımından daha fazla sınırlandırılmıştır. İç tehditler ve istikrar problemleri onların dış politika davranışları üzerinde doğrudan etki etmektedir. Bu nedenle onların davranışlarının açıklanmasında bağımsız değişken olarak yapısal sınırlamalar ve imkanların yanında, iç değişkenlerin de dikkate alınması ve bu değişkenlerin müdahaleci yönünün kavranması önem taşımaktadır. Çünkü küçük devletler, iç değişkenlerin etkisiyle kendilerinden beklenmeyen, sistemik güç dağılımına uygun olmayan davranışlar gösterebilirler. Bu nedenle neoklasik realist yaklaşımın bağımsız değişken olarak yapısal-sistemik, müdahaleci değişken olarak iç değişkenleri dikkate alarak faydalı bir teorik çerçeve sunduğu söylenebilir.

3.2. Neoklasik Realizm

Realist paradigma içinde devletlerin dış politika davranışlarını açıklama çabaları Soğuk Savaş'tan sonra yeni bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden oldu. Özellikle neorealist

yaklaşımın dış politikadaki değişim ve farklılıkları açıklamada yetersiz kalması, klasik realist teorinin ise indirgemeci yönü nedeniyle yapısal sınırlamaları kavrayamaması yeni bir yaklaşım ihtiyacını doğurmuştu. Neoklasik realizm bu ihtiyaçtan ortaya çıkan bir dış politika yaklaşımıdır. Yeni yaklaşıma biçilen rol sistemik-yapısal sınırlamaların ve fırsatların nedensel üstünlüğüne iç politikanın ya da birim düzeydeki değişkenlerin müdahaleci yönünün kavranmasıdır.

Neoklasik realist yaklaşımın sistemik-yapısal sınırlamalara nedensel üstünlük vermesi bu yaklaşımın küçük devlet dış politikası çalışmalarında daha faydalı bir teorik çerçeve sağlama imkanını artırmaktadır. Küçük devletler güç bakımından uluslararası veya bölgesel sistemin alt sıralarında yer aldıklarından, büyük ölçüde yapısal sınırlamalara maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle onların davranışlarının açıklanmasında yapısal değişkenlere nedensel üstünlük verilmesi daha isabetli bir yöntem olacaktır. Ancak küçük devletlerin de başka nedenlerden dolayı sistemik sınırlamalara uygun davranmadıkları görülmektedir. Bir önceki bölümde yapılan tartışmada küçük devletlerin kendilerinden beklenmeyen davranışlar gösterdikleri açıklanmıştı. Bu davranışları ortaya çıkaran başka neden ya da nedenler iç değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Neoklasik realizm bu iç değişkenlere ikinci derecede nedensel öncelik vererek teorik çerçeveye dahil etmektedir. Bu bakımdan neoklasik realist yaklaşımın hem yapısal-sistemik hem de iç değişkenleri dikkate alan bir teorik çerçeve sunması nedeniyle küçük devlet dış politika davranışlarının açıklanmasında daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Dış politika teorisi olarak “neoklasik realizm” adlandırması, Gideon Rose’un 1998 yılında yazdığı “Neoklasik Realizm ve Dış Politika Teorileri” başlıklı değerlendirme makalesinde yapılmıştır. Bu makalede Rose, 1990’lı yıllarda yayımlanan Fareed Zakaria, William C. Wohlforth, Thomas J. Christensen, Randall L. Schweller, Aaron L. Friedberg gibi yazarların çalışmalarını değerlendirerek, bu çalışmaların klasik realist ve neorealist teorilerden farklı olduğunu ortaya koymuştur. Rose’a göre bu yazarlar sistemik-yapısal sınırlamalara nedensel öncelik vererek bunları bağımsız değişken konumuna getirirken, iç değişkenleri ise bağımsız değişkenlere etki eden müdahaleci değişken olarak dikkate almışlardır.

Gideon Rose'a (1998: 144, 152) göre, neoklasik realizmin en önemli varsayımı bir ülkenin dış politikasını belirleyen en önemli unsurun o ülkenin uluslararası sistemdeki konumu başka bir deyişle göreceli materyal güç kapasitesi olduğu görüşüdür. Devletler kısa ve orta dönemde müdahaleci iç değişkenlerin etkisiyle uluslararası sistemdeki konumlarına uygun davranmasalar da sistemin ürettiği sınırlamaları uzun dönemde aşamazlar. Neoklasik realistler ayrıca uluslararası sistemin hem devletlerin dış politika davranışlarını sınırladığı hem de onlara fırsat sunduğunu savunurlar. Neoklasik yazarlardan Rathbun (2008: 305-306) da, uluslararası sistemin devletlere güdüler sunduğunu ancak bir devletin eylemlerini belirlemediğini savunur. Uluslararası yapı düzenleme ve sınırlamalar yapar, ancak belirleme yapmaz. Anarşik yapıda kendine yardım iç politika süreçleriyle hayata geçirilir. Devletler tehditlere yanıt vermek için iç kaynakları seferber etmekten sorumludur. Anarşik yapı temeldir, birincildir ancak dolaylıdır. Buna karşın iç politika yapım süreci ikincildir, ancak direkt nedendir. Çünkü yapısal güçler belirlemez, sınırlar.

Neoklasik realizmin ikinci önemli varsayımı, bir devletin uluslararası sistemdeki konumunun dış politikaya etkisinin endirekt ve karmaşık olduğu görüşüdür. Neoklasik realistler dış politika davranışına göreceli materyal kapasiteleri bağlayan aktarma kemerinin dolaysız veya mükemmel olmadığına işaret ederler. Çünkü sistemik baskılar birim düzeydeki müdahaleci değişkenler vasıtasıyla dönüştürülmüş olabilir (Rose, 1998: 144-147). Schweller'e (2004: 164) göre, devletler özgün içyapıların ve iç siyasi koşulların bir sonucu olarak dış çevrelerindeki değişimlere kısmen uyum sağlarlar. Kompleks iç politik süreçler dış politika davranışlarının yönünü değiştiren, yönlendiren, onlara kanal açan, aracılık eden aktarım kemeri olarak işlev görürler.

Dış politika yapımı ile yapısal sınırlamalar ve teşvikler arasındaki aktarma mekanizmasının kusursuz çalışmamasından dolayı devletlerin beklenenden farklı tepki vermeleri mümkündür. Schweller'e göre, toplum ve hükümet yapısı gibi iç yapısal özellikler siyasal aktörler için fırsatlar ve sınırlamalar getirir. Bu sınırlamalar bazı devletlerin yapısal teşviklere beklenenden daha az tepki vermelerine neden olur. Bu bakımdan bir devletin belirli bir yönde dış politika davranışında bulunması siyasal aktörlerin, toplumsal grupların tercihlerinin bir fonksiyonu olabilmektedir (Schweller, 2004: 168).

Neoklasik realizm dış politika analizi için bir açıklama çerçevesi sunmaktadır. Steven E. Lobell (2009: 43-45) neoklasik realist teorilerin dış politika teorileri olduğunu söyler. Bir dış politika teorisi olarak neoklasik realizm, hem büyük devletlerin hem de küçük devletlerin dış politikalarını da açıklayabilir. Neoklasik realistler iç ve dış değişkenlerin her ikisini modellerine dahil ederler. Uluslararası sistemdeki güç değişimi belirleyici olmasına karşın, tehditler alt sistem veya bölgesel ve iç çevreden de kaynaklanabilir. Dış politika yönetimi uluslararası ve iç düzeyin kesişiminde iki yönlü olarak gerçekleşir. Bu kesişim dış politika davranışını sınırlayabilir veya mümkün kılabilir. Rose'a (1998: 152) göre sistemik baskılar ve teşvikler dış politikanın sınırlarını ve genel yönünü şekillendirebilir ancak devlet davranışlarının belirli detaylarını belirleyemez. Bu nedenle yalnızca sistemik faktörlerle sınırlandırılmış bir dış politika teorisi hatalıdır. Devletlerin dış çevrelerine yanıt verme ve dış çevrelerini yorumlamayı anlamak için sistemik baskıların karar vericinin algıları ve iç devlet yapısı gibi birim düzey müdahaleci değişkenler tarafından nasıl dönüştürüldüğü analiz edilmelidir. Liderler hem uluslararası hem de iç politika tarafından sınırlandırılmış olabilir.

Lobell (2009: 62-63) uluslararası sistemik ve birim düzey güçler arasındaki ilişkiyi anlamak için iki yol olduğunu vurgular. Birinci yol sistemik ve alt sistemik güçlerin uluslararası arenada bir devletin davranışlarını şekillendirdiğini anlamaktır. Bu dış sınırlamalar ve fırsatlar dış politika eylemi için teşvik veya engeller ortaya çıkarır. Ancak yalnızca onlar bir devletin dış politikasını açıklayamaz. Güç ve tehdit dengesi teorisi bu konuda iddiada bulunmaz. Bir dış ve güvenlik politikası teorisi, birim düzey değişkenleri de içeren dış politika davranışlarını açıklayabilir. İkinci yol birim düzeyindeki engellerin, güç ve tehdit dengesi teorilerinin varsaydığı rasyonel tarzda davranışı engelleyebileceğini görmektir. Örneğin iç politikadaki sivil-asker ilişkileri, elit fikirleri, kurumsal politikalar, devletin toplumdaki özerklik derecesi, yanlış algılamalar gibi değişkenler devletleri uluslararası çevredeki değişimlere adaptasyonunu engelleyebilir.

Neoklasik realistler söz konusu iç ve dış değişkenlerin her ikisini modellerine dahil ederler. Ancak onlar iç politika teorisyenlerinin tercih ettiği bağımsız değişkenlerin analitik olarak ikinci sıraya düşürülmesi gerektiğini söylerler. Çünkü devletler

uluslararası çevre tarafından üretilen sınırlamaları ve fırsatları uzun dönemde aşamazlar (Rose, 1998: 151).

Özetle neoklasik realistler, yapısal sınırlamaların dış politika üzerindeki etkisini yani neorealist argümanı kabul ederler. Bu etkiye müdahale eden birim düzeyindeki değişkenleri de müdahaleci değişken olarak dikkate alırlar. Bu şekilde formüle edilen değişkenlerin dış politika üzerindeki etkisi aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

Şekil 4: Neoklasik nedensel mekanizma

Kaynak: Rose, 1998, s. 154.

Neoklasik nedensel mekanizma içindeki bağımsız ve müdahaleci değişkenlerin nasıl işlediğini ortaya koymak devlet davranışlarının açıklanması için önemlidir. Bu bölümün devamında ilk olarak bağımsız değişken olan uluslararası sistemin yapısı veya güç dağılımının nasıl işlediği incelenecektir. İkinci olarak hangi tür iç değişkenlerin bağımsız değişkenin yapısına müdahil olduğu ve bu değişkenlerin nasıl işlediği ortaya konacaktır. Son olarak bu tartışmalardan hareketle küçük devlet dış politikası analizi için bir çerçeve elde edilmeye çalışılacaktır.

3.3. Bağımsız Değişken: Uluslararası Sistem ve Büyük Güç Politikaları

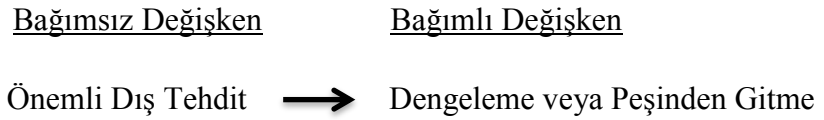
Neoklasik realist yaklaşım, anarşik yapıda sistemik güç dağılımının devletlerin dış politikalarının sınırlarını belirleyen bağımsız değişken olduğunu varsayar. Ancak burada söz konusu bağımsız değişkenin devletlerin özelde de küçük devletlerin dış politikalarını nasıl etkilediğini belirlemek başka bir deyişle bu değişkenin nasıl işlevsel hale getirilebileceği sorunu vardır. Yapısal sınırlamalar ve teşvikler nasıl işler?

Öncelikle bu sorunun cevabı için bağımsız değişkenin ne olduğunu ortaya koymamız gerekmektedir. Literatürde birçok olgu bağımsız değişken olarak dikkate alınmaktadır. Waltz'un güç dengesi teorisini revize eden Walt'un tehdit dengesi teorisini küçük devlet dış politikası analizinde kullanmak daha faydalı olacaktır. Walt devletlerin sadece güce karşı değil toplam materyal güç, coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve algılanan niyetlerin fonksiyonu olan tehditlere karşı dengeleme yaptıklarını savunur (Walt, 1988:

280-281). Küçük devletler açısından Walt'un bu öngörüsü, Waltz'un devletlerin güce karşı dengeleme yaptığı öngörüsünden daha işlevseldir. Çünkü küçük devletlerin güce karşı dengeleme yapması hem iç hem de dış kaynakları açısından çok zordur. Ancak küçük devletler tehditlere karşı dengeleme, peşinden gitme veya diğer politika seçeneklerini uygulama konusunda mecbur kalabilirler.

Ayrıca Walt'un tehdit dengesi teorisinden elde edilen hipotezler daha işlevseldir. Walt tehdit dengesi teorisinden zayıf devletler için birkaç hipotez çıkarmıştır. Walt'a (2003: 114-116) göre zayıf devletler, özellikle yakın tehdit edici büyük güce karşı daha kırılgan olabilirler. Onlar bir büyük güç tarafından tehdit edildiklerinde peşine takılma politikası izlemeye eğilimli olacaktırlar. Özellikle büyük güç daha güçlü saldırgan eğilimlere sahip olduğu zaman zayıf devletlerin bu eğilimi daha güçlü olacaktır. Walt ayrıca devletlerin ittifaklara kolayca ulaşamadıkları durumlarda peşine takılmaya daha çok istekli olacaklarını savunur. Ona göre devletler kendi kaynaklarını harekete geçirerek de dengeleme yapabilirler. Bu yönden zayıf olan devletler ittifaka da ulaşamazlarsa çok yakın tehdide uyumlu davranmaya mecbur kalabilirler. İttifaka kolayca ulaşabilen zayıf devletler ittifakın desteğine aşırı güvenirlerse onlar bedavacı olma politikası izlemede daha cesaretli olabilirler.

Şekil 5: Walt'un Nedensel Şeması

Kaynak: Walt, ,1988, 281.

Burada bağımsız değişken olarak sistemik güç dağılımı şekli olan kutupluluğun küçük devlet dış politikasını etkileme bakımından nasıl sınırlamalar koyduğuna ve nasıl fırsatlar sunduğuna bakmak gerekmektedir. Kutupluluk sistemdeki gücün büyük devletler arasında nasıl dağıldığıyla ilgili bir olgudur. Sistemdeki gücün ikiden fazla büyük devlet arasında kabaca eşit dağıldığı sistem olan çok kutuplu güç dengesi sisteminde büyük güçler arasındaki çatışmalar, anlaşmazlıklar veya işbirliği dinamikleri küçük devlet dış politikasını sınırlamalar veya imkanlar bakımından etkiler (Handel, 1990; Fox, 1959). İki büyük gücün varlığı ile karakterize edilen iki kutuplu sistemin sıkı ve gevşek biçimine göre küçük devletlerin dış politikası şekillenir. Sıkı iki kutuplu

sistemde blok içi küçük devlet üzerinde sıklı kontrol uygulanır ve küçük devletin hareket alanı oldukça daralır. Aynı sistemde blok dışı küçük devlet üzerinde rakip iki büyük g onu kendi tarafına çekme amacıyla rekabet ettiğinden küçük devletin pazarlık g artar ve pozisyonu güçlenir. Büyük güçler arasındaki rekabet yumuşamaya başladığında gevşek iki kutuplu sistemden söz edilebilir. Bu durumda blok içindeki küçük devletlerin pozisyonu iyileşirken, blok dışı küçük devletler üzerindeki rekabet azaldığından onların pazarlık g ve pozisyonu zayıflayacaktır (Handel, 1990: 188-192).

Tek kutuplu sistem, sistemin kaynaklarını tek bir devletin orantısız bir Şekilde kontrol ettiğı durumda ortaya çıkar. Tek kutuplu sistemdeki büyük gn materyal kapasitesi ve etki g diğerk bütün devletlerin hareket alanını Őekillendirmekte ve onların dış politika seçimlerini etkilemektedir. Bu sistemde tek kutbun dengelenmesinde, tek kutupla diğerk devletler arasında oluşan büyük g farkından dolayı büyük engeller vardır. Tek kutuplu sistem tek kutba büyük bir hareket özgürlüğü sağlar. Bu durum süper gn başka devletlerin ittifak desteğine daha az ihtiyaç duymasına neden olur ve güvenilirlik sorununu ortaya çıkartır. Bu sistemde küçük devletler iki kutuplu sistemde sahip olduklarından daha az etki ve pazarlık göçüne sahiptirler. İki kutuplu sistemde küçük devletler birbirlerine rakip olan iki büyük gce oynayarak her iki tarafa karşı pazarlık g kazandılar. Buna karşın tek kutuplu sistemde tek kutbu etkilemede küçük devletlerin daha az etkileri vardır. Çünkü küçük devletlerin hem alternatif dengeleyici g partneri eksikliğı vardır hem de tek kutup onlara daha az ihtiyaç duyar (Walt, 2009: 94-98). Küçük devletler sınırlı materyal kapasiteler bakımından aynı zamanda bölgesel sistemden de etkilenirler. Alt sistemik g dağılımının görünümleri olarak bölgesel sistemler küçük devletlere çeşitli sınırlamalar koyar ve fırsatlar verir. Uluslararası sistemdeki g dağılımı tek kutuplu olsa bile bölgesel g dağılımı tek kutuplu olabilir. Bu nedenle bölgesel sistemdeki g dağılımının Şekli, yani bölgesel kutupluluk küçük devletlerin dış politikasının açıklanmasında dikkate alınmalıdır. Çünkü bölgesel g dağılımı farklılığı küçük devletlerin dış politika davranışlarındaki benzerliklerin veya farklılıkların bir nedeni olabilmektedir.

G ve tehdit dağılımı gibi yapısal Şartlar veya başka nedenlerin sonucu olarak ortaya çıkan büyük glerin politikaları, stratejileri ve davranışları küçük devletlerin dış politikasını etkileyen yapısal sınırlamaları ve fırsatları oluştururlar. Büyük gler küçük

devletlerin bulunduğu bölgeye veya bir küçük devlete yönelik politika izleme kapasitesine sahiptir. Büyük güç politikaları, küçük devlet dış politikasına etkisi bakımından üçe ayrılabilir. Birincisi *tehdit edici* politikalarlardır. Büyük güçler zaman zaman küçük devletlerin hayatta kalmasını tehlikeye atabilecek politikalar izleyebilirler. Bu tehditler hem dış hem de iç kaynaklı görünüm alabilir. Önemli bir dış tehditle yüzleşen küçük devletin dış politikası da bu tehdidin sınırlamaları ve zorlamaları içinde işleyecektir. Büyük gücün veya güçlerin politikaları hangi durumda tehdit edici olacaktır? Ya da hangi politikalar tehdit edicidir? Walt'un yukarıda incelediğimiz tehdit dengesi teorisi bu sorulara cevap verebilir. Walt'a (1988) göre materyal kapasite bakımından güçlü, saldırı kapasitesi yüksek, coğrafi olarak yakın ve saldırgan niyetleri olan devletler tehdit edici devletlerdir. Bu özelliklere sahip devletlerin küçük devletlere yönelik politikaları tehdit edici nitelikte olacaktır. Özellikle küçük devletlerin tehdit edici güç veya güçlere coğrafi olarak yakın olması tehdit seviyesini artıracaktır. Coğrafi yakınlık hem tehdit edici gücün küçük devleti etkilemesi bakımından hem de küçük devletin dış destek bulması bakımından olumsuz etkilerde bulunur. Ayrıca saldırı kapasitesi ve saldırgan niyetler tehdit seviyesini artıran diğer unsurlardır. Saldırı kapasitesi tehdit edici gücün askeri ve operasyonel kuvvet unsurları ve pratikleriyle ölçülebilir. Savaşa veya müdahaleye hazır kuvvet durumu saldırı kapasitesini etkiler. Savunma harcamaları da saldırı kapasitesinin ölçülmesinde kullanılabilir. Saldırgan niyetler sübjektif bir unsur olmakla birlikte, tehdit edici gücün küçük devlete yönelik tarihsel politikaları, ekonomik ve askeri yaptırımlar veya tehdit içerikli resmi açıklamalarla somutlaşmış olabilir. Bu bakımdan bağımsız değişkenin bir unsuru olarak büyük güç veya güçlerin tehdit edici olup olmadıkları coğrafi yakınlık, saldırı kapasitenin büyüklüğü ve saldırgan niyetler varlığına bağlıdır. Ancak bu şartların varlığı tehdidin varlığını ortaya koysa da tehdit düzeyini belirlemeyebilir. Tehdit düzeyi coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve saldırgan niyetlerin yanında davranışlarla da yakından ilişkilidir. Bu davranışlar siyasi, ekonomik ve askeri unsurlarla küçük devletin hayatta kalmasını tehdit ettiklerinde tehdit düzeyinin yüksek olduğunu gösterir. Bir büyük güçten kaynaklanan dış tehdit düzeyinin yüksekliği, tehdiye muhatap olan devletin dış politikasını büyük ölçüde etkileyen ve ona sınırlamalar koyan yapısal bir durumdur.

Büyük güçlerin küçük devletlere yönelik izleyebilecekleri ikinci tür politika, strateji ve davranışlar *destekleyici* nitelikte olabilir. Büyük güçler bu yöndeki politikaları küçük

devletlerin bulunduğu coğrafi konumdan, ekonomik nedenlerden, rejim benzerliğinden veya başka nedenlerden dolayı takip edebilirler. Büyük güçlerin bu yöndeki politikaları ile küçük devletlerin dış politikaları örtüşüyorsa destekleyici politikalardan bahsedebiliriz. Bu politikalar ekonomik, diplomatik ve askeri yardımları içeren işbirliği veya ortak bir savunma ittifakı şeklinde görünür olabilir. Destekleyici politikalar küçük devletlere sistemik olarak sunulan fırsatlardır. Bu fırsatlar küçük devletlerin dış politikasını şekillendirmektedir. Walt'un (2003: 115) da vurguladığı gibi devletler tehdit edici büyük güç politikalarına karşı dış destek görmediklerinde yani ittifak veya işbirliği imkanlarına ulaşamadıklarında dış politika davranışları farklı olacaktır. Ona göre zayıf devlet bu durumda büyük güce karşı dış ittifak yoluyla dengeleme yapamayacak ve tehdit edici büyük gücü yatıştırmak için uyumlu bir dış politika izleyecektir. Bu bakımdan tehdit edici büyük güç politikalarına karşı destekleyici büyük güç politikaların yokluğu ya da varlığı, küçük devletlerin dış politikasını sınırlayan ya da küçük devletlere fırsatlar sunan uluslararası sistemik-yapısal koşullara işaret eder. Burada destek düzeyi de önemlidir. Büyük devletin küçük devleti yüksek düzeyde desteklemesi küçük devletin manevra alanını ve güvenliğini daha fazla artıracaktır.

Üçüncü tür politikalar *rekabetçi* büyük güç politikaları şeklinde ortaya çıkabilir. Bir küçük devletin yerleşik olduğu bölge veya bizzat küçük devlet üzerinde birden fazla büyük gücün ilgi göstermesi durumunda rekabetçi büyük güç politikaları ortaya çıkar. Bu ortam küçük devletler için hem fırsat hem de sınırlamalar ortaya çıkartır. Büyük güçlerin rekabeti küçük devletlerin pazarlık imkanlarını artırır. Bu rekabet ortamında küçük devletler rekabetçi büyük güçlerin varlığından faydalanarak riski dağıtma stratejisi izleyebilirler. Rekabetçi ortam küçük devletlerin hareket alanlarını daraltabilir. Büyük güçler arasındaki rekabetin sertleşmesi durumu küçük devletlerin otonomilerini sınırlandırabilir ve onlar bir tarafa tercihe zorlanabilirler. Tercih yaptıklarında ise diğer tarafın kızgınlığını üzerlerine çekebilirler. Bu bakımdan büyük güçler arasındaki rekabet düzeyi yapısal bir durum ortaya çıkartmakta ve küçük devletlerin dış politika seçenekleri üzerinde etkili olmaktadır.

3.4. Müdahaleci Değişken: İç Faktörler ve İç İstikrar Düzeyi

Bir devletin dış politikasının tamamen güç veya tehdit dağılımının yani bağımsız değişkenlerin bir yansıması olmadığı neoklasik realist yaklaşımın önemli bir

varsayımdır. Bu yaklaşıma göre dış politika davranışına söz konusu bağımsız değişkenleri bağlayan aktarma kemeri kusursuz ve mükemmel değildir. Sistemik baskılar ve fırsatlar birim düzeydeki müdahaleci değişkenler vasıtasıyla dönüştürülmekte ve değiştirilmektedir (Rose, 1998; Schweller, 2004). Hangi birim düzeyindeki değişkenlerin sistem düzeyindeki değişkenlere müdahale ettiği ve bu müdahalenin nasıl gerçekleştiği önemli bir sorudur. Ayrıca müdahaleci değişkenlerin dış politikayı dönüştürüp dönüştürmediği ve nasıl dönüştürdüğü sorusu da cevaplanmalıdır. Bu alt başlıkta bu soruları cevaplandırmak amacıyla literatürde dikkate alınan müdahaleci değişkenlerin neler olduğu ve nasıl işlediği incelenecektir. Devamında küçük devletler açısından daha çok geçerli olan müdahaleci değişkenlerin neler olduğu ve bu değişkenlerin onların dış politikalarını nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır.

Rose'a (1998: 157-160) göre neoklasik realistler birinci müdahaleci değişken olarak sistemik baskıları süzgeçten geçirmesi gereken karar vericilerin algılarını dikkate alırlar. Dış politikanın saf sistemik açıklaması, güç ve tehdit dağılımının karar vericiler tarafından doğru ve tam olarak kavrandığı ve bu kavramanın dış politikaya direkt aktarıldığını varsayar. Sistemin yapısı ve aktörlerin davranışı arasındaki bağlantı rasyonellik varsayımı tarafından oluşturulur ve bu varsayımla liderlerin veya karar vericilerin çevreleri tarafından empoze edilen teşvikler ve sınırlamalara yanıt vereceğini öngörürler. Buna karşın neoklasik realistlere göre bu şekildeki mekanik aktarım kemeri yanıltıcıdır. Pratikte kapasitelerin dış politika davranışına dönüştürülmesi kısa ve orta vadede pürüzlü ve değişkendir. Dış politikanın şekillenmesinde göreceli gücün belirsizliği ve politika yapıcısının güç ilişkilerindeki değişimi farklı yorumlaması etkili olmaktadır. Bu durum tehdit algılamalarını da değiştirmektedir. Christensen (1997: 65-66) devletlerin dış politikalarına ışık tutmak için güç dengesi konusundaki algılamaların ve yanlış algılamaların analize dahil edilmesi gerektiğini savunur. Ona göre liderler realist varsayımlara uygun düşünseler bile, kompleks bir çevrede sistemdeki kapasitelerin dağılımını ve/veya saldırı ve savunmanın etkinliğini yanlış okuyacaklardır. Bu yanlış okuma ve kaygılar tarafından yönlendirilen dış ve güvenlik politikalarına yol açacaktır. Ancak bu sonuç güç dengesi teorilerinin öngörülerinden farklı olacaktır. Neoklasik yazarlardan Lobell (2009: 63) de benzer argümanı savunur. Ona göre dış politika üzerindeki karar vericilerin tespit etme, değerlendirme, tahmin etme veya göreceli güç

dağılımındaki yapısal değişimleri hesaplama gibi problemler yükselen veya düşüşte olan güçler arasındaki fiili materyal kapasitelerin yanlış değerlendirilmesine yol açabilir. Devlet liderleri net güçteki değişimleri yanlış hesaplayabilirler.

Algılama hataları yanlış dış politika tercihlerine neden olabilir. Eğer liderler kapasitelerin dağılımını yanlış algıarlarsa bir çatışmada tarafsız kalmamaları gerekirken tarafsız kalabilirler, önemsiz tehditlere karşı aşırı tepki verebilirler veya bir savaşta yanlış tarafa destek olabilirler. Eğer liderler daha zayıf bir devleti daha güçlü değerlendirirse dengeleme yapmaktan ziyade o devletin peşinden gidebilirler. Benzer şekilde gücün siyasi elitler tarafından algılanması da önemlidir. Devlet liderleri uluslararası meselelerde birincil aktördür ve güçteki değişimleri algılamaları önemlidir. Devlet elitleri devlet gücünde göreceli bir artış algıladıklarında genişleme politikası izleyebilirler (Schweller, 2009: 336-337).

Neoklasik realistler tarafından dikkate alınan ikinci müdahaleci değişken, devlet gücü ve devletin toplumla ilişkisidir. Onlara göre göreceli gücün brüt olarak değerlendirilmesi yetersizdir, çünkü liderler bir ülkenin toplam materyal kaynaklarına kolayca erişemeyebilirler. Uluslararası güç analizleri toplumlarının kaynaklarını yönlendirmede ve kaynak almada hükümetin yeteneklerini dikkate almalıdır (Rose, 1998: 161). Bu nedenle devlet gücü, ulusal kapasiteler ile yönetenlerin davranışı arasında bir müdahaleci değişkendir. “Zakaria’ya (1998: 9) göre dış politika bir bütün olarak ulus tarafından yapılmaz ancak onun hükümeti tarafından yapılır. Devlet gücü ulusal gücün bir parçasıdır. Hükümet amaçları için toplumdan kaynak toplayabilir ve kaynak toplayabilme merkezi karar vericilerin amaçlarını başarabilmesini yansıtır” (aktaran Rose, 1998: 162). Benzer şekilde “Christensen (1996: 11, 13) ulusal siyasi güç kavramını kullanır ve bu kavramı devlet liderlerinin güvenlik politikaları için ulusun insan ve materyal kaynakları mobilize etmedeki yeteneği olarak tanımlar. Zakaria’nın devlet gücü kavramı gibi bu kavram da ulusun yüzleştiği uluslararası meydan okumalar ile bu meydan okumaların üstesinden gelebilmek için devlet tarafından benimsenen stratejiler arasında anahtar bir müdahaleci değişken olarak işlev görür” (aktaran Rose, 1998: 163).

Mastanduno, Lake ve Ikenberry (1989: 467-468) devlet davranışlarının iç ve uluslararası pozisyonları bakımından iki yüzü olduğunu savunurlar. Uluslararası yapı

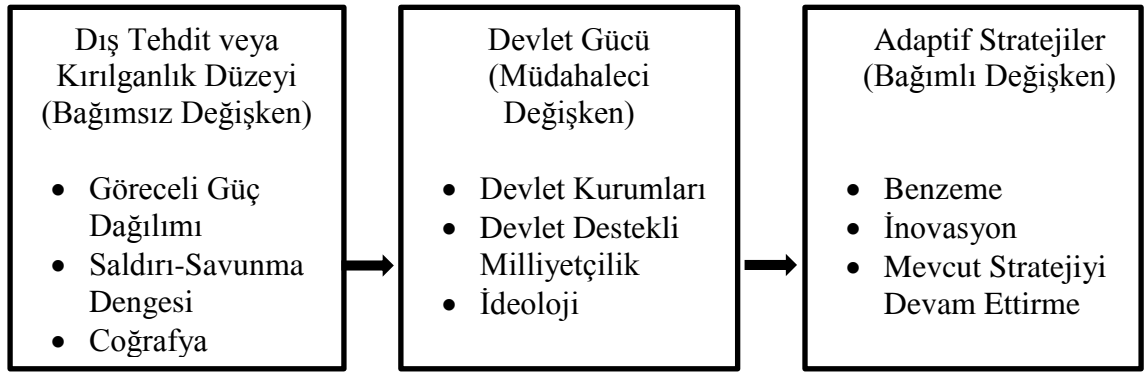
devletlerin davranışlarını etkileme yeteneği olarak güç veya kapasitelerin dağılımına işaret eder. Bu yönden devletler güçlü ve zayıf olarak sınıflandırılır. Benzer şekilde devlet-toplum ilişkisi bakımından toplumdaki özerk, merkezileşmiş devletlerle toplumsal gruplar tarafından sınırlandırılmış ve az merkezileşmiş devletler arasında yapısal farklılıklar vardır. Bu yapısal farklılıklara sahip devletlerin toplumu ve ekonomiyi şekillendirme kapasitelerinde önemli farklılıklar vardır. Bu iç yapısal farklılıklar devletin gücünü ve dolayısıyla dış politika davranışını etkilemektedir. Devlet-toplum ilişkileri bakımından merkezileşmemiş devletler özel taleplere direnmede veya sosyal grupların taleplerini etkilemede daha az yeteneklidir. Merkezileşmiş devletler ise hem sosyal güçlere karşı direnebilirler hem de toplum ve ekonomiyi politika amaçları doğrultusunda daha kolay şekillendirebilirler.

J.W. Taliaferro geliştirdiği neoklasik realist modelde müdahaleci değişken olarak devlet kurumları, devlet destekli milliyetçilik ve devletçi veya devletçi olmayan ideoloji tarafından belirlenen, devletin kaynakları mobilize etme ve kaynak toplamadaki göreceli yeteneği olarak devlet gücünü dikkate alır. Taliaferro'ya göre devlet kurumları, milliyetçilik ve ideoloji devlet gücünün düzeyini belirler. Devletin siyasi ve askeri kurumları devlet gücünün birinci bileşenidir (Taliaferro, 2006: 486-487). Devletin özellikle ekonomiye müdahale bakımından siyasi kurumları organize etme stratejileri devlet gücünün şimdiki ve gelecekteki düzeyini etkileyecektir. Mastanduno, Lake ve Ikenberry (1989: 462-463) devletlerin yaptıkları iç kurumsal stratejik tercihler arasında değiş tokuş olduğunu varsayarlar. Onlara göre güç ve zenginlik elde etmek için devletlerin elinde iki strateji vardır. Birincisi mobilizasyon stratejisidir. Bu stratejiyi benimseyen devletler ekonomik kaynakları harekete geçirme, ekonomik büyümeyi teşvik etme ve toplumun refahını iyileştirme amacıyla ekonomiye müdahale ederler. İkinci strateji devletin kurumlarını toplumdaki kaynak alma yönünde örgütlemesidir. Devlet vergilendirme, el koyma veya kamulaştırma yoluyla zenginliği güce dönüştürebilir. Bu şekilde devlet güdümünde bir ekonomi meydana gelir. Ancak iki strateji arasında bir değiş tokuş vardır. Mobilizasyon stratejisi zenginlik yaratır ve güce bir yatırımdır. Kaynak alma stratejisi ise güç yaratır ve zenginlik tüketir. Toplumdan direkt kaynak alma stratejisi uzun dönem ekonomik etkinliği azaltabilir. Çünkü yatırım yapılabilir zenginlik azaltılmıştır. Bu nedenle devletlerin güç elde etmek için yaptıkları iç kurumsal tercihler uzun dönem güç kapasitelerini belirleyecektir.

Taliaferro (2006: 491-493) devlet destekli milliyetçilik ve ideolojiyi devlet gücünün düzeyini etkileyen diğer bileşenler olarak görür. Ona göre devlet destekli milliyetçilik sosyal uyumu artırır ve bireylerin kendilerini devlet kimliğiyle tanımlamasını kolaylaştırır. Bu sayede ulusal güvenlik amaçları için toplumdaki kaynak toplama ve kaynakları mobilize etmede liderlerin çabaları kolaylaşır. Aynı şekilde elitler ve halkın devletin toplum ve ekonomideki rolü hakkındaki ortak fikirler anlamında ideoloji de liderlerin toplumdaki kaynak sağlama ve kaynakları mobilize etme yeteneklerini etkiler.

Tablo 8

Taliaferro'nun Neoklasik Realist Modeli

Kaynak: Taliaferro, 2006, s. 486.

Neoklasik realistler devlet toplum ilişkileri bağlamında üçüncü müdahaleci değişken olarak iç istikrar ve uyum düzeyini dikkate alırlar. İç istikrar devleti yönetme konusunda sosyal gruplar arasındaki rekabetin düzeyi, iç bölünmeler, iktidarların veya devleti yönetenlerin meşruiyet sorunları, alt grupların devlete bağlılık düzeyi gibi değişkenlerle ölçülmektedir. Bu değişkenler yapısal sınırlamalar ve fırsatlara uygun dış politika davranışının ortaya çıkmasını engelleyebilmektedir. Schweller'e (2004: 169-170) göre, devletlerin dengeleme davranışı üzerinde sistemik risk ve fırsatların yanında iç değişkenler de etkide bulunur. Schweller iç değişkenler olarak benimsenen politika üzerinde elitlerin görüş birliği içinde olup olmaması, hükümet ve rejim kırılganlığının derecesi, sosyal grupların ve elitlerin uyum düzeyini dikkate alır. Bu değişkenler devletlerin dengeleme davranışını ve gerektiğinde toplumdaki kaynak sağlama başarılarını etkilemektedir. İç politikada uyum ve istikrar problemleriyle yüzleşen

devletler, bir dış tehdide karşı yetersiz önlem almak veya eksik dengeleme yapmak durumunda kalabilirler³⁵.

Schweller (2004: 173-175) hükümet/rejim kırılabilirliği kavramını mevcut hükümetin iktidardan zamanından önce uzaklaştırılabileceği ihtimaline göre tanımlar. Mevcut yönetim elitleri ordu, rakip siyasal partiler veya diğer güçlü siyasal gruplardan gelen meydan okumalarla yüzleşir. Bu gruplar zamanından önce mevcut yönetimi iktidardan uzaklaştırmak için harekete geçebilirler. Rejim kırılabilirliği kavramı aynı zamanda yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkiyi yakalamaya çalışır. Bu ilişkide yönetim otoritesinin zora dayalı olup olmadığı, yönetimin meşruiyet derecesi, yönetimin halkın beklentilerini karşılayıp karşılamadığı, halktan destek bulup bulmadığı ve yönetimin halktan özerklik derecesi önemlidir. Çünkü bu olgular yönetimin etkin olup olmamasını ve dış güvenlik ve iç istikrarın birlikte başarılması yeteneğini etkiler. Hükümet/rejim kırılabilirliği sorunuyla yaşayan devlet liderleri, dış ve güvenlik politikalarını serbestçe seçemezler. Liderler yaptıkları dış politika tercihlerinin iç maliyetlerini dikkate almalıdırlar. Çünkü rejim kırılabilirliği meşruiyet eksikliğiyle ilişkili bir olgudur. Meşruiyet yokluğu ya da eksikliği liderlerin tehdidi dengelemek için ihtiyaç duyduğu kaynakların toplumdaki alınmasını zorlaştırmaktadır. Schweller'e göre rejim kırılabilirliği ve meşruiyet sorunlarıyla yüzleşen rejimlerin, dış tehditleri bertaraf etmek için iç kaynaklarla dengeleme yapmak yerine dış işbirliği arayışı içine girmeleri daha muhtemeldir. Çünkü dış işbirliği politikası, tehlikeli bir tehdidi dengelemek için daha düşük maliyetli ve hızlı bir stratejidir.

Rejim güvenliği veya iç istikrara yönelik ortaya çıkan iç tehditler, özellikle küçük, zayıf ve Üçüncü Dünya devletleri bağlamında bu devletlerin dış politika davranışlarına etki eden önemli müdahaleci iç değişkenlerdir. David'e (1991: 235-239) göre, Üçüncü Dünya devletlerinde liderlerin ve rejimlerin yüzleştiği iç tehditler ve bu tehditlerden kaynaklanan hayatta kalma sorunları bu devletlerin dış politika davranışlarını etkiler. İç tehditlerle ve hayatta kalma sorunlarıyla yüzleşen liderler, bu tehditleri bertaraf

---

³⁵ Schweller'e göre geleneksel realist bakış açısı dengelemenin daha yaygın olduğunu varsayar. Oysa yetersiz dengelemenin bir şekli olan peşine takılma veya gizlenme daha yaygındır. Schweller peşine takılma ve gizlenme gibi davranışlarının yanında sorumluluğu başkasına yükleme, uzaklaşma, bekleme, yatıştırma gibi dış politika davranışlarını da yetersiz dengeleme olarak değerlendirir ve bu davranışların temelinde ağırlıklı olarak iç siyasal süreçlerin bulunduğunu söyler. Bkz. Randall L. Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security*, 29.2, 2004, s. 165-166.

edebilmek için daha az tehdit oluşturan dış tehditlerle işbirliği yapabilirler. Çünkü iç tehditler daha yakındır ve birincil tehlike oluştururlar. Barnett ve Levy (1991: 370-378), Üçüncü Dünya ülkelerinin dış politika ve işbirliği davranışlarını iç istikrarı koruma ve iç ekonomi politik dengeleri gözetme endişeleri tarafından yönlendirdiğini savunurlar. Onlara göre güvenlik elde etmek için, dış destek alma ile iç kaynakları kullanma arasında bir değiş tokuş vardır. Mevcut iç dengeleri korumak amacıyla liderler, toplumdaki kaynak almak yerine, dış ittifaka yönelerek kaynak elde edebilirler. İç tehditlerin varlığı durumunda da liderler benzer strateji izleyerek tehditleri bertaraf etmeye çalışırlar. Çünkü iç kaynaklar kıttır ve bu kıt kaynakların güvenlik elde etmek için kullanılması, toplumsal zenginliği azaltacağından mevcut iç istikrarın bozulmasına ve sosyal problemlere neden olabilir. Harknett ve Vandenberg (1997: 113-125) de, devletlerin işbirliği davranışlarının dış tehditlerden ziyade iç tehditler tarafından yönlendirildiğini iddia ederler. Onlara göre rejim veya hükümet güvenliğine yönelik iç tehditlerle yüzleşen devletler, bu tehditleri bertaraf edebilmek için tehdit edici bir dış güçle işbirliği içine girebilirler. Özellikle rejim/hükümet güvenliğine yönelik yoğun iç tehditlerle yüzleşen küçük ve zayıf devletlerde, iç tehditlerin yönlendirdiği dış politika davranışları söz konusu olmaktadır.

Küçük devletlerin dış politikasını açıklamada birim düzeydeki hangi değişkenler müdahaleci değişken olarak dikkate alınmalıdır? Yukarıda birinci grup olarak sınıflandırdığımız müdahaleci değişken karar vericilerin algılarıdır. Güç veya tehdit dengesini veya bu dengelerdeki değişimleri yanlış değerlendiren karar vericiler hatalı dış politika izleyebilirler. Küçük devletlerin elitleri de güç ve tehditleri değerlendirirken algılama hataları yapabilir ve hatalı algılama onların dış politika kararlarını belirleyebilir. Özellikle büyük güçlerin çatışma alanlarında bulunan küçük devletler çatışan büyük güçler arasında tercih yapma veya tarafsız kalma gibi alternatif politika seçenekleri arasında yanlış algılamalardan kaynaklanan hatalı tercihler yapabilirler. Büyük güç kapasitelerinin küçük devlet liderleri tarafından hatalı algılanması kaybedecek tarafla ittifak kurmaya neden olabilir. Bu hatalı tercih küçük devletlerin hayatta kalmasını dahi tehlikeye atabilir.

Ancak küçük devletler bu şekilde hayatta kalmayı etkileyebilecek tercihlerle çok sık yüzleşmezler. Büyük güçlerin çatışması durumunda, bu çatışma hattına yakın küçük devletler bu durumla karşılaşabilirler. Normal koşullarda bulunan küçük devletler de

kısa vadede değerlendirme hataları yapabilirler. Ancak bu değerlendirme hatalarının maliyeti normal olmayan koşullara göre yüksek olmayabilir. Bu nedenle yanlış algılamaların küçük devletlerin dış politika yapımına müdahaleci değişken olarak alınması yeterli açıklama sağlamayabilir.

Neoklasik realistlerin dikkate aldıkları ikinci müdahaleci değişken olan devlet gücü kavramı devlet-toplum ilişkisinin dış politikaya etkisini yakalamaya çalışır. Devlet gücü ulusal güçten farklı olarak, liderlerin dış politika amaçları için toplumdan kaynak alabilme ve kaynakları mobilize etme yeteneği olarak tanımlanır (Zakaria, 1998; Taliaferro, 2006). Bu kaynaklar hem ekonomi hem de ordu için insan gücünü kapsar. Devlet gücü aslında iç dengeleme yeteneğini yansıtır. Küçük devletlerin ise iç dengeleme yetenekleri oldukça sınırdır. Küçük devletleri küçük yapan en önemli nitelik de bu yetersizliktir. Bu bakımdan müdahaleci değişken olarak devlet gücünün alınması küçük devletlerin dış politika davranışlarının açıklanmasında yeterli olmayabilir.

Yukarıda üçüncü müdahaleci değişken olarak incelenen iç istikrar unsuru özellikle küçük devletlerin dış politikalarının anlaşılmasında önemlidir. Küçük devletler, önceki bölümlerde yapılan tartışmalarda vurgulandığı gibi, kapasiteler bakımından hem iç hem de dış politikada diğer devletlere göre görece olarak daha kırılgandır. Bu kırılganlığın içe bakan yönü iç istikrar olgusudur. İç istikrar yukarıda değinildiği gibi devleti yönetme konusunda sosyal gruplar arasındaki rekabet düzeyi, iç bölünmeler ve çatışmalar, iktidarların veya devleti yönetenlerin meşruiyet sorunları, alt grupların devlete bağlılık düzeyi gibi değişkenlerle ölçülmekte ve işlevselleştirilmektedir. Bu değişkenler yapısal sınırlamalar ve fırsatlara uygun dış politika davranışının ortaya çıkmasını engelleyebilmektedir. Başka bir deyişle iç istikrar düzeyi uluslararası sistemin küçük devletlerin davranışları üzerindeki etkisine müdahil olmakta ve davranışların yönünü değiştirebilmektedir.

Küçük devletler rejim güvenliği, toprak bütünlüğü, ayrılıkçı hareketler, meşruiyet alanlarında yaşanan sorunlardan dolayı iç istikrar sorunlarına daha fazla maruz kalmaktadır. İç istikrar sorunları küçük devletleri normal ya da yapısalcı realistlerin öngördüğü yönde yani sistemik sınırlamalar ve fırsatlara uygun davranmaktan alıkoyabilmektedir. İç istikrar sorunları yapısal şartlarla dış politika davranışının arasına girmektedir. İç politikada nispeten daha istikrarlı küçük devletler de bulunmaktadır. İç

istikrara sahip küçük devletlerin yapısal şartlara uygun davranması daha muhtemeldir. Küçük devletlerin maruz kaldıkları sınırlı hareket alanı ve iç dengeleme yetersizlikleri onların dış desteğe daha fazla muhtaç etmektedir. Ancak bu devletler istikrarlı iç yapılara sahip olsalar da, alternatif dış politika kararları alma konusunda iç ekonomi politik sınırlamalarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Daha doğrusu iç ekonomi politik sınırlamalar nedeniyle uygulanacak alternatif politikalar arasında değiş tokuş söz konusudur.

Hükümet/rejim güvenliğine ya da toprak bütünlüğüne yönelik iç tehditlerin yol açtığı istikrarsızlıklar çeşitli düzeylerde ortaya çıkmaktadır. İç tehditlerin yoğunluğu, şiddeti ve dış güçlerle ilişkili olması istikrar düzeyini etkilemektedir. Ayrıca iç tehditleri bertaraf etmede devletin etkinliği de istikrar düzeyini etkileyen bir unsurdur. İç tehditler yoğun, şiddetli ve dış güçlerle ilişkili olduğu durumda *çok düşük istikrar düzeyinden* söz edilebilir. Bu durumda özellikle küçük devletlerin iç tehditlerle etkin bir şekilde mücadele etmeleri çok zordur. İç tehditlerin yoğunluğu, şiddeti ve dış güçlerle ilişkili olması devletlerin mücadele edebilecekleri düzeydeyse nispeten *düşük istikrardan* söz edilebilir. İç tehditlerin olmadığı ya da az olduğu, bertaraf edildiği, yatıştırıldığı ve dış güçlerle ilişkisinin azaltıldığı durumlarda *yüksek iç istikrarın* var olduğu söylenebilir. Söz konusu istikrar göstergeleri aynı zamanda küçük devletlerin iç tehditlerden kaynaklanan kırılganlık düzeyine ve dolayısıyla iç sınırlamalara ve fırsatlara gönderme yapmaktadır. Örneğin iç istikrar düzeyinin çok düşüklüğü, hükümet ve rejim güvenliğine yönelik iç tehditlerin hayati ve birincil olmasına yol açmaktadır. Küçük devlet liderleri de dış politikada bu sınırlamalara uygun davranmak zorunda kalmaktadırlar.

Küçük devletlerde rejim ya da hükümet güvenliğine yönelen tehditler çeşitli görünümde ortaya çıkmaktadır. Genellikle iç tehditler hükümet darbeleri, halk ayaklanmaları, isyanlar, ayrılıkçı hareketler ve iç çatışmalar şeklinde görülmektedir. Rejim güvenliğine yönelik iç tehditlerin büyük çoğunluğu, darbe şeklinde ortaya çıkmaktadır. David'e (1991: 238-239) göre, Üçüncü Dünya'daki devlet liderlerinin yüzlercesi darbeler yoluyla iktidardan uzaklaştırılmıştır. Miller ve Toritsyn'e (2005: 334-335) göre, liderliğin iktidarını ve hatta hayatta kalmasını tehlikeye atan suikast girişimleri, darbeler, şiddetli muhalefet hareketleri, iç savaşlar gibi iç tehdit tipleri,

Üçüncü Dünya ülkelerinin yanında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan küçük devletlerde de sık sık görülmektedir. İç tehditlerle yüzleşen küçük devlet liderleri bu tehditlere daha fazla ilgilenmek durumunda kalmışlardır. Bu durum onların dış politika davranışlarına yansımış ve söz konusu iç tehditleri bertaraf edebilmek için tehdit edici büyük güçlerle bile işbirliği yapmak zorunda kalmışlardır.

3.5. Analiz Çerçevesi

Neoklasik realist yaklaşımın nedensel öncelik verdiği ve bağımsız değişken olarak dikkate aldığı yapısal imkan ve sınırlamalar, büyük ve bölgesel güçlerin küçük devletlere yönelik politikalarıyla somutlaşmaktadır³⁶. Büyük güçlerin küçük devletlerin bulunduğu bölgeye yönelik tehdit edici, destekleyici veya rekabetçi politikaları küçük devletlerin dış politikalarını yapısal olarak etkilemektedir. *Tehdit edici büyük güç politikaları* küçük devletler açısından yapısal sınırlamalar üretir. Büyük güçlerin tehdit edici olup olmadığı, Walt'un (1988) önerdiği göstergelerin varlığına bakılarak anlaşılabilir. Walt'a göre bir büyük güç coğrafi olarak yakınsa, bu gücün saldırı kapasitesi yüksekse ve saldırgan niyetleri bulunuyorsa tehdit edici olacaktır. Bu tehdit küçük devletlerin hayatta kalmasına, güvenliğine veya iç istikrarına yönelebilir. Küçük devletler içsel olarak daha kırılgan ve geçirgen olduklarından tehdit edici büyük güçler, küçük devletlerin iç yapısına kolaylıkla nüfuz edebilmektedir. Eğer küçük devletler iç tehditlerle karşı karşıya kalmışsa, bu tehditler kolaylıkla dış tehditlerle ilişkili hale gelebilmektedir.

---

³⁶ Choi, bağımsız değişken olarak dış tehdit düzeyi ve ittifaka ulaşılabilirlik, müdahaleci değişken olarak rejim güvenliği değişkenlerini kullanarak neorealist bir yaklaşımla zayıf güçlerin büyük güçlere karşı izledikleri dış güvenlik stratejilerini incelemiştir. Ancak o bağımsız değişken olarak dikkate aldığı dış tehdit düzeyi ve ittifaka ulaşılabilirlik yapısal sınırlamaları ve teşvikleri kapsamakta yetersizdir. Küçük veya zayıf bir devletin yapısal şartları temelde büyük güçlerin tehdit edici, destekleyici ve boşluk bırakıcı politikaları oluşturmaktadır. Bu nedenle küçük devletlerin maruz kaldığı yapısal şartları daha geniş bir şekilde işlevselleştirmek onların dış politikalarının anlaşılmasında daha isabetli olacaktır. Yine müdahaleci değişken olarak sadece rejim güvenliği olgusunun dikkate alınması iç değişkenlerin işlevselleştirilmesi için yetersizdir. Küçük veya zayıf devletler rejim güvenliğinin yanında toprak bütünlüğü sorunu ile de karşı karşıya kalabilirler. Bu sorun ülke içindeki ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanabilir. Bu tehditler küçük devletlerde istikrarsız bir yapıya neden olur. Rejim güvenliğine yönelik iç tehditler rejimin hayatta kalmasına, toprak bütünlüğüne yönelik iç tehditler devletin hayatta kalmasına tehdit oluşturur. Bu nedenle rejim güvenliği ve toprak bütünlüğüne yönelik iç tehditlerin varlığı ve yokluğuna göre belirlenen iç istikrar durumu, küçük devletlerin dış politikasına etkisi anlamında daha kapsayıcıdır. Choi'nin çalışması için bakınız: Choi, Jong Kun, "A Neo-Classical Realist Account on External Security Behaviors of Weak Power towards Great Power: The US-Libya from 1977 to 1992", Korean Journal of International Relations, Sayı 47, No. 5, s. 81-112.

Büyük güç politikaları destekleyici nitelikte de olabilir. *Destekleyici büyük güç politikaları* küçük devletler açısından yapısal fırsatlar anlamına gelmektedir. Destekleyici büyük güç politikaları, Walt'un (1988) ittifaka ulaşılabilirlik kavramıyla anlattığı durumla da ilişkilidir. Walt'a göre, ittifaka ulaşma imkanı olan ikincil devletlerin bu fırsatı kullanarak dengeleme yapmaları daha muhtemeldir. Büyük güçler, küçük devletlerin yer aldığı bölge üzerinde rekabet ettiklerinde, *rekabetçi büyük güç politikaları* ortaya çıkmaktadır. Büyük güçler, küçük devletlerin yerleşik olduğu bölge üzerinde rekabet içinde olabilirler. Bu durum küçük devletler açısından hem fırsat hem de sınırlama getirebilir. Küçük devletler stratejik konumları gereğince büyük güçler için değerli bir müttefik olabilirler. Bu durumda küçük devletlerin pazarlık imkanları artmaktadır. Diğer yandan büyük güç rekabeti bazı durumlarda bölgedeki küçük devlet çıkarlarının feda edilmesiyle sonuçlanabilir. Bu durum küçük devletler için yapısal sınırlama anlamına gelmektedir.

Neoklasik realist yaklaşım birim düzeyinde birçok müdahaleci değişken dikkate almaktadır. Küçük devletler materyal kapasite yetersizliğinden dolayı dış politikada olduğu gibi iç politikada da tehditlere karşı kırılğan özellik taşırlar. Bu nedenle küçük devletlerin iç istikrarını ve dolayısıyla davranışlarını etkileyecek iç tehditlerin müdahaleci değişken olarak dikkate alınması daha isabetli olacaktır. Küçük devletlerde iç tehditler genellikle rejim ve hükümet güvenliğine veya devlet güvenliğine yönelik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tehditler özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde dış tehditlerden daha fazla görülmektedir.

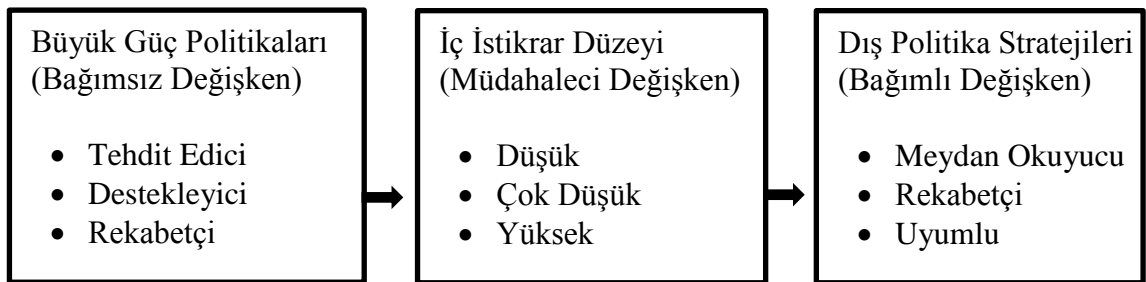
Küçük devletlerin yüzleştiği iç tehditler doğrudan hükümet, rejim veya devlet güvenliğine yöneldiğinden liderler ve yönetici elitler öncelikle bu yakın ve hayati tehdidi bertaraf etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu zorunluluk dış politika yapımını da etkilemektedir. Küçük devletlerde iç tehditlerin dış politika yapımına aktarım mekanizması, bu tehditlerin yoğunluğu, şiddeti ve dış güçlerle ilişkili olup olmamasına göre belirlenen iç istikrar düzeylerine bağlı olarak işlemektedir. İç tehditlerin yoğunluğu ve şiddeti yüksekse ve aynı zamanda bu tehditler dış güçlerle ilişkiliyse *çok düşük istikrar düzeyi* söz konusu olmaktadır. Çok düşük istikrar durumunda küçük devletler, kendi imkanlarıyla bu tehditlerin üstesinden gelemeyizler. Onlar, bu tehditleri dengelemek için dış yardıma dayanmak ve daha uyumlu dış politika izlemek zorunda

kalabilirler. Diğer yandan, iç tehditlerin nispeten daha az yoğun ve şiddetli, dış güçlerle daha az ilişkili olduğu durumda *düşük istikrar düzeyinden* söz edilebilir. Düşük istikrar içinde bulunan küçük devletler, iç tehditleri kendi imkanlarıyla dengeleme, iç tehditlerle ilişkili dış tehditlere karşı ise meydan okuyucu stratejisi izleyebilirler. İç tehditlerin yokluğu, azlığı ya da yatıştırıldığı durumlarda *yüksek iç istikrar düzeyinden* söz edilebilir. Yüksek iç istikrar yapısına sahip küçük devletler, iç politika bakımından daha az sınırlandıklarından dış politikada daha fazla hareket alanına sahip olurlar. Bu durumda küçük devletlerin uluslararası güç dağılımının gereklerine uygun ve daha rekabetçi davranacakları öngörülebilir.

Küçük devletler söz konusu büyük güç politikaları ve iç istikrar düzeyinin getirdiği sınırlılıklar ve fırsatlar içinde, söz konusu değişkenlerin neden olduğu belirli dış politika davranışları gösterirler. Bu şartlar altında küçük devletler meydan okuyucu, rekabetçi veya uyumlu dış politika stratejileri izleyebilirler. Küçük devletlerin söz konusu politika seçeneklerinden hangisini seçecekleri büyük güç politikalarına ve iç istikrar düzeylerine bağlıdır. Yukarıdaki tartışmalardan hareketle bağımsız, müdahaleci ve bağımlı değişkenleri ilişkilendirerek, neoklasik nedensel mekanizma içinde, küçük devlet dış politika analizi için aşağıdaki gibi bir analiz çerçevesi ve hipotezler elde edilebilir:

Tablo 9

Küçük Devlet Dış Politikası Analizi İçin Bir Çerçeve

H1: Büyük güç tehdidiyle yüzleşen, dış destek bulamayan veya rekabetçi büyük güç politikalarından faydalanamayan küçük bir devlet, düşük iç istikrar ortamında meydan okuyucu strateji izleyebilir. İç tehditlerin nispeten daha az yoğun ve şiddetli, dış güçlerle daha az ilişkili olduğu durumla yüzleşen küçük devletlerde düşük istikrar düzeyi söz konusudur. Bu düzeyde küçük devletler dış destek bulamamasalar veya büyük

güç rekabetinden faydalanmasalar bile iç tehditlerle kendi imkanlarıyla mücadele etme, iç tehditlerle ilişkili dış tehditlere karşı da meydan okuyucu davranabilirler.

H2: Büyük güç tehdidiyle yüzleşen, dış destek bulamayan veya rekabetçi büyük güç politikalarından faydalanamayan küçük bir devlet, çok düşük iç istikrar ortamında uyumlu strateji izleyebilir. İç tehditlerin yoğunluğu, şiddeti yüksekse ve bu tehditler dış güçlerle ilişkiliyse, küçük devletler açısından çok düşük istikrar düzeyi söz konusu olmaktadır. Çok düşük istikrar durumunda küçük devletler, kendi imkanlarıyla bu tehditlerin üstesinden gelemeyebilirler. Bu durum hükümetin, rejimin hatta devletin hayatta kalma sorununa yol açabilir. Küçük devletler iç tehditleri dengelemede başarısız olduklarında, iç tehditler daha hayati ve yakın tehdit haline gelmektedir. Bu durumla yüzleşen küçük devletler, dış destek bulamazlarsa ve büyük güç rekabetinden faydalanamazlarsa iç tehditle ilişkili dış tehdidi yatıştırmak ve bu sayede iç tehdidi dengelemek için dış tehdidin peşinden gitmek zorunda kalabilirler.

H3: Büyük güç tehdidiyle yüzleşmeyen küçük bir devlet, düşük veya çok düşük iç istikrar ortamında uyumlu strateji izleyebilir. Dış güçlerle ilişkili olmayan iç tehditlerle yüzleşen küçük devletler, iç tehditleri dengelemek için ihtiyaç duydukları dış desteği sağlamaya yönelik uyumlu dış politika stratejileri izlerler. Bu strateji Barnett ve Levy'nin (1991) öngörüsüne uymaktadır. Onlara göre iç tehditlerin varlığı ve materyal kaynakları iç tehditlere karşı kullanma gereksinimi nedeniyle liderler, dış ittifaka yönelerek dış kaynak desteği sağlamayı amaçlarlar. Küçük devletlerin izlediği bu stratejide müdahaleci değişken olarak iç istikrar düzeyinin etkisi daha belirleyici olmaktadır.

H4: Rekabetçi büyük güç politikalarından faydalanma imkanı bulunan küçük bir devlet, yüksek iç istikrar ortamında rekabetçi strateji izleyebilir. İstikrarlı iç yapılara sahip küçük devletler dış politikada daha özgür alan bulur. Bu durumdaki küçük devletler dış politika stratejileri oluştururken güç dağılımını ve büyük güçlerin politikalarını daha fazla dikkate alırlar. Büyük güçler küçük devletlerin bulunduğu bölge üzerinde rekabet ettiklerinde küçük devletler bu rekabet ortamından yararlanarak rekabetçi politika izleyebilirler ve daha fazla kazanç sağlamaya çalışabilirler. Bu sonuç neorealist argümana uygun düşmektedir ve bağımsız değişken küçük devlet dış politika stratejisini belirlemektedir.

H5: Büyük güç tehdidiyle yüzleşmeyen küçük bir devlet, yüksek iç istikrar ortamında rekabetçi veya uyumlu strateji izleyebilir. İç ve dış tehditlerin yokluğu küçük devletler için ideal bir durumdur. Bu durumda küçük devletler daha geniş hareket alanına sahip olurlar ve çok boyutlu, riskten kaçınma gibi rekabetçi dış politika stratejileri izleme imkanını bulurlar. Ancak küçük devletler önemli dış destek aldıklarında rekabetçi olmayan ve uyumlu olan stratejiler de izlerler. Bu stratejiler bedavacılık, sorunlardan uzak durma, gizlenme, geçiştirme şeklinde ortaya çıkabilir. Bu bakımdan yüksek iç istikrar ve dış tehdidin yokluğu küçük devletlere daha fazla hareket alanı sunduğundan, küçük devletler bu hareket alanı içinde rekabetçi veya uyumlu bir strateji benimserler. Ayrıca büyük güçler arasında rekabetçi politikaların varlığı durumunda da küçük devletler büyük güçler karşısında daha fazla pazarlık imkanı bulduklarından rekabetçi strateji izleyebilirler. Bu kapsamda küçük devletler büyük güç rekabeti ortamında bir tarafa katılmaktan ziyade riski dağıtma stratejisi izleyerek, rekabet içindeki büyük güçlerin her biriyle işbirliği içinde olabilirler.

H6: Büyük güç tehdidiyle yüzleşen küçük bir devlet, dış destek bulduğu veya rekabetçi büyük güç politikalarından faydalandığı durumlarda iç istikrar düzeyine bağlı olmaksızın meydan okuyucu strateji izleyebilir. Küçük devletler önemli bir dış tehditle yüzleştiklerinde eğer dış destek bulurlarsa tehditlere karşı meydan okuyucu strateji izlerler. Dış destek durumunda küçük devletlerin tehditleri dengeleme ve hayatta kalma şansları artmış olacaktır. Küçük devletler bu imkanı değerlendirmek isteyeceklerdir. Bu öngörü neorealist yaklaşımın argümanlarına uymaktadır. Neorealist yaklaşıma göre küçük devletler güç bakımından zayıf olduklarından ancak dış destek bulduklarında dengeleme stratejisi izlerler.

Elde edilen bu hipotezler sonraki bölümde örnek olay metodu kullanılarak sınanacaktır. Detaylı örnek olay incelemesi metodu, bağımsız ve müdahaleci değişkenlerin nasıl işlediğini görmek, bu değişkenlerin dış politika davranışını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak ve hipotezleri sınamak için kullanılacaktır. Bu kapsamda örnek olay incelemesinde bağımsız değişken olarak büyük güçlerin politikaları, müdahaleci değişken olarak iç istikrar düzeyini belirleyen iç tehditler incelenecek ve devamında bu değişkenlerin dış politikaya etkisi gösterilmeye çalışılacaktır. Sonrasında ise bu çıktıların yukarıda ortaya konan hipotezleri doğrulayıp doğrulamadığı tartışılacaktır.

BÖLÜM 4: GÜRCİSTAN VE TUNUS DIŞ POLİTİKASI

4.1. Gürcistan Dış Politikası (1991-2003)

4.1.1. Küçük Bir Devlet Olarak Gürcistan

Birinci bölümde küçük devletler, GSYH ve askeri harcama kriterlerine göre komşu veya bölge devletlerine göre görece alt sıralarda bulunan ve iç yapısı görece daha kırılğan olan bir devlet olarak tanımlanmıştı. Güney Kafkasya bölgesinde bulunan Gürcistan, GSYH ve askeri harcama kriterlerine göre komşu veya bölge devletlerine göre küçük bir devlettir. Karadeniz'e kıyısı bulunan Gürcistan kuzeyinde Rusya, batısında Azerbaycan, güneyinde Ermenistan ve Türkiye'ye komşudur. Gürcistan'ın komşu ülkelere ve küresel güç ABD'ye göre güç dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 10

Güney Kafkasya Bölgesinde Güç Dengesi

DEVLETLER	GSYH*	ASKERİ HARCAMA**
ABD	18.624.475	611.186
Rusya	1.283.162	69.245
Türkiye	863.711	14.803
İran	418.976	12.685
Azerbaycan	37.847	1.379
Gürcistan	14.378	315
Ermenistan	10.572	431

Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database, www.sipri.org, 05.04.2018; World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org>, 05.04.2018.

* Milyon Dolar, 2016.

**Milyon Dolar, 2016.

Tabloda görüldüğü gibi GSYH ve askeri harcama kriterleri bakımından Gürcistan, diğer devletlere göre güç dağılımı bakımından Azerbaycan ve Ermenistan'la birlikte alt sıralarda yer almaktadır. Söz konusu kriterler bakımından Gürcistan ile Rusya arasında büyük bir fark vardır. Bu fark küresel güç ABD arasında ise çok daha büyük boyuttadır. Bu açıdan Gürcistan, hem bölgesel hem de küresel güç dağılımı bakımından küçük bir devlettir. Örneğin Rusya 2016 yılında 1 trilyon 283 milyar dolar GSYH üretirken Gürcistan ise sadece 14 milyar dolar civarında GSYH üretmektedir. Yine askeri

kapasitenin bir göstergesi olarak, Rusya 2016 yılında 69 milyar dolar civarında askeri harcama yaparken, Gürcistan ise yıllık 315 milyon dolar askeri harcama yapmıştır.

Gürcistan küçük devletlerin karakteristik özelliklerini de taşır. Güç dağılımı bakımından küçük bir devlet olan Gürcistan, yüzleştiği iç tehditler nedeniyle aynı zamanda zayıf bir devlettir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde bağımsız olan ülke, bağımsızlıktan sonra birçok iç tehditle yüzleşmiştir. Abhazya ve Güney Osetya gibi ayrılıkçı bölgelerden kaynaklanan toprak bütünlüğü problemi ile halk ayaklanmaları, darbeler ve devrimler yoluyla iktidar değişimlerinden kaynaklanan rejim/hükümet güvenliği problemleriyle yüzleşmiştir. Bu sorunlar hem güç bakımından hem de iç istikrar bakımından Gürcistan'ı daha da zayıflatmıştır.

Gürcistan güvenlik ve ekonomi alanında dışarıya bağımlı bir ülkedir. Ülke güvenlik alanında askeri kapasite yetersizliğinden dolayı kendi güvenliğini tek başına sağlamaktan uzaktır. Güvenliğini sağlamak için büyük güçlere veya uluslararası ittifaklara dayanmak zorundadır. Gürcistan ekonomi alanında da bağımlı bir ülkedir. Ekonomik bağımlılığın bir ölçüsü olan dış ticaret/GSYH oranına bakıldığında, dış ticaret hacmi Gürcistan ekonomisinin yaklaşık %103'ünü oluşturmaktadır³⁷.

Gürcistan ayrıca küçük devletlerin karakteristik özelliklerinden olan sınırlı etki ve çıkar alanına sahiptir. Etki çıkar alanı materyal kapasite yetersizliği, zayıflık ve bağımlılıktan kaynaklanan problemlerden dolayı komşu devletlerle sınırlıdır. Özellikle Gürcistan bu problemlerden dolayı etki uygulayan değil, etki uygulanan ülke konumundadır.

4.1.2. Bağımsız Değişken: Büyük Güç Politikaları

Yukarıda ortaya konduğu gibi tehdit edici, destekleyici ve rekabetçi şekilde işleyen büyük güç politikaları, küçük devletlerin dış politika davranışlarını sınırlandıran veya onlara fırsat sunan en temel yapısal koşulları oluşturmaktadır. Bu kapsamda küçük bir devlet olan Gürcistan'ın dış politikasının bağımsız değişkeni olarak, hem komşu hem de büyük güç olan Rusya'nın Gürcistan politikası ile küresel bir güç olan ve tüm bölgeleri etkileme kapasitesine sahip olan ABD'nin Gürcistan politikası incelenecektir.

---

³⁷ Detaylı bilgi için bkz. World Bank, "Trade (% of GDP)", <https://data.worldbank.org/indicator>, 07.04.2018.

Rusya'nın Gürcistan Politikası

Çağdaş Rusya-Gürcistan ilişkilerinin temeli 18. yüzyılın sonlarına kadar gider. Güney Kafkasya ve Gürcistan bu dönemde Osmanlı Devleti, İran ve Rusya Çarlığı arasındaki güç rekabetinin alanıydı. Bu güç mücadelesi ortamında bağımsızlığını korumayı başaramayan Gürcistan, Rusya'nın koruyuculuğu altına girmeyi tercih etti. 1783 yılında Gürcü Krallığı ile Rus İmparatorluğu arasında imzalanan anlaşma ile Rus Çarlığı'nın Gürcistan üzerindeki egemenliği kabul edildi. Bu anlaşma kapsamında Gürcü Krallığı dış ilişkilerde bağımsız hareket edemeyecekti. Buna karşın Rus Çarlığı da Gürcü Krallığı'nı dış tehditlere karşı krallığı koruyacağını taahhüt etti. Ancak Rusya anlaşmaya uymayarak 1801 yılında Gürcü Krallığı'nı ortadan kaldırdı ve topraklarını ilhak etti (Mikaberidze, 2007: 326-327; Berdzenişvili ve Canaşia, 2000: 292-293).

Bu tarihten sonra uzun süre Rus Çarlığı egemenliği altında kalan Gürcistan, 1917 Bolşevik Devrimi ile Çarlık rejiminin yıkılmasıyla bağımsızlık için fırsat bulmuş oldu. 1918 yılında Gürcistan Ulusal Konseyi bağımsızlık deklarasyonunu kabul etti ve ilk Gürcistan cumhuriyeti kuruldu. Ancak bağımsızlık kısa sürdü ve 1921 yılında Gürcistan, Bolşevik ordusu tarafından işgal edildi (Mikaberidze, 2007: 203-206). İşgalden hemen sonra Şubat 1921'de Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Bu süreçte Gürcistan bünyesinde Temmuz 1921'de Acaristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Aralık 1921'de Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Nisan 1922'de Güney Osetya Özerk Bölgesi oluşturuldu. Mart 1922'de Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Azerbaycan ve Ermenistan'ın da içinde yer aldığı Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti bünyesine alındı. 1936 yılında bu yapının dağıtılmasıyla Gürcistan, Sovyetler Birliği'nin kurucu cumhuriyeti statüsünü elde etti (Mikaberidze, 2007: 325, 632). Sovyetler Birliği egemenliği altında Gürcistan içinde oluşturulan bu özerk yapılar, birliğin dağılmasıyla yeniden bağımsız olan Gürcistan'ın yüzleştiği toprak bütünlüğü probleminin temellerini oluşturmuştur.

1970'lerden sonra Gürcistan'da Sovyetler Birliği'ne karşı milliyetçi ulusal özgürlük hareketi gelişmeye başladı. İlk başlarda Gürcü dili ve kültürel hakların korunmasına odaklanan bu hareket, 1980'lerin sonlarından birliğin dağılma sürecine girmesiyle birlikte bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne yönelik çabalarını artırdı. 4 Nisan 1989'dan sonra tam bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün sağlanmasına yönelik olarak Gürcü

milliyetçilerin öncülüğünde gösteriler yapıldı. Göstericilere 9 Nisan 1989'da Sovyet birliklerinin müdahalesi sonucu 21 kişi öldü (Mikaberidze, 2007: 44-46). Ağacan'a (2011: 58-59) göre, 9 Nisan olayları Gürcistan milli bağımsızlık hareketinin radikalleşmesi ve bağımsızlık sürecinin Rus karşıtı niteliğinin gelişmesine yol açmıştır. Bu bakımdan dağılma sürecinde Sovyetler Birliği'nin Gürcistan'ın bağımsızlık kazanma çabalarına karşı takındığı tutum, Gürcistan'ın Rusya'yı tehdit olarak görmeye başlamasında etkili olmuştur.

Rusya açısından bakıldığında, 1990'lı yılların başlarında Rus dış politikası yön bakımından belirsizlik ve bocalama dönemine girmiştir. Rusya, Sovyetler Birliği'nin devamı olarak ortaya çıkmıştır. Dağılma sürecinin getirdiği sıkıntılar, ekonomik zorluklar ve belirsizlikler Rusya'nın yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerle olan ilişkilerini belirlemiştir. Bu dönemde Rusya'nın etrafındaki yeni ortaya çıkmış devletlerle ilişkilerini belirleyen temel etken, Batıcılar ve Avrasyacılar arasında Rusya'nın yönünün ne olması gerektiği üzerindeki tartışmadır. Başkan Boris Yeltsin ve dışişleri bakanı Andrei Kozyrev bu dönemde Batıcılık düşüncesini benimsemişlerdi. Bu düşünceye göre Rusya Batı'ya aittir, Batı'nın bir parçası olmalıdır ve gelişmesi için Batı'yı taklit etmelidir (Brzezinski, 1998: 91). Rusya'nın bu dönemde Batıcılık yaklaşımını benimsemesinde temel etken ekonomide yaşanan çöküntüdür. Ekonomiyi düzleşme çıkartmak için Batı kurumlarına entegre olma ve Batılı gelişme formunu benimseme eğilimi hakimdi. Ekonomik yaklaşım ve Batıcılık, bu dönemde Rus dış politikasını belirlemeye başladı. Dışişleri bakanı Kozyrev'e göre ülkenin büyüklüğü imparatorluğun ölçeğiyle değil, insanların refah seviyesine göre belirlenir (Cornell, 2001: 326).

Rusya'da egemen olmaya başlayan Batıcılık yaklaşımı, çevre bölge ve ülkelere yönelik politikaları etkilemeye başladı. 1990'lı yılların ilk yarısındaki Rus dış politikası Kafkasya bakımından Rusya'nın önceliklerinin değişimi olarak yorumlandı ve bölgede güç boşluğu meydana getirdi (Cornell, 2001: 327). Devlet başkanı Yeltsin, Kasım 1990'da yaptığı bir konuşmada Rusya dış politikasının yönü ve yeni devletlerle ilişkiler bakımından ipuçlarını vermiştir: "Rusya bir çeşit yeni imparatorluğun merkezi olma özlemleri duymamaktadır. Rusya böyle bir rolün kötülüğünü başkalarından daha iyi bilmektedir, zira Rusya bu rolü uzun bir zaman oynamıştı. O bundan ne kazanmıştır?"

Ruslar bunun sonucunda daha mı özgür olmuşlardır? Daha mı müreffeh daha mı mutlu olmuşlardır? Tarih bize başka halkları yöneten bir halkın mutlu olamayacağını öğretmiştir” (Brzezinski, 1998: 91).

Bu belirsizlik ve yön tartışması Rusya'nın Gürcistan politikasını 1993 yılı sonuna kadar etkilemiştir. Alieva'ya (2000: 5) göre, Sovyet sonrası dönemde Rusya dış politikası formüle edilmemişti ve yeni ulusal güvenlik konsepti belirlenmemişti. İç politikada kurumlar arasında rekabet ve siyasi mücadeleler vardı. Sovyet döneminden miras kalan araçlardan dolayı bölgedeki durumu etkileme kapasitesine sahip olan Rus ordusu bu ortamda başat bir unsur olarak öne çıktı. Rusya iç politikadaki Batı yanlısı ve Avrasyacılar arasındaki tartışmalara karşın, Kafkasya'daki Rusya'nın çıkarları üzerinde bir uzlaşma vardı.

Rusya'nın Kafkasya'daki çıkarları üzerindeki uzlaşma, bölgedeki çatışmaların artması ve bu çatışmaların kendi toprakları içindeki Kuzey Kafkasya'ya yayılma ihtimali nedeniyle daha da arttı. Rusya açısından Güney Kafkasya'da yaşanan istikrarsızlık Kuzey Kafkasya'da güvensizlik üretiyordu. Gürcistan bağımsızlığı kazandıktan hemen sonra ayrılıkçı bölgeler olan Abhazya ve Güney Osetya ile şiddetli savaş içine girdi. Abhazlar ve Osetler aynı zamanda Rusya sınırları içindeki Kuzey Kafkasya halklarına komşuydular ve onlarla akrabalık bağları vardı. Kuzey Kafkasya halklarının Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelere yönelik sert politikasına gösterdikleri reaksiyon, Gürcistan'daki çatışmaların Rusya'ya sıçrama ihtimalini artırmaktaydı. Örneğin Rusya Federasyonu'na bağlı Adige Cumhuriyeti, Gürcistan güçlerinin Abhazya'dan çekilmemesi durumunda silahlı gönüllüleri bölgeye göndermekle tehdit etti. Bu nedenle Rusya bölgedeki çatışmaların Kuzey Kafkasya'ya yayılmasını önlemek amacıyla bu çatışmaları yaşadığı yerle sınırlandırmaya yönelik politika izledi (Lynch, 2000: 133).

Rusya bu dönemde, Gürcistan'daki istikrarsızlık ve çatışmaların kendi topraklarına yayılmasını önleme çabasının bir parçası olarak Gürcistan'ın istikrarını ve toprak bütünlüğünü destekledi. Rusya dışişleri bakanı Kozyrev'e göre Rusya, Güney Kafkasya'da bir istikrar kalesi olarak güçlü bir Gürcistan'a ihtiyaç duymaktadır. Kozyrev ayrılıkçı hareketlere emsal olmasını engellemek için Abhazya'nın Gürcistan içinde kalması gerektiğini savundu. Aynı zamanda Rusya çatışma ve istikrarsızlığı

Rusya'nın içine yayılmasını engellemek amacıyla 15 Mart 1993 tarihinde Rus hükümeti Kuzey Kafkasya sınır bölgesi oluşturdu (Lynch, 2000: 135).

Bu yaklaşıma karşın, Rusya'nın iç politikasındaki kurumlar arası görüş farklılıkları dış politikada ve uygulamada davranış farklılıklarına neden oluyordu. Lynch'e (2000: 136-137) göre, Rus dışişleri ile askeri kanat arasında Güney Kafkasya ve Gürcistan politikasında yaklaşım farklılıkları vardı. Rus dışişleri bu dönemde Gürcistan'ı istikrarını desteklemek için çatışma çözümü çabası içindeyken, buna karşın askeri kanat bölgedeki çatışmaları Rusya'nın Güney Kafkasya'daki pozisyonunu ve Gürcistan'daki çıkarlarını güvence altına almak için bir fırsat olarak görme eğilimindeydi. Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Pavel Grachev, 1993 yılı başlarında bölgeyi ziyareti sırasında yaptığı açıklamada bu yaklaşımı doğruladı: "Bunun stratejik olarak Rus silahlı kuvvetler için önemli bir bölge olduğu söyleyeceğim. Biz burada belirli stratejik çıkarlara sahibiz ve birliklerimizin kalmasını garanti etmek için her önlemi almalıyız. Aksi takdirde biz Karadeniz'i kaybedeceğiz" (Lynch, 2000: 137). Bu yaklaşıma sahip olan Rus askeri kanadı açıkça Gürcistan'da askeri varlığı sürdürmeyi amaçladı. Bu kapsamda Rus ordusu, Rusya'nın taleplerini kabul etmesi yönünde Gürcistan hükümetini zorlamak için, Gürcistan'ın maruz kaldığı iç çatışmalarda aktif rol oynamaya çalıştı.

Rusya'nın Gürcistan'ın iç çatışmalarında askeri olarak aktif rol almaya çalışması iki ülke askeri birliklerini zaman zaman karşı karşıya getirdi. Ağustos 1992'de başlayan ve Gürcistan'ın yenilgisiyle sonuçlanan Gürcü-Abhaz savaşı sırasında Abhazya'da bulunan Rus hava kuvvetleri zaman zaman Gürcistan mevzilerine hava saldırısı gerçekleştirdi. Ayrıca Rusya, Gürcü-Abhaz savaşında bilinçli pasif bir tutum takınarak savaşın Abhazların lehine dönmesine katkıda bulundu. Rusya, sınırları içinde bulunan Kuzey Kafkasya'dan Gürcistan'a giden gönüllülerin Abhazları desteklemek için savaşa katılmasını engellemedi, ağır silahların Abhazya'dan çekilmesinde kayıtsız kaldı ve Abhaz saldırısına karşı yaptırım uygulamadı (Lynch, 2000: 137-138). Ülkenin diğer çatışma alanı olan Güney Osetya sorununda da Gürcistan, Rusya'yı çatışmaları büyütme ve Osetleri desteklemekle suçladı. Bazı Rus yetkililer de Güney Osetya'nın Rusya'ya bağlanmasının tanınması yönünde açıklamalar yaptılar. Bu yetkililer "Rusya, vatandaşlarına karşı işlenen suç eylemlerinden onları korumak için acil önlemler almak

için hazırır” diyerek Güney Osetyalıların Rus vatandaşı olduklarını ima ettiler (Cornell, 2001: 336). Onlara göre Gürcistan Rusya’nın taleplerine boyun eğmezse Rusya Güney Osetya’yı kendine bağlamak için kendisini zorlayacaktır. Gürcistan’ın Abhazya ve Güney Osetya ile yaşadığı savaşıardan sonra yapılan ateşkes anlaşmalarından sonra Gürcistan ile çatışma bölgeleri olan Abhazya ve Güney Osetya sınırı boyunca Rusya öncülüğünde barışı koruma güçleri yerleştirildi. Bu durum ayrılıkçı bölgelerin fiili bağımsızlığı anlamına geliyordu. Rus askeri birlikleri barışı koruma amacıyla Gürcistan topraklarına yerleşmiş oldu. Rusya’nın askeri birliklerinin çatışma bölgelerine yerleşmesi Gürcistan’ın toprak bütünlüğüne büyük darbe vurdu ve Gürcistan ayrılıkçı bölgeler üzerindeki hakimiyetini de kaybetmiş oldu (Cornell, 2001: 336).

Lynch’e (2000: 134-136) göre, 1992 yılı sonundan 1993 yılı sonuna kadar Rusya’nın Gürcistan politikası ödül ve ceza yaklaşımı şeklinde ortaya çıktı. Kuzey Kafkasya’daki bağımsızlığı cesaretlendirebileceği kaygısıyla bağımsız Abhazya’nın yaratılması reddedildi. Rus dışişleri Gürcistan devlet başkanı Şevardnadze’nin pozisyonunu zayıflatmak istemiyordu. Böyle bir tutum Gürcistan’da Rusya karşıtı bir liderin ortaya çıkmasına neden olabilirdi. Şevardnadze içerdeki milliyetçi baskıları dengelemeye çalışan bir liderdi. O Gürcistan’ın Rusya ile uyumlu çalışmasına ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. Rus dışişleri ayrıca çatışmaların barışçı çözümünü destekleyici girişimlerde bulundu. Dışişleri bakanı Kozyrev, Mayıs 1993’te yapılan ateşkes anlaşmasının bozulmasından sonra yeni görüşmeleri organize etti. Bu görüşmeler 27 Temmuz 1993 tarihinde Soçi Anlaşması ile sonuçlandı. Bu ateşkes, askeri birliklerin ve çatışma bölgesinden ağır silahların çekilmesi için bir zemin hazırladı.

1993 yılının sonlarından itibaren Rusya’nın çevre ülkelerine yönelik dış politikası değişmeye başladı. Bu değişimde Batıcılık eğiliminin Rusya’nın ekonomik alandaki düşüşünü önleyememiş olmasının payı büyüktür. Batılılaşmış bir Rusya yaratmada hükümetin başarısızlığı muhafazakar ve milliyetçi güçlerin dış politika yapım sürecinde etkili olmaya başlamasına neden oldu. Bu güçler güvenlik ve istihbarat bürokrasisinden oluşuyordu. Rus dış politika yapımına etki etmeye başlayan muhafazakar ve Yeni Avrasyacı okul temsilcilerine göre Batı, Rusya’nın dostu değildi. Onlara göre Rusya’nın dönüşüm başarısı, dünyadaki rolünün restore edilmesine bağlıdır. Batıcılık eğilimi ve

akabinde Ortadoğu, Asya ve yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerin ihmali tavizkar politikalarıdır ve reddedilmelidir (Cornell, 2001: 328-329).

Brzezinski'ye (1998: 93-95) göre bu değişimin temelinde NATO'nun doğuya eski Sovyetler Birliği ekti alanına doğru genişleme çabaları ve ABD'nin bu genişleme çabalarına duyduğu istek vardı. Rusya, NATO'nun genişlemesi fikrine karşı çıktı. Rus ordusu içindeki bazı kesimler NATO genişlemesini, ABD'nin yönettiği düşman bir ittifakın Rusya'ya karşı ilerlemesi olarak gördüler. Bu kesimler NATO genişlemesinin ABD'nin etki alanını genişletme arzusu tarafından yönlendirildiğini düşünüyorlardı. Ayrıca Batı'nın yeni bağımsız Sovyet sonrası devletlerin bağımsızlığını güçlendirme çabalarına destek vermesi, Rusya'da Batıcılık fikrinin güç kaybetmesine neden olan diğer bir faktör oldu.

Bu koşullar altında Avrasyacı dünya görüşünün güçlenmesi ve Batıcı görüşün zayıflaması, hükümetin dış politika yapımını etkilemeye başladı. Başkan Yeltsin, 1993 yılının sonlarından itibaren daha iddialı ve revizyonist dış politikaya yöneldi ve Kasım 1993'te yeni bir Rus askeri doktrinini imzaladı. Doktrin, Rusya'nın güvenliğine olan tehditleri tanımladı. Doktrinde Rusya'nın sınırlarına yakın yerel savaşların çıkması, kendisine karşı askeri ittifakların genişlemesi, dış ülkelerdeki Rus vatandaşlarının ayrımcılığa uğraması tehditler olarak sayıldı. Ayrıca doktrin Rusya'ya direkt olarak sınır olan bölgelerin istikrarına özel önem ayırdı (Cornell, 2001: 329-330). Bu doktrinle Rusya ayrıca BDT ile siyasi ve askeri bağlantıları güçlendirmeyi amaçladı. Rusya'ya göre BDT içinde ortak bir askeri komuta yaratılmalıydı. BDT üyesi devletlerin askeri güçleri biçimsel bir anlaşmayla birbirine bağlanmalıydı. BDT'nin dış sınırları merkezi kontrol içinde olmalıydı. Ayrıca Rus güçleri BDT içinde her türlü barışı koruma faaliyetlerinde belirleyici bir konumda olmalıydı. Aynı zamanda BDT içinde ortak bir dış politika olmalıydı (Brzezinski, 1998: 98-99)

Kohen'e (1993) göre, Batı yanlısı politikanın terk edilmesi anlamına gelen ve "yakın çevre" doktrinini olarak adlandırılan söz konusu askeri doktrinle Rusya, eskiden SSCB'ye dahil olan ve çoğu BDT içinde yer alan cumhuriyetleri yakın çevresi olarak tanımladı ve bu ülkelere askeri müdahalede bulunmak veya barış misyonlarını üstlenmek hakkını kendisinde görmeye başladı. Yani Rusya kendisine karşı bir tehdit gördüğünde bu yeni ülkelere karşı askeri eylemlerde bulunabilecekti. Doktrin en önemli yanı Rusya'nın

kendisini eski SSCB'nin tek varisi sayıp yakın çevresini kendi nüfuz alanı içine almasıydı.

Yeni dış politika anlayışı ve yakın çevre doktrini çerçevesinde, Rusya'nın Güney Kafkasya'ya olan yaklaşımı daha belirgin olmaya başladı. Cornell'e göre (2001: 331-332), Güney Kafkasya Rusya'nın kendisini kırılğan hissettiği bir bölgedir. Bölge, Rus sınırları içindeki Kuzey Kafkasya ile sınırdır ve dış güçlerin Rusya'yı bu bölge üzerinden istikrarsızlaştırıcı etkilerine açık bir konumdadır. Dahası Rusya için Güney Kafkasya, Rus Kuzey Kafkasya'sı ile İslam dünyası ve Ortadoğu arasında hem tampon hem de köprü konumundadır. Güney Kafkasya aynı zamanda Rusya açısından önemli ekonomik çıkar bölgesidir. Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğalgaz kaynaklarının uluslararası piyasalara transfer edilmesinde bölgenin jeopolitik ve jeoekonomik önemi bulunmaktadır. Güney Kafkasya ayrıca, Batı'nın Orta Asya'ya geçiş kanalıdır. Bölge, Rusya tarafından kontrol edildiğinde kendisi için hayati önemde olan yerde Batı etkisini kontrol edebilecektir.

Rusya bu dönemde başlangıçta ekonomik işlevleri ağır basan BDT'nin siyasi ve askeri yönünün yakın çevre doktrini çerçevesinde geliştirilmesi politikası izledi. Eylül 1995'te Başkan Yeltsin, Rusya'nın hedeflerini ortaya koyan ve BDT'ye yönelik Rus politikası hakkında bir belge yayımladı. Bu belgede Rus politikası "Rusya'nın BDT'ye yönelik politikasının esas hedefi, dünya topluluğundaki hak ettikleri yerlerini talep etme yeteneğinde, ekonomik ve toplumsal olarak bütünleşmiş bir devletler topluluğu yaratmak... Birlik sonrası alanın topraklarında yeni bir devletlerarası siyasi ve ekonomik sistemin oluşturulmasında Rusya'yı lider güç olarak sağlamlaştırmak" şeklinde formüle edildi (Brzezinski, 1998: 98). Rusya'nın dış politikada yakın çevre doktrinini benimsemesine paralel olarak, 1993 yılının sonundan itibaren Hazar enerji kaynakları ve bu kaynakların transfer edilmesi meselesi Rusya için daha büyük önem arz etmeye başladı. Özellikle Hazar enerji kaynaklarının transfer rotaları Rusya için hayati önemdeki bölgelerden geçiyordu. Alieva'ya (2000: 7) göre, Rusya bu enerji transit bölgesinde yer alan Güney Kafkasya devletleri üzerinde etkisini artırmak için ayrılıkçı bölgeleri ve Rus yanlısı muhalefeti destekleme, darbeler, petrol sözleşmelerine karşı diplomatik baskı, alternatif boru hatlarının güvenliğini zayıflatma gibi araçları

kullandı. Bu sayede Rusya ABD gibi rakiplerinin bölgeye nüfuz etmesinin önüne geçmeye çalıştı.

Bu politika değişikliği Rusya-Gürcistan ilişkilerine de yansdı. 1993 yılının sonlarına doğru Rusya-Gürcistan ve Abhazya-Rusya ilişkilerinde bir değişim meydana geldi. Rusya, Gürcistan'la yaptığı pazarlık neticesinde Abhazya'ya aktif destek vermeyi durdurmayı kabul etti. Rusya ayrıca 1993 yılının sonunda Şevardnadze'ye karşı iktidar mücadelesini silahlı kalkışma aşamasına getiren ilk başkan Zviad Gamsahurdiya taraftarları olan Zviadistlere karşı Gürcü kuvvetlerini destekledi. Rusya politikasındaki bu değişimin karşılığında Şevardnadze, BDT ve onun kolektif güvenlik yapılarına katılmayı kabul etti. Ayrıca Rusya'ya Gürcistan'da bulunan dört askeri üssün muhafazası izni verildi. Bunun yanında Tiflis, Türkiye sınırlarında Rus askerilerinin görev yapmasını kabul etti (Lynch, 2000: 138-139). Bu gelişmeler Rusya'nın yakın çevre politikasının Gürcistan üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Rusya'nın da desteklediği ayrılıkçı hareketlere karşı mücadeledeki başarısızlık, Gürcistan'ın Rusya'ya yönelik politikasını değiştirdi. Rusya bu sayede Gürcistan'a daha önce kabul ettiremediği istekleri kabul ettirmiş oldu.

Gürcistan-Rusya yakınlaşması Şubat 1994'te imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile doruğa ulaştı. Bu anlaşmayla Rusya ve Gürcistan arasında kapsamlı siyasi, ekonomik ve askeri işbirliği süreci başladı³⁸. Gürcistan-Rusya arasındaki olumlu seyir 1990'ların ortalarından itibaren değişmeye başladı. İki ülke ilişkileri 1997 yılının başlarından itibaren yeniden kötüleşmeye başladı. Şevardnadze açıkça Rusya-Gürcistan ilişkilerinde hayal kırıklığının başladığını ifade etti. Ona göre, Rusya Gürcistan'a karşı Abhazya'daki belirli yükümlülükleri yerine getirmede başarılı olamadı. Stratejik işbirliği hem askeri üslerin konuşlanmasını hem de ülkenin toprak bütünlüğünün restorasyonunu içeriyordu. Şevardnadze'nin Rusya'dan beklentisi Gürcistan silahlı gücünün güçlendirilmesi ve Gürcistan'ın topraksal entegrasyonun restore edilmesine

---

³⁸ 1994 yılında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Rusya, Güney Kafkasya'daki askeri gücünü sağlamlaştırma, ortak bir hava savunma sistemi yaratma, Gürcistan'ın dış sınırlarını ortak koruma konularına odaklandı. Askeri ilişkiler ikili düzeyde oldukça gelişti. 1994 ve 1996 yılları arasında Rusya, yine bu anlaşma kapsamında Transkafkasya'daki askeri üslerin muhafazası, ortak bir savunma sistemi ve sınırların ortak korunması konularında çabalarını artırdı. Diğer yandan Rusya Gürcistan'la işbirliğinin karşılığı olarak Rusya Gürcistan hükümeti ile bir anlaşma imzalaması için Abhaz yetkilileri üzerinde baskı uyguladı. 1993 yılının sonlarında Rus hükümeti Abhazya'ya yaptırım kararı aldı. Daha detaylı bilgi için bkz. Dov Lynch, **Russian Peacekeeping Strategies in the CIS: the cases of Moldova, Georgia and Tajikistan**, London: Macmillan Press, 2000, s. 139-141.

yardımcı olunması yönündeydi (Lynch, 2000: 143). Bu beklentilerin gerçekleşmemesi iki ülke ilişkilerinin tekrar gerginleşmesine neden oldu.

1 Ocak 2000 tarihinde Rusya devlet başkanı olan Vladimir Putin döneminde Rus dış politikası Günay Kafkasya ve Gürcistan açısından daha belirgin olmaya başlamıştır. Putin'in devlet başkanı olmasının hemen sonra benimsenen ulusal güvenlik konsepti yeni dış politikanın ipuçlarını vermiştir. 2000 yılında yayımlanan ulusal güvenlik konsepti belgesinde Rusya, kendisini dünyanın büyük ülkelerinden biri olarak tanımlamıştır. Belgede, Rusya'nın uluslararası alandaki büyük güç pozisyonunun güçlendirilmesi ulusal çıkar olarak görülmüştür. Ayrıca belgede dünyada Rusya'nın siyasi, ekonomik ve askeri etkisinin zayıflatılması; rakip siyasi-askeri ittifakların güçlenmesi, özellikle NATO'nun doğuya genişlemesi; BDT'deki entegrasyon süreçlerinin zayıflığı; BDT üyesi devletlerin ve Rusya'nın sınırlarına yakın çatışmaların başlaması ve artması; Rusya'nın sınırlarına yakın büyük askeri birlik ve yabancı askeri üslerin varlığı gibi gelişmeler tehdit olarak görülmüştür³⁹.

Rusya'nın 2000 ve 2009 yıllarında yayımlanan ulusal güvenlik belgelerini inceleyen Hasan Basri Yalçın'a (2017: 291-293) göre Rusya, güvenlik yöntemi olarak saldırgan davranış kalıplarını benimsemektedir. Belgelerde Rusya'nın var olanı savunmak için önleyici ve saldırgan tavırlar takınması gerektiği dile getirilmektedir. Bu çerçevede dış politika alanında çok taraflı yönetim, Rus vatandaşlarının yurt dışındaki çıkarlarının korunması, BDT ile ilişkilerin geliştirilmesi, barışı koruma ve çatışma çözümü eylemlerine destek verilmesi gibi hırslı ve özellikle yakın çevrede kontrolü artırmaya yönelik yöntemler önerilmektedir. Askeri alanda da benzer bir yaklaşım benimsenmektedir. Ordu gerektiğinde ülke dışı operasyonlara da hazır olmalı ve barışı koruma aktivitelerine katılabilmelidir. Askeri güvenliği sağlamak için Rusya, BDT ülkeleriyle askeri işbirliğini artırmalıdır. Rusya ayrıca uygun şartlarda stratejik olarak önemli bölgelerde askeri varlığını gösterebilecek durumda olmalıdır. Özellikle BDT içinde etkinliğin artırılması ve önemli stratejik bölgelerde askeri olarak var olunması gibi yöntemler Rusya'nın saldırgan bir yöntem izleyeceğini göstermektedir.

---

³⁹ Daha detaylı inceleme için bkz. National Security Concept of the Russian Federation, www.mid.ru, 2000.

2000 yılı sonrasında Rusya'nın Gürcistan politikası ulusal güvenlik ve dış politika konseptleri çerçevesinde şekillenmiştir. Putin döneminde Rusya, BDT ülkelerine yönelik daha hegemonik ilişki kurmaya yönelmiştir. Bu çerçevede Rusya, Gürcistan ilişkilerinde de daha sert tutum izlemeye başladı. Gürcistan'ın bu dönemdeki NATO'ya üye olma isteğini sürekli dillendirmesi ve girişimlerini artırması, Çeçen savaşında Şevardnadze'nin Moskova'nın taleplerine destek vermemesi iki ülke ilişkilerinin gerilmesine neden oldu. Bu dönemden sonra Rusya, daha önce Gürcistan'la yaptığı işbirliği nedeniyle Abhazya ve Güney Osetya'ya yönelik olarak uyguladığı izolasyonist politikasını değiştirdi. Bu kapsamda Rusya, 2000 yılından itibaren Abhazya ve Güney Osetya vatandaşlarına vatandaşlık hakkı verirken, Gürcistan'a vize uygulamaya başladı (Abushov, 2009: 198-199).

Bu bakımdan, Rusya'nın Gürcistan politikasının tehdit edici nitelikte olduğu söylenebilir. Gürcistan'a coğrafi yakınlığı bulunan Rusya'nın askeri gücü ve ofansif kabiliyetleri oldukça büyüktür. Bu unsurların yanında Rusya'nın politika ve davranışları Gürcistan tarafınca yüksek derecede tehdit olarak algılanmıştır.

ABD'nin Gürcistan Politikası

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından 1990'lı yılların ortalarına kadar, ABD'nin Rusya ve Güney Kafkasya ülkelerine yönelik politikası temelde dağılma süreci, belirsizlikler ve Rusya'nın durumuna göre şekillenmiştir. Cornell'e (2001: 358-363) göre, 1991-1994 arası dönemde ABD'nin bölgeye yönelik politikası tutarsızlık ve "önce-Rusya" yaklaşımı ile betimlenebilir. Bu dönem yeni bağımsızlığını kazanmış Güney Kafkasya devletlerine yönelik Amerikan çıkarlarının zayıf olduğu ve bölgeye yönelik belirlenmiş bir politikanın olmadığı bir sürece rastlar. Ayrıca ABD, bölgeyi Rus çıkar alanı olarak görüyordu. Bu dönemde ABD'nin temel odak noktası Rusya'nın ekonomik reformlarının, demokratikleşme ve liberalleşme adımlarının desteklenmesiydi. Bu nedenle ABD yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerdeki reformları desteklese de aktif bir politika izlemedi. ABD'nin yeni devletlere yönelik desteği, bu devletlerin daha çok bağımsızlıklarının tanınması, piyasa ekonomisine ve demokrasiye geçişin teşviki, uluslararası kurumlara entegrasyonun kolaylaştırılması ve bölgesel işbirliği için cesaretlendirmesini içeriyordu. Ancak, bu dönemdeki ABD'nin temel çıkarı Rusya'nın piyasa ekonomisine ve demokrasiye geçmesi ile Sovyetler Birliği'nden kalan nükleer

silahların yayılmasını önlemektir. Dolayısıyla ABD'nin Güney Kafkasya bölgesine yönelik politikası temelde Rusya'nın durumunu dikkate almaya dayanıyordu.

ABD-Gürcistan ilişkileri de Amerika'nın "önce Rusya" politikası çerçevesinde şekillendi. 1990'lı yılların ilk dönemlerinde, Rusya'nın demokratik reform yapma isteği ve liberal yaklaşımları benimsemesi nedeniyle ABD Rusya'yı partner olarak kabul etti. Bu nedenle ABD bölgede direkt bir rol üstlenmek yerine bölgedeki çatışma yönetiminde öncü rol oynamada Rusya'ya izin vermeyi, Rusya'yı hoş görmeyi benimsedi. Bu politikaya paralel olarak ABD, Gürcistan ile ilişkileri başlangıçta nispeten yavaş kurdu. ABD, Gürcistan'da içinde Rus askerlerinin de olduğu barışı koruma gücünün konuşlanmasını destekledi. Gürcü-Abhaz çatışması bittiğinde ABD, siyasi bir çözüm için Rusya ve BM çabalarını destekledi (Khelashvili ve Macfarlane, 2010: 111-112). Gürcistan tarafı ise ABD'den bağımsızlığın güçlendirilmesi ve toprak bütünlüğünün sağlanması noktasında daha fazla destek bekliyordu. Ancak ABD'nin Rusya'yı önceleyen politikası nedeniyle beklediği desteği bulamadı.

1990'lı yılların ikinci yarısından sonra ABD bölgeye stratejik olarak ilgi göstermeye başladı. Amerikan dış politika yapıcılarını, bu dönemden sonra Orta Asya ve Transkafkasya bölgesini ABD için stratejik olarak hayati bir bölge olarak görmeye başladılar. Kafkasya ve Orta Asya bölgesindeki enerji kaynaklarının kaynak çeşitliliği bakımından önemini ABD çıkarı haline gelmesi, politika değişikliğinin nedeni olarak gösterilmektedir (Cornell, 2001: 367). Bölgenin ekonomik açıdan önemi 1990'lı yılların ortalarından sonra daha çok fark edilmeye başlandı. Bölge, ABD çıkarları açısından petrol ve doğalgaz kaynakları ve rotaları için önemli bir kaynak ve güzergah olarak değerlendirildi. Hazar havzasındaki petrol ve doğalgaz kaynaklarına erişim ve Rusya topraklarını baypas edecek transit rotalarında Amerikan çıkarları bu dönemden sonra belirgin hale gelmeye başladı. Ayrıca bu dönemde büyük Amerikan enerji şirketleri, Hazar havzası petrol ve gaz üretiminde ve transit rotalarında önemli haklar elde etmişlerdi. Bu şirketler lobi vasıtasıyla Amerikan çıkarlarının belirlenmesinde etkili oldular. Bu şirketlerin pay sahibi oldukları transit rotaları bakımından Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı gibi Rusya topraklarını baypas eden rotalardır. Dolayısıyla enerji sektörünün ABD ile Gürcistan

arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli çıkarları vardı (Khelashvili ve Macfarlane, 2010: 109).

ABD'nin 1990'lı yılların ortalarından itibaren "önce Rusya" politikasını terk etmeye başlamasının diğer bir nedeni, Rusya'nın yakın çevre doktrini benimseyerek Batı'dan uzaklaşma eğilimi içine girmesidir. ABD bu dönemden itibaren Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya üzerinde tekrar hegemonya kurmasını önlemeye çalıştı. Rusya ise güney çevresini, kendi özel etki alanı olarak muhafaza etmeyi ulusal çıkar olarak değerlendiriyordu. Bu nedenle bölgede Rusya ve ABD politikaları çatışmaya başladı. Rusya'daki bazı uzmanlar yeni bağımsızlıklarını kazanmış devletlerle ABD arasındaki askeri anlaşmalardan şüphe duymaya başladı. Onlara göre ABD'nin amacı bölgede Rusya'nın etkisini zayıflatmak veya bölgeden çıkarmaktır. ABD ile Ukrayna (1993), Azerbaycan (1997), Kazakistan (1997) ve Gürcistan (1998) arasında imzalanan askeri anlaşmalar bu eğilimin göstergeleri olarak değerlendirildi. Ayrıca ABD'nin bölge devletlerine askeri eğitim verme, silah sağlama ve uzman gönderme gibi eylemleri, Rusya tarafında Rusya'nın bölgedeki çıkarlarına zarar verme amacı taşıdığı şeklinde algılandı (Cornell, 2001: 371-372).

NATO genişlemesi, NATO'nun yeni güvenlik tanımlamaları, Rusya'nın NATO genişlemesine karşı aldığı tutum, ABD'nin bölgeye yönelik politikalarını etkilemiştir. NATO'nun üye devletlerin topraklarını savunma amacından kitle imha silahlarının yayılması, enerji güvenliği, uluslararası terörizm, kitlesel şiddet ve saldırgan davranışlar gibi yeni tehditlere karşı NATO topraklarının ötesinde mücadele etme amacına evrilmesi sürecinden sonra, Kafkasya bölgesi de stratejik amaçlara dahil edildi. Bölge ülkeleri NATO'nun Barış için Ortaklık (BİO) programına katıldılar. NATO bu dönemde hem bölgeyi batı ekonomisine entegre etme ve çoğulcu kurumların gelişmesini destekleme hem de bölgedeki problemlere çözüm yolu bulmayı amaçlıyordu. Aslında NATO, BİO programı ile onların ordularına NATO standartlarını benimsetmeye çalışıyordu. Gürcistan'a bu kapsamda askeri eğitimler verildi, askeri araç hibeleri yapıldı. ABD'nin amacı NATO vasıtasıyla bölge ülkelerinin caydırıcılığını artırmak ve ABD'ye bağlılık oluşturmaktı (Cornell, 2001: 376). Başka bir deyişle ABD, Güney Kafkasya bölgesinde tampon alanlar oluşturmayı amaçladı ve bu yönde adımlar attı.

Tampon alanlar hem Rusya'yı sınırlandıracak hem de enerji rotalarının güvenliğini sağlayacaktı.

Gürcistan'ın Batı güvenlik kurumlarıyla ilişkilerinin artmasının yanında, ABD ve Gürcistan arasındaki ikili ilişkiler de gelişmeye başladı. Bu ilişkiler ekonomik yardımların yanında siyasi ve askeri destekleri de kapsıyordu. ABD, eski Sovyet Cumhuriyetlere yönelik olarak çıkardığı Özgürlüklere Destek Kanunu çerçevesinde 1998 yılında Gürcistan'a 92 milyon dolar civarında ekonomik yardımda bulundu (Ağacan, 2011: 96). Siyasi destek kapsamında da ABD, Gürcistan'daki Rus üslerinin çekilmesi yönünde çaba gösterdi. Bu çaba 1999 AGİT İstanbul Deklarasyonu'nda doruğa ulaştı. Rusya 2001 yılına kadar Vaziani, Gudauta üslerinden çekilmeyi kabul etti. Buna ek olarak ABD, Barış için Ortaklık vasıtasıyla bölge devletlerinin NATO'ya bağlılıklarının geliştirmesini destekledi (Khelashvili ve Macfarlane, 2010: 113-114). İki ülke arasında güvenlik alanında da ilişkiler geliştirildi. Mart 1998'de iki ülke arasında Askeri ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma kapsamında ABD Gürcistan'a askeri eğitim ve ekipman desteği vermeye başladı (Ağacan, 2011: 97).

George W. Bush yönetimi de bir önceki yönetimden miras alınan bölgeye yönelik politika çizgisini sürdürdü. Bush yönetiminin bölgeye yönelik yaklaşımı, ayrıca, 11 Eylül saldırıları ve sonrasında benimsenen terörle savaş konseptine göre şekillendi. Özellikle 2. Çeçen Savaşı'nın Gürcistan'ın Pankisi Vadisi'ne⁴⁰ yayılması ve Çeçen isyancıların Afgan savaşçılarla ve El-Kaide ile bağlantılı olduğunu düşünen ABD, terörizm operasyonlarına hazırlık için Gürcistan güçlerine eğitim ve teçhizat desteği sağladı (Khelashvili ve Macfarlane, 2010: 114). Bu destek daha ileri boyuta taşınarak Mayıs 2002'den itibaren Gürcü askerilerinin eğitilmesi amacıyla Gürcistan Eğitim ve Donanım Programı başlatıldı (Ağacan, 2011: 97). İki ülke askeri ilişkilerin 11 Eylül sonrasında geliştiğinin diğer bir kanıtı Gürcistan'ın Afganistan operasyonu sırasında ABD'ye hava sahası ve hava alanlarını kullanımını teklif etmesi ve Irak'a askeri birlik göndermesidir (Mikaberidze, 2007: 296-297).

---

⁴⁰ Pankisi Vadisi Gürcistan'ın Çeçenistan sınırında bulunan bir bölgedir. Bölgede Çeçen etnik gruba mensup Kistler yaşamaktadır. 2. Rus-Çeçen savaşında savaştan kaçan çok sayıda mülteci Gürcistan sınırını geçerek bu bölgeye yerleşmiştir. Rusya bu vadiye çok sayıda Çeçen eğitim kampının olduğunu ve Gürcü hükümetinin Çeçen savaşçılara destek verdiğini iddia ederek bölgeye müdahale için meşru müdafaa hakkı olduğunu ileri sürmüştür. Bu nedenle Rusya bu bölgeyi zaman zaman bombalamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Kamil Ağacan, "Gürcistan: Çok Milletli Yapıda Devlet İnşa Sürecinin Öyküsü", Der. Cavid Veliev ve Araz Aslanlı, **Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Müdahaleler ve Enerji**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s. 96-97.

ABD'nin Gürcistan'a yönelik politikasının niteliği, özellikle 1990'ların ortalarından itibaren destekleyici olduğu söylenebilir. ABD bu dönemden sonra 1990'ların başında benimsediği önce Rusya politikasını terk ederek, bölge ülkelerinin bağımsızlığını daha fazla desteklemeye başladı. Bu destek 11 Eylül saldırılarından sonra benimsenen terörle savaş konsepti kapsamında daha da artmıştır.

4.1.3. Müdahaleci Değişken: Gürcistan'ın İç İstikrar Durumu

Bağımsızlıktan sonra ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanan iç tehditler, Gürcistan'ın iç istikrarını belirleyen en önemli unsur olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde Gürcistan içinde oluşturulan etnik özerk yapılar, birliğin dağılması ve Gürcistan'ın bağımsızlığı sırasında ayrılıkçı arayışlar içine girdiler. Bu arayışlar ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlama çabaları iç çatışmalara ve savaflara neden oldu. Bu iç çatışma ve savaş durumu Gürcistan'ın istikrar yapısını ve dış politikasını büyük oranda belirlemiştir. Gürcistan toprak bütünlüğüne yönelik iç tehditlerin yanı sıra hükümet/rejim güvenliğine yönelik tehditlerle de yüzleşmiştir. Bu dönemde gerçekleşen hükümet değişimleri normal yöntemlerden ziyade darbeler, isyanlar, halk ayaklanmaları sonucunda gerçekleşti. Gürcistan'ın yüzleştiği hükümet güvenliğine yönelik tehditler de iç istikrarı ve dış politika davranışlarını etkileyen nitelik taşımıştır.

Toprak Bütünlüğüne Yönelik Tehditler

Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecine girmesiyle Gürcistan, bağımsızlık çabalarını artırdı. Gürcistan'ın bağımsızlık adımları, aynı zamanda etnik temelli özerk yapıları da harekete geçirdi. Sovyetler Birliği döneminde Gürcistan içinde oluşturulan etnik temelli özerk yapılar olan Abhazya ve Güney Osetya, bu süreçte etnik milliyetçiliğe dayalı ayrılıkçı eylemlere giriştiler (Nodia, 2005: 44-45). Kuzey Kafkasya halklarına yakın akraba olan Abhazlar ve Osetler⁴¹, kendilerini Gürcistan ulus-devlet projesinin dışında gördüler. Gürcüler ve diğer etnik gruplar arasındaki ulus-devlet inşasına yönelik yaklaşım farklılıkları, iç çatışma ve savaşların ortaya çıkmasına yol açtı (Nodia, 2005:

⁴¹ Osetlerin büyük çoğunluğu Rusya'da özerk birim olan Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti'nde yaşar. Abhazlar da diğer Kuzey Kafkasya halklarına yakındır. Her iki halk da kendilerini Gürcülerden farklı görür: "Biz Gürcü değiliz ve yalnızca işgal edilmiş topraklarda yaşayan kadim bir halkız. Gürcüler ve diğer gruplar bu topraklardaki misafirlerdir. Yaşadığımız bu topraklar Gürcü toprağı değildir ve bu nedenle Gürcistan'dan ayrılmalıdır. Kuzey Kafkasya halklarıyla birleşmek en büyük amacımızdır". Detaylı bilgi için bkz. Ghia Nodia, "Georgia: Dimensions of Insecurity", Der. Bruno Coppieters ve Robert Legvold, **Statehood and Security: Georgia after the Rose Revolution**, London: The MIT Press, 2005, s. 50-51.

50-51). Taraflar arasındaki yaşanan çatışmalar sonrasında özerk yapılar fiilen bağımsız duruma geldi ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğü problemi çözümsüz kaldı.

Gürcistan'ın kuzeybatısında yer alan ve Rusya ile sınırı bulunan Abhazya Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan'ın yüzleştiği en büyük ayrılıkçı hareket olmuştur. Abhazlar Rusya sınırları içindeki Kuzey Kafkasya halklarıyla akraba olduklarından kendilerini Gürcü ulusal kimliği dışında görmektedirler. Yaşadıkları topraklarda kadim halk olduklarını ileri süren Abhazlar, Gürcistan hakimiyetinden çıkarak, Rusya topraklarındaki Kuzey Kafkasya'ya katılmayı arzulamaktadırlar (Nodia, 2005). Tarihsel süreç içerisinde bazı dönemlerde Gürcü hakimiyetine giren Abhazlar, Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında siyasi birim olarak tanınma ve bağımsızlık elde etme çabası içinde olmuştur. 1918 yılında Gürcistan ve Abhazya yönetimleri arasında imzalanan bir anlaşmayla Abhazya'nın siyasi sınırları belirlendi ve özerklik statüsü kabul edildi (Oğan, 2011: 197-198). 1921 yılında Sovyetler Birliği'nin Gürcistan'ı işgal etmesinden sonra Abhazya, birlik anlaşması⁴² imzalayarak Gürcistan'a katıldı. Ancak Abhazya'nın anlaşmalı cumhuriyet statüsü Sovyetler Birliği'nin desteğiyle 1931 yılında özerk cumhuriyet statüsüne indirildi. Abhazlar bu dönemden sonra eski statülerinin geri verilmesi çabası içine girdiler (Ağacan, 2011: 83; Tuna, 1998: 24-25). Abhazya'nın statüsündeki bu değişiklikler Abhazya ile Gürcistan arasındaki güvensizliğin temelini oluşturdu. İki taraf arasında bu güvensizlikten kaynaklanan gerilim, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıktı.

Gürcistan'ın bağımsızlık sürecine girmesinden sonra Abhazya da Gürcistan'dan ayrılma yönünde adımlar atmaya başladı. Abhazya, 1990 yılında, kendi kaderini belirleme hakkına sahip egemen bir cumhuriyet olduğunu ilan etti. Yine Abhazya yönetimi mevcut anayasayı yürürlükten kaldırarak özerklik öncesi ve birlik anlaşmasına göre hazırlanan 1925 anayasasını yürürlüğe koydu. Bu adımlar Gürcistan yönetimi tarafından bağımsızlık ilanı olarak değerlendirildi. Bu gelişmeler sonrasında Gürcistan ordusu, 1992 yılının Ağustos ayında Abhazya'ya girdi. İki taraf arasında yaklaşık bir yıl kadar

---

⁴² Bu birlik anlaşmasına göre Abhazya dışişlerini, sınırların korunmasını ve gümrük işlerini Gürcistan'a bırakırken yasama ve yürütme yetkilerini kendisinde toplamıştır. Bu kapsamda Abhazya, 1925 yılında ilk anayasasını kabul etmiştir. Böylece Abhazya sınırları ve statüsü belli, kendi organları olan bir cumhuriyet niteliğine kavuşmuştur. Bu statünün kendi egemenliğini ilan etme hakkını da içerdiği savunulmaktadır. Ayrıca bkz. Araz Aslanlı, "Bölgesel ve Küresel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu", Karadeniz Araştırmaları, Sayı 5, 2005, s. 119-126; Rahmi Tuna, *Abhazya Devlet midir?*, İstanbul: Kafkas Abhazya Kültür Derneği Yayınları, 1998, s. 24-25.

devam eden çatışmalardan sonra, Gürcistan Abhazya'dan çekilmek zorunda kaldı. (Ağacan, 2011: 84; Oğan, 2011: 202-205). İki taraf arasında BM, AGİT ve Rusya arabuluculuğunda ateşkes anlaşması imzalandı. Ateşkes anlaşmasından sonra Rus askerlerinden oluşan barışı koruma gücü bölgeye yerleştirildi. Gürcistan'ın Abhazya'ya karşı başlattığı savaşı kaybetmesi, ateşkes anlaşmasından sonra bölgeye Rus askerlerinden oluşan barışı koruma gücünün yerleştirilmesi Abhazya'nın fiilen bağımsız bir duruma gelmesine yol açtı. Bu dönemden sonra sorunun çözümüne yönelik çabalar sonuçsuz kaldı ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğü büyük zarar gördü.

Abhazya'nın bağımsızlık yönündeki adımlarına karşı Gürcistan'ın bu dönemde aldığı askeri önlemlerin başarısız olması, ülkenin iç istikrar yapısına verdiği zarar büyük olmuştur. Bu başarısızlık ve diğer iç tehdit unsurlarının harekete geçmesiyle Gürcistan, devlet olarak çökme aşamasına gelmiş ve başarısız devlet olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Gürcistan bu süreçte ayrılıkçı hareketlere karşı dış destek almadan mücadele etmeye çalışmıştır. Gürcistan ayrıca bu dönemde Rusya'yı ayrılıkçı hareketlere destek vermekle suçlamış ve Rusya'yı yatıştırma politikasından uzak durmuştur. Ancak, Gürcistan iç dengeleme politikasındaki başarısızlık sonrasında dış politikada değişikliğe gitmiş ve Rusya'yı yatıştırma politikası izlemeye başlamıştır.

Gürcistan'ın iç istikrarına ve toprak bütünlüğüne tehdit oluşturan diğer ayrılıkçı problem Güney Osetya'da yaşanan sorundur. Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkması sonrasında Güney Osetya, Gürcistan hakimiyeti altına girmiştir. Osetya'nın diğer parçası olan Kuzey Osetya ise Sovyetler Birliği sınırları içinde kalmıştır. Bu süreçte Güney Osetya, Sovyetler Birliği'nin desteğiyle Gürcistan içerisinde özerk bölge statüsü elde etmeyi başarmıştır. Bu destekle özerklik statüsü elde eden Osetlerle Gürcüler arasındaki anlaşmazlığın temelinde Osetlerin yerleşik oldukları toprakların tarihsel olarak kime ait olduğu meselesi bulunmaktadır. Gürcüler bu bölgeyi tarihsel anavatanlarının bir parçası olarak görürken, Osetler ise bu toprakların kendi vatanları olduğunu ileri sürerler (Kantarıcı, 2011: 239-241). Gürcüler ve Osetler arasındaki bu anlaşmazlık Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra sorun olarak ortaya çıkmış ve sıcak çatışmalara kadar evrilmiştir.

Gürcistan'ın bağımsızlık sürecine girmesiyle Osetler de Rusya sınırları içinde bulunan Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti'ne katılma taleplerini gündeme getirmeye başladılar.

Güney Osetya bu kapsamda 1989 yılında özerklik statülerinin yükseltilmesi talebinde bulundu ve ayrıca statülerini özerk cumhuriyet olarak değiştirdi. Güney Osetya yönetimi ayrıca Sovyetler Birliği'ne katılma kararı aldı. Gürcistan bu girişimlere sert karşılık verdi ve Güney Osetya'nın özerklik statüsünü tamamen kaldırdı. Gürcistan ayrıca 1991 yılında Güney Osetya'ya askeri operasyon başlattı. Bu süreçte ayrıca Güney Osetya'da yapılan halk oylamasında Osetlerin büyük çoğunluğu Gürcistan'dan ayrılma ve Rusya'ya katılma yönünde oy kullandı. Bu gelişmeler iki taraf arasındaki gerginliği ve çatışmaları daha da artırdı. 1992 yılının ortalarına kadar devam eden çatışmalar Rusya'nın arabuluculuğunda yapılan ateşkes anlaşmasıyla sona erdi. Bu anlaşmadan sonra çoğunluğunu Rus askerlerinden oluşan barışı koruma gücü bölgeye konuşlandırıldı. (Kantarıcı, 2011: 254; Ağacan, 2011: 81-82).

Bu süreçlerden sonra Güney Osetya sorunu da Abhazya sorunu gibi “donmuş çatışmalar” niteliğinde ve fiilen bağımsız durumda kaldı. Bu dönemde iki taraf arasında sıcak çatışma yaşanmazken, toprak bütünlüğünün sağlanması anlamında sorunun çözümüne yönelik girişimler de sonuçsuz kalmıştır. Bu süreçte Gürcistan, Güney Osetya'nın özerklik statüsünü geri vermeme politikası izlemiştir. 1995 Gürcistan Anayasası'nda da Güney Osetya'nın özerkliğinden bahsedilmemiştir. İki taraf arasındaki çatışmaları sonlandırmak için 1992 yılında çoğunluğunu Rus askerlerinin oluşturduğu barışı koruma gücünün göreve başlamasından sonra, Güney Osetya'nın fiili bağımsızlık durumu daha fazla güçlenmiştir (Kantarıcı, 2011: 258-260).

Güney Osetya sorunu özellikle 1992 yılında imzalanan ateşkes anlaşmasına kadar Gürcistan'ın iç tehdit düzeyini artırmıştır. Gürcistan toprak bütünlüğüne yönelen bu tehdit karşısında askeri olarak karşılık vermeye çalıştıysa da başarılı olamamıştır. Bu başarısızlık Rusya'nın soruna müdahil olmasına ve barış gücü olarak bölgeye yerleşmesine yol açmıştır. Ancak 1992 yılındaki ateşkes anlaşması bu sorundan kaynaklanan iç tehdit düzeyini düşürmüştür.

Rejim/Hükümet Güvenliğine Yönelik Tehditler

Ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanan tehditler kadar olmasa da hükümetin/rejimin hayatta kalmasına yönelen tehditler de Gürcistan'ın istikrarını etkilemiştir. İktidar değişimleri genellikle olağanüstü şartlarda ve yöntemlerle gerçekleşmiştir. Hükümet ya

da rejim güvenliği büyük ölçüde ayrılıkçı hareketlere karşı yürütülen mücadelenin başarısı ya da başarısızlığına bağlı olmuştur.

Gürcistan, bağımsızlıktan hemen sonra iç istikrar düzeyini etkileyen hükümet güvenliğine yönelik tehditlerle yüzleşmeye başlamıştır. Hükümet güvenliği sorunu büyük ölçüde iktidar değişimlerinin olağanüstü koşullarda gerçekleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu koşullar Gürcistan'ın iç istikrarını ve dış politikasını büyük ölçüde etkilemiştir. İktidar değişimleri büyük ölçüde halk ayaklanmaları, devrimler ve darbeler vasıtasıyla gerçekleşmiştir (Nodia, 2005: 66).

Bağımsızlıktan sonra Gürcistan'ın ilk devlet başkanı seçilen Zviad Gamsahurdiya, seçildikten birkaç ay sonra iktidar karşıtı halk hareketleriyle yüzleşti. Muhalefet öncülüğünde başlayan gösteriler, Gamsahurdiya'yı iktidardan ayrılmaya zorladı. Gamsahurdiya'nın iktidarına yönelik başlayan gösterilerin en önemli nedeni ayrılıkçı hareketlere karşı verilen mücadeledeki başarısızlıktı. Bunun yanında bu dönemde Rusya'ya karşı izlenen meydan okuyucu politika da iç tehditlerin üstesinden gelmeyi zorlaştırmıştı. Hem iç hem de dış politika araçlarıyla ayrılıkçı hareketlere karşı bu başarısızlık diğer sorunlarla birleşince iktidar değişimine yönelik taleplerin artmasına yol açtı.

Gamsahurdiya hükümetine yönelik halk hareketine zamanla askeri unsurların da destek vermeye başlamasıyla Gamsahurdiya, Ocak 1992'de iktidarı bırakmak zorunda kaldı. Gamsahurdiya'yı iktidardan uzaklaştırılması sonrasında oluşturulan askeri konseyin davetini kabul eden ve Sovyetler Birliği'nde dışişleri bakanlığı görevini yapmış olan Edvard Şevardnadze devlet başkanı oldu (Ağacan, 2011: 62-63). Böylece halk hareketlerine askeri unsurların destek vermesiyle hükümet iktidardan uzaklaştırılmış oldu. Normal olmayan ve askeri unsurların halk hareketine destek vermesiyle darbe şeklini alan iktidar değişimi, Gürcistan'ın bu dönemdeki iç istikrarını olumsuz bir yönde etkiledi. Gamsahurdiya iktidarı kaybettikten sonra taraftarlarıyla birlikte Megrelya bölgesine çekildi ve buradan merkezi yönetime karşı direnişe geçti (Ağacan, 2011:64-65).

Gamsahurdiya yanlılarının merkezi yönetime karşı mücadelesi, Gürcistan'ın Abhazya'ya karşı yenilmesi sonrasında yoğunlaştı. Gamsahurdiya'nın amacı merkezi hükümeti Abhazya yenilgisinden sorumlu tutarak iktidarı darbeye ele geçirmektir. Hem

Abhazya yenilgisi hem de Gamsahurdiya taraftarlarının merkezi yönetime karşı harekete geçmesi Gürcistan'ı iç istikrar bakımından oldukça zor duruma soktu. Devlet başkanı Şevardnadze bu durum karşısında devletin çöküşünü engellemek için Rusya'dan yardım istemek zorunda kaldı. Şevardnadze hükümeti Rusya'dan aldığı destekle Gamsahurdiya taraftarlarına karşı harekete geçti ve Megrelya bölgesinin kontrolünü ele geçirdi. Alınan bu dış destek karşılığında Gürcistan, Rusya'nın taleplerini kabul etmek zorunda kaldı. Bu taleplerin en önemlisi Gürcistan'ın Rusya kontrolündeki BDT'ye üye olmasıydı (Mikaberidze, 2007: 667-669). Şevardnadze'nin iç tehditleri dengelemek amacıyla Rusya'dan yardım istemesi, Gürcistan dış politikasında radikal bir değişiklik anlamına geliyordu. Gürcistan, ayrılıkçı hareketlerden ve hükümet güvenliğine yönelik girişimlerden kaynaklanan tehditleri dengelemek amacıyla dış politikada yön değişikliği yapmak zorunda kalmıştır. Çünkü iç tehditler devleti çökme noktasına kadar getirmiş ve bu tehditlerin dengelenmesi için dış tehdidin peşinden gitmek durumunda kalmıştır.

Olağan olmayan usullerle hükümet değişiminin diğer bir örneği Şevardnadze'nin de tıpkı Gamsahurdiya gibi Kasım 2003'te şiddetli muhalefet gösterileri sonrasında iktidarı bırakmak zorunda kalmasıdır. Seçimlerde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle başlayan gösteriler zamanla iktidar değişimi taleplerine dönüştü ve Şevardnadze iktidarının sonunu getirdi (Ağacan, 2011: 69). Gürcistan'ın iç istikrarına büyük zarar veren iktidar değişimi süreçleri, dış politikada yön değişimlerinin hem nedeni hem de sonucu olmuştur.

4.1.4. Gürcistan'ın Dış Politika Davranışları

Bağımsızlıktan sonra Gürcistan dış politikası büyük ölçüde yukarıda incelenen iç istikrar problemleri tarafından şekillendirilmiştir. Bu nedenle, Gürcistan dış politikada temel olarak ayrılıkçı hareketlerin toprak bütünlüğüne yönelik tehditleri dengeleme hedefine odaklanmıştır. Gürcistan'ın dış tehdit tanımlamaları da iç tehditler tarafından belirlenmiştir.

Gürcistan'ın ilk devlet başkanı olan Gamsahurdiya döneminde dış politikada temel belirleyici faktör iç tehditler olmuştur. Gamsahurdiya Rusya'yı ayrılıkçı hareketler üzerinden Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne zarar veren ve bağımsızlığını tehdit eden bir devlet olarak tanımladı. Bu yaklaşım onun Rusya'ya karşı tavizsiz ve sert politika

izlemesine yol açtı. Gamsahurdiya ayrıca, Rusya ve iç tehditlere karşı Batılı ülkelerden ve kurumlardan destek almaya çalıştı. Ancak bu dönemde Batılı ülkeler ve özellikle ABD, Sovyetler Birliği henüz hukuken ortadan kalkmadığı için bağımsızlık çabası içinde olan ülkelere karşı ihtiyatlı bir politika benimsemişlerdi. Bu nedenle Gamsahurdiya döneminde Batılı ülkelerden beklenen destek alınmadı ve Gürcistan'ın devlet olarak tanınması sorunu çözülemedi (Sayın ve Modebadze, 2014: 342; Çelikpala, 2012: 67; Ağacan, 2011: 94). Gürcistan yönetiminin aksine Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan diğer ülkeler Rusya'ya karşı daha ihtiyatlı bir politika izlediler ve açıkça Rusya'yı tehdit olarak görmediler. Gürcistan yüzleştiği iç tehditlerin etkisiyle dış politikada Rusya'ya karşı daha saldırgan ve meydan okuyucu davrandığı söylenebilir. Ancak Gamsahurdiya döneminde Gürcistan'ın Rusya'ya karşı izlediği meydan okuyucu davranışlar, iç tehditlerin dengelenmesini daha da zorlaştırmıştır.

Gürcistan'ın ikinci devlet başkanı Şevardnadze döneminde de, Gürcistan dış politikası üzerinde iç istikrar problemlerinin ve iç tehditlerin etkisi büyük oldu. Gamsahurdiya'nın içte sert milliyetçi uygulamaları ve dışta Rusya karşıtı tutumu sorunları çözmekten ziyade daha da ağırlaştırmıştı. Şevardnadze bu tıkanıklığı aşmak için iktidara geldiğinde, Gürcistan ayrılıkçı bölgeler üzerindeki hakimiyetini kaybetmişti. Ayrıca bu dönemde Gürcistan'ın diğer özerk birimi olan ancak ayrılıkçı bir programı olmayan Acara Özerk Cumhuriyeti'nin merkezi yönetime karşı olan bağlılığı azalmıştı. Şevardnadze iktidara geldikten sonra Gürcistan ile ayrılıkçı hareketler olan Abhazya ve Güney Osetya arasındaki gerginlikler ve çatışmalar arttı. Bu dönemde Gürcistan ve Güney Osetya arasında yaşanan çatışmalar Rusya'nın arabuluculuğuyla sona erdi. 1992 yılında Rusya ve Gürcistan arasında ateşkes anlaşması imzalandı. Bu anlaşma çerçevesinde bölgeye ağırlığını Rus askerlerinin oluşturduğu barışı koruma gücü yerleştirildi (Çelikpala, 2012: 70-71).

Gürcistan'ın ayrılıkçı hareketlere karşı izlediği sert politika, sorunun daha fazla uluslararası hale gelmesine, Rusya'nın bölgeye daha fazla müdahale etmesine yol açtı. Başka bir deyişle iç tehditler daha fazla dış tehditle ilişkili hale gelmeye başladı. Bu dönemden sonra iç tehditlerin iç tehditlerle ilişkili hale gelmesinde birkaç etken etkili oldu. Bu etkenlerden birincisi Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin devamı olarak ortaya

çıkması ve eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde etki kurma politikası benimsemesidir. İkinci etken Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleri olan Abhazya ve Güney Osetya halkının Rusya sınırları içindeki diğer Kafkas haklarıyla yakın akraba olmalarıdır. Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelere yönelik sert tutumu yakın akraba halkları harekete geçirmiş ve Rusya'nın Gürcistan politikasının sertleşmesine zemin hazırlamıştır. Üçüncü etken Gürcistan'da bulunan Rus askeri üslerinin varlığıdır. Gürcistan'ın ayrılıkçı birimlere karşı sert tutumu ve bu birimlerin Rusya'dan yardım istemeleri Rusya'nın askeri üsler vasıtasıyla soruna müdahil olmasını kolaylaştırmıştır. Dördüncü etken Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelerin Rusya'ya katılma istekleridir. Bu istek Rusya'nın bölgeye müdahil olmasını meşrulaştırıcı bir rol oynamıştır.

Şevardnadze'nin ilk yıllarında Gürcistan ve Rusya arasındaki ilişkiler, iç sorunların ağırlığı nedeniyle oldukça gergin bir seyir izlemiştir. Şevardnadze de Gamsahurdiya gibi Rusya'yı Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına birincil tehdit olarak algıladı. Devlet başkanı Şevardnadze Rusya'yı etnik sorunların arkasında olmakla ve Gürcistan'a düşmanca davranmakla suçladı. Rusya'yı birincil tehdit olarak gören Şevardnadze yönetimi, bu nedenle dış politikada Rusya'nın beklentilerine karşı direndi. Rusya, Gürcistan'dan BDT'ye üye olmasını, Rus askeri üslerinin devamı ile ilgili anlaşma yapmasını talep ediyordu. Ancak Şevardnadze yönetimi, bu isteklerin yerine getirilmesini bağımsızlık ve egemenliğin kaybı olarak değerlendirdi ve bu talepleri yerine getirmedi. Diğer yandan Gürcistan, iç tehditler ve Rusya'nın baskılarına karşı Batılı ülkelerden ve başta NATO, AGİT ve BM gibi uluslararası kuruluşlardan destek almaya çalıştı. Ancak Gürcistan, bu dönemde, Batılı ülkelerin özellikle de ABD'nin izlediği "önce Rusya" politikası nedeniyle beklediği desteği alamadı (Ağacan, 2011: 85-86).

Gürcistan ve Abhazya arasındaki çatışma, Güney Osetya sorununda olduğu gibi, Rusya'nın arabuluculuğu ile sonuçlandı. Ağustos 1992'de başlayan ve bir yıl süren savaşı kaybeden Gürcistan ateşkes anlaşması sonrasında Abhazya'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Abhazya yenilgisi Gürcistan'ı hem iç politikada hem de dış politikada oldukça zor duruma sokmuştur. Bu yenilgiyi fırsat bilen ve yenilgiden Şevardnadze'yi sorumlu tutan Gamsahurdiya ve yanlıları başkent Tiflis'e doğru harekete geçmeye başladılar. Gamsahurdiya yanlılarının amacı hükümeti devirerek

iktidarı ele geçirmektir. Ancak Gürcistan iç politikada yüzleştiği tehditlerin doruk noktasına çıkması ve devleti çökme noktasına getirmesi nedeniyle, iç tehditleri dengelemek için, dış politikada birincil tehdit olarak gördüğü Rusya'dan yardım istemek zorunda kaldı. Batılı ülke ve kurumlardan gerekli desteği alamayan ve yüksek düzeydeki iç tehditleri dengelemede başarısız olan Şevardnadze, Rusya'dan destek alınmazsa Gürcistan'ın çökeceği ve dağılacağı uyarısı yaptı (Ağacan, 2011: 86; Lynch, 2000: 139). Rusya'dan aldığı destekle Gürcistan yönetimi Gamsahurdiya yanlılarının isyanını bastırdı ve onların kontrol ettikleri bölgeyi denetim altına aldı. Rusya'nın arabuluculuğuyla Abhazya ile sağlanan ateşkes ve Rus askeri yardımıyla Gamsahurdiya yanlılarının yenilgiye uğratılması bozulan iç istikrarın nispeten sağlanmasını sağladı. Ancak dış politikada Rusya ile anlaşmanın yükümlüğü ağır oldu. Gürcistan daha önce direndiği Rus taleplerine boyun eğdi: Gürcistan Rusya'nın eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerini kontrol etmek için oluşturduğu BDT'ye Ekim 1993'te üye olmayı, ülkesindeki Rus askeri üslerinin devamını ve Türkiye sınırında Rus askerilerinin devriye gezmesini kabul etti (Mikaberidze, 2007: 668; Sayın ve Modebadze, 2014: 344; Çelikipala, 2012: 72). Sonuçta Gürcistan dış politikada, iç tehditleri dengelemek ve iç tehditlerle ilişkili olarak gördüğü dış tehdidi yatıştırmak amacıyla, 1993 yılının sonlarından itibaren Rusya'nın peşinden gitme politikası izlemeye başlamıştır.

Bu gelişmelerden sonra Gürcistan-Rusya ilişkileri gelişmeye başladı. 1994 yılında iki ülke arasında siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğinin artmasını hedefleyen dostluk ve işbirliği anlaşması imzalandı. Gürcistan bu anlaşma ile verilen tavizler karşılığında Rusya'dan toprak bütünlüğü sorununun çözümünde fiili destek almayı amaçladı. Rusya bu anlaşma kapsamında Abhazya'ya verdiği desteği azalttı ve hatta bu bölgeye ekonomik ambargo uygulamaya başladı. Bu adımlar iki ülke ilişkilerinin gelişmesine katkı yapsa da ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanan sorunların kalıcı bir şekilde çözülmesine yönelik bir ilerleme sağlanamadı. Bu durum, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Gürcistan-Rusya ilişkilerini yeniden olumsuz etkilemeye başladı. Gürcistan tarafı Rusya'dan beklentiler konusunda hayal kırıklığı yaşandığını, Rusya'nın toprak bütünlüğü sağlanmasına yönelik yükümlüklerini yerine getirmede başarılı olamadığını düşünüyordu. Gürcistan bu nedenle Rusya ilişkilerini gözden geçirmeye başladı (Lynch, 2000: 140-143).

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Gürcistan ve Rusya arasındaki ilişkilerin kötüleşmeye başlamasının diğer bir nedeni, ABD'nin değişen Kafkasya politikasıdır. ABD bu dönemden itibaren bölgeye daha fazla ilgi göstermeye başladı ve bölgeyi Rusya'nın etki alanından çıkarmaya yönelik politikalar izlemeye başladı. ABD ayrıca Kafkasya ve Orta Asya enerji kaynaklarının dünya piyasalarına arzı konusunda bölge ülkelerini Rusya'ya karşı desteklemeye başladı. ABD'nin bölgeye yönelik politikaları Rusya'ya karşı siyasi ve ekonomik bağımlılıklarını azaltmaya çalışan bölge ülkelerinin dış politikalarını etkilemeye başladı. Özellikle toprak bütünlüğü sorunlarıyla yüzleşen Gürcistan, Rusya'ya karşı artan bağımlılığını dengelemek için, ABD ile yakınlaşma politikası izlemeye başladı.

Değişen uluslararası ortam ve politikalar çerçevesinde Gürcistan ve ABD arasındaki ilişkiler, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren özellikle ekonomi ve güvenlik alanında artmaya başladı. 1997 yılından itibaren Gürcistan, ABD'den ekonomik yardım almaya başladı. Güvenlik alanında en önemli gelişme, iki ülke arasında 1998 yılında imzalanan askeri ve güvenlik işbirliği anlaşması olmuştur. Bu anlaşmayla Gürcistan, ABD'den askeri finansman ve eğitim yardımları almaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, ABD'nin benimsediği terörle mücadele konsepti kapsamında iki ülke ilişkileri daha fazla gelişme kaydetti. ABD, Gürcistan ordusunun yenilenmesine yönelik destek programları başlatmaya karar verdi (Çelikpala, 2012: 75-76). Gürcistan ABD ile sağladığı yakın işbirliğinin yanında, NATO ile de ilişkilerini geliştirme politikası izledi. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Gürcistan-NATO ilişkileri artmaya başladı. Gürcistan'ın temel hedefi Batı güvenlik kurumlarına katılarak güvenlik elde etmektir. Gürcistan bu kapsamda 1994 yılında NATO içinde oluşturulan ve üye olmayan ülkelerle işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan Barış için Ortaklık girişimine katıldı. Gürcistan bu ortaklık çerçevesinde bazı NATO misyonlarına katıldı. Gürcistan ayrıca 2002 yılında NATO'ya resmi üyelik talebinde bulundu ve bu dönemden sonra NATO-Gürcistan ilişkileri resmi üyelik talebi çerçevesinde şekillendi (Çelikpala, 2012: 76-77; Ağacan, 2011: 99). Gürcistan'ın ABD ile geliştirdiği yakın ilişkiler ve NATO'ya resmi katılım talebi ülkenin temel dış politika hedefleriyle uyumluydu. Gürcistan bağımsızlıktan itibaren Batı güvenlik kurumlarına katılarak güvenlik sağlamayı amaç edinmiştir. ABD'nin ve NATO'nun bölgeye yönelik değişen politikaları da Gürcistan'a hedeflerini gerçekleştirme imkanı verdi. Ancak Gürcistan

için en büyük engel iç istikrarsızlıklar, Rusya'nın iç istikrarsızlıklar üzerindeki rolü ve Rusya-ABD, Rusya-NATO arasındaki rekabet gibi temel yapısal koşullardı.

Bu koşullar, Gürcistan Rusya ilişkilerinin 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren giderek bozulmasına yol açtı. Bu dönemden sonra Gürcistan Rusya'ya daha meydan okuyucu davranmaya başladı. Gürcistan Rusya'dan ülkesindeki askeri üslerini kapatmasını talep etti. Gürcistan yönetimi ayrıca Rusya kontrolündeki BDT'den ayrılma isteğini dillendirmeye ve Rusya'nın yakın çevre politikasını açıkça eleştirmeye başladı. BDT'nin 1997 yılı toplantısında Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna ile birlikte Rusya'yı genişlemeci politika izlemekle suçladı ve bu politikanın sürmesi durumunda topluluktan ayrılmayı ifade eden bir bildiriye imza attı. Bu üç ülke, aynı zamanda, topluluk içinde ortak hareket etme ve işbirliği yapmayı kararlaştırdı. Bu karar sonucunda Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna Moldova'nın da katılımıyla Rusya'nın baskınlığına karşı BDT içinde ayrı bir grup kurdular. Diğer yandan Gürcistan, Rusya'nın askeri üslerini kapatması için uluslararası kurumlar nezdinde girişimlerini yoğunlaştırdı. Bu kapsamda Gürcistan, 1999 yılında İstanbul'da düzenlenen AGİT toplantısında Rus askeri üslerinin belirli bir tarihe kadar kapatılması yönünde karar aldırılmayı başardı (Ağacan, 2011: 100-101; Çelikpala, 2012: 76-77).

2005 yılında kabul edilen Gürcistan Ulusal Güvenlik Konsept belgesinde⁴³ ülkenin bağımsızlıktan sonra karşılaştığı tehditler ve ulusal güvenlik öncelikleri ortaya konmuştur. Her ne kadar bu belge 2005 yılında kabul edilse de, bağımsızlığın kazanılmasından sonra yüzleşilen iç ve dış tehditlerin neler olduğu, hangi tehditlerin öncelikli ve yaşamsal olduğu gerçeğine ışık tutmaktadır. Bu belgede toprak bütünlüğünün sağlanmasını engelleyen ayrılıkçı hareketler ülkenin karşılaştığı en önemli yaşamsal tehdit olarak değerlendirilmektedir. Ülkede askeri üsler bulunduran Rusya bağımsızlığın önünde bir tehdit olarak görülürken, dış askeri saldırı olasılığının düşük olduğu öngörülmektedir. Belgede ulusal güvenlik önceliği ve dış politika hedefi olarak, Avro-Atlantik kurumlarına entegrasyon ve ABD ile stratejik ortaklık kurulması gösterilmektedir. Belge bu açıdan Gürcistan'ın Batı tercihini bağımsızlık sürecinin başından itibaren yaptığının bir göstergesidir. Gürcistan'ın Batı tercihi yapmasının

---

⁴³ Belgenin tamamı için bkz. "National Security Concept Finalized", <http://www.civil.ge/...>, 17.02.2016. Gürcistan ulusal güvenlik belgesini 2011 yılında güncelleştirir. Güncellenen konsept için bkz. "Gürcistan Ulusal Güvenlik Konsepti", <https://www.mgk.gov.tr/...>, 17.02.2016.

temelinde esas olarak toprak bütünlüğüne yönelik iç tehditler ve bu tehditlerin büyük güç Rusya ile ilişkili olduğu görüşü bulunmaktadır.

Belgeye daha detaylı bakıldığında özellikle ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanmasının Gürcistan için hayati ulusal çıkar olduğu belirtilmektedir. Belgenin tehditler kısmında toprak bütünlüğünün bozulması, komşu ülkelerdeki çatışmaların yayılması, askeri müdahale, Gürcistan'daki Rus askeri üslerinin varlığı ve uluslararası terörizmden kaynaklanan tehditler sayılmıştır. Belgede Gürcistan'ın ulusal güvenliğine en büyük tehdidin ayrılıkçı bölgeler olduğu belirtilmektedir. Dış güçler tarafından provoke edilen ve desteklenen ayrılıkçı hareketler ve kontrol dışı bölgeler ülkenin siyasi, ekonomik ve istikrarını tehdit etmektedir. Komşu ülkelerden çatışmaların yayılması tehdidi, esas olarak Rusya'nın Çeçen Cumhuriyeti'nde devam eden çatışmaların Gürcistan'ın Pankisi Vadisi'ne yayılmasına işaret etmektedir. Belgeye göre Rusya'nın askeri üslerinin ülkedeki varlığı Gürcistan'ın egemenliğini ihlal etmektedir ve Gürcistan'ın ekonomik ve sosyal istikrarına zarar vermektedir.

4.1.5. Gürcistan Dış Politikası Analizi

Yukarıda örnek olay metodu kullanılarak, Güney Kafkasya bölgesinde küçük bir devlet olan Gürcistan'ın 1991-2003 döneminde yüzleştiği yapısal koşullar ve iç istikrar problemleri ile dış politika davranışları tarihsel akış içinde incelenmiştir. Söz konusu örnek olay incelemesi, önceki bölümde yapılan teorik tartışmadan elde edilen analiz çerçevesine uygun olarak yapılmıştır. Bu incelemede Gürcistan dış politikasını etkileyen ya da belirleyen bağımsız ve müdahaleci değişkenlerin nasıl işlediği gösterilmiştir. Bağımsız değişkenler olarak Gürcistan dış politikasının yapısal şartlarını oluşturan büyük güçlerin tehdit edici, destekleyici ve rekabetçi politikaları dikkate alınmıştır. Bu kapsamda, Rusya ve ABD'nin Güney Kafkasya bölgesi ve Gürcistan'a yönelik dış politikaları ve davranışları ele alınmıştır. Aslında küçük bir devlet olan Gürcistan'ın dış politikada yapısal şartlara uygun davranacağı öngörülebilir. Bu öngörü neorealist yaklaşımın öngörüsüdür. Ancak yukarıda bahsedilen neoklasik realist yaklaşım, küçük devletlerde de bazı iç değişkenlerin söz konusu yapısal şartlara müdahil olabileceği, onun yönünü değiştirebileceği öngörüsünü vermektedir.

Bu yaklaşımın öngörüsüne uygun olarak, Gürcistan dış politikasını ikincil derecede belirlediği düşünülen müdahaleci iç değişkenler de inceleme konusu yapılmıştır.

Müdahaleci iç değişkenler olarak Gürcistan'ın iç istikrar yapısını etkileyen toprak bütünlüğü ve rejim/hükümet güvenliği problemleri ele alınmıştır. Bağımsız/yapısal ve müdahaleci/iç değişkenlerin nasıl işlediği ortaya konulduktan sonra, bağımlı değişken olarak Gürcistan dış politika davranışları tarihsel süreç içinde incelenmiştir. Ayrıca Gürcistan'ın ulusal güvenlik konsept belgesinde ülkenin hangi iç ve dış gelişmelerin tehdit olarak görüldüğü ve bu tehditlerin üstesinden gelmek için hangi dış politika öncelikleri benimsendiği de incelenmiştir. Söz konusu örnek olay incelemesi sonrasında dönemler itibariyle Gürcistan dış politika analizinin yapılması mümkün hale gelmiştir.

1991-1993 Arası Dönem

Bu dönemde Gürcistan'ın içinde bulunduğu yapısal şartlar, büyük ve bölgesel güç Rusya ile küresel güç ABD'nin Gürcistan'a yönelik politikaları ve davranışları tarafından oluşturulmuştur. Bu dönemde Rusya'nın Gürcistan'a yönelik dış politikası esas olarak Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinden kaynaklanan belirsizliklerle şekillenmiştir. Birliğin dağılması sonrasında Rusya, ayrıca ekonomik ve siyasi çalkantılar, Rus ordusu ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki görüş farklılıkları gibi kurumlar arası çekişmelerle yüzleşmiştir. Bu dönemde Gürcistan'a yönelik dış politikasını şekillendiren diğer unsur, Rusya'nın yönünün ne olması gerektiği üzerinde iç politikada yaşanan tartışmalardır. Bu tartışmalardan sonra Başkan ve Dışişleri Bakanı düzeyinde Batı'ya yönelme fikri benimsenmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Bu gelişmelerin yanında, dağılma sürecinde bile elinde tutmaya devam ettiği askeri üslerin varlığı Rusya'nın Gürcistan'a yönelik politikasını etkilemiştir. Özellikle önceki emperyal deneyimlerin mirasını taşıyan Rus ordunun Gürcistan'a yaklaşımı, diğer kurumlardan farklı olmuştur. Ayrıca, Rusya sınırları içinde bulunan özerk cumhuriyetlerde yaşayan Kuzey Kafkasya halkları ile Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerinde yaşayan halklar arasında akrabalık ve komşuluk bağlarının olması, Rusya'nın Gürcistan politikasını şekillendirmiştir. Kuzey Kafkasya halkları, Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelere yönelik savaşa varan sert politikalarına karşı çıkıyorlardı ve Rusya'nın bölgeye müdahale etmesi talebinde bulunuyorlardı.

Bu şartlar altında Rusya, eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan ülkelerin BDT çatısı altına girmesini sağlama ve belirli alanlarda onlarla ortak hareket etme politikası izlemiştir. Ayrıca Rusya bu ülkelerde mevcut olan ve halen aktif olan

askeri üslerin muhafazası amacını da korumuştur. Rusya'nın Gürcistan'a yönelik politikasında BDT üyeliği ve askeri üslerin muhafazası konuları önemli gündem olmuştur. Rusya bu dönemde Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerle yaşadığı çatışmaların kendi sınırları içine taşmasını engelleyici politikalar da izlemiştir. Bu kapsamda Rusya bir yandan Gürcistan'ın istikrarını desteklerken, diğer yandan Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelere yönelik uyguladığı sert politikaları eleştirmiş ve müdahale tehdidinde bulunmuştur. Gürcistan'ın bu dönemdeki yapısal koşullarını oluşturan büyük güç politikalarını değerlendirdiğimizde, Rusya'nın Gürcistan'a yönelik politikasının ödül-ceza niteliğinde olduğu söylenebilir. Gürcistan ise Rusya'yı bu dönemde toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına engel olarak görmüş ve Rusya'nın ayrılıkçı bölgelere destek verdiği iddiasını savunmuştur.

Diğer yandan ABD bu süreçte Rusya'nın benimsediği Batıya yönelme çabalarını destekleme politikası izledi. "Önce Rusya" olarak adlandırılan bu politika gereğince, ABD'nin Gürcistan'a yönelik politikası oldukça düşük düzeyde kaldı ve Rusya politikasına göre şekillendi. Ayrıca dağılma sürecinden dolayı bölgede belirsizlik hakimdi ve politika değişikliğini gerektirecek Amerikan çıkarları oluşmamıştı. ABD, bağımsızlığını ilan ettikten sonra Gürcistan'ı hemen tanımamış, sınırlı düzeyde ilişki kurmuştur. Bu bakımdan bu dönemde ABD'nin Gürcistan'a yönelik politikasının destekleyici olmadığı söylenebilir.

1991-1993 arası dönemde Gürcistan, hayati iç tehditlerle karşı karşıya gelmiştir. Bu tehditlerden en önemlisi, toprak bütünlüğüne yönelik tehditlerden kaynaklanmıştır. Gürcistan, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazandıktan sonra, Abhazya ile Güney Osetya'nın ayrılıkçı faaliyetleriyle mücadele etmeye başlamıştır. Dış destek bulamayan ve kendi kaynaklarıyla iç tehditleri bertaraf etmeye çalışan Gürcistan, iç tehditleri dengelemede başarısız olmuştur. Bu başarısızlık ayrılıkçı bölgelerin fiilen bağımsız olmasına ve Rusya'nın ülkedeki etkisinin artmasına yol açmıştır.

Gürcistan bu dönemde ayrıca, rejim/hükümet güvenliğine yönelik iç tehditlerle de yüzleşmiştir. Bu tehditler ülkedeki iktidar değişiminin zamanında ve anayasal usullerle gerçekleşmesini önlemiştir. İktidar değişikliği, halk ayaklanmasına destek veren askeri kesimin müdahalesiyle gerçekleşmiştir. Gürcistan'ın ilk devlet başkanı olan Gamsahurdiya, askeri kesimin halk isyanını desteklemesinin ardından 1992 yılının

başında iktidarı bırakmak durumunda kalmıştır. Bu gelişmelerden sonra ülkeye davet edilen Sovyetler Birliği eski dışişleri bakanı Şevardnadze, seçim yapılmadan devlet başkanı koltuğuna oturmuştur. Toprak bütünlüğüne ve rejim güvenliğine yönelik bu iç tehditler Gürcistan'ın iç istikrarına büyük zarar vermiştir. Özellikle iç tehditlerin yoğunluğu, bu tehditlerin dengelenmesindeki başarısızlık, devleti çökme noktasına getirmiştir.

Bu dönemde Gürcistan dış politikası söz konusu yapısal ve iç şartların bir ürünüdür. Bu dönemde Gürcistan'ın dış politikasının temel hedefi, bağımsızlığı güçlendirmek ve toprak bütünlüğü sorununu çözmek olmuştur. Gürcistan bu dönemde Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarının belirsizliğinden de faydalanarak iç tehditleri kendi imkanlarıyla dengelemeye çalışmıştır. Gürcistan ayrılıkçı bölgeleri desteklediği gerekçesiyle Rusya'yı tehdit olarak görmüş ve Rusya'ya karşı meydan okuyucu strateji izlemiştir. Gürcistan ayrıca iç ve dış tehditlere karşı Batı güvenlik kurumlarının ve özellikle ABD'nin desteğini almaya çalışmış, ancak beklediği desteği bulamamıştır.

1991-1993 dönemi Gürcistan dış politikası bir önceki bölümde elde edilen birinci hipotezi doğrulamaktadır. Bu hipotezle büyük güç tehdidiyle yüzleşen, dış destek bulamayan veya rekabetçi büyük güç politikalarından faydalanamayan küçük bir devletin düşük iç istikrar ortamında meydan okuyucu strateji izleyebileceği öngörülmüştü. Gürcistan bu dönemde hem toprak bütünlüğüne hem de rejim/hükümet güvenliğine yönelik iç tehditlerle yüzleşmiştir. Gürcistan bu tehditleri hayati ve birincil tehdit olarak algıladığından, iç tehditlerle ilişkili olarak gördüğü dış tehdide karşı meydan okuyucu dış politika izlemiştir. Bu kapsamda Gürcistan, Rusya'nın öncülüğünde kurulan BDT'ye üye olmayı ve Rusya'nın etki alanına girmeyi reddetmiştir. Ayrıca Gürcistan iç ve dış tehditleri dengelemek için Batı güvenlik kurumları ile ABD'nin desteğini almaya çalışmıştır.

Batı'dan destek alamamasına rağmen Gürcistan, bu politikasını 1993 yılının sonuna kadar devam ettirmiştir. Ancak, küçük devlet literatüründeki baskın görüş olan neorealist yaklaşıma göre, Gürcistan'ın kendisine nazaran çok büyük ve tehdit edici bir güç olan Rusya'nın peşinden gitmesi, onu yatıştırılmaya çalışması gerekiyordu. En azından tehdit edici büyük güçten gizlenmesi ve Batı desteğini aramaması gerekiyordu. Ancak neorealist yaklaşımın gözden kaçırdığı nokta, küçük devletlerde de istikrar

düzeyi gibi iç değişkenlerin yapısal şartların yanında dış politika yapımını etkilediğidir. Bu neoklasik realist yaklaşımın öngörüsüdür. Gürcistan'ın iç istikrarına yönelik tehditler dış politika yapımını etkilemiştir. Gürcistan bu dönemde hem iç tehditleri hem de dış tehditleri dengeleme politikası izlemiş ve iç kaynaklarını onları dengelemek için kullanmıştır. Gürcistan Rusya'yı iç tehditlerin kaynağı olarak da gördüğünden Rusya'ya karşı meydan okuyucu davranışlarda bulunmuştur. Gürcistan dış politikası yapısal şartların kısıtlamaları altında işlerken, iç değişkenler dış politika yapımına müdahil olmuş ve onun yönünü değiştirmiştir. Burada şu öngörüde de bulunulabilir: Söz konusu yapısal şartlar altında Gürcistan iç istikrar sorunu yaşamasa, Rusya'yı tehdit olarak görse bile Rusya'ya karşı daha uyumlu bir politika izleyebilirdi.

1993-1996 Arası Dönem

Bu dönemde Gürcistan'ın içinde bulunduğu yapısal ve iç şartlarda önemli değişimler yaşanmıştır. Yapısal şartlar bakımından Rusya'daki politika değişimi bu dönemin en önemli gelişmesiydi. Rusya 1993 yılının sonundan itibaren Batı'ya yönelme politikasından vazgeçmeye başladı. Yönünü Avrasya'ya, yakın çevresine çevirdi. Bu politika değişiminin işareti Kasım 1993'te benimsenen yakın çevre doktriniydi. Kohen'e (1993) göre bu doktrinle Rusya, eskiden Sovyetler Birliği egemenliğinde olan ve çoğu BDT içinde yer alan cumhuriyetleri yakın çevresi olarak görüyor ve bu ülkelere askeri müdahalede bulunmak veya barış misyonlarını üstlenmek hakkını kendisinde görüyordu. Doktrin en önemli yanı, Rusya'nın kendisini eski Sovyetler Birliği'nin tek varisi sayıp yakın çevresini kendi etki alanı içinde görmeye başlamasıdır. Rusya'nın yakın çevre politikasını benimsemesi, Gürcistan'ın davranışlarını sınırlandıran en önemli yapısal şartları oluşturmuştur. Rusya bu dönemden sonra, Gürcistan'ın istikrarına verdiği önemi azaltmaya, ülkedeki askeri varlığını korumaya, Gürcistan'ı BDT üyesi olarak tutmaya odaklandı. Rusya ayrıca Gürcistan'ın maruz kaldığı iç istikrar problemlerini, kendi isteklerini kabul ettirebilmek için daha fazla kullanmaya başladı.

Gürcistan'ın kendi imkanlarıyla iç tehditleri dengeleme politikası, Abhazya yenilgisi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı. Abhazya yenilgisi ayrıca hükümet/rejim güvenliği sorununu da ortaya çıkardı. Abhazya yenilgisini gerekçe olarak kullanan ve Şevardnadze'yi iktidardan düşürmeyi hedefleyen Gamsahurdiya taraftarları, başkente

doğru harekete geçti. İ tehditlerin dengelenmesinde başarısızlık ve yeni tehditlerin ortaya çıkması, Gürcistan'ın i istikrarına büyük darbe vurdu.

Bu dönemde Gürcistan dış politikası Rusya'nın yakın evre politikasına yönelmesi, Batı ve ABD'nin Gürcistan'a yönelik ilgisizliği gibi yapısal şartlar ile Abhazya yenilgisi ve Zviadist isyanı gibi i istikrar sorunları tarafından belirlendi. Gürcistan, 1993 sonlarına doğru içerde yüzleştiği tehditlerin devleti çökme noktasına getirmesi nedeniyle Rusya'yla yakınlaşma politikasına yöneldi. Gürcistan i tehditleri dengelemek için Rusya'dan alacağı destek karşılığında, Rusya'nın isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Bu isteklerin en önemlisi Gürcistan'ın BDT'ye ye olması, ülkesindeki Rusya'ya ait üslerin muhafazasını onaylamasıydı. Gürcistan, bu işbirliği karşılığında toprak bütünlüğü sorununun çözümü için Rusya'nın desteğini almaya çalıştı. Bu kapsamda Rusya, ayrılıkçı bölgelere yönelik desteğini azalttı ve sorunun çözümüne yönelik çabaları destekledi. Gürcistan bu dönemde ayrıca Rusya ile ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirdi ve Rusya'dan askeri yardım almaya başladı. Bu gelişmeler Gürcistan'ın i istikrarına katkı yaptı ve i istikrar düzeyini artırdı.

Bu dönemde Gürcistan'ın Rusya'ya meydan okuyucu stratejisinden Rusya'nın peşinden gitme stratejisine yönelmesinin en önemli nedeni, i tehditlere karşı yürütülen mücadelenin kaybedilmesiyle çok düşük i istikrar düzeyinin ortaya çıkmasıdır. Bu sonuç ikinci hipotezin öngörüsünü desteklemektedir. Bu hipotezle büyük g tehdidiyle yüzleşen, dış destek bulamayan veya rekabetçi büyük g politikalarından faydalanamayan kk bir devletin çok düşük i istikrar ortamında uyumlu strateji izleyebilecekleri öngörülmüştü. Gürcistan da bu dönemde yapısal ve i değişkenlerin etkisiyle Rusya'yı yatıştırmak ve bu sayede i tehditleri dengelemek için tehdit edici gücün peşinden gitme politikası izlemiştir.

1996-2003 Arası Dönem

Bu dönem Gürcistan dış politikasını etkileyen yapısal şartların bir kez daha değiştiği bir dönemdir. Bu dönemin en önemli gelişmesi, ABD'nin bölgeye ve Gürcistan'a yönelik politikasının değişmeye başlamasıdır. İkinici Clinton döneminde “nce Rusya” politikası terkedilmeye başlanmıştır. Bu politika değişimin nedenleri olarak Hazar havzasındaki petrol ve doğalgaz kaynaklarının işletilmesi ve nakledilmesi konusunda Amerikan çıkarlarının somutlaşmaya başlaması; bölgenin 1993 yılından sonra yakın evre

politikası benimseyen Rusya'nın etki alanına girmesini engelleme çabaları; İran'ın kuzeyden çevrenmesi; 11 Eylül'den sonra uluslararası terörizmle mücadele noktasında bölgenin öneminin artması gibi gelişmeler gösterilmektedir.

Söz konusu gelişmelere bağlı olarak, Gürcistan'ın ABD açısından önemi giderek artmaya başlamıştır. Gürcistan'ın Hazar havzası enerji kaynakların transfer rotasının üzerinde bulunması, Orta Asya'ya açılan kapı olması, Rusya'nın güneyinde tampon olma konumu gibi stratejik değerinin yanı sıra, Gürcistan'ın Batı tercihi de ülkenin önemini artıran nedenlerdi. ABD bu dönemden sonra Gürcistan ile ekonomik, siyasi ve askeri olarak ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. Özellikle bağımsızlığın güçlendirilmesi, toprak bütünlüğünün sağlanması konularında desteğini artırmıştır. 1998 yılında imzalanan "Askeri ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması" sonrasında iki ülke arasındaki askeri ilişkiler daha fazla gelişmeye başlamıştır.

Gürcistan bu dönemde Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının toprak bütünlüğü kapsamında kalıcı olarak çözülmesi çabası içinde olmuştur. Ancak Gürcistan'la ayrılıkçı bölgeler arasındaki güven bunalımı, çatışma bölgelerinde yerleştirilen Rusya öncülüğündeki barış gücünün varlığı sorunun çözümüne yönelik çabaları sonuçsuz bırakmıştır. Ayrıca Gürcistan sorunun çözümüne yönelik Rusya'dan beklediği desteği bulamamıştır. Bu nedenle Gürcistan bu dönemde de düşük istikrar problemiyle yüzleşmeye devam etmiştir.

Toprak bütünlüğüne yönelik iç sorunların çözümüne yönelik çabaların sonuçsuz kalması, Gürcistan'ın yeniden Batı'dan destek arama çabası içine girmesini gerektirmiştir. 1990'lı yılların ortalarından itibaren ABD'nin değişen bölge politikası Gürcistan'ın işini kolaylaştırmıştır. Bu dönemden sonra Gürcistan dış politikası, ABD ve NATO ile ilişkilerin geliştirilmesine ve bu sayede güvenlik problemlerinin çözülmesine odaklanmıştır. Bu kapsamda Gürcistan, ABD ve NATO'nun bölgedeki amaçlarına ve stratejilerine aktif bir şekilde destek vermiştir.

Gürcistan'ın ABD ve NATO ile ilişkilerini geliştirme çabaları, Gürcistan-Rusya ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. ABD ve NATO'nun bölgede Gürcistan üzerinden etkisini artırması, Rusya'nın tepkisine neden olmuştur. Ancak Gürcistan, Rusya'nın tepkisine rağmen, özellikle ABD'den aldığı destekle Rusya'ya karşı meydan okuyucu politika izlemeye başlamıştır. Gürcistan bu kapsamda Rusya'nın bölgedeki hakimiyetini

sorgulamaya ve politikalarına açıkça karşı çıkmaya başlamıştır. Gürcistan, BDT içinde Rusya'ya karşı GUAM grubunun oluşumuna öncülük etmiştir. Gürcistan bu dönemde ayrıca Rusya'nın politikalarına tepki olarak BDT üyeliğinden çekilmeyi ve ülkesindeki askeri üslerin kapatılması gerektiğini dile getirmiştir.

Bu bakımdan 1996-2003 dönemi Gürcistan dış politika davranışları altıncı hipotezimizi doğrulamaktadır. Bu hipotezle büyük güç tehdidiyle yüzleşen küçük bir devletin dış destek bulduğu veya rekabetçi büyük güç politikalarından faydalandığı durumlarda iç istikrar düzeyine bağlı olmaksızın meydan okuyucu strateji izleyebilecekleri öngörülmüştü. Nitekim bu dönemde Gürcistan, ABD ve NATO'dan aldığı destekle tehdit edici büyük güce karşı, yukarıda değinildiği gibi, meydan okuyucu strateji izlemeye başlamıştır.

Sonuç olarak, Gürcistan dış politikası üzerinde iç istikrar düzeyinin etkisi büyük olmuştur. Gürcistan dış politikası bu dönemde iç istikrar düzeyine göre şekil almıştır. 1991-1993 döneminde düşük istikrar ortamında Gürcistan iç tehditlerle ilişkili olarak gördüğü Rusya'ya karşı meydan okuyucu bir strateji izlemiştir. Ancak iç tehditleri dengelemede başarısız olan ve çok düşük iç istikrar sorunuyla yüzleşen Gürcistan Rusya'yı yatıştırmak ve bu sayede iç tehditleri dengelemek için 1993-1996 arası dönemde uyumlu bir strateji izlemeye başlamış ve tehdit edici büyük gücün peşinden gitmiştir. 1996-2003 arası dönemde ise Gürcistan, büyük güç desteği almaya başlamış ve bu nedenle tehdit edici dış güce karşı meydan okuyucu strateji izlemiştir.

4.2. Tunus Dış Politikası (1956-2011)

4.2.1. Küçük Bir Devlet Olarak Tunus

Tunus, Kuzey Afrika bölgesinde batıda Cezayir, doğuda Libya sınırlarıyla ve kuzeyde Akdeniz kıyılarıyla çevrili küçük bir ülkedir. Tunus aynı zamanda Akdeniz bölgesinde Fransa ve İtalya ile yakın deniz komşusudur. Tunus'un komşu ve bölge ülkeleri ile küresel güç ABD'ye göre güç dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 11

Kuzey Afrika Bölgesinde Güç Dengesi

DEVLETLER	GSYH	ASKERİ HARCAMA
ABD	18.624.475	611.186
Fransa	2.465.453	55.745
İtalya	1.858.913	27.934
Cezayir	159.049	10.217
Tunus	42.062	976
Libya	20.46	...

Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database, www.sipri.org, 05.04.2018; World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org>, 05.04.2018; IMF, World Economic Outlook, <http://www.imf.org>, 15.04.2018.

* Milyon Dolar, 2016.

**Milyon Dolar, 2016.

Tabloda görüldüğü gibi Tunus, GSYH ve askeri harcama kriterlerine göre güç bakımından alt sıralarda yer almaktadır. Akdeniz bölgesi ülkeleri Fransa ve İtalya ile Tunus arasındaki büyük güç farkı dikkat çekmektedir. Tunus ile küresel güç ABD arasındaki güç farkı da oldukça yüksektir. Bu nedenle Tunus hem bölgesel hem de küresel güç dağılımı bakımından küçük bir devlettir. Tunus'un yakın deniz komşusu Fransa 2016 yılında 2 trilyon 465 milyar dolar GSYH üretirken, Tunus ise sadece 42 milyar dolar civarında GSYH üretmiştir. Yine askeri kapasitenin bir göstergesi olan askeri harcama tutarında da iki ülke arasında büyük fark vardır. Fransa 2016 yılında 55 milyar dolar civarında askeri harcama yaparken, Tunus ise yıllık 1 milyar dolar askeri harcama yapmıştır.

Tunus aynı zamanda küçük devletlerin karakteristik özelliklerini de taşır. Tunus iç politikada devlet-toplum ilişkileri bakımından zayıf devlet özelliklerini taşır. Tunus 2011 devrimine kadar tek partili siyasi rejimle yönetildi. Bu nedenle Tunus rejimi yönetim darbesi, gösteriler ve halk ayaklanmaları şeklinde ortaya çıkan birçok iç tehditlerle yüzleşti. Tek parti rejimi, 2011 yılının başında halk ayaklanması sonucu yıkıldı. Ancak demokratik rejime geçiş sürecinde de Tunus zayıf devlet görüntüsü verdi. Bu dönemde seküler kesim ile İslamcılar arasındaki elit uyuşmazlığı ve sosyal bölünmeler iç istikrarsızlık üretti.

Tunus güvenlik ve ekonomi alanında dışarıya bağımlı bir ülkedir. Ülke güvenlik alanında askeri kapasite yetersizliğinden dolayı, kendi güvenliğini tek başına sağlamaktan uzaktır. Güvenliğini sağlamak için büyük güçlere veya uluslararası ittifaklara dayanmak zorundadır. Tunus ekonomi alanında da bağımlı bir ülkedir. Sadece Fransa ve İtalya'nın Tunus dış ticaretindeki payı 2015 verilerine göre yaklaşık %45 civarındadır⁴⁴. Dış ticaretinin yaklaşık yarısına yakını iki ülkeye yoğunlaştıran Tunus, bu ülkelere karşı ekonomik bağımlı durumdadır. Yine ekonomik bağımlılığın bir ölçüsü olan GSYH içindeki dış ticaret oranı ise yaklaşık %90 civarındadır⁴⁵. Bu nedenle Tunus'un dış ticarete bağımlı, başka bir deyişle dış açık bir ekonomik yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu yapısal durum Tunus'un dış kaynaklı ekonomik krizlere ve şoklara karşı savunmasız ve kırılgan olmasına yol açmaktadır.

Tunus ayrıca sınırlı etki ve çıkar alanına sahip bir ülkedir. Kapasite yetersizliği, zayıflık ve bağımlılık Tunus'un etki ve çıkar alanını komşu devletlerle sınırlandırmıştır. Ancak Tunus genellikle komşu devletleri etkilemekten ziyade onlardan olumsuz olarak etkilenen konumunda olmuştur. Libya ve Cezayir ile kara sınırları bulunan Tunus bu ülkelerdeki iç istikrarsızlık ve çatışmalardan büyük oranda etkilenmiş ve birçok olumsuz sonuçlarla yüzleşmiştir. Bu nedenle Tunus, etki ve çıkar alanı bakımından da küçük devlet özelliği taşıdığını söylenebilir.

4.2.2. Bağımsız Değişken: Büyük Güç Politikaları

Büyük devletlerin 1956-2016 döneminde Kuzey Afrika bölgesine ve Tunus'a yönelik politikaları, Tunus dış politikasının bu dönemdeki yapısal şartlarını oluşturmuştur. Bu kapsamda bir dönem Tunus'u sömürge altında yöneten ve bölgesel büyük güç olan Fransa'nın Tunus politikası ile küresel bir güç olan ABD'nin Tunus politikası incelenecektir. Fransa hem Akdeniz bölgesinde büyük bir güç hem de Tunus'u etki alanı içinde gören bir ülke olduğundan, Fransa'nın Tunus dış politikası üzerindeki etkisi büyüktür. ABD küresel bir güç ve dolayısıyla tüm bölgelere etki uygulayabilme kapasitesine sahip olduğundan, ABD'nin bölgeye ve Tunus'a yönelik politikaları hem Fransa hem de Tunus için yapısal koşullar üretmiştir. Bu nedenle Tunus'un dış

⁴⁴ Daha detaylı bilgi için bkz. T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Tunus", www.ekonomi.gov.tr, 31.08.2017.

⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz. World Bank, "Trade (% of GDP)", <https://data.worldbank.org/indicator>, 07.04.2018.

politikasının yapısal koşullarının büyük bölümünü oluşturan Fransa ve ABD'nin Tunus'a yönelik politikaları, 1956-2016 dönemi içinde incelenecektir.

Fransa'nın Tunus Politikası

Fransa'nın eski sömürgesi Tunus'a yönelik politikası, sömürge sonrasında ülke üzerinde etkinliğini ve kontrolünü sürdürme hedefine dayanır. Daguzan'a (2008: 331-332) göre, Fransa'nın bölge ülkeleriyle olan ilgisi "özel ilişki" olarak tanımlanabilir. Fransa, Kuzey Afrika ülkelerine kendi politika vizyonunu empoze etmeye çalıştı. Fas ve Tunus'tan sonra 1962 yılında Cezayir'in de bağımsız olmasından sonra Fransa, sömürgecilik sonrası çıkarları için bölgede "jeopolitik konuşlanma" hedefledi ve bölge ülkeleriyle yoğun ilişkiler kurdu.

Temel politikasının bir gereği olarak Fransa, bölge ülkelerinin bağımsızlık sürecinde ve sonrasında seküler, Batı yönlü, modernist ve Fransa ile iyi ilişkiler kurma politikası izleyen rejimlerin oluşmasını ve onların ayakta kalmasını destekledi. Bu politikanın bir örneği, Tunus'un bağımsızlık mücadelesi sürecinde de yaşandı. Fransa, yumuşak ve müzakereye dayalı bağımsızlık mücadelesi yöntemini benimseyen Habib Burgiba'yı destekledi. Burgiba ayrıca, Fransa'yla bağımsızlıktan sonra da iyi ilişkiler kurma ve yönünü Batı'ya çevirmiş modern bir devlet kurma taraftarıydı. Nitekim Tunus, Burgiba'nın Fransa ile yaptığı müzakereler sonucunda 1956 yılında bağımsız bir devlet oldu (Ayhan, 2012: 60-62; Alexander, 2016: 28-31).

Fransa, Tunus'un bağımsız olmasından sonra da ülke üzerindeki ayrıcalıklı pozisyonunu muhafaza etti. Bağımsızlığın ilk on yılında Fransa, Tunus'un en büyük ticari partneri ve uluslararası destekçisi oldu. Fransa, Tunus'un IMF, Dünya Bankası ve AB gibi uluslararası kurumlardan gelişme kredileri ve finansal yardım almasını sağladı. Fransa bu dönemde Tunus'a büyük miktarda devlet yardımı yaptı ve yüzlerce öğretmen ve idari personeli Tunus'a gönderdi (Kallender, 2013: 103-105). Fransa'nın bağımsızlıktan sonra Tunus'a verdiği desteğin en önemli nedeni, Burgiba'nın Fransa ile anlaşarak bağımsızlık elde etmesi ve yönünü Batı ve Fransa'ya çevirmesiydi.

Küresel konum ve bölgesel çıkarlar, Fransa'nın Tunus politikasını etkileyen temel etmenlerdi. Fransa Tunus rejimini Akdeniz'de güvenilir bir partner olarak görüyordu. Fransa'nın Orta Doğu, Arap, İslam dünyasına yönelik politikaları da Tunus politikasını

şekillendirdi (Kallender, 2013: 104). Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle (1958-1969), “Arap politikası” geliştirerek, Amerika ve Sovyet etki alanına karşı bölgede kendi etki alanını kurmaya çalıştı. Bu politikayla Fransa, Arap ülkeleriyle dostluk ilişkileri kurmaya çalıştı. Fransa’nın yeni politika açılımına karşın, bu dönemde Fransa-Tunus ilişkilerinde olumsuz gelişmeler de yaşandı. Burgiba’nın Cezayir’deki bağımsızlık savaşçılarını desteklemesi, Bizerte’deki askeri üs krizi ve millileştirme kararları gibi ilişkileri olumsuz etkileyen gelişmeler sırasında, Fransa Tunus’a yaptığı ekonomik yardımları ve silah satışlarını durdurdu. Burgiba’nın 1960’lı yılların sonlarından itibaren ilişkileri düzletme çabalarından sonra, Fransa Burgiba’yı yeniden desteklemeye başladı. Özellikle 1969 yılından sonra diplomatik ilişkiler arttı ve iki ülke arasında ekonomik ve askeri işbirliği güçlendirildi (Kallender, 2013: 105). 1960’lı yıllarda Fransa, silah satışı ve ekonomik alanlarda yaptırım uygulayarak Tunus’u kendi ekseninde tutmayı amaçlamıştı. Nitekim Tunus, ekonomi ve özellikle rejim güvenliği alanında bağımlı olduğu Fransa ile ilişkileri düzeltme arayışına girdi.

1970 ve 1980’lerde Tunus’un yaşadığı iç istikrarsızlıklar, Libya ile yaşadığı gerginlikler Fransa’nın Tunus politikasını etkiledi. Bu dönemde Tunus, ekonomik sorunlardan dolayı iç huzursuzluk ve siyasi istikrarsızlık tehditleriyle yüzleşti. Fransa, Burgiba’yı bu tehditlere karşı devamlı olarak destekledi. Özellikle, 1979 İran devriminden sonra teokratik rejimlerin bölgeye yayılması endişesi Fransa’nın Burgiba ve bölgedeki diğer seküler rejimleri diplomatik ve finansal açıdan daha fazla desteklemesine yol açtı. Bu kapsamda Tunus, 1970 ve 1980’lerde büyük miktarda Fransız devlet yardımı aldı. (Alexander, 2016: 132; Kallender, 2013: 107-110). Fransa ayrıca, Tunus’un güvenliğinin birincil garantörü oldu. 1970’lerin başlarında Tunus’a silah satış yasağını kaldırdı ve askeri ve iç güvenlik güçlerinin eğitimini sağladı. Fransa, Tunus kuvvetlerini güçlendirme politikasını 1980’lerde de devam ettirdi (Alexander, 2016: 133).

1990’lı yılların başlarından itibaren, Fransa’nın Tunus politikasında bölgeden kaynaklanan güvenlik kaygıları daha çok belirleyici oldu. İslami hareketlerin yükselişi, Cezayir’de İslamcılarla laik kesim arasında başlayan iç savaşın Tunus’a yayılma tehlikesi ve Fransa’da gerçekleşen bölge kaynaklı terörist saldırılar Fransa’nın bu dönemdeki Tunus politikasını belirleyen gelişmelerdi. Özellikle Cezayir’deki şiddet ve istikrarsızlığın yayılması ihtimali, Fransa’nın güvenlik kaygılarını artırıyordu. Fransa

için bölgesel istikrarsızlığın yayılmasının birçok negatif sonucu olacaktı. Bölgedeki istikrarsızlık ve çatışmalar, İslami hareketlerin yayılmasına, Batı destekli seküler hükümetlerin zayıflamasına, bölgedeki ekonomik yatırımların ve doğalgaz kaynaklarına erişimin tehlikeye girmesine ve bir mülteci akını başlatmasına neden olabilirdi. Bu nedenle Fransa, istikrarsızlaştırıcı unsur olarak gördüğü İslamcı hareketleri sınırlandırma politikası izledi. Bu kapsamda Fransa, Cezayir iç savaşında İslamcılara karşı seküler hükümeti destekledi. Tunus'ta İslami hareketi yok etme politikası izleyen ve hareketin siyasi etki kazanmasını engelleyen Zeynel Abidin Bin Ali'ye büyük destek verdi. Bin Ali, İslami hareketlerin yayılmasına karşı bir siper ve Fransa ve Avrupa'nın ticari ve stratejik çıkarlarının önemli bir koruyucusu olarak görülüyordu. Fransa, Bin Ali'nin Nahda'ya karşı uyguladığı baskıcı ve yok etme politikalarına bu nedenle göz yumdu (Wood, 2002: 94-95).

Ekim 1995'te Tunus'u ziyaret eden Jacques Chirac, Bin Ali'ye açık destek verdi. Tunus'ta yaptığı konuşmada "Fransa, bu bölgede merkezi bir rol oynayan Tunus'un istikrar içinde olmasını önemsemektedir" dedi ve iki ülkeye gerici güçlere karşı birlikte savaşma çağrısı yaptı. Chirac ayrıca, Tunus'un ana ekonomik ve finansal partneri olarak kalmaya kararlı olduklarını ve Tunus'a yapılan yardım miktarının 1,1 milyar Fransız frangına çıkarılacağını ilan etti (Wood, 2002: 94-95). Fransa'nın Tunus'a 1990'lı yıllarda verdiği destek, 11 Eylül saldırılarından sonra üst düzeye çıktı. Aralık 2001'de Tunus'u ziyaret eden Chirac, Bin Ali'ye olan desteğini yineledi. Chirac Tunus'un "hoşgörüsüzlüğü ve dini köktendinciliği reddettiğini" ve "terörizme karşı mücadelede örnek alınacak bir katılım" gösterdiğini söyledi (Kallender, 2013: 112). Fransa'nın Tunus'a verdiği destek 2007 yılında iktidara gelen Nicolas Sarkozy döneminde de devam etti. Sarkozy, Nisan 2008'de Tunus'u ziyaretinde göçlerin sınırlandırılması için Tunus'a teknik ve finansal destek sağlanması taahhüdünde bulundu (Kallender, 2013: 118). Bir dönem Fransa'nın Tunus büyükelçiliği görevini yapan Jacques Lanxade, bu dönemde Fransa'nın Tunus politikasını şu şekilde açıklar: "2000'den beri insanlar Tunus rejiminin yarı diktatörlük içine girdiğini gördü, ama biz bir tepki göstermedik. Ekonomik çıkarlarımızdan dolayı bu rejime desteği sürdürdük. Çünkü biz Bin Ali'nin İslamcılarla savaşındaki rolünü önemli kabul ettik" (Alexander, 2016: 134).

Fransa'nın güvenlik ve istikrar öncelikli politikasını bölgedeki otoriter rejimler üzerinden sürdürme stratejisi, Bin Ali rejimine karşı Aralık 2010'da başlayan halk ayaklanması sırasında da devam etti. Fransa, gösterilerin yoğunlaştığı sırada Bin Ali rejimini destekledi. Dışişleri bakanı Michele Alliot-Marie, durumu kontrol altına alabilmesi için Tunus güvenlik güçlerine yardım edebileceklerini söyledi (Simons, 2011). Sarkozy de 27 Şubat 2011'de yaptığı konuşmada Fransa'nın pozisyonunu haklılaştırmaya çalıştı: "Dekolonizasyon sırasında, diktatörler özgürleşmenin bir aracıydı ve bütün Batılı ülkeler ve tüm Fransız hükümetleri otoriter özellikleri olsa bile bütün Akdeniz hükümetleriyle ekonomik, diplomatik ve siyasi ilişkileri sürdürdüler" (Jeanjean, 2011). Bin Ali'nin devrilmesinden sonra yapılan seçimlerde İslami partilerin demokratik başarısına rağmen Fransa, Tunus'taki seküler aktörleri destekledi. Bu durum Fransa'nın seküler-modernist bir Tunus arzusu politikasına uygundu. Dönemin Fransa içişleri bakanı Manuel Valls yaptığı konuşmada, Fransa'nın bu dönemdeki Tunus politikasını dışı vurdu. Valls, Tunus'un Müslüman Kardeşler ve Selefiler öncülüğünde kurulan "İslami faşist diktatörlük" nedeniyle Arap Baharı için bir model olmadığını söyledi. Ona göre, Müslüman Kardeşler ve Selefiler Tunus'ta hak ve özgürlükler için bir tehdit oluşturmaktadır. Fransa bu duruma göz yumamayacak ve gericiilere karşı seküler ve modernistleri destekleyecektir (Brahem, 2013).

Bin Ali'nin devrilmesinden sonra Fransa, Tunus'a yaptığı ekonomik yardımları azalttı. Ancak 2014 yılının sonlarında yapılan seçimlerde seküler Nida Tunus partisinin kazanması ve Nida Tunus lideri Beji Caid Essebsi'nin cumhurbaşkanı olmasıyla Fransa'nın Tunus politikası değişmeye başladı. Caid Essebsi, Nisan 2015'te Fransa'yı ziyaret etti ve ekonomik yardımlar hakkında müzakerelerde bulundu (Alexander, 2016: 134). Nahda ve onun öncülünde kurulan hükümetleri desteklemekten kaçınan Fransa, seküler partinin iktidara gelmesiyle Tunus'a yönelik desteğini artırmaya başladı.

ABD'nin Tunus Politikası

ABD'nin Kuzey Afrika ve Tunus politikasının şekillenmesinde, Soğuk Savaş dengelerinin büyük payı vardır. Bunun yanında Tunus'un yaptığı Batı tercihi de bu politikanın şekillenmesini etkilemiştir. Burgiba bağımsızlıktan hemen sonra, Tunus'un kesin bir şekilde Batı'nın özgür dünyasını seçtiğini ve bu dünyanın rakip kampı olan Komünist dünyaya ait olmadıklarını ilan etti (Rejeb, 2013: 82-83). ABD de, Soğuk

Savaş'ın yoğunlaştığı 1950'li yıllarda bölgede komünizmin yayılmasından endişe duyuyordu. Burgiba'nın Batı tercihi, Nasır ve Pan-Arabizm eleştirisi ABD'nin bölgeye yönelik politikasıyla örtüşüyordu. Bu durum iki ülke arasında bir müttefiklik ilişkisi başlattı. ABD, 1956 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Tunus'u tanıyan ilk büyük devlet oldu. İki ülke arasında 1957 yılında iki taraflı ekonomik ve teknik yardım anlaşması imzalandı. ABD, Uluslararası Kalkınma Ajansı vasıtasıyla 1990'lı yıllara kadar büyük miktarda ekonomik ve teknik yardım yaptı. 1960-69 arasında 316 milyon dolar tutarında yiyecek yardımında bulundu. ABD ayrıca Tunus'a askeri destek de sağladı ve Fransa'nın bu dönemde Tunus'a uyguladığı silah satış ambargosuna karşı Tunus'u destekledi (Alexander, 2016: 138-139; Souli, 2016).

1960'lı ve 1970'li yıllarda ABD, iç politikada sol muhalefetle yüzleşen Burgiba'yı destekledi. ABD Burgiba'yı Amerika'nın stratejik çıkarlarını ve amaçlarını destekleyen bir lider olarak görüyordu. 1980'lerde Libya ile yaşanan sorunlardan dolayı ABD, Tunus'a yaptığı askeri desteği artırdı. 1981'de 18 milyon dolar olan silah satışları, 1982 yılında 125 milyon dolara çıkarıldı (Rejeb, 2013: 84). Bu yardımlar 1979 İran devriminin bölgeye yayılması tehlikesine karşı seküler ve Batı yanlısı rejimlerin desteklenmesi amacıyla yapılmıştı. Ayrıca Tunus iç politikasında İslamcı hareketin güçlenmesi, Burgiba rejimi açısından ABD'nin desteğini kritik hale getirmişti.

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Tunus politikası, "radikal İslami" hareketlerin yükselişinden kaynaklanan tehdit algısına göre şekillendi. Bu dönemde başlayan Cezayir iç savaşı, ABD'nin bölge ve Tunus'a yönelik politikasını etkiledi. ABD, Cezayir krizinin ve İslami aşırıcılığın Tunus'a yayılmasından ve Batı yanlısı rejimin hayatta kalmasına tehdit oluşturmasından endişe duyuyordu (Zoubir, 2009: 982-985). Bölgesel istikrarsızlık endişeleri, ABD'nin Tunus'u daha fazla desteklemesine yol açtı. Bu dönemde ABD, Tunus'la diğer Akdeniz ülkelerinden daha fazla askeri tatbikatlar yaptı. ABD Bin Ali'ye önemli siyasi destek de sağladı. Bu kapsamda ABD başkanı George H. W. Bush, Bin Ali'yi 1989 ve 1990'da Beyaz Saray'a davet etti. Dışişleri bakanı Warren Cristopher, 1993'te Tunus'u ziyaret etti. Ziyaretlerde yapılan destek açıklamaları, ABD'nin Tunus'u önemli bir bölgesel oyuncu olarak kabul ettiğini gösterdi. Bu durum içte ve dışta Bin Ali'nin kredibilitesini güçlendirdi (Alexander, 2016: 140-141). Bin Ali de ABD'nin desteğinden faydalanarak iç politikada İslami

hareketin faaliyetlerini terörizmle bağdaştırma ve sorunu uluslararasılaştırma politikası izledi. Bu dönemde ABD ve Bin Ali'nin İslami hareketleri tehdit olarak görme politikası birbiriyle örtüşüyordu.

9 Eylül 2001'den sonra ABD'nin bölgeye yönelik politikasını “terörle savaş” konsepti belirledi. Küresel terör tehdidiyle muhatap olan ABD, bu tehditle mücadele etmek için küresel çapta bir stratejisi geliştirdi. Yeni stratejiye göre, terörizmi yerinde izole etmek için bölgesel müttefiklerle işbirliği yapılmalı ve onlara bunun için gerekli olan askeri, hukuki, siyasi ve finansal destek sağlanmalıydı. ABD bu strateji çerçevesinde, bölge ülkeleriyle daha yakın askeri, güvenlik ve ekonomik ortaklık geliştirmeye ve bölge ülkelerinin terörle savaş kapasitelerini artırmaya çalıştı. Şubat 2005'te Cezayir'de düzenlenen bir konferansta konuşan ABD büyükelçisi Henry Crumpton, ABD'nin yeni stratejisini tasvir etti: “Biz bölgesel terörle mücadele kapasitelerini güçlendirmeye yardım ederek, güvenlik güçleri arasındaki işbirliğini geliştirerek ve kurumsallaştırarak, ekonomik gelişmeyi, iyi yönetimi, iyi eğitimi, liberal kurumları ve demokrasiyi teşvik ederek terörist örgütleri yenmeyi amaçlayan çok boyutlu ve uzun vadeli bir strateji tasavvur ediyoruz” (Zoubir, 2009: 987-990). Ancak terörle mücadele çerçevesinde ABD'nin bölgeye ve Tunus'a yönelik politikasında güvenlik konuları daha fazla öne çıktı. Bu nedenle ABD, Bin Ali'nin iç politikada İslami harekete ve diğer muhalif kesimlere karşı uyguladığı baskı politikalarına ve insan hakları ihlallerine karşı tepkisiz kalmayı sürdürdü.

2011 Tunus devrimi sonrasında ABD, pragmatik bir politika izleyerek yeni Tunus yönetimini ve demokratik rejime geçiş sürecini destekledi. ABD devrimden sonra Tunus'a özel önem vermeye çalıştı. Bu kapsamda ekonomik, güvenlik ve diplomatik işbirliğini artırdı. Tunus'un bu dönemde, diğer bölge ülkelerinin aksine, şiddet kaosunun içine girmemesi ve bölgede demokrasi için örnek oluşturması ABD açısından Tunus'u önemli hale getirdi. İç istikrasızlığa sürüklenmesi ihtimaline karşı, ABD Tunus'a yaptığı ekonomik ve güvenlik yardımlarını artırdı. Bu kapsamda, 2011-2015 yılları arasında Tunus'a 700 milyon dolar doğrudan yardım ve 250 milyon dolar güvenlik desteği sağladı. Güvenlik yardımıyla Tunus'un sınır güvenliğinin geliştirilmesi, istihbarat ve terörizm karşıtı kapasitenin artırılması amaçlandı. Kasım 2015'te iki ülke arasında ortak ekonomik platform kuruldu ve bununla ABD-Tunus

arasında Stratejik Diyalog ve Ortak Askeri Komisyon oluşturulması hedeflendi (Alexander, 2016: 141; Sakthivel, 2016; Souli, 2016).

1956-2016 arası dönemde Tunus, büyük güçlerin desteğini almıştır. Bu desteğin alınmasında büyük güçlerin bölge politikaları ve Tunus'un Batı bloku tercihi büyük ölçüde etkili olmuştur. Zaman zaman Tunus ve Fransa arasında gerginlikler yaşansa da Tunus'un dış politikada benimsediği uzlaşmacı tavır, Fransa'nın Tunus rejimini desteklemesini sağlamıştır. ABD'nin Tunus'u destekleme politikası, Soğuk Savaş boyunca devam etmiş, Soğuk Savaş'tan sonra ve özellikle 11 Eylül'den sonra bu destek daha da artmıştır.

4.2.3. Müdahaleci Değişken: Tunus'un İç İstikrar Düzeyi

Tunus, 1956-2016 dönemi boyunca rejimin yapısı ve işleyişi nedeniyle iç politikada birçok istikrarsızlıkla yüzleşti. Tunus rejimi, tek parti hakimiyeti ve ömür boyu başkanlık sistemiyle Batı yönelimli, modern ve seküler bir toplum meydana getirme hedefiyle ortaya çıktı. Ancak toplumun büyük çoğunluğu Doğu, Arap, İslam ve geleneksel kimliğine sahip bir yapıdaydı. Rejimin modern devlet ve toplum yaratma çabası zamanla geleneksel yapının direnciyle karşılaştı. Rejime yönelik direnç aynı zamanda ekonomik sıkıntılardan kaynaklandı. Rejime yönelik geleneksel yapının direnci, Tunus İslami hareketinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Tunus İslami hareketi kimlik sorunlarıyla birlikte zamanla ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlarla ilgilenen bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm onların toplumla daha fazla ilişki kurmalarına, taban bulmalarına ve güçlenmelerine yol açmıştır. Rejim, İslami hareketin güçlenmesini rejim güvenliğine tehdit olarak algılamış ve onun gücünü kırmaya yönelik sert ve baskıcı tedbirler almıştır. Ancak bu sert tedbirlere karşın, kurallı iktidar değişimine imkan vermeyen otoriter yapı ve büyük ölçüde bu yapının yol açtığı ekonomik sorunlardan kaynaklanan halk ayaklanması rejimin sonunu getirmiştir. Devrimden sonra İslami hareket seçimlerde başarı göstererek, yeni demokratik rejimin inşasında çok önemli rol oynamıştır. Bu nedenle, bu başlık altında, Tunus'un iç istikrarını büyük ölçüde belirleyen rejimin yapısı ve işleyişi ile Tunus İslami hareketinin evrimi incelenecektir.

Tunus Rejiminin Yapısı ve İşleyişi

Tunus rejiminin temelleri Fransa'ya karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesi döneminde atıldı. Bağımsızlık mücadelesi, 1934'te kurulan ve öncülüğünü Habib Burgiba'nın yaptığı Yeni Düstur Partisi etrafında şekillendi. Bu mücadele sürecinde özellikle parti içinde mücadele yöntemi üzerinde ideolojik ayrışmalar yaşandı. Parti içinde Burgiba'nın temsil ettiği ana akıma karşı muhalif bir grup ortaya çıktı. Daha çok Arap milliyetçiliğini ve İslami kimliği temsil eden bu grup, müzakere yoluyla değil askeri mücadeleyle bağımsızlık elde edilmesi taraftarıydı. Burgiba yöntem olarak Fransa'ya karşı sert askeri mücadele yerine daha yumuşak ve müzakereye dayalı mücadele yapılmasını savunuyordu. Burgiba, Fransa ile bağımsızlıktan sonra da iyi ilişkiler kurma ve yönünü Batı'ya çevirmiş modern bir devlet kurma taraftarıydı. İki taraf arasında parti içinde ortaya çıkan yöntem ve ideolojik mücadele Burgiba'nın üstünlüğüyle sonuçlandı. Fransa ile yapılan müzakereler sonrasında Tunus, 20 Mart 1956 tarihinde bağımsız bir devlet oldu (Ayhan, 2012: 60-62; Alexander, 2016: 28-31). Bu başarı, bağımsızlıktan sonra Burgiba'ya temel görüşleri çerçevesinde bir rejim kurma fırsatı verdi.

Burgiba, Fransa'da eğitim almış, seküler ve Batı yanlısı görüşleri savunan bir liderdi. Burgiba özellikle Fransız değerlerini ve kurumlarını örnek alan Batılı anlamda modern bir devlet ve toplum oluşturma hedefini bu eğitim döneminde oluşturmuştu. Burgiba modernleşme hedefini gelişmiş ülkelere yetişmek ve onların oluşturduğu modern dünyanın bir parçası olmak olarak tasavvur ediyordu⁴⁶ (Dursun, 2017: 137). Burgiba ve yönetiminin Batı medeniyeti yönünde yaptığı tercih, diğer yandan o dönemin rakip ideolojisi sosyalizm ve Arap milliyetçiliğinin reddedilmesi anlamına geliyordu (Alexander, 2016: 63-64). Burgiba'nın ideolojik düzeyde yaptığı Batı tercihi din-devlet ve toplum ilişkilerinde laiklik ilkesini de içeriyordu. Burgiba'nın modern devlet ve toplum oluşturma amacı bu ilkeye dayalı olarak bağımsızlıktan sonra yapılan reformlarla somutlaşmıştır. Bu bakımdan modern bir devlet ve toplum kurma amacı ve laiklik ilkesi, Tunus modernleşmesinin temel iki motivasyonunu oluşturmuştur.

---

⁴⁶ Tunus rejiminin oluşumunda Burgiba'nın sahip olduğu dünya görüşünün etkisinin detaylı incelemesi için bkz. John L. Esposito, Tamara Sonn ve John O. Voll, **Islam and Democracy after the Arab Spring**, Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 176-177; Kenneth Perkins, "Playing the Islamic Card: The Use and Abuse of Religion in Tunisian Politics", **The Making of the Tunisian Revolution: Contexts, Architects, Prospects**, Nouri Gana (ed.), Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013, s. 59-63; Christopher Alexander, **Tunisia: Stability and Reform in the Modern Maghreb**, London: Routledge, 2016, s. 35; Raşid Gannuşi, *Laiklik ve Sivil Toplum*, İstanbul: Mana Yayınları, 2015, s. 122.

Burgiba devlet ve toplumun inşasıyla ilgili temel hedeflerini daha kolay uygulamaya geçirebilmek için tek parti hakimiyetine ve ömür boyu başkanlık sistemine dayalı yönetim şekli benimsedi. Burgiba öncelikle ülkenin tek meşru partisi olan Yeni Düstur hareketi içinde konumunu güçlendirdi, muhalif grupları ve figürleri tasfiye etti. Tek partili yönetim şeklinin varlığı devletle parti arasında organik ilişkinin oluşmasına zemin hazırladı. Siyasal yapı ve devlet yönetimi parti içinde üretilen, parti vasıtasıyla topluma doktrine edilen ve uygulanan ideoloji ve fikirler etrafında şekillendi (Alexander, 2016: 42, 63-64).

Burgiba rejimi tek parti sisteminin imkanlarıyla devlet yönetiminde ve toplumsal alanda modernleşme reformları başlattı. Rejim bu reformlarla devlet ve toplumu dini ve geleneksel etkilerden arındırmaya çalıştı. Devlet yönetimi alanında yapılan reformlara örnek olarak eğitim alanında yapılan düzenlemeler gösterilebilir. Bu alanda yapılan reformlarla İslami eğitim okulları kaldırıldı ve yerine laik eğitim sistemi benimsendi. Laiklik ilkesi hukuk alanında da uygulamaya geçirildi ve İslam hukuku pratikleri ve mahkemeleri kaldırıldı. Rejim ayrıca geleneksel ve dini yapıların etkisini kırmak amacıyla onların gelirlerine el koydu ve varlıklarını millileştirdi (Esposito, Nonn ve Voll, 2016: 176-177; Perkins, 2013: 61; McCarthy, 2014: 735-736).

Rejimin modernleşme reformları toplumsal alanda da kendisini gösterdi. Bu alandaki reformlar genellikle toplumsal hayatı düzenleyen medeni hukuk alanında yapıldı. Yeni hukuk düzeni geleneksel ya da İslami hukuk düzeninin yerini aldı. Somut reformların yanında Burgiba ayrıca bazı dini ibadetlerin toplum üzerindeki etkisini eleştirdi. Ona göre geleneksel kıyafetler kadınların modernleşmesini ve toplumsal hayata katılımını engellemekteydi. Burgiba oruç ibadetinin ekonomik verimliliği düşürdüğünü ve ekonomik gelişme için bu ibadetin yerine getirilmemesi gerektiğini ifade etti (McCarthy, 2014: 736-737; Dursun, 2017: 138). Burgiba bu şekilde yaparak geleneksel ve İslami anlayış ve pratiklerini modernleşme ve gelişmenin ötekisi olarak tanımladı. Bu nedenle yapısal olarak tek parti ve ömür boyu başkanlık sistemi olarak tasarlanan rejimin işlevi, devleti ve toplumu geleneksel ve İslami yapılardan arındırarak modernleştirmek olmuştur.

Burgiba'nın temellerini attığı ve inşa ettiği rejimin yapısı ve işleyişi, 1987 yılında iktidara gelen Zeynel Abidin Bin Ali döneminde de değişmedi. Bin Ali, rejim

değişikliğini hedeflemekten ziyade rejimi tahkim etme stratejisi benimsedi (Murphy, 1999: 164-167). Bin Ali iktidara geldikten sonra Burgiba döneminde aşınan rejimin meşruiyetini artırmak amacıyla sınırlı siyasal liberalleşme adımları attı. Bu dönemde kontrollü bir şekilde çok partili hayata geçildi ve seçim sistemiyle ilgili düzenlemeler yapıldı. Ancak Bin Ali, siyasal liberalleşme adımlarının muhalefetin güçlenmesine neden olduğu ve rejimin altını oyduğunu görmüş ve bu adımlardan geri adım atmıştır. Burgiba tarafından kurulan ve Bin Ali tarafından devam ettirilen rejim, 2010 yılının sonunda başlayan halk ayaklanmasıyla son bulmuştur. Devrimden sonra serbest ve özgür seçimlerin yapılması, bu seçimlere dayalı iktidar değişimlerinin gerçekleşmesi ve iktidar değişimlerini kurala bağlayan yeni anayasanın benimsenmesi yeni ve demokratik rejime geçişin önemli aşamalarını oluşturmuştur.

Tunus İslami Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Rejim Güvenliği

Bağımsızlıktan yaklaşık on yıl sonra, rejimin uygulamalarına ve ekonomik performansına karşı çeşitli muhalif hareketleri görülmeye başladı. Bu muhalefet hareketlerinden İslami hareket, zamanla iktidara alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Tunus İslami hareketi başlangıçta rejimin devlet ve sosyal alandaki laiklik uygulamalarına karşı bir refleks olarak ortaya çıkmıştır. Ancak hareket zamanla ekonomik ve toplumsal sorunlarla da ilgilenmeye başlamıştır. Bu ilgi hareketin toplumsallaşmasını ve siyasallaşmasını hızlandırmıştır. Siyasallaşma aynı zamanda hareketi iktidara alternatif bir duruma getirmiştir. İslami hareketin rejime alternatif duruma gelmesi, rejim açısından rejim güvenliği sorununu ortaya çıkarmıştır. İslami hareketten kaynaklanan rejim güvenliği sorunu, Tunus'un dış politikada yaptığı tercihler üzerinde de etkili olmuştur.

Tunus'taki İslami muhalefetin oluşumu ve filizlenmesi üzerinde, rejimin devlet ve toplum alanında yaptığı laiklik eksenli reformların büyük etkisi olmuştur. Bu reformlar yukarıdan aşağıya doğru hızlı bir şekilde yapıldığından toplumsal hayatı radikal bir şekilde değiştirmekteydi. Toplumsal hayatı yönlendirmede geleneksel değer ve pratiklerin yasaklanması ve baskı altına alınması, Tunus toplumunda yavaş yavaş rejime karşı muhalif duruşların ortaya çıkarmasına yol açtı. Bu muhalif duruşun önemli bir kısmını İslami kesimler oluşturdu. Tunus İslami hareketinin en önemli öncülerinden olan Raşid Gannuşi'ye göre, ülkedeki ilk İslami hareket, vatandaşların dini

özgürlüklerini, serbest ifade ve örgütlenme haklarını reddeden sekülerist, otoriter bir rejimin elindeki baskı araçlarına bir cevap olarak ortaya çıkmıştır (Gannuşi, 2016: 58). Özellikle dini eğitim sisteminin kaldırılarak laik eğitim sistemine geçilmesi, dini hukuk sisteminin ilga edilmesi ve dinin devlet ve toplum hayatından çıkarılmasına yönelik katı uygulamalar rejime karşı İslami duyarlılığı yüksek muhalefet hareketlerinin oluşumuna katkı sağladı (Esposito, Sonn ve Voll, 2016: 176-177; Bouldby, 1988: 590-614).

İdeolojik ve siyasal nedenlerin yanında ekonomik nedenler de İslami hareketin ortaya çıkmasını ve özellikle toplumsallaşması üzerinde etkili olmuştur. Tunus 1960'lı yılların ortalarından itibaren başarısız ekonomi politikaların yol açtığı ekonomik sorunlarla yüzleşmeye başladı. Ekonomik sorunlar giderek sosyal hoşnutsuzluğun ve muhalif eğilimlerin artmasına yol açtı. Rejim toplumsal huzursuzlukları dindirmek için ekonomi ve siyaset alanında kısmi de olsa liberalleşme adımları atmak ve toplumu rahatlatmak zorunda kaldı. Bu durum baskı altına alınan geleneksel kimliklerin kendilerini ifade etmelerine fırsat verdi (Esposito, Sonn ve Voll, 2016: 179). Tunus'un yüzleştiği ekonomik sorunlar aynı zamanda sol gruplar ve sendikaların muhalefetine de zemin hazırladı. Rejim dönemin uluslararası ideolojik kampaşma ortamının etkisiyle sol ve sendikal muhalefete karşı sert tedbirler aldı. Rejimin bu muhalefet kesimine karşı katı tutumu bu kesimlerin ülkedeki etkisini azalttı. Rejim ayrıca bu kesimleri dengelemek için İslami oluşumlara daha toleranslı davrandı. Tunus'taki İslami canlanma ilk başlarda siyasi gündemden uzak durma eğilimindeydi. Bu oluşumlar daha ziyade İslami kimliğin ve Arap dili ve kültürünün korunmasına odaklanmışlardı. Rejimin sol kesimleri baskı altına alması, İslami duyarlılığı yüksek hareketlere toplumsal alanda özellikle de üniversitelerde daha fazla hareket imkanı verdi (Alexander, 2016: 34-47; Bouldby, 1988: 590-614). Bu dönemde rejim kendisine yönelik en önemli muhalefet hareketi olarak sol ve sendikal hareketleri gördüğünden, İslami kesimlere daha fazla alan açarak bu hareketleri dengeleme siyaseti izlemiştir. Rejim bu dönemde dış politikada iç tehditlerin etkisiyle daha uyumlu ve dış yardım almaya odaklı bir politika gütmüştür.

Tunus'taki İslami hareketin gelişiminde ve toplumsallaşmasında Gannuşi gibi fikir ve eylem öncülerinin rolü büyük olmuştur. Gannuşi, ideolojik olarak Arap milliyetçiliğine ve Sosyalist fikirlere karşı mesafeliydi ve bu akımlara karşı mücadelenin öncülüğünü yapıyordu. Gannuşi ayrıca geleneksel İslami yaklaşımlara karşı eleştirel bir tutum izledi

ve onları katı yaklaşımlar olarak niteledi. Ona göre, katı yaklaşım ve uygulama pratikleri kapsayıcı değildi ve toplumsal ihtiyaçları karşılama noktasında yetersizdi. Gannuşi bu noktada Batı medeniyetine karşı yeni İslami fikirleri savundu⁴⁷. Bu fikirler farklı toplumsal kesimlerin sorunlarına odaklanmıştı ve daha kapsayıcı yaklaşımlar içeriyordu. Bu yaklaşımlar zamanla toplumun farklı kesimleri tarafından da benimsendi ve çeşitli toplumsal katmanlara yayıldı. Gannuşi'nin öncülük ettiği İslami hareket, toplumsal taleplerin de etkisiyle 1960'lı yılların sonundan itibaren kurumsallaşma aşamasına geçti (Esposito, Sonn ve Voll, 2016: 177-180).

Tunus, 1970'li yıllarda yeniden ekonomik sorunlarla ve bu sorunların getirdiği sosyal ve siyasal istikrarsızlıklarla yüzleşti. Rejim, izlediği ekonomi politikaları nedeniyle işçi kesiminden gelen muhalefete karşı sert tedbirler aldı. Bu dönemde belli aralıklarla gerçekleşen işçi grevleri şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışıldı. Ekonomik sorunlar, işçi grevleri ve rejimin grevlere karşı şiddetli tutumu, İslami hareket üzerinde dönüştürücü etkide bulundu. Hareket bu dönemden itibaren daha fazla toplumsal sorunlara ilgi göstermeye başladı. Ayrıca 1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam devrimi, hareketin siyasallaşması sürecini hızlandırdı. Bu dönemden sonra İslami hareket, farklı toplum kesimlerinin sorunlarına ve ekonomik problemlerine daha fazla duyarlılık göstermeye başladı (Dursun, 2017: 140-142).

Tunus İslami hareketi, 1970'lerin sonundan itibaren kurumsallaşma seviyesini artırmaya başladı. Kurumsallaşma, hareketin daha fazla toplumsal tabanını genişletmesini sağladı. Hareket bu sayede işsizlik, yoksulluk, yönetime katılım gibi toplumsal, ekonomik ve siyasal problemlere daha fazla vurgu yapmaya başladı. Bu ivmeden hareketle İslami hareket, rejime çağrı yaparak tek parti sistemi yerine siyasal çoğulculuğa dayalı bir yönetim sistemi benimsenmesini talep etti. Burgiba yönetimi 1981 yılında iktidar partisi dışındaki partilerin de seçimlere katılması iznini verdi. Burgiba'nın bu adımı ekonomik sorunlardan kaynaklanan toplumsal muhalefeti yatıştırmak için atmıştı. Burgiba'nın bu adımından sonra İslami hareket, partileşme kararı aldı ve İslami Yöneliş Hareketi partisini kurdu (Esposito, Sonn ve Voll, 2016: 180-181). Hareketin partileşmesi toplumsal tabanın genişlemesine daha fazla katkı sağladı ve parti giderek güçlendi. Parti

---

⁴⁷ Gannuşi bu dönemde reformist birçok İslamcı düşünürden özellikle de Müslüman Kardeşlerin kurucusu Mısırlı Hasan el-Benna'nın fikirlerinden etkilenmiştir. Bkz. Raşid Gannuşi, "From Political Islam to Muslim Democracy: The Ennahda Party and the Future of Tunisia" *Foreign Affairs*, September/October 2016, s. 60.

özellikle sistemden dışlanmış kesimlere umut oldu ve onların taleplerini merkeze taşımaya çalıştı. Hareket ayrıca kendisine karşı oluşan şüpheleri gidermeye çalıştı. Bu kapsamda parti, şiddeti bir yöntem olarak kabul etmediklerini, özgür ve adil seçimleri desteklediklerini ve demokratik ve çok partili siyasal hayatı benimsediklerini deklare etti (Gannuşi, 2016: 60-61; Alexander, 2016: 48-49).

Tunus İslami hareketin lideri Gannuşi, İslam ile demokrasinin bağdaştığını savunuyordu. Ona göre, demokrasi eğer halkın yöneticilerini seçtiği ve iktidar değişiminin seçim vasıtasıyla gerçekleştiği bir yönetim sisteminin ve aynı zamanda insan hakları ve özgürlüklerin varlığı anlamına geliyorsa, Müslümanların demokrasiye karşı çıkmalarının hiçbir dini gerekçesi olamaz (Esposito, Sonn ve Voll, 2016: 181). Hareketin bu ılımlı yaklaşımlarına karşın, rejim İslami hareketi kendisine tehdit olarak gördü. Çünkü İslami hareket, parti kurmuş ve toplumsal tabanını bu sayede daha fazla genişleterek iktidara alternatif hale gelmişti. Burgiba rejim güvenliği refleksiyle İslami hareketin legal bir parti olarak tanınma talebini geri çevirdi. Burgiba yönetimi bu süreçte parti üyelerine karşı sert önlemler aldı ve çoğu parti üyesi tutuklandı (Alexander, 2016: 47). Burgiba ayrıca, İslami hareketin siyasallaşmasını güvenlikleştirerek onları İran devrimine benzer bir dini devrim peşinden koşmakla suçladı. Burgiba, İslami harekete yönelik baskılarını artırırken diğer yandan kamusal alanda bazı ibadetlerin yapılmasını yasakladı. (Esposito, Sonn ve Voll, 2016: 182). Bu baskı ve yasaklamalara rağmen, Tunus İslami hareketi 1980'li yıllar boyunca güçlenmeye devam etti ve siyasal alanda rejime alternatif hale geldi. İslami hareketin güçlenmesinde en önemli etken, ekonomik sorunların toplumsal huzursuzlukları artırması nedeniyle toplumda oluşan alternatif arayışına cevap olmayı başarmasıydı. Farklı ve siyasal hayattan dışlanmış toplumsal kesimler, İslami yöneliş hareketi aracılığıyla taleplerini dile getirme mecrası buldular.

İslami hareketin toplumsal tabanını giderek güçlendirmesi, rejimin tehdit algısını artırmıştır. Rejim 1980'li yılların ortalarından itibaren İslami harekete karşı yeniden sert politika izlemeye başladı. Gannuşi 1987 yılında darbe teşebbüsü ve şiddete teşvik etmekle suçlanarak tutuklandı. Burgiba ayrıca İslamcılara karşı sert tutumla bilinen İçişleri Bakanı Zeynel Abidin Bin Ali'yi başbakan olarak görevlendirdi. Ancak Burgiba, Bin Ali tarafından sağlık gerekçeleriyle iktidardan indirildi (Dursun, 2017:

151-153). Böylece 30 yıllık Burgiba iktidarı sona ermiş oldu. Ancak Burgiba'nın kurduğu rejim ve tehdit tanımlamaları, Bin Ali dönemine miras kaldı.

Bin Ali Döneminde Rejim Güvenliği ve İslami Hareket

1987 yılında Burgiba'yı devirerek iktidara gelen Bin Ali, Burgiba döneminde yıpranan rejim ve hükümetin meşruiyetini düzeltmeye yönelik reformlar yapmaya çalıştı. Bin Ali öncelikle, siyasal alanda liberal politikalar izleyeceğini ve bu alandaki kısıtlamaları kaldıracağını vadetti. Bu vaat anayasal reformları da içeriyordu. Bin Ali ömür boyu başkanlık sisteminin bu döneme uygun bir sistem olmadığını, çok partili sisteme dayalı çoğulcu siyasal hayatın daha uygun olduğunu ve halkın beklentilerinin de bu yönde olduğunu dile getirdi. Bu yaklaşımla anayasa reformu yapıldı, ömür boyu başkanlık sistemi kaldırıldı ve başkanlık süresi on beş yıla sınırlandırıldı. Bunun yanında, siyasi partilerin kurulması ve örgütlenmesi üzerindeki kısıtlamalar azaltıldı. Böylece birden fazla siyasi partinin seçimlere katılabilmesinin önü açıldı (Murphy, 1999: 167-173). Bin Ali ayrıca, önceki yönetim döneminde hapse atılan Gannuşi ve İslami hareketin üyelerini affetti ve sürgünde olan muhaliflerin Tunus'a dönmelerini istedi (Alexander, 2016: 49-50). Bu dönemde yönetim ulusal uzlaşma çalışmaları da yürüttü. Ülkedeki tüm muhalif kesimler aynı masa etrafında bir araya getirilerek, ortak ulusal sözleşme metni ortaya çıkarıldı. Bu metinde Tunus'un Arap ve İslami kimliğine vurgu yapılarak, Burgiba döneminin dışlayıcı laiklik anlayışı reddedildi (Alexander, 2016: 49-50; Murphy, 1999: 173-176). Bu dönemde uygulanan reformlar ve ulusal uzlaşma çabaları ülkenin iç istikrarına katkı yaptı ve rejimin güvenliğini artıran bir unsur oldu.

Bin Ali, iktidarının ilk yıllarında İslami harekete karşı temkinli bir politika izledi. Bu politikanın en önemli nedeni, İslami muhalefetin toplumsal karşılığının ve gücünün tam olarak öngörülememesi ve onlara karşı girişilecek güç mücadelesinin onları toplum nazarında daha da güçlendireceği endişesiydi (Alexander, 2016: 49). Bin Ali'nin bu temkinli ve yumuşak politikası, İslami hareketin daha fazla güçlenmesine katkı yaptı. İslami hareket bir yandan güçlenirken, diğer yandan rejimin hassasiyetlerini ve reflekslerini dikkate alan bir politika izledi. Bu kapsamda 1989 yılında parti ismi değiştirildi ve İslam kelimesi çıkartıldı. En-Nahda ismini alan parti, yönetime başvurarak meşru bir parti olarak tanınmasını talep etti. Nahda ayrıca demokratik değerlere bağlı olduklarını, devrimi hedeflemediklerini ve devlet için bir tehdit

olmadıklarını açıkladı (Murphy, 1999: 178). Rejim, Nahda'yı resmi bir parti olarak tanımamasına rağmen, parti adaylarının bağımsız olarak seçimlere katılmasına izin verdi. Nahda bağımsız adaylarla katıldığı seçimlerde önemli başarı elde etti. Bu başarı Nahda'yı rejime alternatif bir duruma getirdi. Nahda'nın seçimlerde aldığı oy oranı (Nahda ülke genelinde %14, şehirlerde ise %30 oy aldı) ve bir anda rejime alternatif bir güç odağına dönüşmesi, Bin Ali iktidarı tarafından endişeyle karşılandı. Seçimlerden sonra Bin Ali, liberal ve özgürlükçü politikanın İslami muhalefeti daha da güçlendirdiğini düşünmeye başladı ve yavaş yavaş reform adımlarından uzaklaşmaya, İslami hareketi rejim güvenliğine tehdit olarak görmeye başladı (Alexander, 2016: 55; Murphy, 1999: 180).

1989 yılı seçimlerinde Nahda'nın elde ettiği başarıdan sonra İslami hareketi tehdit olarak görmeye başlayan Bin Ali, 1990'ların başından itibaren İslami harekete karşı katı ve sert politika izlemeye başladı. Bin Ali'nin amacı, İslami hareketi en azından rejim/hükümet güvenliğine tehdit olmaktan çıkarmaktı. Bunu başarmak için Bin Ali yönetimi hem iç hem de dış politikada İslami harekete karşı yoğun bir mücadeleye girişti. Yönetim iç politikada İslami hareketi ezme araçlarını devreye koyarken, dış politikada hareketin dış örgütlenmesinin zayıflatılması, harekete karşı mücadelede dış desteğin sağlanmasına odaklandı. Bu süreçte İslami hareketin binlerce üyesi tutuklandı ve Gannuşi yurt dışına çıkmak zorunda bırakıldı. Gannuşi (2016: 61), bu dönemde kendilerine yönelik baskıları Bin Ali yönetiminin Burgiba'nın baskı politikalarına geri dönüşü olarak değerlendirmiştir. Ona göre Bin Ali rejimi, Nahda'yı bitirmeyi gözüne kestirdi ve binlerce Nahda üyesini tutukladı, işkenceye maruz bıraktı.

Rejimin bu dönemde uyguladığı baskıcı ve sert politika, İslami harekete büyük darbe vurdu. Nahda'nın toplumdaki örgütlenmesi büyük zarar gördü ve parti ancak gizlice faaliyet göstermeye çalıştı. Rejim, dönemin uluslararası ortamı içerde İslamcılara karşı uyguladığı sert politikaları meşrulaştırmak için kullandı. Özellikle Cezayir iç savaşında taraf olan Cezayir İslami hareketine karşı Batı'da oluşan endişeler, rejimin dış destek almasını kolaylaştırdı (Alexander, 2016: 57-58; Gannuşi, 2016: 62). Bin Ali bu politikalarla İslami hareketi rejime alternatif oluşturmasını engellemeyi başardı. Bin Ali'nin İslami hareketlere karşı katı ve sert politika izlemesindeki en önemli etken, siyasi alandaki liberalleşmenin İslamcı hareketi daha fazla güçlendirdiğini ve

rejime/hükümete alternatif bir güce dönüştürdüğünü düşünmeye başlamasıydı. Bin Ali, İslami harekete karşı sert tutumunu 2000’li yıllarda da sürdürdü. Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra rejim, ABD’nin “terörle mücadele” politikası çerçevesinde, iç muhalefete karşı mücadele etmek için daha fazla dış destek almayı başardı. Ancak rejimin içerde kurduğu baskı ortamı ve baskı ortamını sürdürmek için dışardan aldığı destek iç politikada rejimin meşruiyetinin daha fazla aşınmasına, ekonomik problemlere ve halkın daha fazla yoksullaşmasına neden oldu. Bu nedenler 2010 yılının sonunda halk ayaklanmasına yol açtı ve rejimin sonunu getirdi.

2011 Devrimi Sonrası İslami Hareket

Bin Ali iktidarda kaldığı süre boyunca, Burgiba’dan miras aldığı rejimin yapısını devam ettirdi. Bin Ali, Burgiba gibi toplumda oluşan muhalif hareketleri, özellikle İslami muhalefeti rejim/hükümet güvenliğine tehdit olarak gördü ve muhalif hareketlere karşı otoriter tedbirler aldı. Burgiba’nın rejim güvenliği pahasına baskıcı politikaları rejimin meşruiyetini aşındırdı ve birçok toplumsal sorunlara yol açtı. Bin Ali döneminde de artarak devam eden muhalefeti ortadan kaldırmaya yönelik baskıcı politikalar, toplumsal sorunların özellikle işsizlik, eşitsizlik ve yoksullukların artmasına neden oldu. Bu sorunlar 2010 yılı sonunda başlayan halk ayaklanmasının en önemli nedeni oldu. Yaklaşık bir ay süren gösteriler sonrasında Bin Ali, ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. Bu süreç tek parti sistemine dayalı otoriter rejimin sonunu getirmiş oldu.

2011 devriminden sonra Tunus, yeni rejim kurma sürecine girdi. Ekim 2011’de yeni rejimin temel kodlarının yer alacağı anayasa yazımı için kurucu meclis seçimleri yapıldı. Bu seçimde İslami hareketin partisi Nahda büyük başarı göstererek sandıklardan birinci parti çıktı⁴⁸. Kurucu Meclis seçimlerinden sonra koalisyon

---

⁴⁸ Seçimlerde Nahda oyların yüzde 41,47’sini aldı ve 217 üyeli mecliste 90 sandalye, Cumhuriyetçi Kongre Partisi yüzde 13,82 oy oranıyla 30 sandalye, Ettakatol ise yüzde 9,68 oy oranıyla 21 sandalye kazandı. Seçimlerdeki başarısına rağmen Nahda’nın 2011 devrimi sırasında pasif davrandığı yorumu yapılmaktadır. Esposito, Sonn ve Voll’a göre, Nahda’nın aktif olamamasının en önemli nedeni, partinin uzun süre siyasetten dışlanmış ve yer altına itilmiş olmasıdır. Diğer nedense devrimin arkasındaki itici gücün İslami kaygılardan ziyade, ekonomik hoşnutsuzlukların olmasıydı. Tunus halkının en önemli sorunu ekonomik eşitsizlik, yoksulluk ve işsizlikti. Detaylı yorumlar için bkz. Anadolu Ajansı, “Tunus’ta nihai sonuçlar açıklandı”, 27.10.2011; Esposito, Sonn ve Voll, s. 188-189.

hükümeti kurulmasına rağmen, ülke iç karışıklığa sürüklendi. İç karışıklık laik kesimlerle selefi gruplar arasındaki gerginlikten kaynaklandı⁴⁹.

Tunus kurucu meclisi 2014 yılının başında yeni anayasayı kabul etti. Yeni anayasanın kabulü demokratik rejime geçişin önemli bir aşamasını oluşturdu. 2014 Anayasası büyük ölçüde laik ve İslami kesim arasındaki uzlaşmanın bir ürünü olarak ortaya çıktı. İki taraf insan hakları, demokratik siyasal düzen, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü gibi değerleri temel alarak anayasa yazımını başardı (Hanioğlu, 2014). 2014 Anayasası cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği, başbakan ve bakanlar kurulunun halk tarafından seçilen üyelerden oluşturulduğu yarı başkanlık sistemi getirmişti. Bu sisteme göre, Ekim 2014'te yapılan seçimlerde laik Nida Tunus partisi birinci parti olurken, Nahda ise ikinci parti konumuna düştü. Yine Nida Tunus partisi lideri 2014 yılı sonunda yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini kazanarak cumhurbaşkanı oldu. Nahda kutuplaşmanın ortaya çıkmaması için cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday göstermedi⁵⁰.

Tunus İslami hareketi, 2016 yılında din-siyaset ilişkileri bakımından önemli bir dönüşüm sürecine girdi. Nahda lideri Gannuşi bu dönüşümün en önemli mimarıydı. Gannuşi (2016: 63-64), bu dönüşümü “siyasal İslam’dan Müslüman demokrasiye geçiş” olarak nitelendirdi. Bu anlayış çerçevesinde Nahda, dini faaliyetlerden uzak duracak ve yalnızca siyasetle ilgilenecekti. Gannuşi’ye göre dini faaliyetler siyasi partinin değil sivil toplumun bir alanıdır. Bu nedenle siyaset ve din birbirinden ayrılmalıdır ve din tarafsız olmalıdır. Bu açıdan Nahda İslamcı bir hareket değildir ve o sadece Müslüman demokrat bir partidir.

Nahda’nın devrim sonrasında geliştirdiği uzlaşmacı tutumu ve yaşadığı dönüşüm, Tunus’un yeni ve demokratik rejime geçiş sürecini kolaylaştırdı. Nahda’nın bu tutumu aynı zamanda çok kırılğan olan iç istikrarın tamamen bozulmasını engelledi ve sürdürülebilir yönetim yapısının ortaya çıkmasına katkı yaptı.

---

⁴⁹ İç karışıklık hakkında detaylı bilgiler için bkz. Esposito, Sonn ve Voll, s. 191-195; “Şükrü Belayid suikastı Tunus sokaklarını karıştırdı”, BBC Türkçe, 06.02.2013; “Tunus: iki suikast, tek silah”, BBC Türkçe, 26.07.2013.

⁵⁰ Daha detaylı bilgi için bkz. “Tunus’un yeni cumhurbaşkanı laik aday Es Sebsi”, BBC Türkçe, 22.12.2014; “Tunus’ta laik Nida Partisi resmen galip”, BBC Türkçe, 30.10.2014.

4.2.4. Tunus'un Dış Politika Davranışları

Bağımsızlıktan sonra Tunus dış politikası yeni rejimin tercihlerine göre belirlendi. Bağımsızlığın mimarı Burgiba, bir yandan dış politikada ülkenin bağımsızlığını güçlendirmeye çalışırken, diğer yandan rejim güvenliğini sağlamak için dış politikayı bir araç olarak kullandı. Burgiba Tunus'un dış politikada eksenini, rejimin temel ideolojik tercihlerine uygun olarak belirledi. Ülke içinde modern bir devlet ve toplum oluşturma hedefine ulaşmak için dış destek ve yardımların alınması, bu dönemdeki Tunus dış politikasının temel hedefini oluşturmuştur.

Uzun süre Fransız himayesi altında kalan Tunus, 1956 yılında bağımsız bir ülke oldu. Tunus, bağımsızlık mücadelesini Fransa'ya karşı vermesine rağmen, dış politikada yönünü Fransa'ya ve Batı'ya çevirdi. Burgiba bağımsızlık mücadelesi yıllarında da Tunus'un medeniyet olarak Batı'ya ait olduğunu ve bu nedenle yönünü Batı'ya çevirmesi gerektiğini savunuyordu (Rejeb, 2013: 82-83). Burgiba, Doğu blokuna daha yakın duran ve o dönemin popüler ideolojik akımı olan Arap milliyetçiliğine karşıydı. O özellikle Tunus'un Batı bloku içinde yer alması gerektiğine vurgu yapıyordu (Rejeb, 2013: 83; Kallander, 2013: 105). Burgiba Batı bloku tercihi içinde Fransa ilişkilerine büyük önem verdi. Çünkü Burgiba'nın ülke içinde modern devlet ve toplum kurma hamleleri için Fransa'nın desteği çok önemli rol oynuyordu (Kallander, 2013: 105).

Fransa ile ilişkiler Tunus dış politikasının temel önceliği olmasına karşın, bağımsızlığın ilk on yılında Tunus-Fransa ilişkileri olumsuz bir seyir izledi. Bunun en önemli nedeni Tunus'un Fransa'dan bağımsızlığını kazanmasıdır. Fransa sömürge mirasından gelen ekonomik ve askeri ayrıcalıkları korumaya çalışırken, Tunus ise bağımsızlığını güçlendirmek amacıyla bu ayrıcalıkları azaltmaya ve bağımsız dış politika izlemeye çalışıyordu. Bu çelişki iki ülke arasında zaman zaman gerginlikler üretti. Tunus bağımsız bir ülke olduktan sonra Cezayir'in Fransa'ya karşı yürüttüğü özgürlük mücadelesine destek verdi. Burgiba yönetimi ayrıca Fransa'ya karşı askeri bağımlılığı azaltmak için ülkesindeki Fransa'ya ait askeri üslerin kapatılmasını talep etti. Bu gelişmeler Fransa-Tunus ilişkilerini gerginleştirdi. Bu gerginlik iki ülke arasında küçük

çapta askeri çatışmaya da yol açtı. Ancak Burgiba'nın gerginliği artırma politikası başarılı oldu ve Fransa Tunus'taki askeri üssünü kapattı⁵¹.

Tunus bu dönemde Fransa ile ilişkileri kötüye giderken ABD ile ilişkileri geliştirerek bu durumu dengelemeye çalıştı. Bu kapsamda Tunus ABD'den daha fazla ekonomik ve askeri yardım alma politikası izledi (Souli, 2016). Fransa bu dönemde Tunus'a askeri ve ekonomik ambargo uyguladığından, Tunus bu açığını ABD'den ekonomik ve askeri yardım alarak kapattı⁵².

Tunus-Fransa ilişkileri, 1960'ların ikinci yarısından itibaren yeniden düzelmeye başladı. Bu düzelme daha çok Tunus'un ilişkileri düzeltme çabasından kaynaklandı. Tunus bu dönemde, ekonomi politikalarının başarısızlığından kaynaklanan birçok iç problemlerle karşılaştı. Ekonomik sorunlar özellikle işçi kesiminden gelen muhalefet eylemlerine dönüştü. Bu gelişmeler iç istikrarsızlık üretti ve rejim/hükümet güvenliğine zarar verdi. İç ekonomik sorunlar ve bu sorunların ürettiği muhalefet hareketleri Burgiba yönetimini dış politikada daha fazla destek bulma arayışına itti. Burgiba öncelikle Fransa ile bozulan ilişkileri onarma arayışına girdi. Fransa'dan alınacak ekonomik, siyasi ve askeri destekler iç sorunların çözümünde ve rejim/hükümet güvenliğinin sağlanmasında büyük önem taşımaktaydı. Burgiba daha fazla dış destek alma politikası kapsamında ekonomide devletçilikten uzaklaştı ve liberal ekonomiye ağırlık verdi. Ayrıca Burgiba ülkedeki Fransız şirketlerine daha rahat faaliyet gösterme imkanı getirdi. Bu gelişmeler Fransa ve Tunus arasındaki ilişkilerin düzelmesine yol açtı ve iki ülke arasında ekonomik ilişkiler artmaya başladı (Alexander, 2016: 132; Kallander, 2013: 106).

Artan ekonomik ilişkiler sonucunda Fransa, Tunus'un en büyük ticaret partneri haline geldi. Fransa, Tunus'a karşılıksız ekonomik yardımlar da yaptı. Fransa ayrıca askeri alanda Tunus'a uyguladığı silah satış yasaklarını kaldırarak askeri desteği artırdı (Alexander, 2016: 132-133). Fransa'nın Tunus'a yönelik ekonomik, siyasi ve askeri desteği 1980'li yıllarda da devam etti (Kallander, 2013: 107). 1979 yılında gerçekleşen

---

⁵¹ Burgiba, gerginliği yükseltme politikasına rağmen uzun vadede Fransa ile iyi geçinmek istiyordu: "Bu bizim Fransa ile son kavgamızdır", "biz Fransa ile az gelişmişliği yenmek için işbirliği yapacağız". Bkz: Alexander, s. 130-132; Amy Aisen Kallander, "Friends of Tunisia": French Economic and Diplomatic Support of Tunisian Authoritarianism", **The Making of the Tunisian Revolution: Contexts, Architects, Prospects**, Nouri Gana (ed.), Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013, s. 105.

⁵² ABD ve Tunus 1957'de ekonomik yardım anlaşması imzaladı. ABD bu anlaşma sonrasında, Tunus'a ekonomik yardımlar yaptı ve ülkedeki kalkınma programlarına destek verdi. Daha detaylı bilgi için bkz. Alexander, s. 139.

İran devriminden sonra, diğer Batılı ülkeler de Tunus'un laik rejimine daha fazla destek vermeye başladılar. Bu ülkeler devrimin bölgeye nüfuz etmesinden ve laik rejimleri devirmesinden endişe duyuyorlardı. Batılı ülkelerin desteklerini artırmaları, Burgiba'nın rejimin güvenliğini sağlamak için iç muhalefet hareketlerini sert yöntemlerle bastırma politikasına katkı sağladı. Bu dönemde Burgiba'nın rejim güvenliğini artırmaya dönük dış politika hedefleriyle uluslararası ortam birbiriyle büyük ölçüde örtüşüyordu.

Burgiba'dan sonra iktidara gelen Bin Ali döneminde dış politikada temel tercihlerde bir değişim yaşanmadı. Çünkü Bin Ali, Burgiba'yı devirmekle birlikte, Burgibaizm olarak adlandırılan rejimi devam ettirdi ve dış politikada da mevcut rejimin önceliklerine uygun olarak davrandı. Bin Ali Batılı ülkelerle ve özellikle Fransa ve ABD ile ilişkilerine önem verdi. O öncelikle iktidar değişikliğinin Batılı ülkelere tanınması ve siyasi destek alma çabası içine girdi (Alexander, 2016: 139). Bin Ali bu kapsamda, 1988 yılında Fransa'yı ziyaret etti ve Fransa'dan beklediği desteği almayı başardı. Bu ziyaret sırasında iki ülke arasında ekonomi, siyaset ve güvenlik alanlarındaki ilişkilere yeni ivme kazandırılması kararı alındı. Dönemin Fransa cumhurbaşkanı Mitterrand, Bin Ali'yi överek onu barışçıl iktidar değişikliğinin ve demokratikleşmenin mimarı olarak ilan etti (Kallander, 2013: 108-109).

1990'lı yıllarda Tunus dış politikası, büyük ölçüde uluslararası sistemdeki gelişmeler ve bölgesel sorunlar tarafından şekillendirildi. Özellikle Cezayir'deki iç savaş ve Birinci Körfez Savaşı bu dönemde Tunus dış politikasını etkileyen gelişmelerdi. Cezayir iç savaşı⁵³ sırasında bölgedeki İslami hareketlere karşı artan endişeler hem Batılı büyük ülkelerin bölgeye yönelik politikasını hem de Tunus dış politikasını belirlemiştir. Tunus'un dış politikadaki önceliği bölgede ve ülkede güçlenen İslami hareketlerin rejim güvenliğini tehlikeye atmasının önüne geçmektir. Tunus dış politikasının mimarı Bin Ali, ülkesindeki İslami hareketi rejim güvenliğine birincil tehdit olarak gördüğünden, dış politikayı bu tehdidi bertaraf etmek için bir araç olarak kullandı. Büyük ve bölgesel güçler de İslami hareketlerin güçlenmesini bölgedeki laik rejimlerin ve dolayısıyla kendi çıkarlarının tehlikeye girmesi kaygısı taşıyordu. Bu nedenle Bin Ali'nin rejim

---

⁵³ Cezayir'de 1990'ların başında yapılan seçimlerde İslami hareketin galip gelmesinden sonra Cezayir ordusu darbe yaparak yönetime el koydu ve yapılan seçimleri iptal etti. Ordu ayrıca İslami hareketi yasa dışı ilan etti. Bu yaşananlar sonrasında başlayan Cezayir iç savaşı, 1990'lı yılların sonuna kadar sürmüştür. Daha detaylı bilgi ve açıklamalar için bkz. Levent Baştürk, "1992 Cezayir Darbesi: Rekabetçi Otoriter Rejimin Doğuşu", Ortadoğu Analiz, Cilt 8, Sayı 76, 2016, s. 58-60.

güvenliğini tesis etmek amacıyla dış destek alması kolay oldu ve Batılı ülkeler bu dönemde Tunus'a olan desteklerini artırdılar.

Bu koşullarda Tunus, Fransa'dan büyük destek gördü. İki ülke güvenlik ve istihbarat alanında ilişkilerini yoğunlaştırdı. Ekonomi alanında iki ülke arasında 1991 yılında yardım anlaşması imzalandı (Wood, 2002: 92; Kallander, 2013: 110). Bin Ali'nin Fransa ile bu dönemde yoğun ilişkiye girmesindeki temel motivasyon, rejim güvenliğinin tesis edilmesiydi. Burgiba döneminde olduğu gibi, Bin Ali döneminde de ülkedeki İslami hareketler, rejim güvenliği bakımından birincil tehdit olarak görülüyordu. Fransa İslami hareketleri hem bölgedeki laik rejimlerin geleceği hem de bölgedeki çıkarları için tehdit olarak tanımladığından, Bin Ali rejimine kayıtsız destek verdi. Fransa, Tunus iç politikası üzerinde büyük etkisi olmasına rağmen, Bin Ali'nin İslami hareketleri bastırmak için uyguladığı otoriter yöntemleri ve insan hakları ihlallerini görmezden geldi (Alexander, 2016: 133). Tunus-Fransa ilişkileri 2000'li yıllarda daha fazla gelişti ve ilişkilerin seyri büyük ölçüde ortak güvenlik endişeleri tarafından belirlendi. Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra oluşan yeni uluslararası güvenlik konsepti çerçevesinde iki ülke arasındaki ilişkiler siyasi ve güvenlik alanında yoğunlaştı. İki ülke terörle mücadele konusunda anlayış birliğine vardı. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Chirac, 2001 yılında Tunus'u ziyaret ederek iki ülkenin terörle mücadele alanında benzer düşünceler taşıdıklarını söyledi (Wood, 2002: 105-106).

Tunus-ABD ilişkileri de bu dönemde bölgesel ve rejim güvenliği kaygıları tarafından şekillendi. İki ülke arasındaki ilişkiler, 11 Eylül saldırılarından sonra güvenlik ve istihbarat alanında daha fazla yoğunlaştı. Bin Ali, ABD'nin "terörle savaş" stratejisini ve uygulamalarını destekledi. Bin Ali yönetimi bu dönemde bölgedeki İslami hareketlerle ilgili ABD'ye istihbarat desteği verdi (Alexander, 2016: 140-141; Wood, 2002: 105). Bin Ali'nin İslami hareketlere karşı yürüttüğü mücadele için bulduğu güçlü dış destek, onun ülkedeki İslami hareketleri rejime tehdit olmaktan çıkarmasını kolaylaştırmış oldu.

2011 sonrasında Tunus dış politikası, devrim koşulları ve yeni hükümetin tercihlerine göre belirlendi. Bin Ali'nin iktidarı bırakmasından sonra yapılan seçimlerde Nahda birinci parti çıktı ve onun öncülüğünde üçlü koalisyon hükümeti kuruldu. Bu hükümet döneminde Tunus, dış politikada insan hakları, özgürlükler ve demokrasi gibi değerler

merkeze aldı ve bu değerlerin Arap coğrafyalarına yayılması çabalarını destekledi. Hükümet bu kapsamda 2012 yılında Suriye ile ilişkileri askıya aldı. 2013 yılında Mısır'a devrik cumhurbaşkanı Mursi'nin serbest bırakılması çağrısı yaptı. Tunus bu dönemde Arap baharına ve demokratik değerlerin yayılmasına destek veren Türkiye ve Katar gibi ülkelere yakınlaştı (Reidy, 2015).

Devrim sonrası Fransa-Tunus ilişkileri olumsuz bir seyir izledi. Fransa Tunus'taki rejim değişikliğini kendi çıkarlarına aykırı gördü. Devrim öncesi Tunus-Fransa ilişkilerinin temeli Tunus'taki laik ve otoriter rejimin yaşaması ve bu sayede Fransa'nın Tunus ve bölgedeki çıkarlarının korunmasına dayanıyordu. Fransa bu nedenle Tunus'ta rejime karşı başlayan halk ayaklanmalarına mesafeli durdu ve Bin Ali'yi desteklemeye devam etti. Halk gösterileri sırasında Fransa dışişleri bakanı açıklama yaparak ayaklanmanın bastırılması için Tunus rejimine yardım edebileceklerini söyledi (Simons, 2011). Bin Ali devrildikten sonra Fransa, İslami hareketin seçimlerde başarı göstermesine ve birinci parti olmasına rağmen, laik partileri destekleme politikası izledi. Dönemin Fransa içişleri bakanı, Nahda öncülüğünde kurulan hükümeti İslami diktatörlük olarak niteledi ve İslami hareketin Tunus'taki başarısının Arap Baharı için bir model teşkil etmediğini ve hareketin özgürlüklere tehdit oluşturduğunu söyledi. Bu nedenle Fransa bu durumu görmezden gelmeyecek ve laik ve modern partileri destekleyecektir (Brahem, 2013). Fransa'nın bu tutumu ve baskısına karşın Tunus, dış politikada daha bağımsız ve değerlere dayalı davranmaya çalıştı.

Nahda'nın iktidardan çekilmesi sonrasında 2014 yılı sonunda yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Essebsi döneminde Tunus dış politikası, daha pragmatik ve tarafsız bir tutuma evrildi. Bu çerçevede Tunus Mısır'la yakın ilişkiler kurmaya, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne daha yakın durmaya çalıştı (Reidy, 2015). Essebsi döneminde Tunus-Fransa ilişkileri yeniden düzelmeye başladı. Bu kapsamda Tunus, 2015 yılından itibaren Fransa'dan daha fazla ekonomik yardım almaya başladı (Alexander, 2016: 134). Bu dönemde Fransa-Tunus ilişkilerinin düzelmesinin en önemli nedeni, laik lider Essebsi'nin cumhurbaşkanlığına seçilmesiydi. Fransa devrimden sonra Tunus'taki laik partileri desteklerken, Nahda gibi İslamcı hareketlere karşı mesafeli duruyordu. Bu nedenle Essebsi'nin cumhurbaşkanı seçilmesi iki ülke ilişkilerine olumlu

yansıdı. Bu bakımdan iki ülke ilişkilerinde rejimin veya hükümetin yapısı belirleyici rol oynadığı söylenebilir.

2011 sonrasında ABD-Tunus ilişkileri nispeten daha olumlu seyir izledi. ABD Tunus'un rejim geçişi dönemine ekonomik yardım yaparak destekledi. Tunus özellikle 2012 sonrasında iç karışıklığa sürüklendiğinde, ABD Tunus'a terörizm, sınırların korunması ve istihbarat alanlarında daha fazla güvenlik desteği vermeye başladı. İki ülke 2015 sonrasında ittifak ilişkisi içine girdi. Bu kapsamda ABD ve Tunus arasında ortak ekonomik komisyon, stratejik diyalog ve askeri işbirliği mekanizmaları oluşturuldu⁵⁴. ABD, Tunus'un yeni rejime geçiş tecrübesini Arap dünyasına bir model olma potansiyeli bakımından destekledi. Özellikle Tunus'taki ılımlı İslamcıların yönetime katılması, İslam ve demokrasinin bir arada var olup olamayacağına bir Arap coğrafyasında test edilmesi bakımından önemliydi. ABD bu tecrübeyi bölgedeki aşırı grupların yenilgiye uğratılması bakımından önemli görüyordu. ABD bu nedenle Tunus'un iktidar değişimi sürecini ekonomik ve güvenlik yardımlarıyla destekledi.

4.2.5. Tunus Dış Politikasının Analizi

Kuzey Afrika bölgesinde küçük bir devlet olan Tunus'un 1956-2016 döneminde yüzleştiği yapısal koşullar ve iç istikrar problemleri ile dış politika davranışları örnek olay metodu kullanılarak incelenmiştir. Bu incelemede Tunus dış politikasını etkileyen ya da belirleyen bağımsız ve müdahaleci değişkenlerin nasıl işlediği gösterilmiştir. Bu kapsamda bağımsız değişken olarak büyük güçlerin Tunus politikası, müdahaleci değişken olarak Tunus'un iç istikrar yapısı ve bağımlı değişken olarak Tunus'un dış politikası incelenmiştir. Bu başlık altında ise bağımsız, müdahaleci ve bağımlı değişkenleri tarihsel dönemler itibariyle birlikte değerlendirerek bu değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisinin olup olmadığı, ilişki varsa bu ilişkinin nasıl olduğu tartışılacaktır.

1956-1987 Dönemi

---

⁵⁴ Tunus ABD'den 2016 yılında 150 milyon dolar civarında ekonomik destek aldı. Daha detaylı bilgi için bkz. Vish Sakthivel, "Taking Stock of U.S. Policy Options in Algeria, Morocco, and Tunisia", 09.09.2016, <https://www.fpri.org/article...>; Sarah Souli, "After Obama, what comes next for US-Tunisia ties?", 28.09.2016, <http://www.al-monitor.com/pulse...>

Bu dönemde Tunus'un içinde bulunduğu yapısal şartlar bölgesel büyük güç konumundaki Fransa ile küresel güç konumundaki ABD'nin Kuzey Afrika ve Tunus'a yönelik politikalarıyla oluşturulmuştur. Bağımsızlığın ilk on yılında Fransa, Tunus'un Batı yönlü, modern ve seküler devlet olma tercihini destekleme, bölge ve Tunus üzerindeki etkisini sömürge sonrası dönemde de sürdürme politikası izlemiştir. Fransa bir yandan yeni kurulan rejimi desteklerken, diğer yandan rejimin ülkenin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını güçlendirme politikalarına karşı çıkmıştır. ABD bu dönemde Soğuk Savaş bağlamı içinde Tunus'un bağımsızlıktan sonra yaptığı Batı bloku tercihini destekleme politikası izlemiştir. Bu kapsamda ABD Tunus'a büyük miktarda ekonomik ve güvenlik yardımları yapmıştır. Fransa'nın Tunus'u cezalandırma politikalarına karşı çıkan ABD, Doğu blokuna kaymaması için Tunus'a yaptığı desteği artırmıştır.

Bağımsızlığın ilk döneminde Tunus, iç politikada devlet ve yeni rejim inşa süreçlerine odaklandı. Fransa ile yürüttüğü müzakerelerle Tunus'un bağımsız olmasında büyük pay sahibi olan Burgiba, bağımsızlıktan hemen sonra yönünü Batı'ya çevirmiş modern bir devlet ve toplum inşa etme çabasına girişti. Bu amacı başarmak için Burgiba, Tunus rejimini tek parti yönetimine ve ömür boyu başkanlık sistemine dayalı bir biçimde oluşturdu.

Bağımsızlığın ilk döneminde Tunus dış politikası yapısal şartlar ve yeni rejimin tercihlerine göre oluşturuldu. Yeni rejim, yönünü Batı'ya çevirmiş modern toplum ve devlet kurmayı hedeflediğinden, dış politikada Batı eksenini tercih etti. Burgiba bağımsızlığın ilk yıllarında ABD ve Fransa ile ilişkilerini geliştirmeye ve bu ülkelerden siyasi ve ekonomik destek almaya çalıştı. Burgiba'nın Batı tercihi özellikle ABD'den destek almasını kolaylaştırdı ve alınan destek uluslararası alanda yeni rejimin meşruiyetini ve gücünü artırmasına katkı yaptı. Uluslararası destekle rejimi güçlendiren Burgiba, 1950'lerin sonundan 1960'ların ortalarına kadar bağımsızlığı güçlendirmek için Fransa'ya karşı meydan okuyucu dış politika izledi. Bu politika kapsamında Burgiba Fransa'nın Tunus'taki askeri üssünü kapattırmak için, Fransa ile askeri çatışmaya girdi ve üssü kapattırmayı başardı.

Burgiba rejimi, 1960'lı yılların ortalarından itibaren ekonomik politikaların başarısızlığından kaynaklanan, sol ve sendikalardan gelen toplumsal muhalefet hareketleriyle yüzleşti. Bu durum karşısında Burgiba, Fransa'ya karşı uyumlu bir dış

politika izlemeye başladı ve Fransa ile ilişkilerini tekrar düzeltme çabasına girdi. Bu çabaların içinde ekonomide liberal politikalar izleme, özelleştirme yoluyla Fransız yatırımlarına imkan sağlama gibi ekonomik açılımlar vardı. Bu çabalar sonucunda iki ülke ilişkileri 1960'lı yılların sonlarından itibaren düzelmeye başladı. Fransa, daha önce askıya aldığı ekonomik ve güvenlik yardımlarını tekrar başlattı. ABD bu dönemde rejime yönelik sol kesimden gelen muhalefete karşı Tunus'un Doğu blokuna kayma endişesi nedeniyle rejime yönelik desteğini artırdı.

Burgiba rejimi, 1970 ve 1980'lerde de rejim güvenliğini tehdit eden iç muhalefet hareketleriyle yüzleşti. 1970'li yılların ortalarından itibaren artan ekonomik sorunlar kitlesel grevlere ve istikrarsızlıklara yol açtı. Bu toplumsal sorunlar, Tunus İslami hareketinin dönüşümünü etkiledi ve hareketin siyasallaşmasını hızlandırdı. Hareket bu dönemden sonra, teşkilatlanmaya ağırlık vererek partileşme yolunda adımlar attı. Ancak Burgiba, Tunus İslami hareketinin giderek toplumsal tabanının güçlendirmesini ve siyasallaşmasını rejim güvenliğine tehdit olarak gördü. Bu tehdit değerlendirmesi Tunus dış politikasına da yansdı. Burgiba tehdit olarak gördüğü İslami hareketi dengelemek için, dış ittifak arayışına girdi. Dönemin uluslararası güvenlik ortamı Burgiba'nın dış destek almasını kolaylaştırdı. Bu dönemde ABD ve Fransa, 1979 İran devriminden sonra dine dayalı rejimlerin bölgeye yayılacağı kaygısıyla, Burgiba rejimini İslami harekete karşı desteklemeye başladı. Burgiba, aldığı uluslararası destek vasıtasıyla İslami harekete karşı baskıcı ve sert tedbirler uyguladı. Böylece Burgiba, dış ittifak yoluyla rejim güvenliğine yönelen iç tehditleri dengeleme yoluna gitmiş oldu.

Bu dönemin Tunus dış politikası, küçük devlet davranışlarının öngörülmesi için ileri sürülen hipotezleri doğrulamaktadır. Tunus bağımsızlığın ilk döneminde iç uyum sorunları ve ekonomik problemler nedeniyle düşük iç istikrar sorunuyla yüzleşmiştir. Tunus bağımsızlığı güçlendirme ve ekonomik yardım almak amacıyla, bağımsızlığın ilk döneminde uyumlu dış politika izlemiştir. Bu sonuç önceki bölümde ileri sürülen üçüncü hipotezi doğrulamaktadır. Bu hipotezle büyük güç tehdidiyle yüzleşmeyen küçük bir devletin düşük veya çok düşük iç istikrar ortamında uyumlu strateji izleyebilecekleri öngörülmüştü. Tunus, 1960'lı yıllarda bağımsızlığı güçlendirme ve iç istikrar sorunlarının çözümü çabalarından dolayı Fransa ile karşı karşıya gelmiştir. Tunus Fransa'ya karşı meydan okuyucu bir strateji izlemiştir. Tunus'un bu yönde bir

strateji izlemesinin en önemli nedeni ABD'den aldığı destektir. Bu davranış da altıncı hipotezi doğrulamaktadır. Bu hipotezle büyük güç tehdidiyle yüzleşen küçük bir devletin dış destek bulduğu veya rekabetçi büyük güç politikalarından faydalandığı durumlarda iç istikrar düzeyine bağlı olmaksızın meydan okuyucu strateji izleyebilecekleri öngörülmüştü. 1960'lı yılların ortalarından itibaren Tunus şiddetli iç muhalefet hareketleriyle karşılaştı. Muhalefet hareketleri ile ülkedeki ekonomik sorunlar iç istikrar düzeyinin düşmesine yol açtı. Bu nedenle Tunus, 1960'lı yılların sonlarından itibaren Fransa'ya karşı uyumlu dış politika izlemeye başlamıştır. Tunus uyumlu stratejiyi bu dönemin sonuna kadar sürdürmüştür. Tunus rejimi 1970'lerden itibaren İslami hareketlerin gelişmesini rejim güvenliğine tehdit olarak algılamış, iç tehditleri dengelemek ve dış kaynak bulabilmek için uyumlu dış politika izlemiştir. Bu sonuç da yine üçüncü hipotezi doğrulamaktadır.

1987-2011 Dönemi

Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni tehdit konsepti benimseyen ABD, bu kapsamda İslami hareketlerin yükselişi ve fundamentalizmin yayılmasını küresel istikrara tehdit olarak tanımlamıştır. ABD'nin Kuzey Afrika ve Tunus'a yönelik politikası da bu tehdit tanımlamalarına göre şekillenmiştir. Bu dönemde başlayan Cezayir iç savaşının Tunus'a yayılması ihtimali, ABD'yi endişelendirmiş ve Tunus rejimini İslamcı hareketlerin yayılmasına karşı bir siper olarak görmeye başlamıştır. ABD bu kapsamda Tunus'a yönelik ekonomik ve güvenlik yardımlarını artırmıştır. Benzer endişeleri paylaşan Fransa, ayrıca bölgede istikrarsızlığın yayılmasının getireceği göç ve terör dalgasından da kaygı duymuştur. Bu nedenle Fransa da Tunus'a yönelik ekonomik, diplomatik ve güvenlik desteğini artırmıştır.

Burgiba'dan sonra iktidara gelen Bin Ali, Burgiba döneminde oluşturulan rejimin yapısını ve işleyişini sürdürme anlayışını benimsedi. Bin Ali ilk yıllarda rejime yönelik toplumsal desteği artırma stratejisi izledi. Bin Ali bu kapsamda sınırlı da olsa siyasi alanda liberalleşme adımları attı. Bin Ali, iç politikada attığı bu adımlarla birlikte dış politikada da darbe yoluyla gerçekleşen iktidar değişiminin uluslararası alanda kabul görmesine çalıştı. Bin Ali, Tunus'un Batı'ya dönük bir devlet olduğunu ve ekseninin değişmediğini ilan etti.

İç politikada İslami hareketin güçlenmesi ve Nahda'nın 1989 yılında yapılan genel seçimlerde iktidar partisinin en güçlü rakibi haline gelmesinden sonra Bin Ali, Nahda'yı rejim güvenliğine tehdit olarak görmeye başladı. Bu gelişmelerden sonra Tunus dış politikası, uluslararası yapısal şartların ve Bin Ali rejiminin iç tehdit değerlendirmelerine göre işledi. Bin Ali iç tehdit olarak algıladığı İslami hareketi dengelemek için dış destek alma ve tehdidi uluslararasılaştırma stratejisi izledi. Bin Ali bu strateji çerçevesinde, Batılı ülkelerin sahip olduğu aşırı İslamcı hareketlerin bölgeye yayılacağı ve seküler rejimleri tehlikeye atacağı kaygısından faydalandı. Bin Ali rejiminin tehdit algılamaları ile Batılı ülkelerin tehdit algılamaları örtüştüğünden, bu dönemde Tunus ekonomik ve güvenlik alanında Batılı ülkelere, özellikle ABD ve Fransa'dan büyük oranda destek gördü. Bin Ali bu destek karşılığında, rejim güvenliğine karşı tehdit olarak görülen İslami harekete ve diğer muhalif unsurlara karşı sert ve baskıcı politika izleme imkanı buldu. Rejimin bu sert tedbirlerle İslami hareketi büyük oranda baskıladı ve onun gücünü azalttı. Böylece Bin Ali, yapısal şartlarla uyumlu dış politika izleyerek elde ettiği dış destekle rejim güvenliğine yönelik iç tehditleri dengelemiş oldu.

Bu dönemdeki Tunus dış politikası da, büyük güç tehdidiyle yüzleşmeyen küçük bir devletin düşük veya çok düşük iç istikrar ortamında uyumlu strateji izleyebilecekleri hipotezini desteklemektedir. Tunus bu dönemde İslami hareketin rejime alternatif hale gelmesinden dolayı rejim güvenliğini sağlamak ve iç istikrarı artırmak için uyumlu bir dış politika izleyerek dış destek almaya çalışmıştır.

2011-2016 Dönemi

Bu dönemde Fransa'nın Tunus politikası, bölgede seküler ve modernist rejimleri destekleme politikasına uygun olarak şekillendi. Fransa, halk ayaklanmaları devam ederken Bin Ali'yi destekledi ve bu politikasını yeni rejime geçiş sürecinde de devam ettirdi. Fransa, demokratik rejime geçişin aşamalarından olan ilk serbest ve özgür seçimlerde başarı gösteren Nahda ve onun öncülüğünde kurulan koalisyon hükümetine karşı mesafeli bir tavır aldı. Tunus'a yönelik yardımlarını azalttı ve İslamcı partilere karşı seküler partileri destekleyeceğini açıkça ilan etti. ABD ise Tunus'un demokratik rejime geçiş sürecini ve bu geçişin bölgede model olmasını destekledi. ABD bu

kapsamda Tunus'a ekonomik ve güvenlik yardımları yaptı. Bu ilişki 2015'ten sonra yakın ittifak ilişkisine dönüşmeye başladı.

Devrimden sonra Tunus, tek partili ve ömür boyu başkanlık sistemine dayalı rejimden, çok partili ve demokratik seçim sistemine dayalı rejime geçiş sürecine girdi. Nahda bu süreçte yapılan ilk seçimi kazanarak kurulan yeni hükümette koalisyonun büyük ortağı oldu. Bu süreçte Tunus dış politikası uluslararası koşulların yanında, iç koşullar ve yeni hükümetin önceliklerine göre belirlendi. Yeni hükümet dış politikada temel olarak Tunus'ta başlayan Arap baharının ve demokrasinin bölgeye yayılmasını destekledi. Bu kapsamda Tunus dış politikada Türkiye ve Katar'a yakınlaşırken, Fransa'dan uzaklaştı.

Tunus, 2013 yılından itibaren laik ve İslami kesim arasında yaşanan gerginlikten kaynaklanan istikrar problemleriyle karşılaştı. İki kesim arasında yaşanan kutuplaşmayı ve istikrarsızlığı aşmak için Nahda hükümetten çekilme kararı aldı. Bu gelişmeden sonra yapılan genel ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini laik Nida Tunus partisi kazandı. Yeni cumhurbaşkanı seçilen Essebsi, önceki yönetimden farklı dış politika izlemeye başladı. Tunus bu dönemden itibaren Fransa ile yeniden ilişkilerini düzeltme ve geliştirme politikası izledi. Tunus diğer yandan Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Arap Baharı karşıtı blokta yer alan devletlerle daha yakın ilişkiler kurmaya çalıştı.

Tunus bu dönemde yeni rejime geçiş sürecinde yaşadığı iç siyasi problemlerden dolayı düşük istikrar sorunuyla yüzleşti. Tunus, geçiş döneminin başında rekabetçi dış politika stratejisi izlese de, iç istikrar problemlerinin ağırlaşmasıyla yeniden uyumlu dış politikaya dönüş yapmıştır. Bu sonuç, önceki bölümde ileri sürülen büyük güç tehdidiyle yüzleşmeyen küçük bir devletin düşük veya çok düşük iç istikrar ortamında uyumlu strateji izleyebilecekleri hipotezini desteklemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada küçük devletlerin dış politikasının yeni bir yaklaşımla analiz edilmesi amaçlandı. Küçük devlet dış politikasının açıklanması üzerindeki yaygın yaklaşım, küçük devletler güç bakımından zayıf olduklarından sistemik yapısal sınırlamalara daha çok maruz kalacakları ve onların dış politikalarının da bu sınırlamalar tarafından belirleneceği yönündedir. Ancak küçük devletler de sistemik sınırlamalara uygun olmayan davranışlar göstermektedirler. Bu nedenle küçük devlet davranışlarının açıklanmasında yeni bir yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yaklaşım hem sistemik sınırlamaları göz ardı etmeyecek hem de küçük devletlerin davranışlarını daha iyi kavrayacak imkanı sunmalıdır.

Bu tezde temel olarak küçük devletlerin belirli iç değişkenlerin müdahalesiyle beklenenden farklı dış politika davranışları gösterdikleri, en azından beklenen davranış olsa bile onun nedeninin iddia edildiği gibi sistemik sınırlamalar olmayabileceği, devlet düzeyindeki iç değişkenler olabileceği iddia edilmektedir. Küçük devlet dış politika yapıcıları da hem iç hem de dış sınırlamaların içinde bulunurlar. Burada esas olan bu sınırlamaların öneminin ne olduğunu kavramak ve bu değişkenlerin küçük devlet dış politikası üzerinde nasıl etkide bulunduğunu göstermektir.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle tezin birinci bölümünde küçük devlet tanımı, özellikleri ve diğer devlet büyüklüklerine göre gösterdikleri farklılıklar üzerinde duruldu. Küçük devlet tanımı üzerindeki literatürün incelemesinde küçük devlet kavramının farklı yaklaşımlarla tanımlandığı ve tanım üzerinde bir uzlaşımın mevcut olmadığı sonucuna varıldı. Tanım üzerindeki yaklaşımlardan niceliksel yaklaşım küçük devletleri nüfus, yüzölçümü, GSYH, askeri harcamalar gibi ölçülebilir kriterleri kullanarak tanımlamıştır. Bu yaklaşımı benimseyen yazarların bir kısmı bu kriterlerden sadece birini seçerken, diğerleri birden fazla kriter kullanmıştır. Ancak bu yaklaşımın en önemli problemi bu kriterlerin alt ve üst sınırlarının nerede belirleneceği sorunu olmuştur. Örneğin ne kadar nüfusa sahip devletler küçük, ne kadar nüfusa sahip devletler büyük olarak tanımlanacaktır? Bu sorunun cevabı daha çok araştırmacının tercihinine göre verilmiştir. Bu nedenle bu kriteri kullanan araştırmacılar birden çok tanım benimsemişlerdir.

Küçük devlet tanımı üzerindeki diğer yaklaşım niteliksel boyutları dikkate almıştır. Bu yaklaşım algıları ve devletlerin niteliklerini öne çıkartır. Bu yaklaşıma göre bir küçük devlet, öncelikle kendi kapasitelerini kullanarak güvenlik elde edemeyen ve diğer devletlerin, örgütlerin yardımına dayanarak güvenlik elde edebilen bir devlettir. Yine bu yaklaşıma göre küçük devletler büyük (veya orta büyüklükte) olmayan devletlerdir. Bu ayırım devletlerin birbirlerine yönelik davranışlarından çıkartılmıştır. Küçük devletlerin kendilerine özgü belirli davranış özellikleri tanımlayıcı unsur olarak kullanılmıştır. Örneğin bir devlet uyumlu davranışlar gösteriyorsa bu devlet küçük devlettir. Bu yaklaşıma getirilen en önemli eleştiri devlet büyüklüğü ile belirli bir davranış arasında bir ilişki gözlemlense de bunun nedensel bir ilişki olmayabileceğidir. Devlet büyüklüğü ile davranış özellikleri birbirinden bağımsız değişkenler olabilir. Örneğin büyük devletlerle küçük devletler arasındaki davranış farklılıklarının gerçek nedeni güç ya da kapasite yetersizliği olabilir. Yine küçük devletlerin belli davranış özellikleri sadece kendilerine özgü olmayabilir. Büyük devletler de benzer davranış kalıpları gösterebilirler. Niteliksel yaklaşımın diğer eksikliği küçük devlet tanımında somut verilere başvurmamasıdır. Küçük devlet tanımı üzerindeki bu eleştiriler karma bir yaklaşımı da ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşıma göre hem niceliksel hem de niteliksel göstergeler bakımından düşük derecede bulunan bir devlet küçük devlet olarak tanımlanır.

Küçük devlet tanımıyla ilgili diğer bir yaklaşım, küçük devletleri bölgesel ve uluslararası sistemdeki güç dağılımına göre tanımlar. Küçük devletlerin gücü uluslararası ve bölgesel güç dağılımına göre belirlenir. Çünkü bir devletin gücü görecelidir ve yerleşik olduğu sistemdeki diğer devletlerin güçlerine göre büyük ya da küçüktür. Ancak burada gücün nasıl tanımlanacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımda güç genellikle ekonomik büyüklük, askeri harcamalar gibi niceliksel kriterlere göre tanımlanmaktadır. Küçük devlet kavramının göreceli güç yaklaşımına göre tanımlanmasında en önemli eksiklik gücün içsel boyutunun yeterince dikkate alınmamasıdır. Her ne kadar gücün kapasiteler bakımından tanımlanmasında GSYH, askeri harcamalar gibi devletin sahip olduğu güç parametreleri kullanılsa bile, bu göstergeler devletin iç yapılarına, devlet-toplum ilişkilerine veya ekonomi politiğe yeterince gönderme yapmamaktadır. Gerçekte devletin iç yapısı ve özellikleri gücün elde edilmesinden o gücün kullanılmasına kadar olan bir çok süreci doğrudan

etkilemektedir. Gücün bu boyutunun ihmal edilmesi küçük devlet dış politika davranışlarının açıklanmasında bir boşluk meydana getirmektedir.

Bu tezde yukarıda tanım yaklaşımlarından faydalanarak ve bu yaklaşımlara getirilen eleştirileri dikkate alarak küçük devlet tanımı yapılmaktadır. Buna göre bir küçük devlet, GSYH ve askeri harcama kriterlerine göre komşu veya bölge devletlerine göre görece alt sıralarda bulunan ve iç yapısı görece daha kırılgan olan bir devlet olarak tanımlanabilir. Bu tanım kapsayıcıdır ve küçük devletlerin davranışlarının açıklanmasına daha fazla imkan vermektedir. Tanım küçük devletlerin yerleşik oldukları sistemin güç yapısının yanında iç kırılganlığını da dikkate almaktadır. Küçük devlet tanımı yapılırken niceliksel ve ölçülebilir kriter olarak GSYH ile askeri harcama göstergeleri seçilmiştir. Bir ülkenin yıllık ekonomik performansının bir göstergesi olan “GSYH” nüfus, toprak alanı, doğal kaynaklar gibi niceliksel ve niceliksel unsurların kullanımını etkileyen teknoloji, eğitim kalitesi, inovasyon gibi niteliksel unsurların bir yansımasıdır. Bu nedenle GSYH bir ülkenin potansiyel güç kapasitesini gösteren en önemli değişkendir. Bu kriterin yanında potansiyel gücün fiili güce dönüşümünün bir göstergesi olan “askeri harcamalar” kriteri de küçük devlet tanımında kullanılmıştır. Çünkü askeri harcamalar bir ülkenin askeri güç için ekonomiden yaptığı veya yapabileceği fedakarlığın bir göstergesidir. Ekonomik gücü daha az askeri güce dönüştüren devletler diğer devletlere daha zayıf ve küçük olacaklardır. Diğer yandan askeri güce dönüştürecek daha az ekonomik gücü olan devletler de diğer devletlere göre zayıf ve küçük olacaklardır.

Ayrıca küçük devletler büyük devletlere göre daha kırılgan yapıdadırlar. Bu durum aynı zamanda küçük devletleri tanımlayan bir niteliktir. Küçük devletlerin iç yapısının görece daha kırılgan olması devlet-toplum ilişkilerine, iç istikrara, ekonomi politiğe ve bağımlılığa gönderme yapar. Küçük devletlerin bu alanlarda sorunlar yaşamaları diğer devletlere göre daha muhtemeldir. Küçük devletlerin kapasiteleri yetersiz olduğundan iç tehditlerle yüzleştiklerinde onların üstesinden gelebilmeleri çok daha zordur. Bu nedenle onlar benzer kapasitelere sahip olsalar da diğer küçük devletlerden daha zayıf konumda olurlar.

Küçük devletin ne olduğuyla ilgili tartışmalardan sonra ikinci bölümde küçük devletlerin nasıl davrandıkları, dış politikada hangi stratejiler izledikleri ve bu

davranışların nedenlerinin literatürde nasıl açıklandığı üzerinde durulmuştur. Yapılan incelemede küçük devletlerin de dış politikada büyük güçlere karşı sert dengeleme gibi meydan okuyucu stratejilerden büyük güçlerin peşinden gitme gibi uyumlu stratejilere kadar birbirinden farklı davranışlar gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu davranışlar kabaca meydan okuyucu, rekabetçi, uyumlu davranışlar şeklinde sınıflandırılabilir. Küçük devletler büyük güçlere karşı meydan okuyucu davranışlar içine girebilirler. Meydan okuyucu davranışlar sert dengeleme, asimetrik dengeleme veya tek başına direnme gibi stratejiler içerir. Bu davranışlar küçük devletlerden normalde beklenmeyen davranışlardır. Çünkü göreceli güçlerinin bu şekilde davranmaya imkan sağlamadığı varsayılır. Ancak küçük devletler belli imkan ve şartlarda veya diğer koşulların etkisiyle bedeli ağır olsa da meydan okuyucu davranabilirler.

Küçük devletlerin gösterdiği ikinci davranış tarzı daha dengeli ve rekabetçi bir strateji içerir. Küçük devletler yükselen ya da tehdit edici büyük güçle işbirliği yapmaktan kaçınmaz. Ancak bu güce karşı risk dağıtma stratejisi gibi çok boyutlu dış politika izleyerek diğer büyük güçlerle askeri işbirliği içine de girebilirler. Bunun yanında küçük devletler sert olmayan ve rekabetçi bir tarzda büyük güçlere karşı yumuşak dengeleme yapabilirler. Bu sayede küçük devletler hem potansiyel tehdit edici güçle ilişkilerini sürdürürken aynı zamanda ona karşı diğer büyük güçlerin desteğini almaya çalışırlar.

Üçüncü tür davranış tarzı büyük güçleri yatıştırmak için onlara uyum göstermektir. Küçük devletler tehdit edici büyük güçleri yatıştırmayı tercih edebilirler. Bunun için küçük devletler tehdit edici büyük gücü yatıştırmak için peşinden gitme, uyum sağlama, angaje olma, gizlenme, tarafsızlık, uzak durma gibi stratejiler izlerler. Küçük devletler böyle davranarak tehdit edici gücü yatıştırmayı, onun doğrudan hedefi olmamayı umarlar. Çünkü tehdit edici büyük güce karşı meydan okuyucu bir davranış küçük devletin hayatını tehlikeye atabilir. Bu stratejileri uygulayan küçük devletler hem tehditleri dengelemenin maliyetinden hem de meydan okumanın getirdiği büyük güç düşmanlığı riskinden kaçınmayı amaçlarlar. Sonuç olarak küçük devletler büyük güçlere karşı meydan okuyucu davranma, uyumlu davranma gibi birbirine zıt stratejiler yanında daha dengeli, çok boyutlu ve riski dengeleme gibi ara stratejiler de izlerler.

İkinci bölümün devamında küçük devletlerin dış politika davranışlarının nedenleri üzerinde yapılan açıklamalar üzerinde durulmuştur. Bu açıklamalar temelde üç grupta

sınıflandırıldı. Birinci açıklama küçüklük ve dış politika davranışı arasında ilişki kurar. Bu açıklamadaki ana düşünce, belirli açılardan tanımlanan “küçüklük” olgusunun dış politikayı etkilediğidir. Bu yaklaşıma göre küçük devletler, küçüklüklerinden dolayı aktif ve dengeleyici bir dış politika izlemezler. Daha uyumlu dış politika izlerler. İkinci açıklama uluslararası sistemin yapısının veya göreceli güç dağılımının küçük devlet dış politikasına etkisini incelemektedir. Bu açıklamanın temel varsayımı sistemin yapısı ve güç dağılımı devletlerin davranışlarını sınırlar veya onlara fırsatlar sağlar. Devletler de bu sınırlamalara ve fırsatlara göre davranırlar. Ancak bu yaklaşım, uluslararası yapının küçük devletlerin dış politika davranışları üzerinde büyük sınırlamalar koyduğunu iddia eder. Küçük devletler sistemin anarşik yapısı, kutupluluk ve konum gibi yapısal şartların büyük etkisi altındadır. Bu yaklaşımlardaki genel kanı, küçük devletlerin yapısal sınırlamaların ağırlığından dolayı daha pasif davranacakları yönündedir. Üçüncü açıklama ise kurumsal yapı, iç siyasi faktörler, ideolojik veya fikirsel farklılıklar, elit fikirleri, iç tehditler, politik ekonomi gibi iç değişkenleri dikkate alır. Bu açıklamanın temel argümanı küçük devletlerin dış politika davranışlarını yönlendiren temel nedenin devlet düzeyindeki değişkenler olduğudur. Örneğin bu yaklaşıma göre iç tehditler devletlerin dış politika davranışlarını dış tehditlerden daha fazla belirler. Bu yaklaşımın en önemli öngörüsü küçük devletlerin farklı iç özelliklerinden dolayı dış politikada birbirlerinden farklı davranışlar gösterecekleridir.

Ancak tezde bu açıklamaların küçük devlet dış politikasının açıklanmasında yeterli olmadığı iddia edilmiştir. Küçüklük ve iç değişkenlerle yapılan açıklamalar sistemik sınırlamalar ve fırsatları dikkate almamaktadır. Ancak özellikle küçük devletler uluslararası sistemik sınırlamalara diğer devletlere göre daha fazla maruz kalmaktadır ve onların manevra alanları diğer devletlere göre daha azdır. Bu nedenle sistemik sınırlamaları ve fırsatları dikkate almayan, yapısal sınırlamalara ve fırsatlara nedensel öncelik vermeyen açıklamalar yetersiz olacaktır.

Uluslararası sistem düzeyinde yapılan açıklamalar da devlet düzeyindeki değişkenleri dikkate almamaktadır. Oysa sistemik güç dağılımı devletlerin dış politika davranışlarına sınırlamalar koyar ancak onların davranışlarını otomatik bir şekilde belirlemez. Küçük devletler güç bakımından zayıf olduklarından iç politikada da kırılğan özellik taşırlar. Küçük devletlerin kırılğanlık düzeyleri onların dış politika yapımına sınırlar koymakta

ve onların davranışlarını yönlendirmektedir. Aynı yapısal şartlara sahip küçük devletlerin dış politikada birbirlerinden farklı davrandıkları gözlemlenmektedir. Buradan çıkan sonuç, küçük devletlerin davranış farklılıklarını açıklamak için onların iç kırılabilirlik düzeylerinin dikkate alınması gerektiğidir. Sistemik yaklaşım ise bu farklılıkları açıklama iddiasında değildir. Bu yaklaşım daha ziyade uzun dönemde devletlerin genel eğilimlerini açıklama iddiasındadır. Kısa ve orta dönemde devletlerin dış politika davranışlarındaki olası sapmaları, adaptasyon problemlerini, hatalı kararları, yanlış algılamalardan veya iç zorunluluklardan kaynaklanan davranışları açıklamaz.

Bu bakımdan yeni açıklama yapısal şartlara nedensel öncelik verirken küçük devletlerin dış politikasının açıklanmasında birim düzey değişkenlerini de dikkate almalıdır. Birim düzey değişkenleri ya da iç politika devletlerin dış politikalarını özellikle kısa ve orta vadede yapısal şartların hilafına yönlendirebilir. İç politika yapısal şartlar ve dış politika davranışı arasına girebilir. Ancak iç politikanın bu müdahalesi uzun dönemde yapısal şartların ötesine geçemez. Bu nedenle küçük devlet davranışlarının açıklanmasında temelde yapısal şartlara ağırlık veren, ancak bu yapısal şartlarla dış politika yapımı arasına girerek onlara müdahale eden iç değişkenlerin rolünü de yakalayan yeni bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.

Bu ihtiyacı karşılayan yaklaşım üçüncü bölümde incelenen neoklasik realist yaklaşımdır. Bu yaklaşım sistemik-yapısal sınırlamaların ve fırsatların nedensel üstünlüğü ile iç politikanın ya da birim düzeydeki değişkenlerin müdahaleci yönünü dikkate alır. Neoklasik realist yaklaşımın sistemik-yapısal sınırlamalara nedensel üstünlük vermesi bu yaklaşımın küçük devlet dış politikası çalışmalarında daha faydalı bir teorik çerçeve sağlayabilme imkanını artırmaktadır. Çünkü küçük devletler güç bakımından uluslararası veya bölgesel sistemin alt sıralarında yer almaktadır. Dolayısıyla onlar büyük ölçüde yapısal sınırlamalara maruz kalırlar. Bu nedenle onların davranışlarının açıklanmasında yapısal değişkenlere nedensel üstünlük verilmelidir. Ancak küçük devletlerin de başka nedenlerden dolayı sistemik sınırlamalara uygun davranmadıkları görülmektedir. Bir önceki bölümde yapılan tartışmada küçük devletlerin kendilerinden beklenmeyen davranışlarda buldukları belirlenmişti. Bu davranışları ortaya çıkaran başka neden ya da nedenler iç değişkenlerden kaynaklanabilir. Neoklasik realizm bu iç değişkenlere ikinci derecede nedensel öncelik

vererek teorik çerçeveye dahil etmektedir. Bu nedenle neoklasik realist yaklaşımın bağımsız değişken olarak yapısal-sistemik, müdahaleci değişken olarak iç değişkenleri dikkate alarak faydalı bir teorik çerçeve sunduğu söylenebilir.

Bu noktada neoklasik nedensel mekanizma içinde bağımsız ve müdahaleci değişkenlerin nasıl işlediğini ortaya koymak dış politika davranışlarının açıklanması için önemlidir. Öncelikle yapısal sınırlamalar ve teşviklerin nasıl işlediği cevaplanmalıdır. Bu tezde bağımsız değişkenlerin başka bir deyişle yapısal sınırlamalar ve fırsatların büyük güçlerin politikaları şeklinde işlediği ya da görüldüğü iddia edilmiştir. Büyük güçlerin politikaları küçük devletlerin dış politikasını etkileyen yapısal sınırlamaları ve fırsatları oluştururlar. Küçük devletleri sınırlama veya onlara fırsatlar sunma bakımından büyük güç politikaları tehdit edici, destekleyici veya rekabetçi olabilir. Coğrafi olarak yakın ve saldırgan davranışları olan devletlerin küçük devletlere yönelik politikaları tehdit edici nitelikte olacaktır. Bu nitelikteki politikalar küçük devletler açısından yapısal sınırlamalar üretmektedir.

Destekleyici büyük güç politikaları ekonomik, diplomatik ve askeri yardımları içeren işbirliği veya ortak bir savunma ittifakı şeklinde görünür olabilir. Destekleyici politikalar küçük devletlere sistemik olarak sunulan fırsatlardır. Bu fırsatlar küçük devletlerin dış politikasını şekillendirmektedir. Tehdit edici büyük güç politikalarına karşı dış destek bulamayan devletlerin uyumlu dış politika izlemeleri beklenebilir. Bu bakımdan tehdit edici büyük güç politikalarına karşı destekleyici büyük güç politikaların yokluğu ya da varlığı, küçük devletlerin dış politikasını sınırlayan ya da küçük devletlere fırsatlar sunan uluslararası sistemik-yapısal koşullara işaret eder. Burada destek düzeyi de önemlidir. Büyük devletin küçük devleti yüksek düzeyde desteklemesi küçük devletin manevra alanını ve güvenliğini artıracaktır. Üçüncü tür politikalar rekabetçi büyük güç politikaları şeklinde ortaya çıkabilir. Bir küçük devletin yerleşik olduğu bölgeye birden fazla büyük gücün ilgi göstermesi durumunda rekabetçi büyük güç politikaları ortaya çıkar. Bu ortam küçük devletler için hem fırsat hem de sınırlamalar ortaya çıkartır. Büyük güçlerin rekabeti küçük devletlerin pazarlık imkanlarını artırır. Bu rekabet ortamında küçük devletler rekabetçi büyük güçlerin varlığından faydalanarak riski dağıtma stratejisi izleyebilirler. Rekabetçi ortam aynı zamanda küçük devletlerin hareket alanlarını daraltabilir. Büyük güçler arasındaki

rekabetin sertleşmesi küçük devletlerin otonomilerini sınırlandırabilir ve onlar bir tarafı tercih etmeye zorlanabilirler. Tercih yaptıklarında ise diğer tarafın kızgınlığını üzerlerine çekebilirler. Bu bakımdan büyük güçler arasındaki rekabet düzeyi küçük devletlerin dış politika seçenekleri üzerinde etkili olmaktadır.

Değişkenlerin nasıl işlediğiyle ilgili ikinci sorun, birim düzeydeki değişkenlerden hangisinin müdahaleci değişken olarak dikkate alınması gerektiği üzerinedir. Yukarıda küçük devletlerin iç yapılarının büyük devletlere göre görece daha kırılgan olduğu ileri sürülmüştü. Küçük devletlerin iç yapılarının görece kırılganlığı onların devlet-toplum ilişkilerine ve dolayısıyla iç istikrar düzeylerine işaret etmektedir. Küçük devletlerin bu alanlarda sorunlar yaşaması diğer devletlere göre daha muhtemeldir. Çünkü onların zayıf kapasiteleri iç istikrar sorunlarının üstesinden gelmelerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle müdahaleci değişken olarak iç istikrar düzeyinin dikkate alınması onların davranışlarının öngörülmesi bakımından yerinde olacaktır. İç istikrar sorunları devleti yönetme konusunda sosyal gruplar arasındaki bölünme ve çatışmalar, rejim ya da iktidar güvenliğine yönelik tehditler, ayrılıkçı hareketlerin varlığından kaynaklanan gerginlikler ve çatışmalar şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların yoğunluğu, şiddeti ve dış güçlerle ilişki durumu iç istikrar düzeyinin yüksek, düşük veya çok düşük olmasına yol açmaktadır.

Burada iç istikrar ya da iç tehdit düzeyi ile dış politika davranışı arasındaki bağlantının neden ve nasıl kurulduğunun cevaplandırılması gerekmektedir. İç tehdit düzeyinin yüksekliği ya da iç istikrar düzeyinin düşüklüğü devletin/rejimin hayatta kalmasını tehlikeye atabilir. Hayatta kalma sorunu dış politika davranışının en önemli belirleyicisi olduğundan, bu sorunla yüzleşen devletler iç ve dış kaynaklarıyla bu tehditleri dengeleme, dış tehditleri yatıştırma ya da dış destek sağlama stratejisi izleyebilirler. Bu stratejinin temelinde hayatta kalma sorununun önceliği ile iç kaynak yetersizliği bulunmaktadır. Bu bakımdan iç istikrar düzeyi uluslararası sistemin küçük devletlerin davranışları üzerindeki etkisine müdahil olmakta ve davranışların yönünü değiştirebilmektedir.

Bu tezde büyük güç politikaları ve iç istikrar düzeyinin getirdiği sınırlılıklar ve fırsatlar içinde küçük devletlerin meydan okuyucu, rekabetçi veya uyumlu dış politika izleyecekleri ileri sürülmüştür. Küçük devletlerin söz konusu politika seçeneklerinden

hangisini seçecekleri büyük güç politikalarının getirdiği sınırlamalar veya fırsatlar ile iç istikrar düzeyine bağlıdır. Bu çerçevede bu argümanları sınamak ve bağımsız, müdahaleci ve bağımlı değişkenlerin nasıl işlediğini göstermek amacıyla son bölümde iki örnek olay incelemesi yapılmıştır.

Birinci örnek olay incelemesi 1991-2003 dönemi Gürcistan dış politikası üzerine yapılmıştır. Küçük bir devlet olan Gürcistan'ın bu dönemde içinde bulunduğu yapısal şartları anlamak için büyük güçlerin politikaları incelenmiştir. Bu kapsamda Gürcistan'ın komşusu olan ve bölgesel büyük güç konumundaki Rusya'nın Gürcistan politikası ile küresel güç ABD'nin Gürcistan politikası incelemiştir. Bu incelemede Rusya'nın Gürcistan politikasının tehdit edici olduğu, Gürcistan'ın da Rusya'yı kendi iç tehditlerine destek verdiği için birincil tehdit olarak algıladığı ortaya çıkartılmıştır. ABD'nin Gürcistan politikası 1990'ların ortasına kadar Rusya odaklı iken, bu dönemden sonra destekleyici nitelikte olduğu görülmüştür. Gürcistan iç politikada ise bağımsızlıktan sonra birçok iç istikrar problemleri ve iç tehditlerle yüzleşmiştir. Bu istikrar sorunları hem ayrılıkçı hareketlerden hem de rejim/hükümet güvenliğine yönelik tehditlerden kaynaklanmıştır. Bu tehditlerin yoğunluğu ve dengelenmesindeki başarıya göre iç istikrar düzeyini, dolayısıyla dış politika davranışlarını belirlemiştir. 1991-1993 arası dönemde ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanan iç tehditlerden dolayı Gürcistan, düşük istikrar problemiyle yüzleşmiştir. Bu ortamda Gürcistan iç tehditleri kendi imkanlarıyla dengeleme çabasına girmiş, iç tehditlerle ilişkili olarak gördüğü Rusya'ya karşı meydan okuyucu dış politika izlemiştir. Bu sonuç, iç istikrar düzeyi düşük olan küçük devletlerin tehdit edici dış güce karşı meydan okuyucu strateji izleyeceğini öngören hipotezi doğrulamıştır.

Ancak literatürdeki baskın görüşün öngörüsüne göre, Gürcistan'ın kendisine nazaran çok büyük ve tehdit edici bir güç olan Rusya'nın peşinden gitmesi, onu yatıştırmaya çalışması gerekiyordu. Ancak bu yaklaşımın gözden kaçırdığı nokta, küçük devletlerde de istikrar düzeyi gibi iç değişkenlerin yapısal şartların yanında dış politika yapımını etkilediği gerçeğidir. Bu neoklasik realist yaklaşımın öngörüsüdür. Gürcistan'ın iç istikrarına yönelik tehditler dış politika yapımını etkilemiştir. Gürcistan bu dönemde hem iç tehditleri hem de dış tehditleri dengeleme politikası izlemiş ve iç kaynaklarını onları dengelemek için kullanmıştır. Gürcistan Rusya'yı iç tehditlerin kaynağı olarak da

gördüğünden Rusya'ya karşı meydan okuyucu davranışlarda bulunmuştur. Gürcistan dış politikası yapısal şartların kısıtlamaları altında işlerken, iç değişkenler dış politika yapımına müdahil olmuş ve onun yönünü değiştirmiştir.

1993-1996 arası döneminin başında Gürcistan, iç tehditleri dengelemede başarısız olduğundan çok düşük iç istikrar problemiyle yüzleşmiş ve devlet çökme noktasına gelmiştir. Bu ortamda Gürcistan iç tehditlerle ilişkili olarak ve tehdit olarak gördüğü büyük güç Rusya'ya karşı uyumlu dış politika izlemeye başlamıştır. Gürcistan Rusya'yı yatıştırmak ve bu sayede iç tehditleri dengelemek amacıyla tehdit edici gücün peşinden gitme stratejisi izlemiştir. Bu sonuç da iç istikrar düzeyi çok düşük olan küçük devletlerin tehdit edici dış güce karşı uyumlu strateji izleyeceklerini öngören hipotezi doğrulamıştır. 1996-2003 arası dönemde Gürcistan, ABD'den ve Batı güvenlik kurumlarından destek almaya başlamıştır. Bu destek Gürcistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin tekrar bozulmasına neden olmuş ve Gürcistan Rusya'ya karşı tekrar meydan okuyucu dış politika izlemeye başlamıştır. Bu davranış küçük devletler dış destek bulduklarında tehditlere karşı meydan okuyucu strateji izleyecekleri hipotezini doğrulamıştır.

Bu bakımdan, Gürcistan dış politikası üzerinde iç istikrar düzeyinin etkisi büyük olmuştur. Gürcistan dış politikası bu dönemde iç istikrar düzeyine göre şekil almıştır. 1991-1993 döneminde düşük istikrar ortamında Gürcistan iç tehditlerle ilişkili olarak gördüğü Rusya'ya karşı meydan okuyucu bir strateji izlemiştir. Ancak iç tehditleri dengelemede başarısız olan ve çok düşük iç istikrar sorunuyla yüzleşen Gürcistan, Rusya'yı yatıştırmak ve bu sayede iç tehditleri dengelemek için 1993-1996 arası dönemde uyumlu ve tehdit edici büyük gücün peşinden gitme stratejisi izlemiştir. 1996-2003 arası dönemde ise Gürcistan, büyük güç desteği almaya başlamış ve bu nedenle tehdit edici dış güce karşı meydan okuyucu strateji izlemiştir.

İkinci örnek olay incelemesi, 1956-2016 dönemi Tunus dış politikası üzerinde yapılmıştır. Küçük bir devlet olan Tunus, Gürcistan'a göre farklı bir konumdadır ve büyük bir güce komşu değildir. Ayrıca iç politikada Gürcistan'a göre görece daha istikrarlıdır. Bu örnek olayın seçilmesindeki amaç, argümanların büyük bir güce komşu olmayan ve iç politikada görece daha istikrarlı olan küçük bir devlet üzerinde sınımlıdır. Ancak Tunus büyük güçlere komşu olmamasına karşın, bölgesel bir sistemin içindeydi

ve büyük güç politikalarının etkilerine açıktı. Tunus'un da içinde yer aldığı Akdeniz bölgesinde, bölgesel büyük güç olan ve Tunus'u bir dönem sömürge altında yöneten Fransa'nın Tunus politikası ile küresel bir güç olan ve tüm bölgeleri etkileme kapasitesine sahip ABD'nin Tunus'a yönelik politikası incelenmiştir. Bu dönemde büyük güçlerin Tunus politikası genellikle destekleyici nitelikte olmuştur.

1956-2016 dönemi Tunus dış politikası üç döneme ayrılarak incelenmiştir. 1956-1987 arası dönemin başlarında Tunus, bağımsızlığın ilk yıllarında iç uyumun sağlanması ve ekonomik problemler nedeniyle düşük iç istikrar sorunuyla yüzleşmiştir. Tunus bağımsızlığı güçlendirme ve ekonomik yardım almak amacıyla bağımsızlığın ilk yıllarında uyumlu dış politika izlemiştir. Bu sonuç önceki bölümde ileri sürülen üçüncü hipotezi doğrulamaktadır. Bu hipotezle iç istikrar düzeyi düşük veya çok düşük olan ve dış tehditle yüzleşmeyen küçük devletlerin iç tehditleri dengelemek için uyumlu strateji izleyecekleri öngörülmüştü. Tunus, 1960'lı yıllarda bağımsızlığı güçlendirme ve iç istikrar sorunlarının çözümü çabalarından dolayı Fransa ile karşı karşıya gelmiştir. Tunus Fransa'ya karşı meydan okuyucu bir strateji izlemiştir. Tunus'un bu yönde bir strateji izlemesinin en önemli nedeni ABD'den aldığı destektir. Bu davranış da küçük devletlerin dış destek bulduklarında tehditlere karşı meydan okuyucu strateji izleyeceklerini öngören hipotezi doğrulamıştır. 1960'lı yılların ortalarından itibaren Tunus rejime yönelik şiddetli iç muhalefet hareketleriyle karşılaştı. Muhalefet hareketleri ile ülkedeki ekonomik sorunlar iç istikrar düzeyinin oldukça düşmesine yol açtı. Bu nedenle Tunus 1960'lı yılların sonlarından itibaren Fransa'ya karşı uyumlu dış politika izlemeye başlamıştır. Tunus uyumlu stratejiyi bu dönemin sonuna kadar sürdürmüştür. Tunus rejimi 1970'lerden itibaren İslami hareketlerin gelişmesini rejim güvenliğine tehdit olarak algılamış ve iç tehditleri dengelemek için uyumlu dış politika izlemeye devam etmiştir. Bu sonuç da yine söz konusu hipotezi doğrulamaktadır.

1987-2011 arası dönemdeki Tunus dış politika davranışları da, iç istikrar düzeyi düşük veya çok düşük olan ve dış tehditle yüzleşmeyen küçük devletlerin iç tehditleri dengelemek için uyumlu strateji izleyecekleri hipotezini desteklemiştir. Tunus bu dönemde İslami hareketin rejime alternatif hale gelmesinden dolayı rejim güvenliğini sağlamak ve iç istikrar düzeyini artırmak için uyumlu bir dış politika izleyerek dış destek almaya çalışmıştır. 2011-2016 arası dönemde Tunus yeni rejime geçiş sürecinde

yaşadığı iç siyasi problemlerden dolayı düşük istikrar sorunuyla yüzleşmiştir. Tunus dış politikası geçiş döneminin başında rekabetçi dış politika stratejisi izlese de, iç istikrar problemlerinin ağırlaşmasıyla yeniden uyumlu dış politikaya dönüş yapmıştır. Bu sonuç da söz konusu hipotezi desteklemektedir.

1956-2016 arası Tunus dış politikası esas itibariyle rejimin yapısı, rejim güvenliğine yönelik iç tehdit algulamaları tarafından şekillendirilmiştir. Seküler ve Batı yanlısı modernleşme fikirlerini uygulamak için tek parti yönetimi şeklinde tasarlanan rejim, dış politikada bu amaçlara uygun tercihler yapmıştır. Bu şekilde yapılandırılan rejim, kendisine yönelik iç tehditler ortaya çıktığında bu tehditleri dengelemek için ise dış destek arayışına girdi. 2011 rejim değişikliği sonrası Tunus dış politikası da iç istikrarın kötüleşmesiyle birlikte dış destek almak ve bu sayede iç istikrar problemlerini çözmek için uyumlu bir seyir izlemiştir. Bu bakımdan Tunus dış politikasının iç istikrar düzeyi tarafından belirlendiği söylenebilir.

Sonuç olarak örnek olay incelemelerinde iç istikrar düzeyinin dış politika yapımı üzerinde etkili olduğu, bazı durumlarda beklenenden farklı davranışlara neden olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Bu bakımdan örnek olayların çalışmanın öngörülerini desteklediği sonucuna varılmıştır.

Bu tezin küçük devlet çalışmalarına katkısı küçük devletlerin davranışlarının yeni bir yaklaşımla açıklanması çabasına girişmesidir. Bu yaklaşım neoklasik realist yaklaşımdır. Neoklasik realist yaklaşım sistemik-yapısal sınırlamaların ve fırsatların nedensel üstünlüğü ile iç politikanın ya da birim düzeydeki değişkenlerin müdahaleci yönünü dikkate alır. Neoklasik realist yaklaşımın sistemik-yapısal sınırlamalara nedensel üstünlük vermesi, bu yaklaşımın küçük devlet dış politikası çalışmalarında daha faydalı bir teorik çerçeve sağlayabilme imkanını artırmaktadır. Bunun yanında küçük devletler içsel bakımdan da kırılgandırlar ve dolayısıyla onların iç sınırlamalara maruz kalma ihtimali daha yüksektir. Bu bakımdan iç değişkenleri dikkate alan neoklasik realist yaklaşımın, küçük devletlerin dış politika davranışlarının öngörülmesi bakımından daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Örneğin yukarıda detaylı olarak incelenen Gürcistan örnek olayının da gösterdiği gibi, büyük güç tehdidine muhatap olan küçük bir devlet, başka büyük güçten destek almasa bile kendisinden beklenmeyen

davranışta bulunabilir. Ancak bu yaklaşım daha fazla küçük devlet politikası örnek olaylarıyla sınanması gerekmektedir.

Bu tezin diğer katkısı neoklasik realist argümanların zor bir alanda ve örnek olaylarla sınanması girişimidir. Neoklasik realist yaklaşım genellikle sistemik-yapısal sınırlamalara daha az muhatap olan ve dolayısıyla iç değişkenlerin daha fazla müdahil olduğu büyük güçleri merkeze alır. Diğer yandan küçük devletler yapısal sınırlamalara daha fazla maruz kaldığından, onların davranışları üzerinde bu sınırlamaların etkisi daha fazladır ve iç değişkenlerin etkisi daha azdır ya da yoktur. Ancak küçük devletler üzerinde yaptığımız bu çalışmanın da gösterdiği gibi, iç tehditler ve iç istikrar problemleri gibi iç değişkenlerin onların davranışları üzerinde etkide bulunduğu, yapısal sınırlamalarla dış politika davranışı arasına girdiği görülmüştür. Çünkü küçük devletlerin iç yapısı diğer devletlere göre daha kırılmalıdır ve bu kırılmanın dış politikayı belirlemesi ihtimali yüksektir. Bu bakımdan neoklasik realist yaklaşımın daha zor alanla ve örnek olaylarla sınanması tezinin gelişimine katkı yapacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ağacan, K. (2011). Gürcistan: Çok Milletli Yapıda Devlet İnşa Sürecinin Öyküsü. Cavid Veliev ve Araz Aslanlı (drl.), *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Müdahaleler ve Enerji* içinde, Ankara: Berikan Yayınevi, 57-104.
- Alexander, C. (2016). *Tunisia: Stability and Reform in the Modern Maghreb*. London and New York: Routledge.
- Allison, G. (2012). The Cuban Missile Crisis. S. Smith, A. Hadfield ve T. Dunne (Ed.). *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases* içinde. Oxford: Oxford University Press, 256-283.
- Art, R. J. (2004). Europe Hedges Its Security Bets. T. V. Paul, J. J. Wirtz, and M. Fortmann (Ed.). *Balance of Power; Theory and Practice in the 21st Century* içinde. Stanford: Stanford University Press, 179–213.
- Bayır, Ö. E. ve F. Sönmezoğlu (2014). Dış Politika Analizinde Temel Öğeler. F. Sönmezoğlu, Ö. E. Bayır (Ed.). *Bir Ülke Dış Politikasının Temel Öğeleri, Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış* içinde. İstanbul: Der Yayınevi, 5-44.
- Ben Rejeb, L. (2013). United States Policy towards Tunisia: What New Engagement after an Expendable ‘Friendship’?. Nouri Gana (Ed.). *The Making of the Tunisian Revolution: Contexts, Architects, Prospects* içinde. Edinburgh: Edinburgh University Press, 81-102.
- Berdzenişvili, N. ve S. Canaşia (1997). *Gürcüstan Tarihi*. H. Hayrioğlu (çev.). İstanbul: Sorun Yayınları.
- Birns, L. and A. Sanchez (2011). From Obscurity to Center Stage: The Architectonics of Bolivia’s Foreign Policy. G. L. Gardini and P. Lambert (Ed.). *Latin American Foreign Policies: Between Ideology and Pragmatism* içinde. New York: Palgrave Macmillan, 103-18.
- Bleiere, D. (1998). Latvia and the Future of European Security. S. J. Blank (Ed.), *European Security and NATO Enlargement: A View From Central Europe* içinde. US Army War College, 118-146.
- Braveboy-Wagner, J. A. (2008). *Small States in Global Affairs*. New York: Palgrave Macmillan.
- Brzezinski, Z. (1998). *Büyük Satranç Tahtası*. E. Dikbaş ve E. Kocabıyık (çev.). İstanbul: Sabah Yayınları.
- Cornell, S. E. (2001). *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. London and New York: RoutledgeCurzon.

- Çelikpala, M. (2012). Başarısız Devlet- Demokratik Model Ülke Sarmalında Gürcistan'ın 20 Yılı. *Kafkasya'da Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi III)*. M. Aydın (drl.). Ankara: Nobel, 65-111.
- Daguzan, J. F. (2008). France and the Maghreb, the end of the special relationship?. Y. H. Zoubir ve H. Amirah-Fernandez (Ed.). *North Africa, Politics, Region and The Limits of Transformation*. London: Routledge, 331-347.
- Dornbusch, R. ve S. Fischer (1998). *Makro Ekonomi*. S. Ak, M. Füsunoğlu, E. Yıldırım (Çev.). İstanbul: Akademi Yayınları.
- Esposito, J. L., T. Sonn and J. O. Voll (2016). *Islam and Democracy after the Arab Spring*. Oxford: Oxford University Press.
- Fox, A. B. (1959). *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Gannuşı, R. (2015). *Laiklik ve Sivil Toplum*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Gartner, H. (2001). Small States and Alliances. E. Reiter ve H. Gartner (Ed.). *Small States and Alliances* içinde. New York and Heidelberg: Physica-Verlag, 1-11.
- Goetschel, L. (1998). The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today's Europe. L. Goetschel (Ed.). *Small States Inside and Outside the European Union* içinde, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, s. 13– 31.
- Gürcan, M. (2012). Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar. A. Sandıklı (Ed.). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* içinde. İstanbul: Bilgesam Yayınları, 71-132.
- Handel, M. (1990). *Weak States in the International System*. London: Frank Cass.
- Hänggi, H. (1998). Small State as a Third State: Switzerland and Asia-Europe Interregionalism. L. Goetschel (Ed.). *Small States Inside and Outside the European Union* içinde. London: Kluwer Academic Publishers, 79-95.
- Hey, J. A. K. (2003). Introducing Small State Foreign Policy. *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior* içinde. J. A. K. Hey (Ed.). Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1-12.
- Ingebritsen, C., I. Neumann, S. Gstohl and J. Beyer (2006). (Ed.). *Small States in International Relations*. Seattle: University of Washington Press.
- Kallander, A. A. (2013). 'Friends of Tunisia': French Economic and Diplomatic Support of Tunisian Authoritarianism. N. Gana (Ed.). *The Making of the Tunisian Revolution: Contexts, Architects, Prospects* içinde. Edinburgh: Edinburgh University Press, 103-124.

- Kantarıcı, Ş. (2011). Kafkasya’da Etnik Çatışmalar Ekseninde ‘Güney Osetya’ Sorunu. *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Müdahaleler ve Enerji* içinde. C. Veliev ve A. Aslanlı (drl.). Ankara: Berikan Yayınevi, 229-288.
- Legvold, R. (2005). Introduction: Outlining the Challenge. *Statehood and Security: Georgia after the Rose Revolution* içinde. B. Coppieters ve R. Legvold (drl.). London: The MIT Press, 1-38.
- Lobell, S. E. (2009). Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (Ed.). *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 42-74.
- Lynch, D. (2000). *Russian Peacekeeping Strategies in the CIS: The Cases of Moldova, Georgia and Tajikistan*. London and New York: Macmillan and St.Martin’s Press.
- Mikaberidze, A. (2007). *Historical Dictionary of Georgia*. Maryland: Scarecrow Press.
- Murphy, E. C. (1999). *Economic and Political Change in Tunisia: From Bourguiba to Ben Ali*. London: Palgrave Macmillan.
- Nodia, G. (2005). Georgia: Dimensions of Insecurity. *Statehood and Security: Georgia after the Rose Revolution* içinde. B. Coppieters ve R. Legvold (drl.). London: The MIT Press, 39-82.
- Oğan, S. (2011). Kafkasya’da Etnik Çatışmalar Ekseninde Abhazy Sorunu. *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Müdahaleler ve Enerji* içinde. C. Veliev ve A. Aslanlı (drl.). Ankara: Berikan Yayınevi, 193-228.
- Oskanian, K. (2013). *Fear, Weakness and Power in the Post-Soviet South Caucasus: A Theoretical and Empirical Analysis*. London: Palgrave Macmillan.
- Paul, T. V. (2004). Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance. T. V. Paul, J. J. Wirtz, and M. Fortmann (Ed.). *Balance of Power; Theory and Practice in the 21st Century* içinde. Stanford: Stanford University Press, 1-28.
- Pazarcı, H. (2012). *Uluslararası Hukuk*. 11. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Perkins, K. (2013). Playing the Islamic Card: The Use and Abuse of Religion in Tunisian Politics. N. Gana (Ed.). *The Making of the Tunisian Revolution: Contexts, Architects, Prospects* içinde. Edinburgh: Edinburgh University Press, 58-80.
- Rothstein, R. L. (1968). *Alliances and Small Powers*. New York: Columbia University Press.
- Sheehan, J. J. (2013). What Does it Mean to be Neutral? Postwar Austria from a Comparative Perspective. G. Bischof ve F. Karlhofer (Ed.), *Austria’s*

International Position after the End of the Cold War içinde, New Orleans: University of New Orleans Press, 121-140.

- Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz.
- Steinmetz, R. and A. Wivel (Ed.). (2010). *Small States in Europe: Challenges and Opportunities*. London and New York: Routledge.
- Taliaferro, J. W., S. E. Lobell, N. M. Ripsman (Ed.). (2009). *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuna, R. (1998). *Abhazya Devlet midir?*. İstanbul: Kafkas Abhazya Kültür Derneği Yayınları.
- Vital, D. (1967). *The Inequality of States: A Study of Small Power in International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Vital, D. (2006). "The Inequality of States: A Study of Small Power in International Relations". *Small States in International Relations* içinde. Christine Ingebritsen et.al. (der.). Seattle: University of Washington Press, 252-269.
- Walt, S. M. (2003). Alliances: Balancing and Bandwagoning. R. J. Art and R. Jervis (Ed.). *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues* içinde. New York: Longman, 110-117.
- Waltz, K. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*, O. S. Binatlı (çev.). Ankara: Phoenix.
- Wohlforth, W. C. (2004). Revisiting Balance of Power Theory in Central Eurasia. T. V. Paul, J. J. Wirtz, and M. Forrtmann (Ed.). *Balance of Power; Theory and Practice in the 21st Century* içinde. Stanford: Stanford University Press, 214-238.
- Yalçın, H. B. (2017). *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD-İngiltere- Fransa-Rusya-Çin*. İstanbul: SETA.

Sürekli Yayınlar

- Abushov, K. (2009). Policing the near abroad: Russian foreign policy in the South Caucasus. *Australian Journal of International Affairs*. 63.2, 187-212.
- Amstrup, N. (1976). The Perennial Problem of Small States: A Survey of Research Efforts. *Cooperation and Conflict*. 11.2, 163-182.
- Armstrong, H. W., and R. Read (2002). The Phantom of Liberty: Economic Growth and the Vulnerability of Small States. *Journal of International Development*. 14.4, 435-458.
- Aslanlı, A. (2005). Bölgesel ve Küresel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu. *Karadeniz Araştırmaları*. 5, 116-136.
- Ayhan, V. (2012). Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması. *Ortadoğu Etütleri*. 3.2, 59-93.
- Ayoob, M. (1984). Security in the Third World: The Worm About to Turn. *International Affairs*. 60.1, 41-51.
- Baehr, P. (1975). Small States: A Tool for Analysis. *World Politics*. 27.3, 456-66.
- Barnett, M. N. and J. S. Levy (1991). Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-73. *International Organization*. 45.3, 369-395.
- Baştürk, L. (2016). 1992 Cezayir Darbesi: Rekabetçi Otoriter Rejimin Doğuşu. *Ortadoğu Analiz*. 8.76, s. 58-60.
- Boulby, M. (1988). The Islamic Challenge: Tunisia since Independence. *Third World Quarterly*. 10.2, 590-614.
- Braveboy-Wagner, J. (2010). Opportunities and Limitations of the Exercise of Foreign Policy Power by a Very Small State: The Case of Trinidad and Tobago. *Cambridge Review of International Affairs*. 23.3, 407-25.
- Briguglio, L., G. Cordina, N. Farrugia and S. Vella (2009). Economic Vulnerability and Resilience: Concepts and Measurement. *Oxford Development Studies*. 37.3, 229-247.
- Brooks, S. ve W. Wohlforth (2005). Hard Times for Soft Balancing. *International Security*. 30.1, s. 72-108.
- Browning, C. S. (2006). Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature. *Cambridge Review of International Affairs*. 19.4, 669-84.
- Choi, J. K. (2007). A Neo-Classical Realist Account on External Security Behaviors of Weak Power towards Great Power: The US-Libya from 1977 to 1992. *Korean Journal of International Relations*. 47.5, 81-112.

- Christensen, T. J. (1997). Perceptions and Alliances in Europe, 1865–1940. *International Organization*. 51.1, 65-97.
- Crowards, T. (2002). Defining the Category of Small States. *Journal of International Development*. 14.2, 143-79.
- David, S. R. (1991). Explaining Third World Alignment. *World Politics*. 43.2, 233-256.
- Doeser, F. (2011). Domestic Politics and Foreign Policy Change in Small States: The Fall of the Danish Footnote Policy. *Cooperation and Conflict*. 46.2, 222-241.
- Dursun, H. R. (2017). Tunus'ta Otoriter Yönetim ve İslamcı Hareketin Doğuşu: Burgiba Dönemi Üzerine Bir Değerlendirme (1956-1987). *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 4.1, 132-157.
- East, M. A. (1973). Size and Foreign Policy Behaviour: A Test of Two Models. *World Politics*. 25.4, 556-576.
- Elman, M. F. (1995). The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard. *British Journal of Political Science*. 25.2, 171- 217.
- Erol, M. S. (2001). Türkmenistan Devletinin Dış Politikasının Temel Sacayağı: Daimi Tarafsızlık Statüsü. *Avrasya Dosyası*. 7.2, 124-142.
- Gannuşî, R. (2016). From Political Islam to Muslim Democracy: The Ennahda Party and the Future of Tunisia. *Foreign Affairs*. September/October, 60.
- Gartner, H. (1993). Small States and Security Integration. *Coexistence*. 30.4, 303-312.
- Goetschel, L. (1999). Neutrality, a really Dead Concept?. *Cooperation and Conflict*. 34.2, 115-139.
- Guzansky, Y. (2015). The Foreign-Policy Tools of Small Powers: Strategic Hedging in the Persian Gulf. *Middle East Policy*. 22.1, 112-122.
- Gvalia, G., D. Siroky, B. Lebanidze ve Z. Iashvili (2013). Thinking Outside the Bloc: Explaining the Foreign Policies of Small States. *Security Studies*. 22:1, 98-131.
- Harknett, R. J. ve J. A. Vandenberg (1997). Alignment Theory and Interrelated Threats: Jordan and the Persian Gulf Crisis. *Security Studies*. 6.3, 112-153.
- He, K. and H. Feng (2008). If Not Soft Balancing, Then What? Reconsidering Soft Balancing and U.S. Policy Toward China. *Security Studies*. 17.2, 363-395.
- Henrikson, A. K. (2001). A Coming 'Magnesian' Age? Small States, the Global System, and the International Community. *Geopolitics*. 6.3, 49-86.
- Hey, J. A. K. (2002). Luxembourg's Foreign Policy: Does Small Size Help or Hinder?. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 15.3, 211-225.

- Idan, A. ve B. Shaffer (2011). The Foreign Policies of Post-Soviet Landlocked States. *Post-Soviet Affairs*. 27.3, 241-268.
- Jackson, R. (2002). Violent Internal Conflict and the African State: Towards a Framework of Analysis. *Journal of Contemporary African Studies*. 20.1, 29-52.
- Kang, D. C. (2009). Between Balancing and Bandwagoning: South Korea's Response to China. *Journal of East Asian Studies*. 9.1, 1-28.
- Keohane, R. O. (1969). 'Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization*. 23.2, 291-310.
- Khelashvili, G. and S. N. Macfarlane (2010). The Evolution of US Policy towards the Southern Caucasus. *Uluslararası İlişkiler*. 7.26, 105-124.
- Labs, E. J. (1992). Do weak states bandwagon?. *Security Studies*. 1.3, 383-416.
- Lamoreaux, J. W. and D. J. Galbreath (2008). The Baltic States As 'Small States': Negotiating The 'East' By Engaging The 'West'. *Journal of Baltic Studies*, 39.1, 1-14.
- Lee, J. (2010). Foreign Policy Formation of Authoritarian States in Central Asia Since 1991: Non-Institutional Domestic Factors in Kazakhstan and Uzbekistan. *The Korean Journal of International Studies*. 8.1, 33-71.
- Lieber, K. and G. Alexander (2005). Waiting for Balancing: Why the World is Not Pushing Back. *International Security*. 30.1, 109-39.
- Lim, D. J. ve Z. Cooper (2015). Reassessing Hedging: The Logic of Alignment in East Asia. *Security Studies*. 24.4, 696-727.
- Maass, M. (2009). The Elusive Definition of the Small State. *International Politics*, 46.1, 65-83.
- Mastanduno, M., D. A. Lake and G. J. Ikenberry (1989). Towards a Realist Theory of State Action. *International Studies Quarterly*. 33.4, 457-474.
- Mccarthy, R. (2014). Re-thinking secularism in post-independence Tunisia. *The Journal of North African Studies*. 19.5, 733-750.
- Özpek, B. B. (2012). En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu. *Ortadoğu Etütleri*. 3.2, 183-215.
- Pakin Albayrakoğlu, E. (2011). ABD-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkilerinde İran Faktörü. *Uluslararası İlişkiler*. 8.31, 95-116.
- Pape, R. A. (2005). Soft Balancing against the United States. *International Security*. 30.1, 7-45.

- Peterson, J. E. (2006). Qatar and the World: Branding for a Micro-State. *Middle East Journal*, 60.4, 732-748.
- Ponižilová, M. (2013). The Regional Policy and Power Capabilities of Jordan as a Small State. *Central European Journal of International and Security Studies*. 7.1, 82-102.
- Rathbun, B. (2008). A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism. *Security Studies*. 17.2, 294-321.
- Rickli, J. M. (2008). European small states' military policies after the Cold War: from territorial to niche strategies. *Cambridge Review of International Affairs*. 21.3, 307-325.
- Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*. 51.1, 144-172.
- Roy, D. (2005). Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning?. *Contemporary Southeast Asia*. 27.2, 305-22.
- Russell, R. ve J. G. Tokatlian (2011). Beyond Orthodoxy: Asserting Latin America's New Strategic Options Toward the United States. *Latin American Politics and Society*. 53.4, 127-146.
- Sayın, F. M., and V. Modebadze (2014). Georgia's Pro-Western Path: Analysis of The Georgian Foreign Policy in The Post-Soviet Period. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14.1, 339-353.
- Schroeder, P. W. (1994). "Historical Reality versus Neorealist Theory". *International Security*. 19.1, 108-148.
- Schweller, R. L. (1994). "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In". *International Security*. 19.1, 72-107.
- Schweller, R. L. (2004). Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing. *International Security*. 29.2, 159-201.
- Shaffer, B. (2010). Foreign Policies of the States of the Caucasus: Evolution in the Post-Soviet Period. *Uluslararası İlişkiler*. 7.26, 51-65.
- Şatana, N. ve B. B. Özpek (2010). A.B.D ve Türkiye'de Geçmişten Günümüze Güvenlik Çalışmaları. *Ortadoğu Etütleri*. 2.2, 75-114.
- Taliaferro, J. W. (2006). State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State. *Security Studies*. 15.3, 464-495.
- Terzioğlu, S. S. (2012). Uluslararası Hukuk Açısından Türkmenistan'ın Daimi Tarafsızlık Statüsü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 14.2, 39-100.

- Thorhallsson, B. (2006). The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives. *Journal of European Integration*. 28.1, 7-31.
- Thorhallsson, B. (2012). Small States in the UN Security Council: Means of Influence?. *The Hague Journal of Diplomacy*. 7.2, 135-160.
- Thorhallsson, B., A. Wivel (2006). Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know?. *Cambridge Review of International Affairs*. 19.4, 651-668.
- Vayrynen, R. (1971). On the Definition and Measurement of Small Power Status. *Cooperation and Conflict*. 6.1, 91-102.
- Walt, S. M. (2009). Alliances in a Unipolar World. *World Politics*. 61.1, 86-120.
- Walt, S. M. (1988). "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia". *International Organization*. 42.2, 275-316.
- Waltz, K. (2008). Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı. *Uluslararası İlişkiler*. 5.17, 3-44.
- Whitaker, B. E. (2010). Soft balancing among weak states? Evidence from Africa. *International Affairs*. 86.5, 1109-1127.
- Wivel, A. (2005). The Security Challenge of Small EU Member States: Interests, Identity and the Development of the EU as a Security Actor. *Journal of Common Market Studies*. 43.2, 393-412.
- Wohlforth, W. C. (1999). The Stability of a Unipolar World. *International Security*. 21.1, 1-36.
- Wood, P. C. (2002). French Foreign Policy and Tunisia: Do Human Rights Matter?. *Middle East Policy*. 9.2, 92-110.
- Yeşiltaş, M. (2009). Soft Balancing in Turkish Foreign Policy: The Case of the 2003 Iraq War. *Perceptions*. Spring-Summer, 25-51.
- Zoubir, Y. H. (2009). The United States and Maghreb-Sahel Security. *International Affairs*. 85.5, 977-995.

Diğer Yayınlar

- 6 soruda Yemen krizi. (2015). http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_yemen_analiz (17.02.2016).
- Alieva, L. (2000). Reshaping Eurasia: Foreign Policy Strategies and Leadership Assets in Post-Soviet Caucasus. *Working Paper Series*, Berkeley: University of California, 1-28.
- Brahem, S. (17.02.2013). Let Tunisia Build a Democracy, Free from French Interference. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/feb/17/tunisia-needs-time-democracy-free-french> (31.08.2017).
- Domino Etkisi-Tunus. (2011). <https://aa.com.tr/tr/arsiv/domino-etkisi-tunus/419977> (31.08.2017).
- Ebert, H., D. Flandes and G. Strüver (09.2012). The Politics of Contestation in Asia: How Japan and Pakistan Deal with Their Rising Neighbours. *GIGA Working Paper*. 206. 1-34. <https://www.giga-hamburg.de/en/publication/the-politics-of-contestation-in-asia-how-japan-and-pakistan-deal-with-their-rising> (17.02.2016).
- Ekonomi Bakanlığı. (2017). Tunus. www.ekonomi.gov.tr... (31.08.2017).
- GDP (current US\$). (2018). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>, (05.04.2018).
- Goetschel, L. (2000). Small States and the Common Foreign and Security Policy (CFSP) of the EU: A Comparative Analysis. NRP 42. Working Paper. 14, 1-117.
- Gürcistan Ulusal Güvenlik Konsepti. (t.y.) <https://www.mgk.gov.tr/index.php/gurcistan-ulusal-guvenlik-konsepti> (17.02.2016).
- Hanioğlu, M. Ş. (09.02.2014). Tunus'tan alınacak ders. *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2014/02/09/tunustan-alinacak-ders> (31.08.2017).
- Jeanjean, S. (21.12.2011). France's Reaction to the Arab Spring. <http://www.bilgesam.org/en/incele/412/-france%E2%80%99s-reaction-to-the-arab-spring/#.WuB1oy5ubcs> (31.08.2017).
- Kasapoğlu, Ç. (16.12.2015). 'Teröre karşı İslam İttifakı' ne yapacak?. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_islam_ittifak_analiz (17.02.2016)
- Katzman, K. (30.12.2015). Bahrain: Reform, Security, and U.S. Policy, Washington D.C. *Congressional Research Service*. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/95-1013.pdf> (17.02.2016).

- Kohen, S. (24.11.1993). Rusya Neyi Amaçlıyor?. *Milliyet*, s.16.
- Lee, J. (2012). “Hedging against Uncertain Future: The Response of East Asian Secondary Powers to Rising China”. Paper Prepared for the International Political Science Association XXII World Congress of Political Science, Madrid, Spain. 2012, 1-25, http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_18064.pdf, (17.02.2016).
- Military Expenditure Database. (2018). <https://www.sipri.org/databases/milex> (05.04.2018).
- Milliyet*. (10 Ekim 1993). Tiflis’e Rus askeri üssü, s.20.
- National Security Concept Finalized. (2005). <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=9887> (17.02.2016).
- National Security Concept of Estonia. (2010). <http://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/basic-national-defence-documents> (17.02.2016).
- National Security Concept of the Russian Federation. (2000). http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/589768 (17.02.2016).
- Nichol, J. (22.07.2013). Kazakhstan: Recent Developments and U.S. Interests. *CRS Report*, <https://fas.org/sgp/crs/row/97-1058.pdf> (17.02.2016).
- Okumuş, F. (17.06.2016). Nahda tecrübesi ve İslami hareketin geleceği. <https://aa.com.tr/tr/analiz-haber/nahda-tecrubesi-ve-islami-hareketin-gelecegi/593247> (31.08.2017).
- Population, total. (2018). <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (05.04.2018).
- Reidy, Eric (24.04.2015), “Tunisia’s new government shifts foreign policy”, www.al-monitor.com (31.08.2017).
- Sakthivel, V. (02.09.2016). Taking Stock of U.S. Policy Options in Algeria, Morocco, and Tunisia. <https://www.fpri.org/article/2016/09/taking-stock-u-s-policy-options-algeria-morocco-tunisia/> (31.08.2017).
- Salazar, L. S. (28.01.2006). Küba'nın Dış Politikası ve ALBA. http://latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=411, (17.02.2016).
- Seelke, C. R. (17.04.2014). Bolivia: In Brief. *CRS Report*, <https://fas.org/sgp/crs/row/R43473.pdf> (17.02.2016).
- Simons, S. (20.01.2011). Dumping Old Friends: France Makes Awkward U-Turn on Tunisia Policy. *Der Spiegel*. <http://www.spiegel.de/international/world/dumping-old-friends-france-makes-awkward-u-turn-on-tunisia-policy-a-740551.html> (31.08.2017).

- Souli, S. (28.09.2016). After Obama, what comes next for US-Tunisia ties?. www.al-monitor.com (31.08.2017).
- Suriye'deki ithal Şii savaşçılar. (2015). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar> (17.02.2016).
- Şükrü Belayid suikastı Tunus sokaklarını karıştırdı. (2013). http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/02/130206_tunisia_assasination_upd_ate2.shtml (31.08.2017).
- Teröre karşı İslam ittifakı. (2015). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/terore-karsi-islam-ittifaki> (17.02.2016).
- Trade (% of GDP). (2018). <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS> (07.04.2018).
- Tuna, R. (1998), *Abhazya Devlet midir?*. İstanbul: Kafkas Abhazya Kültür Derneği Yayınları. 24-25.
- Tunus devrimi kutluyor. (2012). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tunus-devrimi-kutluyor> (31.08.2017).
- Tunus: iki suikast, tek silah. (2013). http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130726_tunus_teksilah (31.08.2017).
- Tunus'ta cumhurbaşkanlığı yarışı. (2014). <http://www.aljazeera.com.tr/interaktif/tunusta-cumhurbaskanligi-yarisi> (31.08.2017).
- Tunus'ta koalisyon anlaşması. (2011). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tunusta-koalisyon-anlasmasi> (31.08.2017).
- Tunus'ta laik Nida Partisi resmen galip. (2014). http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141030_tunus_secim (31.08.2017).
- Tunus'ta nihai sonuçlar açıklandı. (2011). <https://aa.com.tr/tr/dunya/tunusta-nihai-sonuclar-aciklandi/405015> (31.08.2017).
- Tunus'ta yeni anayasa yürürlüğe girdi. (2014). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tunusta-yeni-anayasa-yururluge-girdi> (31.08.2017).
- Tunus'un yeni cumhurbaşkanı laik aday Es Sebsi. (2014). http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141222_tunus_update (31.08.2017).
- Turan, A. P. (16.04.2010). Latin Amerika Devletlerinin Bütünleşme Çabaları ve AB Modeli. <http://www.bilgesam.org/incele/90/-latin-amerika-devletlerinin-butunlesme-cabaları-ve-ab-modeli/#.WuB8ei5ubcs> (17.02.2016).
- Ülke profili: Bahreyn. (2013). <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-bahreyn> (17.02.2016).

World Economic Outlook. (2018). <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018> (15.04.2018).

Yemen'de 'İran-Suud savaşı'. (2015). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/yemende-iran-suud-savasi> (17.02.2016).

ÖZGEÇMİŞ

Selim Dursun, 02.06.1979 tarihinde Artvin'in Borçka ilçesine bağlı Maral köyünde doğdu. İlkokulu Borçka ilçesine bağlı Maral köyünde, ortaokulu aynı ilçeye bağlı Camili köyünde okudu. 1994-1997 yılları arasında İstanbul ili Bahçelievler ilçesinde bulunan Necip Fazıl Kısakürek lisesini bitirdikten sonra, 1997 yılında başladığı İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Lisans eğitimini tamamladıktan sonra 2004 yılında Gelir İdaresi Başkanlığında Gelir Uzman Yardımcısı olarak göreve başladı. 2008-2011 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında doktora programına başladı. Halen doktora eğitimine devam etmektedir. Evli ve bir çocuk babası olan Selim Dursun, Gelir İdaresi Başkanlığına bağlı Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığında Gelir Uzmanı olarak görev yapmaktadır.